

**О.В. ГУЛАК
Л.В. ГОЛОВІЙ
Г.В. САВЕНКО**

**Забезпечення євроінтеграційних
процесів в екологічній сфері
України: адміністративно-
правові аспекти**

МОНОГРАФІЯ

Київ – 2018

ББК _____
Г 51

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Національного університету біоресурсів і
природокористування України
(протокол № 2 від 26 вересня 2018 р.)*

Рецензенти:

ПЕЧУЛЯК В.П., доктор юридичних наук, професор, професор кафедри міжнародного та європейського права Державного вищого навчального закладу «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

ОМЕЛЬЧУК В.А., доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри права Київського кооперативного інституту бізнесу і права

КУРИЛО В. І., доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри адміністративного та фінансового права Національного університету біоресурсів і природокористування України.

О.В. Гулак, Л.В. Головій, Г.В. Савенко

Г 51 Забезпечення євроінтеграційних процесів в екологічній сфері України: адміністративно-правові аспекти. Монографія. – К. : ЦП КОМПРИНТ, 2018. 397 с.
ISBN

Монографія є комплексним дослідженням адміністративно-правових аспектів забезпечення євроінтеграційних процесів в екологічній сфері України.

У науковій роботі системно з'ясовано сутнісні аспекти забезпечення євроінтеграційних процесів в екологічній сфері України; розглянуто інституційне та адміністративно-правове забезпечення євроінтеграційних процесів в екологічній сфері України та досліджено шляхи удосконалення адміністративно-правового забезпечення євроінтеграційних процесів в екологічній сфері України.

Монографія може використовуватись у науково-дослідній роботі, нормотворчій та правозастосовній діяльності.

Розрахована на науковців, вчених-правознавців, аспірантів, студентів-правників, державних службовців, представників громадянського суспільства, екологів та інших працівників, діяльність яких пов'язана з екологічною сферою України.

ISBN

ББК _____ Укр

@ Гулак О.В., Головій Л.В., Савенко Г.В., 2018

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. СУТНІСНІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В ЕКОЛОГІЧНІЙ СФЕРІ УКРАЇНИ.....	7
1.1. Поняття та зміст євроінтеграційних процесів в екологічній сфері України.....	7
1.2. Пріоритетні засади євроінтеграційної політики в екологічній сфері України в сучасних умовах.....	26
Висновки до розділу 1.....	42
РОЗДІЛ 2. ІНСТИТУЦІЙНЕ ТА АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В ЕКОЛОГІЧНІЙ СФЕРІ УКРАЇНИ.....	45
2.1. Європейські стандарти в екологічній сфері.....	45
2.2. Інституційне забезпечення євроінтеграційних процесів в екологічній сфері України.....	61
2.3. Організаційно-правове забезпечення євроінтеграційних процесів в екологічній сфері України.....	82
Висновки до розділу 2.....	98
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО- ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В ЕКОЛОГІЧНІЙ СФЕРІ УКРАЇНИ.....	103
3.1. Напрямки та стратегія співробітництва України та Європейського Союзу в екологічній сфері.....	113
3.2. Адаптація вітчизняного законодавства в екологічній сфері до європейських норм та стандартів.....	126
3.3. Напрями удосконалення адміністративно-правового забезпечення євроінтеграційних процесів в екологічній сфері України.....	126

Висновки до розділу 3.....	149
ВИСНОВКИ.....	154
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	160
ДОДАТКИ.....	184

ВСТУП

Актуальність теми. Серед глобальних проблем сучасності, що стосуються життєвих інтересів всіх народів світу, характеризуються динамізмом і вимагають для свого розв'язання колективних зусиль світової громадськості, проблеми збереження навколишнього природного середовища є масштабними та такими, що потребують негайного реагування. Результати вирішення даних проблем визначають подальший прогрес людства і збереження цивілізації, тому вирішуватись вони повинні у чіткому взаємозв'язку дій країн світу, які вже суттєво інтегрують адміністративно-правовий інструментарій вирішення екологічних проблем світу в межах концепції сталого соціо-еколого-економічного розвитку суспільства. Угодою про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони набула чинності і передбачається низка зобов'язань України, у тому числі в екологічній сфері.

Це обумовлює необхідність залучення до даного процесу широкого кола зацікавлених сторін, найважливішою з яких є публічна влада кожної окремої країни, яка має на озброєнні дієві інструменти регуляторного впливу на економічне, суспільне та екологічне середовище, що втілюються на практиці через нормативно-правові акти та адміністративні засоби впливу, та мають потенціал сталого та ефективного впливу за умови функціонування в країні дієвого інституційного середовища. Створення такого середовища в умовах України, з одного боку, пов'язане з її діяльністю в інтегрованому європейському середовищі в якості незалежного, але в рівній мірі з кожною країною Європи, відповідального за майбутнє континенту суб'єкта міжнародних правовідносин, а з іншого – з тим місцем, яке окреслено євроінтеграційними устремліннями країни.

Перелічені моменти визначають характер дій в напрямі адміністративно-правового забезпечення вирішення екологічних проблем в Україні, які мають бути узгоджені з європейською інституційною базою, адаптовані до європейських норм та стандартів, стратегічно переорієнтовані на реалізацію спільних для європейських країн цілей розвитку та забезпечення добробуту і життєдіяльності майбутніх поколінь європейців (в тому числі і українців) в екологічно комфортних умовах. Адже, як зазначено в Законі «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року», займаючи менше 6 % площі Європи, Україна володіє близько 35 % її біорізноманіття (45 тисяч видів флори).

Зазначені аспекти, поряд з необхідністю вивчення, адаптації та впровадження у вітчизняній практиці досвіду країн Європейського Союзу щодо адміністративно-правового забезпечення вирішення екологічних проблем, обумовили актуальність теми даної дисертаційної роботи.

Юридична наука та практика активно здійснює пошуки шляхів вирішення екологічних проблем через узгоджені на міжнародному рівні адміністративно-правові інструменти. В цілому, аналізуючи участь України у процесі реалізації міжнародних ініціатив із захисту навколишнього природного середовища, слід відзначити приєднання України до більш ніж 40 міжнародних природоохоронних конвенцій глобального та регіонального значення, серед яких: Віденська Конвенція про охорону озонового шару (1985 р.); Конвенція про охорону біологічного різноманіття (1992 р.); Орхуська Конвенція (1999 р.). Вказані документи становлять міжнародну нормативну базу розвитку адміністративного забезпечення євроінтеграційних процесів в екологічній сфері України.

РОЗДІЛ 1

СУТНІСНІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В ЕКОЛОГІЧНІЙ СФЕРІ УКРАЇНИ

1.1. Поняття та зміст євроінтеграційних процесів в екологічній сфері України

Для України євроінтеграційні процеси є невід’ємними реаліями політичного сьогодення. Вибір Україною свого європейського курсу зумовлений фактом цивілізаційної приналежності до спільноти європейських народів. Інтеграційні процеси в усі сфери європейського простору є стратегічним орієнтиром і системоутворюючим чинником розвитку нашої держави. Євроінтеграція – цивілізаційний вибір України, основна мета, яку прагне досягти наша держава та український народ у цілому.

Кожне суспільство має свою власну історію розвитку, власний шлях становлення. Проте будь-яке суспільство, прагнучи побудови розвиненої й міцної державності, формує шляхи побудови ефективних публічних інституцій, які в цілому для різних спільнот є дуже схожими. Відтак і держава України визначила для себе чіткий вектор розвитку, спрямований на формування пріоритету стійких демократичних, соціальних та правових цінностей, зокрема цінностей Європейського Союзу (далі – ЄС), інтеграція з яким є одним із ключових завдань нашої країни [38, с. 11].

Декларацією про державний суверенітет [39] України проголосила державний суверенітет України як верховенство, самостійність, повноту і неподільність влади в межах її території та незалежність і рівноправність у зовнішніх зносинах.

Сучасна екологічна ситуація в Україні на всіх рівнях, як офіційних, так і неофіційних, однозначно визначається як кризова. Швидкість деградації довкілля в Україні перевищила швидкість процесів біологічного пристосування живих організмів до середовища існування, тобто порушення екосистеми

набуває незворотного характеру. Причини кризи здебільшого мають суб'єктивний характер, що проявляється у відношенні людини, суспільства та держави до навколишнього природного середовища [29].

Питання забезпечення екологічної безпеки нині отримали особливої актуальності та важливості. Зважаючи на транскордонний, загальносвітовий характер досліджуваного питання, найбільш важливі рішення, що приймаються в розрізі зазначеної проблематики, узгоджуються переважно на високому міждержавному рівні. Слід зважити і на останні тенденції, що свідчать про значне занепокоєння питаннями ефективності забезпечення екологічної безпеки не лише на рівні науковців, громадських організацій, окремих зацікавлених інституцій, а насамперед, на найвищому державному рівні, що втілюється переважно у міждержавні, консолідовані, юридично-значущі рішення з формуванням відповідних фінансових фондів [34, с. 182].

Маємо погодитись з О. В. Гулак, що, у контексті євроінтеграційних процесів, задля забезпечення екологічної безпеки, необхідним є досягнення оптимального балансу між шкідливими для навколишнього середовища наслідками, що в будь-якому випадку виникають під впливом антропогенної діяльності, посиленої технічним розвитком суспільства, і потенційними можливостями природних ресурсів до самовідновлення [34, с. 184].

Враховуючи незмінний курс України на євроінтеграцію, державно-правовий досвід Європейського Союзу у сфері подолання екологічної кризи стає цільовою стратегією та необхідним інструментарієм для подальшого розвитку нашої суверенної держави [31, с. 37].

Правову основу екологічної діяльності та компетенції ЄС, здійснення політики Співтовариства в сфері навколишнього середовища забезпечує положення Договору про Європейське Співтовариство 1957 р. Цьому присвячено розділ XIX Договору про ЄС «Навколишнє середовище», ст. 174-176 [77].

На сьогодні екологічне законодавство України являє собою розгалужено ієрархічну систему законодавчих актів різного регулюючого рівня, різної

юридичної сили, різних сфер застосування. Не применшуючи того позитивного значення, що у вітчизняному законодавстві практично не залишилося прогалин у екологічній галузі, водночас слід зазначити, що навіть фахівці не в змозі охопити весь масив правових норм, що регулює правовідносини у цій сфері. Перебуваючи на стадії становлення, екологічне законодавство України зазнає постійного впливу різних соціальних чинників, які вимагають правового регулювання, прийняття, зміну або скасування закону чи його окремих статей та положень [94].

Забезпечення права власності українського народу на природні ресурси, раціональне природокористування, охорону навколишнього природного середовища та екологічну безпеку визнається одним із стратегічних напрямків державної політики України в умовах інтеграції до Європейського Союзу. Її правові засади знайшли своє безпосереднє відображення в Конституції України [88] (статті 13, 14, 16, 50, 66, 85, 106, 116, 119), законодавчих та підзаконних нормативно-правових актах екологічного спрямування (Закони України (далі – ЗУ) «Про охорону навколишнього природного середовища», «Про рослинний світ», «Про тваринний світ», «Про охорону атмосферного повітря», «Про природно-заповідний фонд», «Про ядерну енергетику та радіаційну безпеку», Земельний, Водний, Лісовий кодекси, Кодекс про надра та ін.), міжнародних конвенціях та договорах, які у визначений ст. 9 Конституції України спосіб є частиною національного екологічного законодавства (Конвенція Організації Об'єднаних Націй (далі – ООН) про біологічне різноманіття [86], Конвенція про транскордонне забруднення повітря на великі відстані, Конвенція про захист Чорного моря від забруднення, Рамкова конвенція про охорону та сталий розвиток Карпат та ін.) [28, с. 145-146].

Загальновідомо, що саме в поняттях як своєрідних способах відображення об'єктивної дійсності наука концентрує та узагальнює накопичені знання. Такі поняття мають бути конкретними, чітко сформульованими, лаконічно визначеними, істинно науковими та адекватно відображати суттєві ознаки об'єктивних явищ. Недостатня розробка

понятійного апарату не лише гальмує розвиток теорії, робить неможливим ведення плідної дискусії [68].

Вбачається доцільним розкрити в даному розділі такі поняття, як: «процес», «зміст», «інтеграція», «європейська інтеграція», а також «євроінтеграційні процеси» у цілому.

Відповідно до Малої гірничої енциклопедії, «процес» – це послідовна зміна та рух певний дій, спрямованих на досягнення певного результату [109]. Інше визначення терміну «процес» – це розвиток якогось явища, що відображає закономірну, послідовну, неперервну зміну моментів розвитку, що слідує один за одним [65]. В свою чергу, термін «інтеграція» походить від латинського кореня «*integrum*» – ціле та «*integratio*» – відновлення, що у перекладі означає поєднання, взаємопроникнення, процес взаємозближення, утворення взаємозв'язків, заповнення, возз'єднання, згуртування, об'єднання політичних, економічних, державних і громадських структур в рамках регіону, країни, світу [195, с. 73]. Інтеграція – процес і результат створення нерозривно зв'язаного, єдиного, цілісного [108].

Відповідно до праць Копійки В., європейська інтеграція – це процес, завдяки якому європейські держави і суспільства об'єднують політичні, економічні та соціальні структури в загальний комплекс; кінцевий продукт цього об'єднання може вилитися у формальний політичний та економічний союз або неформальну конфедерацію держав [90, с. 673].

Як зазначають О. В. Дзяд та О. М. Рудік, європейська інтеграція – це багатогранний, складний процес, що супроводжується розвитком соціальних політик у практично всіх сферах суспільного життя країн, має добровільний та поступовий характер і базується на загальних та функціональних принципах права [134]. В свою чергу, В. В. Квасов та М. І. Романенко підкреслюють, що в історичні та політико-інституційній площині європейська інтеграція постає як процес поступового «функціонального» делегування національних повноважень на рівень Європейських спільнот. Ця модель характеризується поєднанням елементів наддержавної інтеграції та міжурядової співпраці [91].

Євроінтеграційні процеси України найбільше зацікавили науковців, істориків, політологів, економістів після набуття нашою державою статусу незалежної. У наукових працях таких вчених, як Білоусов М. М., Гайдуков Л. Ф., Копійка В. В., Манжола В. А., Ситник С. В., Ченчик Д. В., Черноплеча О. М., Шинкаренко Т. І. системно та ґрунтовно досліджуються динаміка створення, розвитку Європейського Союзу, інтеграційні процеси в його середовищі [180].

Отже, євроінтеграція – це складний зовнішньополітичний процес, який проходить держава до вступу на найвищий європейський щабель, основною метою якого є стратегія економічного, соціального та національного розвитку держави. А сам євроінтеграційний процес нами визначено, як діяльність держави щодо імплементації європейських принципів та стандартів яких повинна дотримуватись держава для вступу до Європейського Союзу та налагодження тісного співробітництва з європейськими державами.

Зміст євроінтеграційних процесів – розкривається через його сутність, характерні особливості даного явища та основну мету.

Вибір Україною свого інтеграційного курсу має стати для держави основою для модернізації країни, загальнонаціонального єднання, гарантування громадянам та жителям держави конституційних прав та свобод, які мають ґрунтуватися на європейських стандартах та положеннях. Наразі євроінтеграційні процеси стають реальною основою та основним напрямом для національного розвитку держави, особливо нині, коли Україна, майже у всіх сферах та галузях відчуває глибокі реформаторські зміни. Відтак, євроінтеграційні процеси відіграють досить суттєву роль, оскільки насамперед за допомогою них наша держава має реальну змогу підвищити ефективність функціонування системи публічного управління, зокрема шляхом модернізації економіки та залучення на внутрішній ринок іноземних інвестицій; підвищуючи свою конкурентоспроможність як на внутрішньому так і на зовнішньому ринках; вдосконалюючи правову систему держави, в першу чергу, шляхом імплементації європейських норм та стандартів, вдосконалюючи нові

стандарти та норми для забезпечення екологічної безпеки держави; зміцнюючи національну безпеку України тощо [188].

Для України євроінтеграційні процеси є досить важливими як зовнішніми чинниками міжнародної її діяльності так і внутрішніми. Євроінтеграційні процеси для України – це насамперед наближення до європейських норм та стандартів, вдосконалення демократизації суспільства, покращення національного законодавства, зміцнення зовнішньої безпеки держави, а також спроби побудови нової моделі європейського життя в нашій державі.

Вибір Україною свого інтеграційного курсу, а саме, вступ до Європейського Союзу, був обраний ще з моменту проголошення незалежності України. Вже у Постанові Верховної Ради УРСР від 25 грудня 1990 р. «Про реалізацію Декларації про державний суверенітет України у сфері зовнішніх відносин» [172] Уряду було доручено «спрямувати зусилля на забезпечення безпосередньої участі Української РСР у загальноєвропейському процесі та європейської структур», а у 1993 р. Верховна Рада України (далі – ВРУ) прийняла Постанову «Про основні напрями зовнішньої політики України», яка наразі втратила чинність на підставі Закону «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» [150]. У вищевказаній постанові визначилася перспективна мета зовнішньої політики нашої держави – членство в європейських співтовариствах [71].

Таким чином, Україна стала першою з ким Європейський Союз підписав угоду про партнерство і співробітництво. Після набуття чинності Угоди про партнерство і співробітництво Указом Президента України «Про затвердження стратегії інтеграції України до Європейського Союзу» [157] (втратив чинність на підставі Указу Президента України від 7 липня 2015 р. № 398/2015) від 11 червня 1998 року було визначено основні напрями інтеграційного процесу: а) адаптація законодавства України до законодавства ЄС, забезпечення прав людини; б) економічна інтеграція та розвиток торговельних відносин між Україною та ЄС; в) інтеграція України до ЄС у контексті загальноєвропейської безпеки; г) політична консолідація та зміцнення демократії; д) адаптація

соціальної політики України до стандартів ЄС; є) культурно-освітня і науково-технічна інтеграція; е) галузева співпраця; ж) співробітництво у сфері охорони довкілля [91, с. 100].

В Угоді про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, яка ратифіковано із заявою Законом України «Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами з іншої сторони» [206], передбачено створення асоціації між Україною, з однієї сторони, та Союзом і його державами-членами, з іншої сторони.

Цілями асоціації є:

а) сприяти поступовому зближенню Сторін, ґрунтуючись на спільних цінностях і тісних привілейованих зв'язках, а також поглиблюючи зв'язок України з політикою ЄС та її участь у програмах та агентствах;

б) забезпечити необхідні рамки для посиленого політичного діалогу в усіх сферах, які становлять взаємний інтерес;

в) сприяти, зберігати й зміцнювати мир та стабільність у регіональному та міжнародному вимірах відповідно до принципів Статуту ООН і Гельсінського заключного акта Наради з безпеки та співробітництва в Європі 1975 року, а також цілей Паризької хартії для нової Європи 1990 року;

г) запровадити умови для посиленних економічних та торговельних відносин, які вестимуть до поступової інтеграції України до внутрішнього ринку ЄС, у тому числі завдяки створенню поглибленої і всеохоплюючої зони вільної торгівлі, як це визначено у Розділі IV («Торгівля і питання, пов'язані з торгівлею») цієї Угоди, та підтримувати зусилля України стосовно завершення переходу до діючої ринкової економіки, у тому числі шляхом поступової адаптації її законодавства до права європейського Союзу (далі – *acquis*);

е) посилювати співробітництво у сфері юстиції, свободи та безпеки з метою забезпечення верховенства права та поваги до прав людини і основоположних свобод;

ф) запровадити умови для дедалі тіснішого співробітництва в інших сферах, які становлять взаємний інтерес [206].

Для України євроінтеграційний шлях – це зовнішньополітичний рух, який втілюється шляхом прийняття та імплементації важливих нормативно-правових актів задля досягнення основної мети, а саме – повноцінного членства в європейському співтоваристві.

Мета реалізації євроінтеграційних процесів для України полягає не лише у безпосередньому вступі до Європейського Союзу, а, насамперед, у наближенні рівня життя населення нашої держави до рівня життя громадян Євросоюзу, збереженні та зміцненні української ідентичності та посиленні геополітичних позицій України [185; 188].

У площині реалізації ефективних євроінтеграційних процесів у зовнішньоекономічному просторі, у тому числі і у сфері екології, держава повинна проводити відкриту, чесну та прозору зовнішню політику, яка базується на принципах та нормах міжнародного права в цілому та Європейського Союзу зокрема. Важливою задачею зовнішньої політики України є забезпечення та дотримання національних інтересів, захист прав та свобод громадян України за кордоном, створення сприятливих умов для соціально-економічного розвитку нашої держави, збереження національного суверенітету країни та її територіальної цілісності. Зовнішньо політична діяльність будь-якої держави є важливим інструментом та засобом, за допомогою якого країна реалізує свої інтереси у відносинах з іншими державами світу. Для кожної країни світу важливим завданням є побудова максимально сприятливих та ефективних відносин з іншими важливими для неї партнерами.

В офіційній фразеології ЄС, спрямованій на його зовнішньополітичні стосунки з третіми країнами, з'являється більш обережний та гнучкий термін

«конвергенція». На перший погляд, можна зневажливо поставитись до такої термінологічної метаморфози, особливо враховуючи в цілому більш вільне поводження з термінологією в європейському праві, порівняно з вітчизняною правовою системою. Однак вважаю, що тут не слід нехтувати загальнополітичним контекстом відповідних змін. Повертаючись до «конвергенції» як основного напрямку узгодження правових систем в рамках Європейської політики сусідства (далі – *ЄПС*), зазначимо, що на відміну від інших типів гармонізаційних дій в ЄС, конвергенція – це не односторонній, а зустрічний рух. Антонімом цього терміну є дивергенція, тобто рух у протилежних напрямках [111, с. 60-61].

В доктринальному сенсі конвергенція правових систем є горизонтальним процесом зближення, підвищення скоординованості, узгодженості систем задля досягнення певних спільних цілей. Вважаю, що в межах правової конвергенції, проголошеної ЄС по відношенню до держав-сусідів, з'явилась можливість рецепції правових ідей, правових принципів і правових норм як між самими 16 державами-східними та південними сусідами ЄС, так і між ЄС та кожною з відповідних держав. Причому, в другому типі відносин (ЄС – держава-сусід) не слід виключати можливості запозичення і з боку ЄС певних правових реалій держав-сусідів, в т.ч. України, що повністю виключається в інших типах європейської гармонізації (апроксимації, адаптації, імплементації тощо) [111, с. 61].

На сучасному етапі розвитку нашої держави, євроінтеграційні процеси постають суттєвою підсилюючою складовою на шляху до вдосконалення та реформування системи публічного управління та забезпечення ефективного функціонування усіх державних інституцій загалом та у екологічній сфері зокрема. Наша держава має гарне географічне положення, вона близька як до країн Європейського Союзу, так і до азійських країн. Зазначена позиція для України має досить суттєве значення, оскільки перед нею постає одне із пріоритетних завдань, вибору свого інтеграційного курсу та національного розвитку.

Україна обрала свій інтеграційний курс, який виявляється у її бажанні вступити до Європейського Союзу. Проте, наразі євроінтеграційний вектор для України є досить складним процесом, тому що країна переживає реформаторські зміни у всіх сферах суспільного життя. Не виключенням є і екологічна сфера. Так, зовнішня та внутрішня агресії, заважають проведенню ефективних політичних, економічних та соціальних реформ, що сильно гальмує євроінтеграційний рух української держави.

Основна концепція і практика інтеграційної розбудови Європейського Союзу базується на основних трьох принципах. Перший принцип – інтеграція передбачає взаємну вигоду (засіб) вирішення суспільних проблем держав, а не є метою їх вирішення. Другий принцип – інтеграція потребує поетапних кроків, поступовості: зона вільної торгівлі – митний союз – спільний ринок – валютний союз з спільною економічною та валютною політикою. Третій принцип – інтеграція потребує дієвого механізму, який з одного боку дозволив би сприймати існуючі протиріччя, які б стали стимулом для розвитку інтеграційних процесів, а з іншого приймати адекватні рішення стосовно інтересів різних сторін та приводити їх у дію [217].

Здійснивши аналіз вищезазначених принципів, вважаємо, що, вони є надзвичайно важливими та прийнятними, як в країнах ЄС так і в нашій державі зокрема. Тому варто і у вітчизняних галузевих розробках спиратись на такі принципи, оскільки вони, до того ж, висвітлюють найголовніші положення інтеграційної розбудови ЄС. Доречним є і розгляд основних аспектів євроінтеграційних процесів у розрізі зазначених принципів.

Так, із аналізу наукової літератури, нині можемо виділити три основні аспекти євроінтеграційних процесів: духовний, економічний та політичний. Духовний аспект стосується конструювання духовного, релігійного простору. Змістом даного аспекту є посилення християнізації Європи, важливість богословського осмислення євроінтеграційних процесів. Європейські держави мають базуватися на християнстві, що є спільним історичним спадком європейських націй, основою їх духовної єдності [217].

Євроінтеграційні процеси і членство України в Європейському Союзі є основним інструментом реалізації національних інтересів, розбудови правової та демократичної держави, зміцнення вже існуючих та впровадження нових механізмів функціонування громадянського суспільства в Україні відповідно до європейського зразку. Входження України в ЄС – це запорука подальшого зміцнення вітчизняних позицій на міжнародній арені [113, с. 163].

Економічний аспект євроінтеграції полягає у формуванні єдиного господарського простору з ефективно діючою економічною системою та єдиною валютою, створенням Європейської Економічної Спільноти (далі – *ЄЕС*), метою якої було створення спільного ринку для торгівлі між державами-членами, що в свою чергу послугувало створенню ринку єдиної держави [217].

Політичний аспект євроінтеграції стосується створення спільного політичного простору, основою якого є розбудова колективної системи прийняття рішень. Ключовим питанням політичної євроінтеграції є форма організації європейського політичного простору – федерація, конфедерація чи інша альтернативна форма. Основною причиною у прийнятті рішень, є те, що Євросоюз, як об'єднання держав та власне держава, не регулюються лише правом Європейської спільноти, для держав-членів визначальним залишаються норми національного конституційного права, а європейські спільноти наділені тільки тією компетенцією, що делегована їм на підставі Договору [217].

Із аналізу вищезазначеного, маємо відобразити власну позицію, що полягає у тому, що з-поміж духовного, економічного та політичного аспектів євроінтеграційних процесів самим дієвим у межах нашої держави, і не лише, постає саме економічний. Втім, наразі представники вищих ешелонів влади в Україні часто спекулюють політичним аспектом досліджуваних процесів.

Характерною рисою співвідношення компетенції Європейського Союзу та його держав-членів є право останніх змінювати правові засади Євросоюзу шляхом внесення необхідних змін у Договори. Національні парламенти вбудовуються в процес прийняття рішень у ЄС. Вони отримують можливість здійснювати моніторинг законодавчих пропозицій Комісії з метою контролю за

здійсненню принципу субсидіарності. Політичні складові євроінтеграції залишаються проблематичними, оскільки Європейський Союз, залишається структурою, мета якої полягає в об'єднанні вольової діяльності його держав-членів у рамках тісних взаємозобов'язань [217].

Окрім того, виокремлюють основні складові євроінтеграційних процесів, що стосується і екологічної сфери. До них відносимо: внутрішній – здатність держави відстоювати свої національні економічні інтереси та зовнішній – бажання та спроможність Європейського Союзу до розширення. Прийняття до Європейського Союзу є взагалі політичним рішенням членів його учасників, проте вони спираються на економічну базу країн-вступників, так як для ЄС даний факт є центром економічних інтересів. Основою успіху будь-якого міждержавного інтеграційного процесу є економічні чинники. Матеріальне благополуччя населення для кожної держави є найголовнішим пріоритетом публічного управління, включаючи й євроінтеграційну. Економічна складова євроінтеграційного курсу є однією з найбільш слабких і суперечливих, зокрема для покращення євроінтеграційного клімату держави важливим фактором є поглиблення міжнародного економічного співтовариства між Україною та державами-членами Європейського Союзу.

Виходячи з того, що в Україні дійсно існують проблеми на шляху до євроінтеграції, на думку В. Б. Авер'янова та І. А. Грицяка досягнення Україною стратегічних та тактичних цілей у своїй інтеграційній політиці можливе серед поєднання двох завдань: а) створення належних передумов для поглиблення співробітництва з ЄС у торговельно-економічній, гуманітарній, соціально-культурній сферах, а також у сфері безпеки та оборони з перспективою переходу до політичної інтеграції; б) створення умов щодо попередження і мінімізації можливих негативних наслідків розширення ЄС [91].

Україна потребує зростання економіки та підвищення добробуту населення і розраховує досягти цієї мети на шляху євроінтеграції. Проте виявляється, що євроінтеграційні успіхи не такі вже й визначні, що зумовлено наявністю в ЄС низки проблем інтеграційного характеру, а саме: ослаблення

потенціалу економічного зростання; зниження динаміки зовнішньої торгівлі та інвестицій; боргова криза та дискредитація інтеграційного іміджу; недотримання Маастрихтських критеріїв; офшоризація та тінізація капіталу; соціальне перевантаження; організаційно-політичні проблеми та інші [24].

У цілому, проблематика ефективної реалізації євроінтеграційних процесів знаходиться в площині таких чинників, як: відсутність єдиної загальнонаціональної, консолідованої стратегії реалізації основних завдань міжнародної економічної інтеграції; низька ефективність національної економіки, що зумовлено низьким рівнем розбудови підприємницької ініціативи, а також малі успіхи в модернізації народногосподарського комплексу країни; низька конкурентоспроможність національних підприємств для залучення світових інвестицій та науково-технологічного потенціалу; відсталість України з ініціативами у створенні спільних науково-технічних просторів з розвинутими державами Європи та тощо.

Євроінтеграційні процеси у сфері екології напряду залежать від поступу євроінтеграційних процесів нашої держави у цілому. З метою ж досягнення ефективності реалізації євроінтеграційних процесів нашої держави, треба розв'язати такі завдання, як: здійснення внутрішніх реформ, які спрямовані в першу чергу на вирішення низької конкурентоспроможності національної економіки; підняття рівня ініціативності з двосторонньої співпраці в економічній сфері з державами Європейського Союзу.

Євроінтеграційний вектор для України є домінантним напрямом для розвитку нашої держави, в основі якого знаходяться як економічний так і політичний та юридичний чинники. Євроінтеграційний курс України, окрім зближення правових систем держав і зміцнення демократії, передбачає співпрацю між Україною та ЄС у сфері енергетики, транспорту, гуманітарній сфері, екологічній, а також безпосередньо в сфері міжнародної безпеки.

Ефективна реалізація євроінтеграційних процесів ставить перед нашою країною досить вагомє завдання щодо здійснення глибоких економічних реформ, створення реально ефективної дієвої ринкової економіки. Вирішення

даного завдання залежить від впровадження ефективної конкурентної політики, яка має бути спрямована на створення конкурентного середовища, захисту законних інтересів підприємців і споживачів, підвищення конкурентоспроможності товаровиробника на внутрішньому та зовнішньому ринках [223].

Реалізація євроінтеграційних процесів України відбувається на двох основних рівнях: перший – це інтеграція на законодавчому рівні (прийнятті основних нормативних актів для вступу до структур Євросоюзу, наближення до європейських норм та стандартів); другий – внутрішня інтеграція (консолідація суспільства держави). Внутрішня інтеграція суспільства є досить важливим етапом євроінтеграції суспільства, оскільки народ, який не зважає на існуючі в країні релігійні, етнокультурні, регіональні та інші відмінності, усвідомив свою спільність між собою, що є невід’ємною складовою європейської цивілізації. Лише внутрішньо згуртована Україна здатна виступати необхідною складовою в регіональних і світових інтеграційних процесах.

Для України головною функцією євроінтеграції у будь-якій сфері суспільних відносин, у тому числі і екологічній, є консолідація українського суспільства. Українське суспільство бачить європейську інтеграцію в новому ракурсі, яке переходить із зовнішньополітичного курсу на внутрішню політику держави. В Україні було досить різне ставлення населення щодо зовнішньополітичних орієнтирів нашої країни. Внесення змін та вдосконалення законодавства, дотримання норм та стандартів ЄС, підвищення ефективності української економіки, все це впливає на зміни громадської думки щодо євроінтеграції. Якщо для українців наслідки євроінтеграції будуть ефективними та позитивними, то прихильників європейського курсу стане значно більше, якщо реформи будуть неефективними та малопомітними, то підтримка євроінтеграції може зменшитися. Для успішної реалізації євроінтеграційного курсу України, потрібні ефективні та дієві реформи, які можуть збільшити прихильність щодо підтримки обраного курсу та зможуть консолідувати українську спільноту.

Підтримка євроінтеграційного курсу стала домінувати в українському суспільстві з кінця 2011 року, коли відбулося згортання євроінтеграційного курсу, що було причиною криза у відносинах між Україною та ЄС та політична стагнація між ними. Для України 2011 рік можна вважати переламним етапом в історії розвитку громадської думки щодо Європейського Союзу. Другим переламним етапом був кінець 2013 року, коли колишній президент Віктор Янукович відмовився підписувати Угоду про асоціацію у Вільнюсі, що спричинило зміну у громадській думці щодо інтеграційних орієнтирів населення, та початок Майдану. Основною зміною суспільних настроїв було зростання підтримки євроінтеграційного курсу, а також різке зменшення інтеграційної привабливості Митного союзу. Підтримка євроінтеграції об'єднує різні покоління, представників кожної вікової групи. Зміни суспільного настрою щодо євроінтеграційного курсу будуть залежати від розвитку відносин між Україною та ЄС, та ефективністю проведених реформ в рамках реалізації Угоди про асоціацію. Проведення ефективних реформ в рамках Україна – ЄС можуть стати ядром консолідації українського суспільства. На сьогоднішній день основними реформами які мають бути проведені для суспільства та держави в цілому є: антикорупційна реформа; податкова реформа, пенсійна реформа; судова реформа; реформа щодо люстрації чиновників, реформа децентралізація та регіонального розвитку, земельна реформа та інші. Ведення боротьби з корупцією на думку громадян, є основною проблемою українського суспільства. На сьогоднішній день євроінтеграція України повинна сприйматися не як зовнішня, а як комплексна внутрішня державна політика, яка спрямована на впровадження дієвих реформ для української держави.

Успіх євроінтеграційних зусиль України у цілому, так і у сфері екології, в першу чергу, залежить від результативності двосторонньої дипломатії між нашою державою та ЄС, це основний фактор ефективного входження України до європейських економічних і політичних структур, без чого наша економіка залишиться на тому ж рівні розвитку, на якому знаходиться зараз, тобто буде

перебувати в невидимій зоні, для інших регіональних та світових економік розвинутих європейських держав.

Проаналізувати результативність двосторонньої дипломатії ми можемо на явних фактах, а саме, в період з початку 2015 року на сьогоднішній день уряд ухвалив 33 розпорядження про схвалення 129 планів імплементації 179 актів законодавства ЄС. Зокрема, Кабінет Міністрів України (далі – *КМУ*) затвердив вісім планів імплементації 13 актів законодавства ЄС у сфері охорони здоров'я, 43 плани імплементації 45 законів ЄС у сфері інфраструктури, два плани імплементації двох законів ЄС у сфері юстиції, три плани імплементації трьох законів в агросфері, 10 планів імплементації 38 актів у сфері економічного розвитку та шість планів імплементації дев'яти актів у сфері фінансів, а також 14 планів імплементації 14 законів ЄС у соціальній сфері, 20 планів імплементації 20 актів у сфері екології та природних ресурсів та один план імплементації одного акта законодавства ЄС у сфері освіти. Усього до 2017 р. передбачається затвердити плани імплементації 180 актів законодавства [11]. Тобто, екологічна сфера у цьому поступі є однією з найбільш динамічних.

У євроінтеграційному процесі кожної країни настає момент, коли із зовнішньополітичного питання він перетворюється на ряд конкретних і досить складних завдань політики внутрішньої. Зокрема для України такий момент настав з підписанням Угоди про асоціацію з ЄС у 2014 р. Відтоді на перший план вийшли абсолютно технічні потреби, наприклад імплементація сотень європейських нормативних актів, щоб правила, за якими функціонує державний сектор, політика та економіка в Україні, були такими ж, як у Європі [11].

Щоб дана робота була успішною, має бути визначена чітко діяльність з організації, координації, контролю та реалізації, а не розбалансування відповідної діяльності по різних відомствах без чіткої узгодженої діяльності щодо досягнення спільної мети.

Наявність діючого та ефективного органу з питань євроінтеграції – головне питання для забезпечення успішності даного процесу в цілому. Кожна держава має свою власну систему, яку втілювали в життя багатьма методами та

невдалими спробами та помилками. Наприклад, країни створювали спеціальні органи в статусі окремих міністерств (Хорватія, Туреччина) та інших державних органів (Бюро європейської інтеграції Естонії) або в структурі секретаріатів урядів, однак з особливим статусом (офіс Комітету з питань європейської інтеграції у Польщі, директорат з питань європейської інтеграції Болгарії) [34; 11].

Постановою Кабінету Міністрів України № 330 «Про утворення урядових комітетів та затвердження їх посадового складу» [177] від 11 травня 2016 року був створений Урядовий комітет з питань європейської, євроатлантичної інтеграції, міжнародного співробітництва та регіонального розвитку економічного розвитку та європейської інтеграції.

Для здійснення процесу євроінтеграції та проведення реформ, необхідна наявність централізованого керівництва, призначення спеціально уповноваженої посадової особи, відповідальної за курс євроінтеграції, повноваження якого, має визначити закон, а також його діяльність повинна відповідати принципу верховенства права.

Досі не вирішеним є питання створення в Україні окремого міністерства або нацагенства. Дана установа повинна мати сильну інституційну потужність (розгалужену структуру), широкий набір повноважень, а також тісно співпрацювати з усіма профільними відомствами як на центральному рівні, так і з місцевою владою. Проте успішність будь-якої євроінтеграційної політики має полягати не лише в твердженнях і деклараціях про європейський вибір, а в дотриманні та слідуванні принципам та цілям даної політики [11].

Головна складність у досліджуваній нами сфері полягає у тому, що питання публічного управління у ній на даний момент розділено між різними органами виконавчої влади. Зокрема: дозвільна система здебільшого належить до компетенції обласних державних адміністрацій; ліцензійна система та окремі дозволи – до компетенції Міністерства екології та природних ресурсів (далі – *Мінприроди*); податки за використання природних ресурсів та забруднення довкілля збирає Державна фіскальна служба. Така ситуація

призводить до неможливості надання громадськості та іншим зацікавленим особам якісної та повної інформації про стан довкілля. Також вона створює додаткове дозвільне і контрольне навантаження на суб'єктів господарювання [21].

Таким чином, вбачаємо нагальність у створенні одного та дієвого органу, який би ефективно реалізував євроінтеграційну політику, зважаючи на низьку ефективність та розподіл повноважень серед багатьох публічних інституцій, які регулюють дане питання. Простежити ефективність зі створення спеціально діючого органу, який забезпечує євроінтеграцію в цілому, можна на деяких вдалих прикладах.

Одним з найуспішніших прикладів ефективного менеджменту євроінтеграційних процесів можна вважати налагодження цієї роботи в Польщі. Уповноважений уряду з питань євроінтеграції та іноземної допомоги отримав там статус держсекретаря. Він очолив офіс Комітету у справах євроінтеграції – потужну структуру, створену в 1996 р. (сам комітет, створений тоді ж, очолює безпосередньо прем'єр-міністр) [11].

На сьогоднішній день, як наголошують європейські експерти та аналітики, з євроінтеграцією не все гладко, оскільки уряд не показує швидких реформ в дії, у країні мають місце корупційні скандали.

Відповідно до постанови КМ України № 346 «Про Урядовий офіс з питань європейської інтеграції» [140] від 13 серпня 2014 року, було створено відповідний орган, який є окремим структурним підрозділом Секретаріату Кабінету Міністрів України. Безперечно, поява такої установи – прогресивний крок, однак статус та функції офісу переважно «координуючі», чого явно недостатньо для впевненого просування шляхом єврореформ. Євроофіс не розробляє законопроекти, не має права законодавчої ініціативи (подання проектів нормативно-правових актів на розгляд Кабінету Міністрів), не веде переговорів з європейською стороною на вищих рівнях, не має права давати доручення іншим органам державної влади (лише через Прем'єр-міністра й лише у виняткових випадках). Основним його завданням є моніторинг

загальної ситуації, чого не досить для ролі єдиного й головного координатора євроінтеграції в країні [11].

Таким чином, виходячи із запропонованого у роботі визначення євроінтеграційного процесу, євроінтеграційний процес в екологічній сфері вважаємо діяльністю держави щодо імплементації європейських екологічних принципів та стандартів, яких повинна дотримуватись держава для вступу до Європейського Союзу та налагодження тісного співробітництва з європейськими державами.

Зміст євроінтеграційних процесів – розкривається через його сутність, характерні особливості даного явища та основну мету.

Для України євроінтеграційний шлях – це зовнішньополітичний рух, який втілюється шляхом прийняття та імплементації важливих нормативно-правових актів задля досягнення основної мети, а саме – повноцінного членства в європейському співтоваристві.

На сучасному етапі розвитку нашої держави, євроінтеграційні процеси постають суттєвою підсилюючою складовою на шляху до вдосконалення та реформування системи публічного управління та забезпечення ефективного функціонування усіх державних інституцій загалом та у екологічній сфері зокрема.

Отже, можна зробити висновок, що євроінтеграційні процеси відіграють досить суттєву роль для нашої держави, оскільки саме за допомогою них, публічна влада ті інші владні інституції, впроваджують європейські норми та стандарти в законодавство нашої країни, а також безпосередньо втілюють їх на практиці. Проте, не можна не сказати про недоліки, які стоять перед здійсненням ефективних євроінтеграційних процесів, а саме: низька конкурентоспроможність національних підприємств, які не можуть належним чином відстоювати свій потенціал поряд з європейськими; відсутність єдиної стратегії реалізації основних завдань міжнародної інтеграції в екологічній сфері; відносно не значне залучення міжнародних інвестицій в екологічну сферу, тощо.

1.2. Пріоритетні засади євроінтеграційної політики в екологічній сфері України в сучасних умовах

Наша держава опинилася перед новими внутрішніми і зовнішніми викликами, які, в свою чергу, спричиняють досить вагому диференціацію серед окремих регіонів країни, тому за даних обставин, уряд країни вимушений проводити відкриту, чесну та прозору євроінтеграційну політику, яка б могла допомогти Україні у розв'язанні низки проблем, які зараз постали перед державою, а саме: зміцнити довіру та безпеку між Україною та державами ЄС; активізувати торгівельно-економічну співпрацю; виробити спільну стратегію охорони довкілля тощо.

Актуальність екологічної складової з-поміж пріоритетних засад євроінтеграційної політики нашої держави дедалі зростає та набуває якісно нових масштабів в розрізі того, що, не зважаючи на науково-технічний прогрес та інші безперечні здобутки, якими нині активно користується людство, наразі світ знаходиться на межі екологічної катастрофи. Природні запаси не безмежні. Відтак, відношення окремої людини до навколишнього природного середовища є лакмусовим папірцем відношення окремої нації чи то держави до планети Земля [34, с. 182].

Отже, не применшуючи економічної складової сталого розвитку будь-якого суспільства, хочемо наголосити на тому, що, як з позиції наукового підходу, так і практичної доцільності на перспективу, система публічного управління сьогодення вимагає обов'язкового врахування необхідності дотримання вимог екологічної безпеки з тим, щоб гарантувати ефективність забезпечення екологічної рівноваги в розрізі розробки та реалізації організаційно-правових передумов для розвитку всіх без винятку видів суспільних відносин, які вимагають відповідного регулювання зі сторони держави, та насамперед, збереження передумов для можливостей майбутньому

покоління користуватись благами безумовного – природнього характеру, а не лише антропогенного. Маємо чітко усвідомити, що у випадку екологічних катастроф, помилки виправити дуже важко, а іноді і взагалі не можливо [34, с. 184].

Україна, як європейська держава, здійснює відкриту зовнішню політику і рівноправного взаємовигідного співробітництва з усіма заінтересованими партнерами, виходячи насамперед з необхідності гарантування безпеки, суверенітету та захисту територіальної цілісності України [150].

Як зазначено в Законі України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» від 01.07.2010 року № 2411-VI, одна із засад зовнішньої політики – забезпечення інтеграції України в європейський політичний, економічний, правовий простір з метою набуття членства в Європейському Союзі [150].

На сьогоднішній день відсутнє правове та науково усталене визначення євроінтеграційної політики України, також існує термінологічна неточність у політико-правових документах даного терміну, що призводить до виникнення багатьох непорозумінь. На нашу думку, дане питання слід віднести до числа проблемних аспектів як теорії публічного управління, так і практики публічно-управлінської діяльності.

Основоположною категорією євроінтеграційної політики загалом є «інтеграція». Термін «інтеграція» є часто вживаним в європейському лексиконі, який інколи вживають як синонім словосполучень: «міжнародне співробітництво», «європейське співробітництво». Однак, дані терміни не відображають всієї суті нових євроінтеграційних явищ. Інтеграція, на відміну від співробітництва, виявляється як щось набагато більше, тобто перш за все – це вихід за межі співробітництва аж до утворення єдиної системи [55, с. 37].

На даний час відсутня єдність у визначенні терміну «європейська інтеграція» та її різновидів: «правова інтеграція», «політична інтеграція», «економічна інтеграція», даний факт цим самим не дає змогу повною мірою розкрити поняття «євроінтеграційна політика України». Тому можна узагальнити визначення вищезазначених дефініцій, а саме: «правова інтеграція»

– це об'єднання національних правових систем у єдиний геоправовий простір, що забезпечує розвиток політичної, соціальної, культурної тощо активності населення та сприятиме поступовому зростанню доброту громадян; «політична інтеграція» – це поглиблення політичного діалогу з ЄС, що в свою чергу сприятиме політичній стабільності в країні, забезпечення мирного розвитку та плідної співпраці всіх європейських держав, сприяння зміцненню демократичних засад; «економічна інтеграція» – взаємне збалансування торгівлі з ЄС, сприяння інвестиціям з ЄС, запровадження спільного правового поля і єдиних стандартів у сфері конкуренції та державної підтримки виробників.

Для нашої держави євроінтеграція в правовій сфері означатиме: поступове приведення у відповідність із європейськими стандартами правової системи України; поглиблення взаємодії та узгодження засад формування міждержавної правової системи; входження національних правових систем до міждержавної та остаточна правова адаптація у межах єдиного правового простору; визнання прав людини найвищою цінністю, формування основ соціальної, правової державності й громадянського суспільства; усвідомлення гуманістичної ролі права через втілення основоположних принципів правової політики: сталості та передбачуваності, легітимності і демократичності, справедливості і моральності, гласності, поєднання інтересів особи й держави, відповідності міжнародним стандартам; підвищення ефективності державного управління, раціоналізація системи бюрократії; удосконалення правової системи через конституційні та інші правові норми; правове забезпечення демократизації суспільного життя, здійснюваних реформ, стабільності і правопорядку в країні; адекватне усвідомлення основних параметрів, призначення і можливостей права відповідно до необхідності проведення правової політики перехідного періоду, що характеризується нестабільністю, мінливістю і суперечливістю; пошук мирних, правових шляхів розв'язання різноманітних проблем і конфліктів суспільного розвитку тощо [204, с. 11].

У політичній сфері євроінтеграція стане ядром стабільності політичної системи; поглиблення культури громадянського суспільства, поваги до прав людини. В економічній сфері європейська інтеграція забезпечить: модернізацію економіки; залучення іноземних інвестицій і новітніх технологій; підвищення конкурентоспроможності національного виробника; створення нових робочих місць; вихід на ринок ЄС.

Здійснення в Україні реформ, які стосуються євроінтеграції, повинні мати не тільки зовнішні, але й внутрішні стимули, тобто європейський вибір є насамперед питанням внутрішньої, а не зовнішньої політики, оскільки у сфері внутрішньої політики зосереджуються головні її цілі та завдання.

Проте навіть при виконанні всіх вимог вступ до Європейського Союзу не відбувається автоматично, оскільки для цього необхідна згода всіх країн-членів. Налагодження конструктивних взаємовідносин з країнами-членами – важливе завдання євроінтеграційної політики, його виконання належить до сфери зовнішньої політики. Тому можна стверджувати, що євроінтеграційна політика носить комплексний характер, оскільки вона охоплює переважно сферу внутрішнього компонента, який залежить від системи публічного управління, а також зовнішній, який в свою чергу залежить від ефективності реалізації самих зовнішніх процесів.

Акцентуючи увагу на важливості реалізації євроінтеграції саме в екологічній сфері, приводимо думку О. Івасечко щодо того, що «однією із основних передумов виникнення і розвитку міжнародної екологічної співпраці, зокрема й потреби у міжнародно-правовому регулюванні охорони навколишнього середовища, є обмеженість природних ресурсів і зростаючі потреби у них. І приклад екологічної політики ЄС, який за останні десятиліття досяг значних успіхів у регулюванні та координації природоохоронної діяльності держав-членів, розвитку нормативно-правової бази екополітики та розроблення нових підходів до захисту довкілля, є зразком наочності для країн, які досягли у цій сфері значно менших успіхів, зокрема і України» [132, с. 113].

Нова стратегія діяльності ЄС щодо охорони довкілля відображена у Шостій програмі екологічних дій, яка називається «Навколишнє середовище 2010: наше майбутнє, наш вибір». Її проект розробила Європейська Комісія і подала його до Ради ЄС у 2000 р. Запропонована Стратегія ЄС ґрунтується на чотирьох пріоритетних сферах, а саме: зміні клімату, природі і біорізноманіттю, довкіллю та здоров'ю населення, природним ресурсам і відходам [132, с. 117].

Згадка про державну політику України щодо ЄС була зазначена у Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу (указ Президента України від 11.06.1998 року № 615/98), який на теперішній час втратив чинність [157]. Запроваджено поняття «державна політика з питань інтеграції України до Європейського Союзу» в Положенні про Міністерство закордонних справ (далі – МЗС) 1999 року (зміни Указом Президента від 14.09.2000 року № 1069/2000), який на теперішній час втратив чинність [169].

Євроінтеграційна політика є найбільш складним і комплексним завданням у сфері забезпечення функціонування публічного управління. На сьогоднішній день не існує законодавчого визначення терміну «євроінтеграційна політика», термінологічна непослідовність тощо призводить до невизначеності дій владних структур, що призводить до неефективності проведення євроінтеграційної політики України.

Євроінтеграційна політика України – це комплексна діяльність держави в різних сферах суспільного життя, що має на меті створення законодавчих, економічних, політичних, соціальних та міжнародних передумов для проведення інтеграції України до ЄС шляхом приведення її у відповідність із стандартами Європейського Союзу [75, с. 127].

Пріоритетні засади формування та реалізації євроінтеграційної політики в екологічній сфері України в сучасних умовах ґрунтуються та виходять з таких у контексті загальної євроінтеграційної політики України, яка реалізується нині. Успішність реалізації євроінтеграційної політики в екологічній сфері залежить насамперед від пріоритетів формування загальної євроінтеграційної політики України, суб'єктів формування такої на найвищому державному рівні. І хоча

роль і місце безпосереднього суб'єкта в екологічній сфері, а саме, профільного міністерства, є беззаперечною, виходячи із загального змісту нашого наукового дослідження та більш детального розгляду інституційного забезпечення досліджуваних нами процесів у наступному розділі, наразі вбачаємо за доцільне більш детально зупинитись на аналізі пріоритетних засад саме загальнодержавної євроінтеграційної політики та відповідних повноваженнях та діяльності профільних органів найвищого державного рівня, як таких, що формують та забезпечують реалізацію системної євроінтеграційної політики України в екологічній сфері на сучасному етапі.

Відтак, головна мета євроінтеграційної політики у цілому, в усіх сферах суспільної життєдіяльності, – усунення перешкод на шляху України до ЄС.

Змістом євроінтеграційної політики України має бути всебічне розв'язання проблем і визначення конкретних шляхів та засобів інтеграції України до ЄС, до чого належить і наближення практики внутрішнього життя, зокрема публічного управління до стандартів, принципів та цінностей Європейського Союзу [74, с. 445], зокрема і в екологічній сфері.

Отже, на нашу думку, євроінтеграційна політика у цілому – це діяльність органів публічного управління щодо визначення основних шляхів інтеграції нашої держави до ЄС, бачення проблем під час реалізації заданого курсу, а також їх безпосереднє вирішення та сприяння розвитку держави та громадянського суспільства у напрямку європейської інтеграції [186; 187]. А євроінтеграційна політика України в екологічній сфері – діяльність уповноважених в екологічній сфері органів публічного управління щодо визначення основних шляхів інтеграції в екологічній сфері нашої держави до ЄС, бачення відповідного роду проблем під час реалізації заданого курсу, а також їх безпосереднє вирішення та сприяння розвитку держави та громадянського суспільства у напрямі європейської інтеграції саме в екологічній сфері.

В умовах глобальних інтеграційних процесів, зокрема, у рамках Європейського Союзу, важливою є проблема, пов'язана із захистом

навколишнього середовища. Варто вказати, що ЄС відведено домінуючу роль у координуванні політики вирішення світових екологічних проблем. З огляду на це, екологічну ситуацію та стан довкілля у країнах-членах ЄС не треба зводити до єдиного знаменника, оскільки екологічні проблеми мають транскордонний характер, істотно впливаючи на динаміку розвитку сучасних міжнародних відносин. Отож, держави є екологічно залежними одна від одної, оскільки природне довкілля не має кордонів. На рівні окремих держав сьогодні фактично неможливо вирішувати комплекс значущих екологічних проблем, зокрема, глобального характеру. Це зумовлює потребу формування спільної екологічної політики багатьох держав [40; 132, с. 113].

Внаслідок посилення активізації транскордонної співпраці сьогодні у Європі налічується близько 120 єврорегіонів. Відповідно Україна як країна претендент на членство в ЄС також включилася у процес створення єврорегіонів. Позитивним, на наш погляд, є той момент, що Україна бере участь у шести єврорегіонах: «Карпатський єврорегіон», «Буг», «Нижній Дунай», «Верхній Прут», «Дніпро» і «Слобожанщина». Операційними програмами транскордонної співпраці ЄС, в положеннях яких передбачено фінансування екологічної сфери, є програми INTERREG IVA, INTERREG IVB, INTERREG IVC [218, с. 150-154].

Одним із популярних і досліджуваних питань європейської інтеграції серед фахівців з адміністративного права та публічного управління є врядування в Україні в контексті євроінтеграції.

Публічному управлінню у сфері євроінтеграції, вбачається обґрунтованим надати таку інтерпретацію – це комплексна внутрішньо-організаційна державна діяльність щодо розробки, оцінювання, впровадження, моніторингу виконання реформаційних заходів у економічній, політичній, соціальній та інших інтеграційних сферах з метою приведення їх у відповідність до встановлених європейських стандартів (попередньо вироблених формальних та неформальних правил), яка спрямована на зближення та співпрацю країн

європейського континенту (як держав, які прагнуть до вступу, так і держав-членів) та ґрунтується на відстоюванні національних інтересів [211].

Дослідження особливостей європейського досвіду організації демократичного «публічного управління» та системні характеристики розвитку інтеграційних процесів дозволили визначити такі напрями вдосконалення публічно-управлінської діяльності: вплив європейського адміністративного простору на систему публічного управління в Україні, організаційні аспекти (децентралізація, кар'єра), гуманізація публічного управління, систематизація управління, що можуть слугувати завданнями окремих ґрунтовних наукових досліджень з врахуванням адаптації зарубіжного досвіду до національних умов. Європейський адміністративний простір (далі – *ЄАП*) а priori виступає для України не лише взірцем організації управлінської діяльності, а й безпосереднім чинником, що визначає раціональність публічно-адміністративної функції суспільного управління. При дослідженні становлення та розвитку ЄАП доцільно зазначити, що відповідно до системного характеру дослідження Європейський адміністративний простір є досконалою системою, адже характеризується багатоваріантними зв'язками між рівнями управління, й такі зв'язки мають характер системоутворюючих зв'язків [58].

У такому сенсі Європейський адміністративний простір – відкрита інтегрована система публічного управління на наднаціональному рівні, яка: ґрунтується на принципах європейського права; функціонально, структурно і предметно базується на ключових принципах договорів про Європейський Союз [46], закріплена нормами національного законодавства країн-членів, включає правові засади співробітництва з європейськими країнами – не членами ЄС в межах дво – та багатосторонніх угод, реалізує програмні положення відносин з групами держав в межах Європейського континенту, формує принципи регіонального, транскордонного та міждержавного співробітництва, регулює суспільні відносини між різними рівнями управління, і водночас між органами управління і громадянами, забезпечує дотримання норм міжнародного права у різних сферах соціального управління, перш за все,

щодо дотримання прав і свобод громадян, і інтегрально пов'язує економічні, політичні, соціальні та гуманітарні аспекти управління в складних адміністративних системах [58].

Значну роль в дослідження проблематики внесли і фахівці інших галузей права. Так, докторську дисертацію М. Лахижи присвячено теоретико-методологічному обґрунтуванню концептуальних засад модернізації публічної адміністрації України в умовах євроінтеграції та компаративному аналізу іноземного досвіду з метою його застосування в Україні. Водночас кандидатська дисертація Н. Рудіка присвячена аналізу європейського врядування як чинника європеїзації державного управління в Україні [131, с. 26]. Розвиток європейського управління в контексті впливу на державне управління в Україні у своєму докторському дослідженні аналізував І. Грицяк [36].

Із аналізу наукової літератури, можемо виділити такі елементи євроінтеграційної політики, як: нормативно-правова база; інституційно-організаційне забезпечення; спосіб проведення владних повноважень публічних органів влади в процесі реалізації євроінтеграційної політики; фінансове забезпечення; довіра громадянського суспільства щодо обраного державою євроінтеграційного напрямку тощо.

Суб'єктами реалізації євроінтеграційної політики є органи публічної влади, які формують, координують, контролюють та забезпечують реалізацію євроінтеграційної політики, а об'єктом виступають – інші органи публічної влади, які своїми діями реалізують дану політику, також до об'єктів можемо віднести державних службовців, інститути громадянського суспільства.

Не викликає сумнівів, що публічне управління прямо пов'язане з реалізацією цілей і функцій держави. Цілі держави підпорядковують собі функції держави. Первинність у визначенні цілей та функцій держави належить конституції держави, а тому цілі та функції як держави, так і державного управління випливають з її конституції. Саме тому управлінський характер і правова природа функцій держави зумовлюють набуття державним

управлінням таких специфічних ознак: у процесі його здійснення формуються та реалізуються цілі, завдання, функції, інтереси держави ат її суб'єктів, конституційні права, забезпечуються законні інтереси громадян; функції управління виконуються спеціальними суб'єктами, які формуються переважно державою, діють за дорученням держави, наділені необхідними повноваженнями державно-владного характеру та функціонують у межах компетенції, визначеної для них у відповідних правових актах; більшість варіантів управлінських зв'язків опосередковуються нормативними актами [98, с. 57].

Пропонуємо виділити певні етапи реалізації євроінтеграційної політики у цілому: 1) визначення проблемних аспектів для функціонування влади; 2) розробка стратегії і плану їх розв'язання, а також законодавчого закріплення відповідної політики; 3) вжиття заходів щодо розв'язання цих проблем; 4) оцінення результатів і окреслення плану своїх майбутніх дій.

Таким чином, вважаємо за доцільне коротко окреслити систему основних органів загальної компетенції у питаннях реалізації євроінтеграційної політики в екологічній сфері України, зважаючи на те, що детальний аналіз їх повноважень, діяльності та систематизація таких органів буде здійснюватись у наступному розділі дисертаційного дослідження, виходячи із його змісту.

Так, в Україні функції із внутрішнього забезпечення процесу євроінтеграції нашої держави до ЄС покладаються на вищий, а також центральні та місцеві органи виконавчої влади у співпраці з органами законодавчої влади та органами місцевого самоврядування.

Верховна Рада України визначає засади внутрішньої і зовнішньої політики [88]. Верховною Радою України утворено Комітет з питань європейської інтеграції та Комітет у закордонних справах, визначено їхні повноваження, що стосуються і таких питань як формування євроінтеграційної політики в екологічній сфері України та контроль за її реалізацією [160].

Відповідно до Конституції України, Президент України як глава держави, гарант державного суверенітету, територіальної цілісності України, додержання

Конституції України, прав і свобод людини і громадянина, також є одним із головних суб'єктів формування євроінтеграційної політики в екологічній сфері України та контролю за її реалізацією. Рада національної безпеки і оборони України: координує і контролює діяльність центральних та місцевих органів виконавчої влади у сферах національної безпеки і оборони; вносить пропозиції Президентові України щодо реалізації засад внутрішньої і зовнішньої політики у сфері національної безпеки і оборони.

Кабінет Міністрів України: забезпечує реалізацію внутрішньої і зовнішньої політики держави, організовує і забезпечує провадження зовнішньоекономічної діяльності України; забезпечує реалізацію Стратегії інтеграції України до ЄС.

Кабінетом Міністрів України було видано розпорядження «Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері інформування та налагодження комунікації з громадськістю з актуальних питань європейської інтеграції України на період до 2017 року», метою якого постало забезпечення стабільно високого рівня усвідомленої підтримки населенням України євроінтеграційного курсу як одного з пріоритетів внутрішньої та зовнішньої політики нашої держави, реформ, які проводяться та проводитимуться владою з метою підготовки України до майбутнього членства в ЄС. Крім того, сама Концепція спрямована на забезпечення належного рівня обізнаності громадян України з особливостями процесу європейської інтеграції, змісту та завдань Угоди про асоціацію між Україною та ЄС [175], що є надзвичайно важливим у сенсі забезпечення сталої та ефективної євроінтеграційної політики України в екологічній сфері на сучасному етапі.

Сьогодні екологічна політика ЄС здійснюється відповідно до повноважень Співтовариства у цій сфері, які зафіксовані у Договорі про утворення ЄС. Стратегічною метою сучасної екологічної політики ЄС є збереження природних екосистем, покращення здоров'я населення і демографічної ситуації, забезпечення екологічної безпеки ЄС і підвищення рівня життя та здоров'я європейців. Модерна екологічна політика ЄС

нерозривно пов'язана з іншими політиками, такими як соціальна, економічна, науково-технічна, а тому основна увага зосереджується на антропогенній та техногенній діяльності на навколишнє середовище у державах–членах ЄС, наслідком якої є так званий ефект бумеранга. Власне модель партнерства слугує одним із найефективніших напрямів підвищення рівня вагомості екологічної політики ЄС у міжнародному аспекті. З одного боку, модель партнерства передбачає існування зацікавлених суб'єктів на усіх інституційних рівнях, які б могли бути «партнерами» у вирішенні назрілих екологічних проблем. З іншого, – це існування пропозицій щодо практичної імплементації заходів з метою залучення громадянського суспільства до ефективного формування екологічної політики. Тому можемо зробити висновок, що екологічна політика ЄС є однією із пріоритетних сфер процесу євроінтеграції [132, с. 117].

Імплементація Угоди про асоціацію з ЄС в частині питань охорони навколишнього середовища проходить у тісній співпраці з експертами з клімату та навколишнього середовища Європейської Комісії. На одному із засідань, Міністр екології та природних ресурсів України зазначив, що міністерство зацікавлене у якнайшвидшому початку реалізації проекту «Підтримка України у наближенні до екологічного законодавства ЄС», метою якого є сприяння процесу наближення законодавства України до екологічного законодавства ЄС на основі Угоди про асоціацію Україна - ЄС та інших рамкових документів. Проект буде фокусуватись на трьох секторах. Перший – це горизонтальні директиви, а саме: система управління довкіллям, інтеграція екологічної політики та інших галузевих політик. Другий – якість води та управління водними ресурсами. Третій – охорона довкілля (Директива про захист диких птахів, Директива про збереження природного середовища існування дикої флори та фауни). «Міністерство екології та природних ресурсів є одним із ключових відомств, що відповідає за адаптацію законодавства України до законодавства ЄС. Політика охорони навколишнього природного середовища є інтегрованою у всі сфери економіки і виконання європейських

екологічних стандартів потребує змін до багатьох законів, тому в цьому процесі нам дуже важлива підтримка європейських експертів», – наголосив міністр [57].

На даний момент, гостро йде дискусія щодо запровадження в практику природоохоронної роботи ідеї абсолютної заповідності як найвищого екоетичного імперативу, який передбачає заборону будь-якої господарської та іншої діяльності людини, в межах природоохоронних територій. У зв'язку із цим варто нагадати, що європейські стандарти – це не тільки режим абсолютної заповідності, адже Директиви Євросоюзу про захист диких птахів (№ 2009/147/ЄС) (Пташина Директива) та про збереження природного середовища існування, дикої флори і фауни (№ 92/43/ЄС) (Оселищна Директива), які є головними природоохоронними нормативно-правовими актами в країнах Євросоюзу, поряд з охороною, визначають необхідність досягнення сприятливого стану збереження видів та оселищ у певних регіонах. А стаття 6 (1) Оселищної Директиви, передбачає необхідність проведення природоохоронних заходів, які включають «управління, яке може бути активним або профілактичним і включати в себе такі заходи, як традиційне природокористування: випас худоби, викошування, часткове вирубування, а також адміністративні заходи, такі як: фізичне планування, оцінка екологічного впливу та контроль». Крім того, на територіях особливої охорони (Special area of conservation), теж «здійснюються необхідні заходи щодо збереження та відтворення належного стану оселищ та/або популяцій видів, заради збереження яких була визначена ця територія» [66].

Співпрацю нашої держави з Європейським Союзом у сфері природоохоронної діяльності, ми можемо простежити на такому прикладі, як: Європейське товариство дикої природи (European Wilderness Society) дослідило декілька нових потенційних територій дикої природи (вілдернеса) в Україні згідно з європейським стандартом якості дикої (European Wilderness Quality Standard). Три нові території – два національні природні парки та один природний заповідник планують вступити до Європейської системи збереження

дикої природи (European Wilderness Preservation System) [144]. Цей крок є результатом багатьох років ефективної та плідної співпраці між природоохоронними територіями та Європейським товариством дикої природи [123].

Провідну роль у сфері європейської інтеграції у цілому відіграють:

- Бюро європейської інтеграції Секретаріату Кабінету Міністрів України, що є структурним підрозділом Секретаріату Кабінету Міністрів України. Основними завданнями Бюро є організаційне, експертно-аналітичне, інформаційне та інше забезпечення діяльності Кабінету Міністрів України, урядових комітетів, Прем'єр-міністра України, Першого віце-прем'єр-міністра і віце-прем'єр-міністрів, Міністра Кабінету Міністрів України та його заступників з питань координації, наступності та послідовності реалізації державної політики щодо: стратегічного планування та моніторингу реалізації євроінтеграційної політики; імплементації положень Угоди про партнерство і співробітництво між Україною та Європейськими Співтовариствами, їх державами – членами, інших домовленостей між Україною та ЄС; координації виконання Порядку денного асоціації Україна – ЄС; розвитку договірно-правової бази між Україною і ЄС, у тому числі щодо укладення Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, складовою якої є положення про створення поглибленої зони вільної торгівлі; адаптації законодавства України до законодавства ЄС; удосконалення інституційного механізму реалізації євроінтеграційної політики; співробітництва з ЄС, його інституціями, а також з державами – членами ЄС та їх об'єднаннями з питань європейської інтеграції, у тому числі співпраці з ЄС у сфері: спільної зовнішньої політики та політики безпеки; юстиції, свободи та безпеки; фінансових, економічних та соціальних питань; торговельно-економічного співробітництва; підприємництва та конкуренції; регуляторних реформ, вільного руху товарів та послуг; секторального співробітництва (енергетики, ядерної безпеки, транспорту, охорони навколишнього природного середовища, інформаційного суспільства тощо); міжрегіонального та транскордонного співробітництва; гуманітарного

співробітництва; залучення та використання макрофінансової, технічної допомоги та інших інструментів ЄС, а також держав – членів ЄС та інших донорів для підтримки європейської інтеграції; підготовки до участі України у програмах та агентствах ЄС; співробітництва в рамках Ради Європи; інформування громадськості з питань європейської інтеграції; підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців у сфері європейської інтеграції [137].

- Міністерство закордонних справ бере участь у формуванні та реалізації державної політики, спрямованої на інтеграцію України в європейський політичний, економічний і правовий простір, з метою набуття членства в ЄС;

- Міністерство економічного розвитку і торгівлі України (далі – *Мінекономрозвитку*) відповідає за формування та забезпечення реалізації державної політики з питань економічного та соціального співробітництва України з ЄС, а також залучення міжнародної технічної допомоги. У Мінекономрозвитку введено посаду Урядового уповноваженого з питань європейської інтеграції, діє інститут Національного координатора з питань технічної допомоги ЄС;

- Міністерство юстиції України є спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади у сфері адаптації законодавства України до законодавства ЄС.

- Міністерство фінансів України здійснює заходи щодо виконання програм, що впроваджуються в Україні із застосуванням секторальної бюджетної підтримки ЄС, залучення кредитних коштів ЄС та коштів на безповоротній основі.

- Національне агентство України з питань державної служби координує роботу з використання інструментів Twinning, TAIEХ та SIGMA, впровадження Програми інституційної розбудови, підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців у сфері європейської інтеграції.

- Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України готує пропозиції щодо адаптації законодавства України до законодавства

Європейського Союзу з питань функціонування сфер телекомунікацій користування радіочастотними ресурсами, здійснює заходи щодо інтеграції України в європейські структури.

- Державний комітет телебачення і радіомовлення України узагальнює інформацію органів виконавчої влади про інформування громадськості з питань європейської інтеграції України [72].

Робота щодо моніторингу та оцінки виконання досягнутих домовленостей, у тому числі щодо реалізації Порядку денного асоціації Україна – ЄС здійснюється в рамках українських частин двосторонніх органів Україна – ЄС (Української частини Ради та Української частини Комітету з питань співробітництва між Україною та ЄС, а також українських частин підкомітетів), української частини Комітету старших посадових осіб Порядку денного асоціації Україна – ЄС [141; 126].

До головних функцій євроінтеграційної політики України слід віднести наступні: забезпечення втілення перетворень і реформ, необхідних для досягнення відповідності критеріям ЄС; розробка окремих конкретних завдань у рамках реалізації стратегічної мети – інтеграції в європейський політичний, економічний та правовий простір; мобілізація ресурсів для виконання цих завдань і досягнення мети; консолідація суспільства навколо проголошеної мети європейської інтеграції [75, с. 128-129]. У цілому, погоджуючись із автором, вважаємо що ці ж функції є пріоритетними у діяльності держави щодо реалізації євроінтеграційної політики України і в екологічній сфері також.

Для України та її євроінтеграційної політики є досить суттєвим та важливим етапом підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. Угода про асоціацію – це великий економічний та політичний проект, який має стати інструментом для модернізації української держави: поглиблення та зміцнення відносин між Україною та ЄС, подальшу трансформацію України в державу з плюралістичною демократією та розвинутою ринковою економікою, що забезпечить входження її в економічний, політичний та правовий простір.

Таким чином, підсумовуючи, зазначимо, що, пріоритетні засади формування та реалізації євроінтеграційної політики в екологічній сфері України в сучасних умовах ґрунтуються та виходять з таких у контексті загальної євроінтеграційної політики України, яка реалізується нині. Успішність реалізації євроінтеграційної політики в екологічній сфері залежить насамперед від пріоритетів формування загальної євроінтеграційної політики України, суб'єктів формування такої на найвищому державному рівні.

Висновки до розділу 1

Євроінтеграція – це складний зовнішньополітичний процес, який проходить держава до вступу на найвищий європейський щабель, основною метою якого є стратегія економічного, соціального та національного розвитку держави. А сам євроінтеграційний процес нами визначено, як діяльність держави щодо імплементації європейських принципів та стандартів яких повинна дотримуватись держава для вступу до Європейського Союзу та налагодження тісного співробітництва з європейськими державами.

Проблематика ефективної реалізації євроінтеграційних процесів в Україні в будь-якій сфері суспільних відносин, в тому числі, екологічній, знаходиться в площині таких чинників як відсутність єдиної загальнонаціональної, консолідованої стратегії реалізації основних завдань міжнародної економічної інтеграції; низька ефективність національної економіки, що зумовлено низьким рівнем розбудови підприємницької ініціативи; а також незначні успіхи в модернізації економіки країни; низька конкурентоспроможність національних підприємств для залучення світових інвестицій та науково-технологічного потенціалу; відсталість з ініціативами у створенні спільних науково-технічних просторів з розвинутими державами Європи тощо.

Виходячи із запропонованого у роботі визначення євроінтеграційного процесу, євроінтеграційний процес в екологічній сфері вважаємо діяльністю держави щодо імплементації європейських екологічних принципів та

стандартів, яких повинна дотримуватись держава для вступу до Європейського Союзу та налагодження тісного співробітництва з європейськими державами.

Зміст євроінтеграційних процесів – розкривається через його сутність, характерні особливості даного явища та основну мету. Для України євроінтеграційний шлях – це зовнішньополітичний рух, який втілюється шляхом прийняття та імплементації важливих нормативно-правових актів задля досягнення основної мети, а саме – повноцінного членства в європейському співтоваристві.

На сучасному етапі розвитку нашої держави, євроінтеграційні процеси постають суттєвою підсилюючою складовою на шляху до вдосконалення та реформування системи публічного управління та забезпечення ефективного функціонування усіх державних інституцій загалом та у екологічній сфері зокрема.

Євроінтеграційні процеси відіграють досить суттєву роль для нашої держави, оскільки саме за допомогою них, публічна влада ті інші владні інституції, впроваджують європейські норми та стандарти в законодавство нашої країни, а також безпосередньо втілюють їх на практиці. Проте, не можна не сказати про недоліки, які стоять перед здійсненням ефективних євроінтеграційних процесів, а саме: низька конкурентоспроможність національних підприємств, які не можуть належним чином відстоювати свій потенціал поряд з європейськими; відсутність єдиної стратегії реалізації основних завдань міжнародної інтеграції в екологічній сфері; відносно не значне залучення міжнародних інвестицій в екологічну сферу, тощо.

Пріоритетні засади формування та реалізації євроінтеграційної політики в екологічній сфері України в сучасних умовах ґрунтуються та виходять з таких у контексті загальної євроінтеграційної політики України, яка реалізується нині. Успішність реалізації євроінтеграційної політики в екологічній сфері залежить насамперед від пріоритетів формування загальної євроінтеграційної політики України, суб'єктів формування такої на найвищому державному рівні.

Євроінтеграційна політика у цілому – це діяльність органів публічного управління щодо визначення основних шляхів інтеграції нашої держави до ЄС, бачення проблем під час реалізації заданого курсу, а також їх безпосереднє вирішення та сприяння розвитку держави та громадянського суспільства у напрямку європейської інтеграції. А євроінтеграційна політика України в екологічній сфері – діяльність уповноважених в екологічній сфері органів публічного управління щодо визначення основних шляхів інтеграції в екологічній сфері нашої держави до ЄС, бачення відповідного роду проблем під час реалізації заданого курсу, а також їх безпосереднє вирішення та сприяння розвитку держави та громадянського суспільства у напрямі європейської інтеграції саме в екологічній сфері.

Запропоновано виділити певні етапи реалізації євроінтеграційної політики у цілому: 1) визначення проблемних аспектів для функціонування влади; 2) розробка стратегії і плану їх розв'язання, а також законодавчого закріплення відповідної політики; 3) вжиття заходів щодо розв'язання цих проблем; 4) оцінення результатів і окреслення плану своїх майбутніх дій.

РОЗДІЛ 2

ІНСТИТУЦІЙНЕ ТА АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В ЕКОЛОГІЧНІЙ СФЕРІ УКРАЇНИ

2.1. Європейські стандарти в екологічній сфері

На сучасному етапі розвитку людства техногенний вплив на оточуюче середовище є надзвичайно великим.

У зв'язку з експонентним зростанням чисельності людства, розвитком техніки й усе більшим прагненням до підвищення рівня споживання до кінця ХХ ст. виникли передумови екологічної кризи, тобто переходу біосфери до нестабільного стану [43, с. 19].

Науковим розвідкам у межах досліджуваних у даному підрозділі питань приділена значна увага науковців різних галузей права [27; 129; 83; 126; 101; 96; 51; 52], кожний з яких пропонував власне авторське бачення проблематики та формував пропозиції щодо удосконалення вітчизняного законодавства.

Разом з тим, досліджуючи правове регулювання певних суспільних відносин, варто надати визначення самому поняттю «правовідносини». Так, на думку Уркевича В. Ю., правовідносини – це врегульовані нормами права суспільні відносини, що виникають між суб'єктами (фізичними і юридичними особами) з приводу конкретного об'єкта на підставі відповідного юридичного факту і які надають їх учасникам взаємозумовлені суб'єктивні права і юридичні обов'язки [209, с.43].

Відповідно до статті 31 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» з метою встановлення комплексу обов'язкових норм, правил, вимог щодо охорони навколишнього природного середовища, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки, проводиться екологічна стандартизація і нормування. Стандартизація і

нормування є функцією державного управління в галузі охорони навколишнього природного середовища [164].

Відповідно до ЗУ «Про стандартизацію», стандарт – нормативний документ, заснований на консенсусі, прийнятий визнаним органом, що встановлює для загального і неодноразового використання правила, настанови або характеристики щодо діяльності чи її результатів, та спрямований на досягнення оптимального ступеня впорядкованості в певній сфері [173].

Наприклад, у Законі України «Про землеустрій» визначено, що державні стандарти, норми і правила у сфері землеустрою встановлюють комплекс якісних та кількісних показників, параметрів, що регламентують розробку і реалізацію документації із землеустрою з урахуванням екологічних, економічних, соціальних, природно-кліматичних та інших умов [158].

В Законі України «Про охорону земель» визначено, що стандартизація і нормування в галузі охорони земель полягають у забезпеченні екологічної та санітарно-гігієнічної безпеки громадян шляхом визначення вимог щодо якості земель, родючості ґрунтів і допустимого антропогенного навантаження та господарського освоєння земель [163].

Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища», визначає екологічні стандарти – це державні стандарти в галузі охорони навколишнього природного середовища є обов'язковими для виконання і визначають поняття і терміни, режим використання й охорони природних ресурсів, методи контролю за станом навколишнього природного середовища, вимоги щодо запобігання забрудненню навколишнього природного середовища, інші питання, пов'язані з охороною навколишнього природного середовища та використанням природних ресурсів [164].

Екологічні стандарти – це такі стандарти, за допомогою яких регулюється стан, відтворення, охорона і використання навколишнього природного середовища та природних, зокрема, земельних ресурсів [208].

Отже, підсумовуючи все вище визначене, можна зробити висновок, що екологічний стандарт – це нормативний документ, який приймається

компетентним органом публічної влади, в якому визначаються обов'язкові норми, принципи з приводу забезпечення охорони природного середовища, а також обов'язкові правила для дотримання при використанні природних ресурсів.

Європейські стандарти – це угода про мінімальні вимоги до безпечності [60].

Європейський стандарт – регіональний стандарт, прийнятий європейською організацією стандартизації [173].

Визначаючи європейський правовий стандарт як окрему категорію норм європейського права, необхідно зазначити, що цей термін слід вживати як у широкому, так і у вузькому розумінні. Широке розуміння в цілому збігається з поняттям категорії «правовий стандарт», тоді як вузьке розуміння може мати специфічний зміст та не збігатися з поняттям «правовий стандарт». Наприклад, одне з вузьких розумінь європейських стандартів – це стандарти у технічній сфері, що ухвалюються Європейським комітетом стандартизації (далі – *СЕН*), тобто за своїм змістом – технічною публікацією, що використовується як норма, правило, настанова чи визначення. Зрештою, вони є усталеною практикою та способом досягнення консенсусу у певній сфері правового регулювання. Ці стандарти створюються шляхом згоди між усіма зацікавленими сторонами, включаючи виробників, споживачів товарів та послуг. Кожен отримує вигоду від стандартизації завдяки підвищенню рівня безпеки та якості товарів, а також зменшення витрат на виробництво та зменшення собівартості товару [80].

Створення Європейського комітету стандартизації було проголошено 23 березня 1961 р. на проведеному в Парижі засіданні представників ЄЕС і ЄАВТ. Членами СЕН є національні організації з стандартизації 18 країн Співтовариства. Це закрита організація. На першому засіданні СЕН були затверджені Статут і Правила процедури. У 1970 р. Статут СЕН був переглянутий, де поряд з певними змінами була введена обов'язкова розробка так званих європейських стандартів (ЕТМ). Завданням СЕН є сприяння

розвитку торгівлі і обміну послугами допомогою: гармонізації стандартів, розроблених країнами-членами СЕН, а також іншими міжурядовими організаціями європейських стандартів, на які вони могли б посилалися у своїх директивах та інших офіційних документах; співробітництва з Європейським комітетом з стандартизації в електротехніці та іншими урядовими науково-технічними та економічними організаціями регіону з питань стандартизації; підтримки міжнародної стандартизації через Міжнародну організацію зі стандартизації (далі – *ICO*) і МЕК і однакового застосування у Європі стандартів *ICO* та інших міжнародних стандартів і рекомендацій; надання послуг, пов'язаних із сертифікацією на основі європейських стандартів [179].

До цілей європейської стандартизації відносяться: узгодженість національних стандартів у країнах-учасниках ЄС; єдине прийняття країнами-учасниками ЄС міжнародних стандартів; розробка єдиних європейських стандартів в областях, де не прийняті міжнародні стандарти [130].

Слід зазначити, що саме в ході розвитку «стандартизації» в європейському праві відбувається своєрідне відпрацювання методів регулювання суспільних відносин у ЄС. Це зумовлено тим, що право Європейського Союзу перебуває у площині між міжнародним і національним правом, і тому йому притаманні своєрідні методи регулювання. Слід зазначити, що в міжнародному праві найбільш прийнятним є метод координації та узгодження, а в національному, особливо в публічній сфері, переважає імперативний метод. Відповідно, у праві Європейського Союзу ці методи поєднуються: учасники цього об'єднання спочатку домовляються та координують свої позиції, а потім у своїй діяльності строго слідуєть досягнутим домовленостям. Результатом цього є формування норм, що за своєю правовою природою є нормами-стандартами. Зокрема, регулятивні стандарти, що видаються органами Європейського Союзу, обмежують негативні наслідки економічної поведінки суб'єктів [80].

Останнім часом все більше громадськість звертає увагу на екологічні проблеми, які існують в нашій державі, а саме на такі, як: збереження та використання природоохоронних територій та приведення екологічного законодавства до європейських стандартів. Це є не випадковим явищем, оскільки заповідна справа нашої держави переживає глибоку кризу, яка тим самим створює загрозу для погіршення збереження унікальних природних цінностей та знищення багатьох природних екосистем взагалі [25].

Зокрема, в своїй роботі О. В. Гафурова звертає увагу на таку проблему, як розвиток сільських територій за законодавством Європейського Союзу. 18 листопада 2010 р. комісія представила Комюніке «Спільна аграрна політика на період до 2020 року», в якому викладено основні напрями її майбутнього розвитку. Згідно із цим документом, пріоритетним вважається зростання розумне (збільшення інвестицій в освіту, дослідження й інновації), стале (побудова низьковуглецевої економіки) та всеохопне (основний акцент на створенні робочих місць і скороченні бідності). Ця стратегія зосереджена на досягненні п'яти амбітних цілей у галузі зайнятості, інновацій, освіти, скорочення масштабів бідності і клімату/енергії, а саме: 1) зайнятість: охоплення зайнятістю 75% населення у віці 20–64 років; 2) науково-дослідні роботи: на них виділятиметься 3% від ВВП ЄС; 3) зміна клімату/енергія: зниження викидів парникових газів на 20% (або навіть 30%, якщо є необхідні умови) порівняно з 1990 р.; досягнення частки енергії, яка виробляється з відновлюваних джерел, у структурі енергетичного балансу – 20%; підвищення рівня енергоефективності на 20%; 4) освіта: максимальне охоплення шкільною освітою, скорочення відсіву протягом навчального року нижче 10%; забезпечення освітою третього рівня принаймні 40% осіб у віці 30–34 років; 5) бідність/соціальна ізоляція: зменшення кількості осіб, які перебувають у зоні ризику чи на межі бідності й соціальної ізоляції, щонайменше на 20 млн. осіб . Згідно із цим документом і загальними цілями спільної аграрної політики, можуть бути ідентифіковані три довгострокові стратегічні цілі у сфері політики сільського розвитку ЄС на період 2014–2020 років: 1) сприяння

конкурентоспроможності сільського господарства; 2) забезпечення раціонального використання природних ресурсів і впливу дії клімату; 3) досягнення збалансованого територіального розвитку сільських економік і общин, включаючи створення й підтримку зайнятості [26].

Окрім того, 4 жовтня 2016 року у Верховній Раді відбувся розгляд низки екологічних законопроектів, спрямованих на впровадження Директив ЄС: «Про оцінку впливу на довкілля» (2009 а-д), «Про стратегічну екологічну оцінку» (3259) [174] та «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо впровадження інтегрованих підходів в управління водними ресурсами за басейновим принципом» (3603). Тим самим запропоновано запровадити новий європейський інститут оцінки впливу на довкілля (законопроект № 2009 а-д), який забезпечуватиме ефективну і прозору процедуру оцінки екологічних ризиків перед реалізацією певних видів діяльності, наприклад будівництво ТЕС. Цим документом визначено види діяльності, щодо яких вимагатиметься здійснення процедури оцінки впливу на довкілля та встановлено градацію для суб'єктів господарювання (малі підприємства, до слова, не потребуватимуть проходження цієї процедури) [41].

Законопроект № 3259 «Про стратегічну екологічну оцінку», розроблений на виконання пункту 239 плану заходів з імплементації Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами –членами, з іншої сторони, на 2014-2017 роки, затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17 вересня 2014 р. № 847-р, спрямований на імплементацію Директиви 2001/42/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 27 червня 2001 р. про оцінку наслідків окремих планів та програм для довкілля. Метою стратегічної екологічної оцінки, як це визначено у законопроекті, є сприяння сталому розвитку, забезпечення охорони довкілля, безпечності життєдіяльності людей та їх здоров'я, та інтегрування екологічних вимог при підготовці та затвердженні документів державного планування. Законопроектом передбачена участь заінтересованої громадськості у процедурі

стратегічної екологічної оцінки проектів документів державного планування відповідно до вимог згаданих міжнародних документів [118]. У 2017 році було прийнято Закон України «Про оцінку впливу на довкілля».

Окрім того, Законопроект України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо впровадження інтегрованих підходів в управлінні водними ресурсами за басейновим принципом» розроблений з метою запровадження управління водними ресурсами не за адміністративним поділом, а за басейнами річок з використанням екосистемного підходу, що безпосередньо покликаний втілити європейську модель. Його реалізація надасть можливість втіленню європейських реформ у сфері охорони довкілля, втім, з низкою недоліків, оскільки директиви ЄС часто переглядаються та удосконалюються.

За словами представників Всеукраїнської екологічної громадської організації (ВЕГО) «Мама-86», які провели аналітичне дослідження екологічного блоку Угоди, питання екології в Україні, на відміну від політичних, економічних питань, дискутуються мало. Але саме від того, як Україна виконає свої зобов'язання в частині імплементації Угоди, залежить, які подальші кроки держава має зробити не тільки в екологічній, але й в суміжних сферах. Зокрема, за словами координатора аналітичного дослідження Марти Рудої, питання довкілля та охорони довкілля впливають на всі аспекти життя. За її словами, за результатами дослідження документу про Угоду, експерти виділили 8 напрямків, що становлять найважливіші зобов'язання із навколишнього середовища, та стосуються всіх секторів. Серед них експерт назвала якість атмосферного повітря, якість води та управління водними ресурсами, управління відходами та ресурсами; охорону природи; промислове забруднення та техногенні загрози; зміну клімату та захист озонового шару; генетично модифіковані організми [205].

Відповідно до Конституції України, кожен має право на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди. Кожному гарантується право вільного доступу до інформації про

стан довкілля, про якість харчових продуктів і предметів побуту, а також право на її поширення. Така інформація ніким не може бути засекречена [88].

Отже, суб'єктивне право на безпечне для життя і здоров'я навколишнє природне середовище (право на екологічну безпеку) – це закріплені законодавством і забезпечувані державою можливості суб'єкта: а) проживати в такому середовищі, яке не спричиняє шкоду здоров'ю; б) користуватись для задоволення своїх життєво необхідних фізичних і духовних потреб безпечними природними благами; в) вимагати від держави, від інших осіб виконання та дотримання вимог екологічної безпеки; г) у випадку їх порушення – звертатись за захистом порушених прав до компетентних органів [97].

Завдяки запровадженню інтегрованої електронної системи екологічного врядування, реалізація даної норми конституції стає можливою для її втілення в роботі, дана система має забезпечити вільний доступ до інформації про стан довкілля, а також участь громадськості в ухваленні екологічних рішень. На сьогоднішній день, система управління охорони довкілля формується навколо окремих її галузей, при цьому відсутній належний обмін інформацією в електронному вигляді.

Впровадження інтегрованої системи екологічного контролю є надзвичайно важливим та матиме позитивний ефект для України, оскільки надасть можливість гарантованого та вільного доступу громадян до екологічної інформації, а також сприятиме наближенню публічного управління охороною довкілля до стандартів Європейського Союзу. Інтегрований підхід до управління охороною навколишнього природного середовища на основі електронного врядування відповідає іншим сучасним європейським та світовим тенденціям – IPPC, PRTR, OGP, SAICM–середовища та природних, зокрема, земельних ресурсів [208].

На початку 90-х років, уряди європейських країн почали розробляти систему заходів, які б могли поліпшувати екологічну безпеку. Новою запровадженою системою, органи європейських країн зобов'язали виробників автомобілів і автомобільних двигунів вдосконалювати свою продукцію, яку

вони випускають з метою зменшення шкідливих викидів у вихлопних газах, які негативно впливають на екологічну ситуацію в усьому світі. Встановлені та затверджені вимоги до максимальних викидів двигунів внутрішнього згорання отримали назву «Євро», в залежності від ступеня жорсткості вимог які в них встановлені, вони мають таку, назву, як: «Євро-0», «Євро-1», «Євро-2», «Євро-3», «Євро-4», «Євро-5» [48].

На сьогоднішній день європейські стандарти «Євро» є досить популярними не тільки в країнах ЄС, а і у всьому світі. Україна в свій час, також перейняла досвід європейських країн із впровадження екологічних стандартів «євро» та застосовує їх на практиці і нині.

«Євро» є системою контролю токсичності відпрацьованих газів автомобільних двигунів, що встановлює норми токсичності, яким повинні відповідати автомобілі та інша техніка в країнах ЄС. Стандарти «Євро» за вмістом у вихлопі автомобіля токсичних речовин були вперше введені Європейською економічною комісією (далі – *ЄЕК*) ООН в 1993 році. Норми токсичності «Євро-1» встановили граничний вміст викидів окису вуглецю та сумарних викидів незгорілих вуглеводнів і окисів азоту, а для дизельних двигунів – сажі. Виробників автомобілів зобов'язали надавати гарантію щодо дотримання екологічних параметрів протягом 80 тисяч кілометрів пробігу автомобіля. Стандарт «Євро-1» передбачає викид бензиновим двигуном оксиду вуглецю (CO) не більше 2,72 грам на кілометр шляху, вуглеводів (CH) – не більше 0,72 г/км, окисів азоту (NO) – не більше 0,27 г/км. З метою приведення показників до норми на старих автомобілях почали встановлювати каталітичні нейтралізатори в процесі експлуатації, а з транспортних засобів, не обладнаних такими пристроями, стягалися більш високі податки [48].

Введення норми «Євро-2», згідно з якими вимоги щодо викидів в атмосферу були збільшені в середньому в 1,5 рази, змусило виробників перейти на бензинові двигуни із системами впорскування палива і каталітичними нейтралізаторами. Вимогам «Євро-2» не відповідають автомобілі, обладнані карбюраторними двигунами, а також інжекторними без каталізатора.

Положення «Євро-2» регламентують не тільки токсичність газів, що викидаються після згоряння палива, а й склад повітряного середовища навколо автомобіля. Для цього передбачена відповідна система вловлювання парів бензину. За нормами «Євро-3», які, на відміну від норм «Євро-2», окремо встановили екологічні параметри холодного запуску, перевірку вихлопу починають проводити з температури -7°C (до цього перевірку вихлопних газів (далі – ВГ) проводили за прогрітого двигуна) [48]. Введення цієї норми потребувало зміни розташування каталізатора: для того щоб він швидко досяг потрібної робочої температури, його монтують якомога ближче до двигуна. Також, починаючи з норм «Євро-3», автомобілі слід обладнувати бортовими діагностичними системами для контролю токсичності ВГ: водій має бути сповіщений у разі несправності або погіршення роботи системи контролю токсичності ВГ, що може спричинити підвищення токсичності ВГ понад допустиму межу [202].

З 2006 року почали діяти норми «Євро-4», які приблизно вдвічі жорсткіші, ніж «Євро-3», вимагають ще більшого зменшення вміст оксиду азоту та твердих частин у відпрацьованих газах.

Згідно з підписаною угодою з Європейським союзом, в Україні з 2016 року почав діяти стандарт Євро-5. Євро-5 – екологічний стандарт, що регулює вміст шкідливих речовин у вихлопних газах автомобілів. Стандарт обов'язковий для всіх нових вантажних автомобілів, що продаються в Євросоюзі, з жовтня 2008 р. і для всіх легкових авто – з 1 вересня 2009 року [199].

Європейські стандарти запроваджуються шляхом підтвердження, тобто внесення вже існуючого в ЄС стандарту до переліку українських державних стандартів (далі – ДСТУ), або, за потреби, шляхом адаптації. Впровадженням стандартів займаються галузеві технічні комітети, куди входять всі зацікавлені особи: підприємці, представники центральних та місцевих органів влади, громадських та професійних об'єднань, науковці [178; 48].

Проблема нормування і інструментального контролю викидів відпрацьованих газів автомобілів носить глобальний світовий характер, більшість країн світу ведуть дослідження впливу викидів на довкілля, визначають відповідні економічні збитки впроваджують свої національні стандарти, які регламентують рівні викидів АТЗ. В той же час, з урахуванням процесів глобалізації економік і інтенсивності нарощування міжнародних автоперевезень світова спільнота розробила ряд регіональних нормативів, які діють на території Північної і Південної Америки, Західної Європи. До таких документів відносяться Правила Європейської Економічної Комісії ООН з транспорту, нормативи міжнародної організації зі стандартизації (ISO), Агентство із захисту навколишнього середовища США, Директиви ЄС, нормативи Євро. В наукових монографіях і навчальних посібниках досліджені процеси утворення викидів АТЗ, вплив на довкілля. Детальний аналіз окремих токсичних газових компонентів, твердих частинок відпрацьованих газів, методи їх зниження розглянуті в відповідних дослідницьких працях [183].

В Україні вміст забруднюючих речовин у відпрацьованих газах автомобілів регламентуються Правилами ЕЭК ООН та державними стандартами ДСТУ 4276 (Норми і методи вимірювань димності відпрацьованих газів автомобілів з дизелями або газодизелями) і ДСТУ 4277 (Норми і методи вимірювань вмісту оксиду вуглецю та вуглеводів у відпрацьованих газах автомобілів з двигунами, що працюють на бензині або газовому паливі). Ці стандарти розроблено з метою створення нормативної бази для контролю в умовах експлуатації екологічних показників автомобілів, двигуни яких працюють на традиційному або альтернативному пальному та димності автомобілів з дизелями і газодизелями. Вимоги стандартів щодо екологічних показників автомобілів відповідають вимогам Директиви Європейського Союзу 96/96/ЄС «On the approximation of the laws of the Member States relating to roadworthiness tests for motor vehicles and their trailers» («Про гармонізацію законів країн-учасниць щодо випробовування автомобілів та їхніх причепів на придатність до експлуатації») [48].

Головна відмінність українських стандартів: ДСТУ 4276-04 «Норми і методи вимірювань димності у відпрацьованих газах автомобілів з дизелями або газодизелями» і ДСТУ 4277-04 «Норми і методи вимірювання вмісту оксиду вуглецю та вуглеводнів у відпрацьованих газах автомобілів, що працюють на бензині або газовому паливі» від «Євро», полягає в тому, що вони і регламентують викиди токсичних речовин в об'ємній концентрації на холостому ході автомобіля. Одиниця виміру: об'ємний відсоток «% об.» , або його доля «1ppm =0,0001 об. %». Стандарти «Євро», як розглядалось вище – нормують масові викиди: «г/км» при їздовому випробувальному циклі, що імітує рух автомобіля. Тому порівняння національного стандарту ДСТУ 4277-04 і нормативу «Євро» немає сенсу, це різні по своїй суті екологічні стандарти, які в той же час дають оцінку екологічного стану автомобіля, з різних режимів роботи автомобіля: національні стандарти на холостому ході, стандарти «Євро» при руху автомобіля [183].

Отже, можна зробити висновок, що в Україні існує проблема щодо викиду вихлопних газів в атмосферне повітря автомобілями та їх двигунами, тим самим це забруднює навколишню середовище та робить значний негативний вплив в цілому на екологічну ситуацію. Проте в нашій державі діють національні стандарти ДСТУ, яких повинні дотримуватися всі виробники та споживачі автомобілів, що регулюють вміст шкідливих видків вихлопних газів, однак останні потребують модернізації та коригування з боку органів як публічної влади так і контролюючих органів, які займаються даною сферою діяльності. Україна переймає досвід європейських країн щодо боротьби з вказаною проблемою, підтвердженням чого є імплементація європейських стандартів «Євро», які діють на території України, внесення змін та прийняття нових законів, які регулюють дану тематику, запровадження в них європейських норм, яких дотримуються країни ЄС. Проте, Україні необхідний ще більший досвід з втілення в життя європейських норм та стандартів, тому потрібно більш серйозно підходити до даної проблеми, вирішувати її за допомогою гармонізації національного законодавства з європейськими

нормами, а також залучати до даної сфери не лише органи публічної влади, а також громадськість та фахівців.

Україна потребує застосування європейських стандартів і в такій сфері, як збереження та використання природоохоронних територій, для чого їй потрібно привести екологічне законодавство в даній сфері до європейського. Це є необхідним, в першу чергу тому, що заповідна справа переживає значну кризу, яка, в свою чергу, створює загрозу погіршення стану збереження унікальних природних цінностей, а також може призвести до знищення природних екосистем та рідкісних видів живих організмів у цілому.

Відповідно до Закону України «Про природно-заповідний фонд України», природно-заповідний фонд – це ділянки суші і водного простору, природні комплекси та об'єкти яких мають особливу природоохоронну, наукову, естетичну, рекреаційну та іншу цінність і виділені з метою збереження природної різноманітності ландшафтів, генофонду тваринного і рослинного світу, підтримання загального екологічного балансу та забезпечення фонового моніторингу навколишнього природного середовища [171].

В Україні створено та функціонує 8101 територія та об'єкт природно-заповідного фонду, площею понад чотири млн. гектарів, що складає лише біля шести відсотків від її загальної території. Серед них 19 природних, 4 біосферних заповідники та 48 національних природних парків. Площа природоохоронних територій в Україні в середньому майже у три рази є меншою ніж у країнах Європейського Союзу, там площа заповідних об'єктів складає не менше 10-15% від площі держави. А із 1980 року у 6.3 разів збільшилась кількість видів тварин та в чотири рази кількість видів рослин, які занесені до Червоної книги України та Європейських Червоних списків [25].

Відповідно до Державної стратегії регіонального розвитку України [151], до 2017 року частка заповідності має зрости до 11%, а до 2021 року – до 15% площі держави. Такі вимоги визначені як цією Програмою у зв'язку із процесами євроінтеграції України, оскільки саме 15% заповідності є пріоритетним європейським показником [161], також ці вимоги визначені й

українськими екополітичними документами – Стратегією державної екологічної політики України на період до 2020 року [162], документами в сфері заповідної справи.

У Національному екологічному центрі України (далі – *НЕЦУ*) провели дослідження територій, які можуть сприяти майбутньому розвитку природно-заповідного фонду держави. Далеко не будь-яка ділянка може стати природоохоронною територією за європейськими стандартами. Проблема полягає у тому, що незайманій природи в Україні дійсно залишилося дуже мало. Дослідники вважають, що основним резервом для заповідання є ліси, адже вони складають понад 2/3 всіх природних і напівприродних територій в Україні. Так, 15,7% лісів вже зараз віднесено до природно-заповідного фонду. Але для того, щоб досягти зазначених вище «нормативних» показників заповідності, у найближчі роки необхідно залучити до заповідного фонду значно більші площі лісових земель. Якщо пропорційно заповідати ліси, заболочені землі та степові ділянки, то до 2017 року у склад природно-заповідного фонду слід додатково віднести 13% всіх лісових земель, а до 2021 року – 39,5% лісів. В цьому буде і реалізація положення Лісового кодексу, відповідно до якого, основне завдання лісової політики – екологічне. Додатковим аргументом є зростаюча роль лісових екосистем як останнього форпосту біорозмаїття, потужного чинника стабілізації клімату та поглинання вуглекислого газу [16].

Крім того, протягом останніх років неодноразово на комітетських слуханнях Верховної Ради, зокрема, Комітету з питань екологічної політики, природокористування та ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи, зазначалося, що кризові явища в заповідній справі уже призвели до знищення системи державного управління територіями та об'єктами природно-заповідного фонду на місцевому рівні, призупинили систему державного контролю за дотриманням природоохоронного законодавства. «Саботується виконання Указів Президента України щодо передачі земель установам природно-заповідного фонду, відбувається тотальне скорочення працівників на

державному рівні, які займаються розвитком та управлінням заповідною справою, допускаються грубі кадрові помилки при призначенні керівників заповідників та національних природних парків, спостерігається критичне зменшення фінансування з Державного бюджету природоохоронної сфери тощо» [25].

Тому, було б доречним, щоб науковці та природоохоронні організації, доносили інформацію до громадян задля змінення свого ставлення до питань збереження природних цінностей та забезпечення гармонійного зв'язку людини і природи. Цьому має сприяти Стратегія сталого розвитку «Україна-2020», положення угоди про асоціацію між Україною та Європейським союзом, а також прийняті нові закони, в яких прописані жорсткіші норми щодо збереження тваринного та рослинного світу, які занесені до Червоної книги України, вдосконалення режиму охорони природно-заповідного фонду тощо.

Проте не дивлячись, що наша держава дотримується європейських стандартів у сфері охорони природно-заповідної справи, існує досить багато невирішених проблем, таких як: існує неузгодженість між земельним, лісовим та природоохоронним законодавством, в частині врегулювання відносин у сфері заповідної справи, яке потребує внесення відповідних змін та прийняття нових нормативно правових актів.

Було б доцільним спростити процедуру видачі лімітів та дозволів на використання природних ресурсів у межах природоохоронних установ, зробити ширшими повноваження органів публічної влади на місцях. Також істотною проблемою є недостатнє фінансування державою заповідників і національних парків. Тому дивлячись на дану ситуацію, Україні потрібно не лише дотримуватися європейських стандартів, а в першу чергу приводити своє національне законодавство на належний рівень, який би чітко та ясно регулював всі норми, які стосуються природно-заповідної справи, а потім вже імплементувати європейські норми в наше законодавство.

Іншим прикладом застосування європейських норм в екологічній сфері є: безпека та якість продукції і товарів, які виробляє наша держава для свого

суспільства, так і для експорту в країни ЄС. Після підписання угоди з ЄС, Україна почала процес внесення змін до законодавства щодо якості та безпечності харчових продуктів відповідно до європейських стандартів.

На підставі таких законів України, як «Про технічні регламенти та оцінку відповідності»; «Про стандартизацію»; «Про метрологію та метрологічну діяльність», наша держава повинна виконати величезну роботу з гармонізації свого законодавства та стандартів з європейськими. За оцінками експертів, належить переробити понад п'ятсот технічних регламентів і прийняти понад 3000 нових стандартів. Виконана робота дозволить укласти з ЄС відповідну угоду, за якою всі документи і сертифікати на свою продукцію виробник зможе отримати в Україні, і без будь-яких додаткових перевірок продавати її в країнах Євросоюзу. Єдина система стандартів, яка діє в Європі, дозволяє продавати товар, наприклад, і в Греції і в Німеччині, без оформлення додаткових документів. В Україні вся імпортована з ЄС продукція повинна проходити перевірки на відповідність українським стандартам, що позначається на її ціні. Через це далеко не всі європейські виробники готові витратити час і кошти заради можливості потрапити на український ринок, а так само інвестувати в місцеві виробництва, що зараз дуже важливо для нас. Українські виробники в основному впевнено тримаються на внутрішньому ринку, але для виходу на європейський ринок потрібні не тільки нові стандарти продукції, а й нові стандарти мислення.

Тому, можна зробити висновок, що Україна дійсно прагне на практиці дотримуватися європейських стандартів в екологічній сфері, оскільки можна прослідкувати роботу публічних органів державної влади, які приводять державні стандарти в гармонію з європейськими нормами, тим самим приймаючи нові закони, які регулюють дану сферу, або вносять до них відповідні зміни для забезпечення кращого функціонування досліджуваної нами сфери з відповідністю вимогам країн Європейського союзу.

2.2. Інституційне забезпечення євроінтеграційних процесів в екологічній сфері України

Співпраця України та ЄС представлена сукупністю інститутів та галузей, що сприяють гармонійним політичним відносинам, стратегічному партнерству, економічним взаєминам, вирішенню спільних екологічних проблем між державами. Вивчення та дослідження основних адміністративно-правових механізмів співробітництва та інститутів, які відповідають за його здійснення, дозволить поглибити та покращити міждержавні взаємини між нашою державою та державами Європейського Союзу.

Варто окреслити одну особливість, що окремо слід говорити про таке явище, як екологізація адміністративного та аграрного права. Процес екологізації, тобто наповнення екологічним змістом правових приписів охопив практично всі галузі вітчизняного права. Еколого-правові норми і приписи ми можемо відшукати у цивільному, кримінальному, адміністративному та інших галузях права [2].

Інституційні складові кожного суспільства формуються з глибин і мають стійку резистентність. Якість організаційної діяльності також прямо й опосередковано залежить від загальних цінностей та інститутів конкретного суспільства. Лише значні суспільно-історичні потрясіння і зовнішній вплив можуть якісно вплинути на ефективність організації влади та всього управлінського корпусу [37, с. 82].

Сьогодні є усі підстави стверджувати, що сучасні українсько-європейські міждержавні відносини мають найвищий інституційний рівень. Інститут (основи, засади – від лат. Institutum). В науковій літературі про суспільство цей термін використовується в таких основних значеннях: 1) організаційна система зв'язків і соціальних норм, що регулюють певну галузь суспільних відносин; 2) процедура, спрямована на задоволення певних потреб суспільства; 3) специфічна форма життєдіяльності людини; 4) зібрання людей, які, згідно з поділом праці об'єднуються для досягнення спільної мети (міжлюдські

стосунки); 5) сукупність ролей і функцій, норм і структур, які забезпечують реалізацію інтересів окремих індивідів, соціальних груп, верств, або суспільства в цілому [200].

Одним із визначень інституційного забезпечення є утворення нових або реорганізація (удосконалення) існуючих інституцій (структур), а також дії щодо кадрової підготовки з метою організаційного забезпечення діяльності цих інституцій та процесу євроінтеграції в цілому [152]. Іншим – сукупність правил, норм і санкцій, у рамках яких укладаються інституціональні угоди, тобто політичні, юридичні й соціальні рамки взаємодій між людьми [214].

Отже, зважаючи на вищевикладене, можемо запропонувати свій варіант визначення поняття інституційне забезпечення євроінтеграційних процесів в екологічній сфері України – сукупність публічних органів державної влади, а також недержавних інституцій та громадських організацій, які забезпечують наявність правових, організаційних і економічних умов, необхідних для провадження і розвитку екологічної діяльності [189].

Успішність адміністративно-правового забезпечення євроінтеграційних процесів в екологічній сфері України залежить в першу чергу від готовності відповідних інститутів до її сприйняття та інтеграції в інші політики, а також від взаємовідносин між цими інститутами й головним уповноваженим державним органом публічного управління в екологічній сфері. Тому досить важливе значення в даному аспекті відведене Міністерству екології та природних ресурсів у системі органів публічної влади, яке забезпечує реалізацію екологічних приписів у цілому.

Питання нормативно-правового та інституційного забезпечення адміністративно-правового регулювання в екологічній сфері України розглядали у своїх працях, окрім інших, С. Г. Сосюра та О. Я. Лазор. На національному і міжнародному рівнях аналіз нормативного і інституційного забезпечення досліджував В. О. Дьомкін.

Розрізняють офіційні інститути (державно-владні), що формуються державними органами влади та недержавними галузевими організаціями,

рішення яких формалізується в певному документі, обов'язковому до виконання членами організації. До таких належать органи державної влади, місцевого самоврядування, наукові та освітні заклади, підприємства й підприємці, громадські організації тощо. Неофіційні інститути (саморегульовані) – це неформалізовані рішення самоврядних організацій (колективів), усні домовленості, спеціалізовані установи з проведення аудиту, розробки норм та нормативів, експертизи, контролю, моніторингу, ліцензування, сертифікації, прогнозування національного розвитку. Ці суб'єкти включаються як розробники та виконавці або здійснюють контролюючі функції у процесі розробки та реалізації екологоорієнтованих стратегічних планів розвитку національної економіки [214].

Інституційне забезпечення є ключовим питанням у реалізації євроінтеграційних процесів в екологічній сфері України. Для аналізу ефективності інституційного забезпечення євроінтеграційних процесів в екологічній сфері необхідно розглянути вертикальну структуру органів публічної влади, їх повноваження та діяльність спеціальних органів в зазначеній сфері більш детально.

Аналіз чинного законодавства та вивчення практики організації системи забезпечення екологічної безпеки дозволяє з наукових позицій виділити основні групи органів держави, форми їх правової організації та повноваження у сфері забезпечення екологічної безпеки:

1. Органи загальної компетенції, їх спеціалізовані структури та повноваження у сфері екологічної безпеки.
2. Органи спеціальної компетенції та їх повноваження у цій сфері.
3. Органи єдиної системи запобігання і реагування на надзвичайні екологічні ситуації [7, с. 216].

Конституція України покладає відповідні функції щодо забезпечення екологічної безпеки та раціонального природокористування на Верховну Раду (ст. 85, 92), Президента України (ст.102, 106), Кабінет Міністрів України та інші органи виконавчої влади (ст. 113, 116) [88].

Відповідно до Конституції України, Президент України є гарантом національної, у тому числі екологічної, безпеки; приймає в разі необхідності рішення про введення в Україні або окремих її місцевостях надзвичайного стану, а також оголошує окремі місцевості України зонами надзвичайної екологічної ситуації з подальшим затвердженням цих рішень Верховною Радою України [88]; здійснює керівництво зовнішньополітичною діяльністю держави (Конституція України); здійснює керівництво Стратегією інтеграції України до ЄС; щорічно бере участь у Саміті Україна – ЄС, який є механізмом регулярного політичного діалогу на найвищому рівні [215].

Також в його повноваження входить: представляти державу в міжнародних відносинах, вести переговори й укладати міжнародні договори України. Згідно з проектом Національної програми імплементації Угоди про асоціацію Президент України «забезпечує представлення України у ході політичного діалогу та діалогу з питань політики на найвищому рівні між Україною та Європейським Союзом на рівні самітів». Згідно з Указом Президента від 14.07.2014 № 592/2014 у складі Адміністрації Президента України діє Головний департамент зовнішньої політики та європейської інтеграції [120].

Верховна Рада України наділена правом приймати закони (п. 3 ч. 1 ст. 85 Конституції України). Розділом VIII Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу, затвердженої Законом України від 18 березня 2004 року № 1629-IV (далі – Програма) [64], до повноважень Верховної Ради України у сфері адаптації належить: визначення цілей і завдань другого й наступних етапів виконання Програми, встановлення їхніх часових меж; щорічне заслуховування доповіді про стан виконання Програми; забезпечення експертизи внесених до Верховної Ради України всіма суб'єктами права законодавчої ініціативи законопроектів на їх відповідність правовій системі Європейського Союзу на всіх етапах розгляду законопроектів. У складі Верховної Ради України діє Комітет Верховної Ради України з питань європейської інтеграції, створений постановою Верховної Ради України від

04.12.2014 № 22- VIII. Основними завданнями цього комітету є адаптація українського законодавства до законодавства Європейського Союзу (ЄС), забезпечення його відповідності зобов'язанням України у рамках Ради Європи; оцінка відповідності законопроектів міжнародно-правовим зобов'язанням України у сфері європейської інтеграції; державна політика у сфері європейської інтеграції; забезпечення міжпарламентських зв'язків у рамках співпраці України з Європейським Союзом, Західноєвропейським Союзом (ЗЄС); транскордонне та міжрегіональне співробітництво з країнами ЄС [120; 149].

Кабінет Міністрів України як вищий орган виконавчої влади забезпечує реалізацію внутрішньої і зовнішньої екологічної політики, визначеної Верховною Радою України; забезпечує виконання законів України, актів Президента України в сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання природних ресурсів, екологічної безпеки та здоров'я населення, здійснює управління органами загального і спеціального державного управління, місцевого самоврядування та регулювання діяльності недержавних органів управління; координує діяльність міністерств, державних комітетів та інших установ у сфері екологічної політики; розробляє і забезпечує реалізацію загальнодержавних екологічних програм, забезпечує виконання нормативно-правових актів міжнародного екологічного права; реалізує державні, регіональні, місцеві та об'єктові програми зниження техногенно-екологічних ризиків для запобігання виникненню надзвичайних ситуацій; встановлює порядок розробки та затвердження екологічних нормативів, лімітів використання природних ресурсів, викидів та скидів забруднюючих речовин у навколишнє природне середовище; встановлює порядок визначення плати та її розмірів за використання природних ресурсів, забруднення навколишнього середовища та розміщення відходів; організовує в державі екологічне виховання та навчання населення; приймає рішення про призупинення або припинення діяльності об'єктів екологічного управління в разі порушення ними екологічного законодавства [128; 159].

Відповідно до статті 21 Закону України «Про Кабінет Міністрів України» від 27 лютого 2014 року № 794-VII Кабінет Міністрів України здійснює спрямування, координацію та контроль у сфері європейської інтеграції з питань: розроблення і здійснення заходів з виконання Угоди про асоціацію, інших міжнародних договорів України у сфері європейської інтеграції та домовленостей між Україною і Європейським Союзом; співробітництва між 20 Україною та Європейським Союзом, а також державами – членами Європейського Союзу у сфері європейської інтеграції; адаптації законодавства України до права Європейського Союзу; виконання міжнародних договорів України у сфері європейської інтеграції і домовленостей між Україною та Європейським Союзом; діяльності двосторонніх органів, передбачених Угодою про асоціацію та іншими міжнародними договорами України у сфері європейської інтеграції; цільового спрямування бюджетного фінансування у сфері європейської інтеграції; залучення й використання міжнародної допомоги Європейського Союзу та інших донорів, спрямованої на підтримку виконання завдань у сфері європейської інтеграції; інформування громадськості у сфері європейської інтеграції; залучення громадян до процесу прийняття Кабінетом Міністрів України, органами виконавчої влади рішень у сфері європейської інтеграції; кадрового забезпечення органів виконавчої влади у сфері європейської інтеграції, навчання, підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації державних службовців і посадових осіб органів місцевого самоврядування з питань європейської інтеграції [159].

Кабінет Міністрів України також забезпечує виконання Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу; з цією метою його наділено повноваженнями затверджувати, після погодження з Комітетом Верховної Ради України з питань європейської інтеграції, щорічний план заходів з виконання Програми (див., наприклад, розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження плану заходів щодо виконання у 2013 році Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» від

25.03.2012 р. № 157-р). Крім того, до повноважень Кабінету Міністрів України віднесено розроблення проекту Державного бюджету України, у процесі чого Кабінет Міністрів України пропонує Верховній Раді України для затвердження обсяг фінансування заходів із виконання Програми [120].

Постановою Кабінету Міністрів України від 13.08.2014 р. № 346, створено Урядовий офіс з питань європейської та євроатлантичної інтеграції, станом на 25.02.2018 року, дана Постанова діє, проте має відбутися втрата її чинності на підставі Постанови КМУ «Про Урядовий офіс координації європейської та євроатлантичної інтеграції» від 04.10.2017 року № 759. Урядовий офіс з питань європейської інтеграції здійснює організаційне, експертно-аналітичне й інформаційне забезпечення діяльності Кабінету Міністрів України у сфері європейської інтеграції. Згідно з п. 3 Положення основними завданнями Урядового офісу є: забезпечення діяльності у сфері європейської інтеграції Кабінету Міністрів України, Прем'єр-міністра України та Віце-прем'єр-міністра України, до компетенції якого віднесено питання європейської інтеграції, зокрема щодо: координації діяльності органів виконавчої влади з розроблення та здійснення заходів, спрямованих на виконання Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії та їхніми державами – членами, з іншої сторони (далі – Угода), інших міжнародних договорів України з питань європейської інтеграції і домовленостей між Україною та ЄС; планування, проведення моніторингу та оцінки ефективності та результативності виконання завдань у сфері європейської інтеграції, у тому числі з виконання Угоди; координації діяльності органів виконавчої влади з розроблення проектів законодавчих та інших нормативно-правових актів, спрямованих на виконання Угоди, інших міжнародних договорів України з питань європейської інтеграції і домовленостей між Україною та ЄС; удосконалення системи та механізмів координації діяльності органів виконавчої влади у сфері європейської інтеграції [140].

Урядовий офіс відповідно до покладених на нього завдань:

1) проводить моніторинг та оцінювання ефективності виконання завдань у сфері європейської інтеграції, за результатами готує і подає Прем'єр-міністру України, Віце-прем'єр-міністру України, до компетенції якого віднесено питання європейської інтеграції, висновки та рекомендації;

2) проводить експертизу проектів нормативно-правових актів, інших документів, внесених до Кабінету Міністрів України, на предмет їх відповідності програмним документам у сфері європейської інтеграції та цілям Угоди, за результатами готує висновки та рекомендації;

3) бере участь у підготовці проектів нормативно-правових актів з питань європейської інтеграції, зокрема щодо вдосконалення інституціонального механізму у сфері європейської інтеграції, що вносяться в установленому порядку на розгляд Кабінету Міністрів України Прем'єр-міністром України та Віце-прем'єр-міністром України, до компетенції якого віднесено питання європейської інтеграції;

4) здійснює координацію підготовки проектів програмних документів та планів заходів у сфері європейської інтеграції на предмет відповідності цілям Угоди та проводить їх експертну оцінку, за результатами готує висновки і рекомендації;

5) проводить аналіз пропозицій центральних органів виконавчої влади щодо визначення пріоритетності заходів, обсягів і цільового спрямування бюджетного фінансування у сфері європейської інтеграції, у тому числі за рахунок бюджетної підтримки ЄС;

5-¹) бере в межах своїх повноважень разом з іншими структурними підрозділами Секретаріату Кабінету Міністрів України участь у підготовці та проведенні засідань Кабінету Міністрів України з питань європейської інтеграції та засідань урядового комітету, до повноважень якого належать питання європейської інтеграції, для розгляду питань імплементації Угоди, підготовки до спільних засідань відповідно Ради асоціації між Україною та ЄС і

Комітету асоціації між Україною та ЄС, у тому числі Комітету асоціації у торговельному складі, виконання їх рішень та рекомендацій;

б) забезпечує підготовку спільних засідань Ради асоціації між Україною та ЄС і Комітету асоціації між Україною та ЄС і засідань їх української частини, виконує функції секретаріатів української частини цих органів, а також бере участь в організації підготовки спільних засідань та засідань української частини інших двосторонніх органів, утворених відповідно до Угоди та інших міжнародних договорів України у сфері європейської інтеграції;

б-¹) організовує щоквартальні зустрічі за участю членів двосторонніх органів асоціації з Української Сторони з представниками Української Сторони Платформи громадянського суспільства Україна – ЄС;

7) бере участь у межах своїх повноважень разом з іншими структурними підрозділами Секретаріату Кабінету Міністрів України у підготовці засідань урядового комітету, до повноважень якого віднесені питання європейської інтеграції;

8) проводить аналіз діяльності органів виконавчої влади щодо залучення і використання міжнародної допомоги, спрямованої на підтримку виконання завдань у сфері європейської інтеграції, та готує і подає Прем'єр-міністру України, Віце-прем'єр-міністру України, до компетенції якого віднесено питання європейської інтеграції, пропозиції щодо підвищення ефективності такої роботи;

9) здійснює координацію та моніторинг заходів з інформування громадськості з питань європейської інтеграції та готує і подає Прем'єр-міністру України, Віце-прем'єр-міністру України, до компетенції якого віднесено питання європейської інтеграції, пропозиції щодо підвищення ефективності їх проведення та ін. [140].

Спеціальні органи у сфері екології. На органи спеціальної компетенції покладено функції координації, контролю та організації. До органів спеціальної компетенції з питань екологічної політики відноситься система органів

Міністерства екології та природних ресурсів, Державної служби України з надзвичайних ситуацій і Міністерства охорони здоров'я.

Міністерство екології та природних ресурсів України (Мінприроди України) є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України. Своєю діяльністю Мінприроди України здійснює у сфері охорони навколишнього природного середовища, екологічної безпеки, поводження з небезпечними відходами, небезпечними хімічними речовинами, пестицидами та агрохімікатами, а також проведення державної екологічної експертизи. Міністерство наділене повноваженнями у сферах охорони атмосферного повітря, збереження озонового шару, раціонального використання, відтворення і охорони об'єктів тваринного і рослинного світу, відтворення та охорони земель, охорони та відтворення вод (поверхневі, підземні, морські), раціонального використання водних ресурсів [156].

Основними завданнями Мінприроди є:

- 1) забезпечення формування державної політики у сфері охорони навколишнього природного середовища, екологічної та в межах повноважень, передбачених законом, біологічної і генетичної безпеки; геологічного вивчення та раціонального використання надр; поводження з відходами, у тому числі радіоактивними; поводження з пестицидами та агрохімікатами; ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи; радіаційного захисту; раціонального використання, відтворення і охорони природних ресурсів; охорони та раціонального використання земель; збереження, відтворення та невиснажливого використання біологічного та ландшафтного різноманіття, формування, збереження та використання екологічної мережі; організації, охорони та використання природно-заповідного фонду; охорони атмосферного повітря; розвитку водного господарства і меліорації земель; державного нагляду (контролю) за додержанням вимог законодавства про раціональне використання, відтворення і охорону природних ресурсів, відтворення та охорону земель, екологічну та радіаційну безпеку, охорону та використання

територій та об'єктів природно-заповідного фонду, збереження, відтворення і невиснажливе використання біологічного та ландшафтного різноманіття, формування, збереження і використання екологічної мережі, з питань поводження з відходами (крім поводження з радіоактивними відходами), небезпечними хімічними речовинами, пестицидами та агрохімікатами, дотримання вимог біологічної і генетичної безпеки щодо біологічних об'єктів природного середовища під час створення, дослідження та практичного використання генетично модифікованих організмів у відкритій системі; здійснення державного геологічного контролю, а також у сфері збереження озонового шару, регулювання негативного антропогенного впливу на зміну клімату та адаптації до його змін і виконання вимог Рамкової конвенції Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату та Кіотського протоколу [49] до неї;

2) реалізація державної політики у сфері охорони навколишнього природного середовища, екологічної та в межах повноважень, передбачених законом, біологічної і генетичної безпеки, геологічного вивчення та раціонального використання надр, поводження з відходами (крім поводження з радіоактивними відходами), небезпечними хімічними речовинами, пестицидами та агрохімікатами, раціонального використання, відтворення і охорони природних ресурсів, охорони та раціонального використання земель, збереження, відтворення та невиснажливого використання біологічного та ландшафтного різноманіття, формування, збереження та використання екологічної мережі, організації, охорони та використання природно-заповідного фонду, охорони атмосферного повітря, а також збереження озонового шару, регулювання негативного антропогенного впливу на зміну клімату та адаптації до його змін і виконання вимог Рамкової конвенції Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату та Кіотського протоколу до неї [156].

Мінприроди відповідно до покладених на нього завдань:

1) узагальнює практику застосування законодавства з питань, що належать до його компетенції, розробляє пропозиції щодо вдосконалення

законодавчих актів, актів Президента України, Кабінету Міністрів України та в установленому порядку вносить їх на розгляд Кабінету Міністрів України;

2) розробляє проекти законів та інших нормативно-правових актів з питань, що належать до його компетенції;

3) погоджує проекти законів, інших актів законодавства, які надходять на погодження від інших міністерств та центральних органів виконавчої влади, готує в межах повноважень, передбачених законом, висновки і пропозиції до проектів законів, інших актів законодавства, які подаються на розгляд Кабінету Міністрів України, та проектів законів, внесених на розгляд Верховної Ради України іншими суб'єктами права законодавчої ініціативи, нормативно-правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим;

4) готує в межах повноважень, передбачених законом, зауваження і пропозиції до прийнятих Верховною Радою України законів, що надійшли на підпис Президентом України;

5) забезпечує нормативно-правове регулювання у сфері екологічної безпеки, поводження з відходами, у тому числі радіоактивними, небезпечними хімічними речовинами, пестицидами та агрохімікатами, державної екологічної експертизи, ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи з питань щодо:

ліцензійних умов провадження господарської діяльності із здійснення операцій у сфері поводження з небезпечними відходами, виробництва особливо небезпечних хімічних речовин та порядків контролю за їх дотриманням;

ведення реєстрів місць видалення відходів та об'єктів утворення, оброблення та утилізації відходів;

контролю за транскордонними перевезеннями небезпечних відходів та їх утилізацією/видаленням;

ведення паспорта відходу;

екологічної безпеки під час перевезення небезпечних вантажів і ліквідації наслідків аварій, що відбуваються під час їх перевезення;

переліку небезпечних властивостей відходів;

переліку пестицидів та агрохімікатів, використання яких дозволяється в Україні;

визначення відповідності пестицидів та агрохімікатів сертифікатам якості, визначення залишкових кількостей пестицидів та агрохімікатів;

проведення екологічної експертизи;

6) розробляє і вводить у дію нормативи допустимих рівнів шкідливого впливу фізичних та біологічних факторів на стан навколишнього природного середовища;

7) проводить ліцензування операцій у сфері поводження з небезпечними відходами, виробництва особливо небезпечних хімічних речовин та здійснює контроль за додержанням суб'єктами господарювання ліцензійних умов;

8) видає, анулює, здійснює переоформлення та видачу дублікатів документів дозвільного характеру на:

транскордонне перевезення небезпечних відходів;

ввезення на митну територію України незареєстрованих пестицидів та агрохімікатів, що використовуються для державних випробувань і наукових досліджень, а також обробленого ними насінневого (посадкового) матеріалу;

9) погоджує місця розміщення небезпечних об'єктів поводження з відходами;

10) здійснює державну реєстрацію пестицидів та агрохімікатів;

11) веде перелік пестицидів та агрохімікатів, дозволених для використання, і щорічні доповнення до нього, затверджує регламенти їх застосування;

12) здійснює акредитацію підприємств, установ та організацій, які проводять державні випробування пестицидів та агрохімікатів та ін. [156].

Також, в свою чергу до спеціально уповноважених законодавчими актами органів публічної влади, які виконують цільові функції в сфері екології, належить: Державна екологічна інспекція України (далі – *Держекоінспекція*), що є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і

координується Кабінетом Міністрів України через Міністра екології та природних ресурсів України [167].

Основними завданнями Держекоінспекції України є: внесення Міністрові пропозицій щодо формування державної політики зі здійснення державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення і охорони природних ресурсів; реалізація державної політики зі здійснення державного нагляду (контролю) за додержанням вимог законодавства у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення та охорони природних ресурсів; додержанням режиму територій та об'єктів природно-заповідного фонду; за екологічною та радіаційною безпекою (у тому числі у пунктах пропуску через державний кордон і в зоні діяльності митниць призначення та відправлення) під час імпорту, експорту та транзиту вантажів і транспортних засобів; біологічною і генетичною безпекою щодо біологічних об'єктів природного середовища при створенні, дослідженні та практичному використанні генетично модифікованих організмів (далі – *ГМО*) у відкритій системі; поводженням з відходами (крім поводження з радіоактивними відходами) і небезпечними хімічними речовинами, пестицидами та агрохімікатами; інші завдання, визначені законами України та покладені на неї Президентом України [167; 155].

Вочевидь, тут повноваження щодо ГМО стосуються також поняття «сучасної біотехнології», закріплене Картахенським протоколом [79], як такої, що використовує методи та технології генної інженерії, що дозволяють ідентифікувати, виділяти і переносити окремі гени та їхні комплекси з клітин організму-донора в клітини організму реципієнта, з метою створення генетично-модифікованих організмів з певними бажаними ознаками. біологічних технологій [135, с. 60].

Ще одним структурним підрозділом у Мінприроди є Департамент заповідної справи, його діяльність забезпечується Положенням Мінприроди «Про Департамент заповідної справи», відповідно до якого вказаний орган є

структурним підрозділом Міністерства екології та природних ресурсів України, створеним для забезпечення організації, охорони та використання природно-заповідного фонду. Департамент у своїй діяльності керується Конституцією і законами України, указами Президента України і постановами Верховної Ради України, прийнятими відповідно до Конституції та законів України, актами Кабінету Міністрів України, міжнародними договорами України, Положенням про Мінприроди, наказами Мінприроди та цим Положенням. Департамент підпорядковується заступнику Міністра. Основним завданням Департаменту є забезпечення організації, охорони та використання природно-заповідного фонду [138].

До державних органів управління спеціальної компетенції належать наступні.

Державне агентство земельних ресурсів України (далі – *Держземагентство*) є центральним органом виконавчої влади з питань земельних ресурсів та топографо-геодезичної і картографічної діяльності, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра аграрної політики та продовольства України (далі – Міністр), входить до системи органів виконавчої влади і забезпечує реалізацію державної політики у сфері земельних відносин та топографо-геодезичної і картографічної діяльності. Держземагентство України у своїй діяльності керується Конституцією та законами України, актами Президента України та Кабінету Міністрів України, наказами Міністерства аграрної політики та продовольства України (далі – *Мінагрополітики*), іншими актами законодавства України, дорученнями Президента України та Міністра. Основними завданнями Держземагентства України є: 1) реалізація державної політики у сфері земельних відносин та топографо-геодезичної і картографічної діяльності [147; 70].

Державне агентство водних ресурсів України (далі – *Держводагентство*) є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра екології та

природних ресурсів і який реалізує державну політику у сфері розвитку водного господарства та гідротехнічної меліорації земель, управління, використання та відтворення поверхневих водних ресурсів. Держводагентство у своїй діяльності керується Конституцією та законами України, указами Президента України та постановами Верховної Ради України, прийнятими відповідно до Конституції та законів України, актами Кабінету Міністрів України, іншими актами законодавства. Основними завданнями Держводагентства є: 1) реалізація державної політики у сфері управління, використання та відтворення поверхневих водних ресурсів, розвитку водного господарства і меліорації земель та експлуатації державних водогосподарських об'єктів комплексного призначення, міжгосподарських зрошувальних і осушувальних систем; 2) внесення пропозицій щодо забезпечення формування державної політики у сфері розвитку водного господарства та гідротехнічної меліорації земель, управління, використання та відтворення поверхневих водних ресурсів [153].

Виконання Угоди про асоціації з ЄС означає, серед іншого, необхідність запровадження європейських стандартів та норм у сфері якості води та управління водними ресурсами. Як цього досягти? Україна має імплементувати шість європейських водних директив. Серед них: Водна рамкова директива, імплементация якої спрямована на екологічне оздоровлення річкових басейнів і покращення якості води; Директива про питну воду; Паводкової директиви. Не менш важливим є запровадження європейських стандартів, передбачених Рамковою директивою про морську стратегію, Директивою про очистку міських стічних вод та Директивою про нітрати. Але варто пам'ятати, що, за оцінками країн-кандидатів у члени Європейського Союзу, імплементация водних директив є одним із найскладніших блоків у всьому євроінтеграційному пакеті. Саме тому це питання вимагає дуже виваженого підходу. Україна ж поки не може визначити, який орган впроваджуватиме ці реформи. Зважаючи на те, що реформування водної сфери спрямоване на вирішення питань щодо охорони та використання водних ресурсів, відповідальними за імплементацию

зазначених директив є Міністерство екології та природних ресурсів України як центральний орган виконавчої влади, що формує державну політику у галузі управління, використання та відтворення водних ресурсів, та Державне агентство водних ресурсів України, що безпосередньо реалізує державну політику у даній сфері. Надзвичайно важливим для реалізації євроінтеграційних процесів є спільна робота Мінприроди та Держводагентства, оскільки лише інституційний зв'язок органів державної влади, що формують та реалізують завдання в галузі водних ресурсів, забезпечить дотримання екологічних принципів охорони та використання водних ресурсів [22].

Державне агентство лісових ресурсів України (далі – *Держлісагентство*) є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра аграрної політики та продовольства і який реалізує державну політику у сфері лісового та мисливського господарства. Держлісагентство у своїй діяльності керується Конституцією та законами України, указами Президента України та постановами Верховної Ради України, прийнятими відповідно до Конституції та законів України, актами Кабінету Міністрів України, іншими актами законодавства. Основними завданнями Держлісагентства є: 1) реалізація державної політики у сфері лісового та мисливського господарства; 2) внесення на розгляд Міністра аграрної політики та продовольства пропозицій щодо забезпечення формування державної політики у сфері лісового та мисливського господарства [154].

Підписання Україною Угоди про асоціацію з Європейським Союзом вимагає перегляду стратегічних пріоритетів розвитку окремих секторів національного господарства, особливо тих, які базуються на використанні природних ресурсів і впливають на формування асиміляційного потенціалу територій. Репрезентативним у цьому плані є лісовий сектор і особливо його структуроутворююча ланка – лісове господарство. У зв'язку з євроінтеграційними пріоритетами України необхідною передумовою подальшого розвитку лісового господарства (впровадження сучасних

технологій лісівництва, модернізація виробничо-технічної бази лісозаготівлі та деревообробки, комплексне використання відходів лісосічного виробництва, недеревної сировини та несировинних якостей лісу) є поступове наближення вітчизняної моделі управління лісовими ресурсами до аналогічних моделей, які сформовані в країнах Європейського Союзу, зокрема в країнах постсоціалістичного табору. У Європейському Союзі поширеною є практика стимулювання фермерів до розширення масштабів заліснення сільськогосподарських угідь та проведення агролісомеліоративних робіт, що робить цю категорію сільськогосподарських виробників суб'єктами лісогосподарського підприємництва. Зобов'язання, взяті Україною перед європейською спільнотою, і вимоги природоохоронних директив Європейського Союзу вимагатимуть залучення вітчизняних сільськогосподарських виробників до процесів розширеного відтворення лісоресурсного потенціалу, оскільки рівень розораності сільськогосподарських угідь є одним з найвищих в Європі і таким, що загрожує екологічно збалансованому соціально-економічному розвитку переважної більшості регіонів України [78].

Тому, можна зробити висновок, що інституційне забезпечення євроінтеграційних процесів в лісовій галузі, як показує практика європейських країн, потрібно щоб забезпечували не лише органи публічної влади держави, а й недержані органи (суб'єкти підприємництва), необхідно використовувати партнерські засади регулювання, державно-приватне партнерство. Державно-приватне партнерство – це форма взаємодії при якій однією із сторін є державні органи, а іншою виступає – приватний партнер. Приватним партнером можуть бути сільськогосподарські підприємства, фермери та особисті селянські господарства, а державним партнером – державні лісогосподарські підприємства. Ініціаторами встановлення партнерських відносин щодо заліснення угідь та не угідь можуть стати як державні, так і приватні партнери [104].

Державна служба геології та надр України (далі – *Держгеонадра*) є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра екології та природних ресурсів України (далі – Міністр), входить до системи органів виконавчої влади і забезпечує реалізацію державної політики у галузі геологічного вивчення та раціонального використання надр. Держгеонадра України у своїй діяльності керується Конституцією та законами України, актами Президента України та Кабінету Міністрів України, наказами Міністерства екології та природних ресурсів України (далі – Міністерство), іншими актами законодавства України, дорученнями Президента України та Міністра. Основними завданнями Держгеонадр України є: внесення пропозицій щодо формування державної політики у сфері геологічного вивчення та раціонального використання надр; реалізація державної політики у сфері геологічного вивчення та раціонального використання надр [168].

Законом України «Про державну геологічну службу України» визначені правові, організаційні й фінансові засади діяльності Державної служби геології та надр України (ДСГНУ). Цим законом було визначено основні завдання, склад та організацію ДСГНУ й закріплено функцію головного розпорядника коштів державного бюджету, спрямованих на проведення геологорозвідувальних робіт. Але цей закон України не заклав підвалин ринкового реформування державної геологорозвідувальної галузі, обмежившись лише виділенням категорії казенних підприємств (що не підлягають приватизації). При цьому достатньо не відокремлені функції власне ДСГНУ, а завдання останньої окреслене настільки широко (від регіональних досліджень до розвідки родовищ), що іншим суб'єктам геологічної діяльності майже не залишається місця [53].

Державне агентство екологічних інвестицій України (далі – *Держекоінвестагентство*) є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра екології та природних ресурсів України (далі – Міністр), та

входить до системи органів виконавчої влади і в межах компетенції забезпечує реалізацію державної політики у сфері регулювання негативного антропогенного впливу на зміну клімату та адаптації до його змін і виконання вимог Рамкової конвенції Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату до неї. Держекоінвестагентство України у своїй діяльності керується Конституцією та законами України, актами Президента України та Кабінету Міністрів України, наказами Міністерства екології та природних ресурсів України, іншими актами законодавства України, а також дорученнями Президента України та Міністра. Основними завданнями Держекоінвестагентства України є: 1) реалізація державної політики у сфері регулювання негативного антропогенного впливу на зміну клімату та адаптації до його змін, а також внесення пропозицій щодо її формування; 2) виконання в межах компетенції вимог Рамкової конвенції Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату та Кіотського протоколу до неї; 3) створення та забезпечення функціонування національної системи обігу та торгівлі вуглецевими одиницями; 4) провадження міжнародної діяльності за Рамковою конвенцією Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату та Кіотським протоколом до неї [139].

Успішність адміністративно-правового забезпечення євроінтеграційних процесів в екологічній сфері України залежить, в першу чергу, від готовності відповідних інститутів до її сприйняття та інтеграції в інші політики, а також від взаємовідносин між цими інститутами й головним уповноваженим державним органом регулювання в екологічній сфері. Важливе значення в даному аспекті посідає Міністерство екології та природних ресурсів, яке забезпечує формування та реалізацію екологічної політики в Україні в цілому. Найбільш важливим та таким, що потребує організаційно-правового удосконалення є взаємодія зазначеного міністерства та інших публічних інституцій з питань ефективного забезпечення євроінтеграційних процесів в екологічній сфері.

Задіяння структурно-системного і логіко-юридичного аналізу діяльності державних органів України як загальної, так і спеціальної компетенції в сфері екології показало, що вдосконалення структури державних органів та адміністративно-правового режиму їх діяльності є істотним моментом гармонізації законодавства України та ЄС. Для європейської інтеграції адміністративно-правового забезпечення в екологічній сфері для України важливим є те, що інституційне забезпечення євроінтеграційних процесів в даній сфері, як показує практика європейських країн, здійснюють не лише органи публічної влади, а й недержані органи (суб'єкти економіки, громадські організації тощо). Саме тому в роботі наголошено на необхідності використовувати партнерські засади регулювання, державно-приватне партнерство як форму взаємодії, за якої однією зі сторін є державні органи, а іншою – приватний партнер.

Важливою проблемою на шляху впровадження та поширення європейських адміністративних норм та стандартів в екологічній сфері є проблема відсутності єдиного національного інформаційного середовища стосовно охорони довкілля, що поставала у минулому перед різними країнами світу та є актуальною для України на даний момент. ЄС вирішував ідентичну проблему на міждержавному рівні, у результаті чого була сформована «Спільна система екологічної інформації» (Shared Environmental Information System, SEIS), яка базується на семи принципах: 1) Інформація повинна переводитися у електронний вигляд якомога ближче до джерела цієї інформації; 2) Інформація повинна збиратися лише один раз та у подальшому спільно використовуватися для різних цілей; 3) Інформація повинна бути легко доступною для органів державної влади та спрощувати виконання ними визначених законодавством функцій; 4) Інформація повинна бути доступною для кінцевих користувачів, насамперед для державних органів на всіх рівнях, від місцевого до європейського, з метою належної своєчасної оцінки стану навколишнього середовища та ефективності їх політики, а також для розробки нової політики; 5) Інформація також повинна бути доступною таким кінцевим користувачам

(державні органи, громадяни, тощо) для аналізу на відповідному географічному рівні (наприклад, країни, міста, басейн ріки, інше) для забезпечення реальної участі у розробці та реалізації екологічної політики; 6) Інформація повинна бути повністю доступна для широкого загалу, з урахуванням відповідних вимог конфіденційності, так і на національному рівні у відповідних національних мовах; 7) Поширення та обробка інформації повинна здійснюватися на основі загальних, вільних та відкритих стандартів [122].

Інституційне забезпечення в європейській екологічній сфері ґрунтується як на розвиненій системі скоординованих національних законодавств, так і складній системі комбінованих видів міжнародних договорів, багато з яких, за своєю формою і змістом є новаторськими. Зміст таких міжнародних договорів і становить систему норм європейського екологічного та економічного права, що регулюють відразу комплекс міжнародних відносин. Практично кожна міжнародна суперечка виникає не з одного, а відразу з декількох видів міжнародних відносин, тому не завжди можливо виділити виключно екологічні суперечки або економічні суперечки.

Необхідною передумовою подальшого розвитку інституційного забезпечення євроінтеграційних процесів в екологічній сфері України є поступове наближення національної моделі адміністративного регулювання в екологічній сфері до аналогічних моделей, які сформовані в країнах ЄС та передбачають широке застосування інструментарію адміністративного стимулювання впровадження сучасних технологій, модернізації виробничо-технічної бази підприємств, комплексне використання та мінімізація відходів виробництва, розвиток альтернативної енергетики та безвідходних технологій.

2.3. Організаційно-правове забезпечення євроінтеграційних процесів в екологічній сфері України

У більшості країн світу до початку 21 століття сформувався цілий

комплекс економічних і правових методів управління якістю навколишнього середовища, його захисту. До їх числа теоретиками права віднесено такі групи: система законодавчих норм; застосування правових санкцій; заходи правового та екологічного просвітництва, освіти, маркетингу; субсидії на екологічні проекти; інструменти системи кредитування; податкові інструменти на продукцію, на види діяльності, на джерела забруднення; екологічні платежі на викид (скидання) шкідливих речовин; цінні інструменти (екоцінове регулювання); виплати за досягнення певних екологічних результатів; продаж екологічних прав на викиди; екологічне страхування [210, с. 565-566]. Однак, всі зазначені заходи можуть діяти виключно в комплексі і спираючись на підтримку не менш потужної системи міжнародно-правових і регіональних угод, до числа яких належить і система екологічного права Європейського Союзу.

Європейська система екологічної безпеки ґрунтується як на розвиненій системі скоординованих національних законодавств, так і на складній системі комбінованих видів міжнародних договорів, багато з яких, за своєю формою і змістом, є новаторськими.

Зміст таких міжнародних договорів і становить систему норм європейського екологічного та економічного права, що регулює відразу комплекс міжнародних відносин. Більш того, практично кожен міжнародний спір виникає не з одного, а відразу з декількох видів міжнародних відносин, тому виділити виключно екологічні суперечки або економічні суперечки не завжди є можливим. Відзначено, наприклад, що «бурхлива «екологізація» міжнародної правосвідомості позначилася на правах прибережної держави на біоресурси в морських районах під її суверенітетом». У зв'язку з цим, можна повністю погодитися з дослідницькою позицією А. Н. Вилегжаніна, який справедливо вказує на те, що «екологічні проблеми розглядаються сьогодні перш за все, як результат нераціональної, соціально орієнтованої антропогенної діяльності. Відповідно, сучасне міжнародне право націлює держави не тільки на суто природоохоронні заходи, а й в остаточному підсумку на формування

екологізованої моделі господарювання, що гармонійно відображає економічні, соціальні та екологічні інтереси конкретних людей, суспільства і людства в цілому» [20, с.168].

Необхідно мати на увазі й те, що саме економічні інтереси держав лежать в основі екологічних суперечок. У свою чергу, і проблема екології ставить питання, що мають конфліктний економічний характер. Тим самим, в сучасному світі спостерігається процес «екологізації» міжнародних відносин в цілому і міжнародних економічних відносин, зокрема. Велику роль у формуванні європейського екологічного права відіграють і рішення Європейського Суду, а також політична воля керівників і політичних еліт країн об'єднаної Європи. Практика таких міжнародних судових установ, як Міжнародний Суд ООН і Міжнародний трибунал з морського права, а також практика Органу по розгляду суперечок Світової Організації Торгівлі (далі – *COT*) показують, що у всіх справах, де розглядалися екологічні проблеми, порушувалися також і міжнародні економічні відносини. Цей факт говорить про нерозривність екологічних і економічних інтересів держав і про неможливість вирішення спорів без урахування обох груп інтересів [15, с. 36].

Стійкість екологічної системи – це основа не тільки економічної безпеки, але і безпеки соціальної, передумова сталого зростання добробуту народів, перспектив їх існування на Землі. Проблеми екологічної системи одного регіону Європи, зокрема України, можуть привести з великою ймовірністю до порушень рівноваги в екосистемах інших регіонів, при цьому далеко не завжди є можливість визначити причинно-наслідковий зв'язок між шкідливими наслідками для екосистеми і конкретною економічною діяльністю, здійснюваною на території тієї чи іншої держави. Останнє обумовлює те, що питання охорони і відтворення навколишнього середовища не повинні носити підлеглого, вторинного характеру по відношенню до питань розвитку економіки. Навпаки, економічний розвиток має бути обумовлено охороною навколишнього середовища [14, с. 216]. Відзначається, що настав час «екоцентричної парадигми і нового світорозуміння» [35]. Інтеграційні процеси

в Україні, її прагнення до інтеграції з Європейським Союзом в якості першого і основного принципу формування національного адміністративно-правового механізму екологічної безпеки висувають принцип взаємодії норм національного та європейського, національного і міжнародного екологічного та економічного права.

Під механізмом реалізації норм адміністративного права, відповідно до положень загальної теорії права, можна розуміти систему нормативно-інституційних, процедурно-процесуальних та інструментальних елементів, виражених у законодавстві та юридичній практиці, за допомогою яких здійснюється і забезпечується різноманітна управлінська діяльність органів і посадових осіб публічної влади, організацій, громадян з метою вирішення конкретних управлінських завдань, за допомогою покладених на них функцій, повноважень, наданих ним прав і обов'язків.

У функціонуванні механізму реалізації адміністративно-правових норм взагалі, і норм екологічного права, зокрема, можна виділити наступні основні стадії: а) стадія формування потреб і законних інтересів суб'єктів адміністративного права, якій відповідають такі елементи, як потреби і законні інтереси; б) стадія виникнення і здійснення суб'єктивних прав і юридичних обов'язків громадян, організацій, посадових осіб і органів публічної влади в сфері виконавчо-розпорядчої діяльності, якій відповідають такі елементи, як адміністративні правовідносини і акти реалізації прав і обов'язків його учасників; в) стадія контролю і нагляду за реалізацією норм адміністративного права, якій відповідають такі елементи, як парламентський контроль, президентський контроль, контроль органів виконавчої влади (загальний, внутрішньовідомчий і надвідомчий), інститут спеціально уповноважених на здійснення контрольних функцій посадових осіб (уповноважений з прав людини, омбудсмен, контрактний керуючий, арбітражний керуючий та т. д.); г) правосуддя (адміністративна юстиція) і прокурорський нагляд [73, с. 63].

Нормативно-інституційні основи механізму адміністративної правової реалізації виражаються в сукупності нормативних актів, що видаються в межах

своєї компетенції публічними інститутами законодавчої і виконавчої влади. Ці норми є базою і основною умовою для дії всього механізму. Залежно від рівня державного органу, що видав їх, нормативні акти управління виражають якісно різний рівень адміністративно-правової політики (стратегію або тактику) [73, с. 63].

Зазначимо, що в основі поступу нашої держави на шляху реалізації євроінтеграційних устремлінь в екологічній сфері і перебувають нормативно-інституційні основи механізму адміністративно-правової реалізації усіх нормативів цієї сфери. Без їх беззаперечного виконання та дотримання будь-які євроінтеграційні прагнення будуть марними.

Розмежування форм публічного управління і форм реалізації права проводиться на різних підставах. Вчення про механізм правового регулювання і про механізм адміністративно-правового регулювання дозволяє поєднати два концептуальних уявлення, що зазвичай розрізняються і навіть протиставляються один одному: організаційно-правові форми управлінської діяльності і процедурно-процесуальні форми реалізації права, оскільки реалізація норм адміністративного права здійснюється усіма його суб'єктами, в той час як управлінською діяльністю займаються лише органи виконавчої влади [73, с. 63].

Механізм організаційно-правового забезпечення екологічної безпеки, за своєю суттю, є об'єктивним вираженням адміністративно-правового механізму в сфері екологічного права і може бути зведений до механізму державного екологічного управління, як більш загального, не тільки правового, а й в цілому, соціального феномену.

Механізм адміністративно-правового регулювання в сфері екологічного права, на думку автора, має такі особливості, що виражаються в:

- різноманітті правових норм законодавства, що становить його правову основу;
- багатооб'єктності, що визначає особливості предмета і методів правового регулювання;

- недооцінці ролі економічних і організаційних особливостей регіону, а також ідеологічних чинників при використанні правових засобів з метою впорядкування відповідних суспільних відносин;

- недосконалістю (а в ряді випадків відсутністю) нормативного закріплення механізмів реалізації окремих напрямків діяльності суб'єктів державного екологічного управління, що не дозволяє їм належним чином здійснювати закріплені за ними повноваження, а також здійснювати власне правове регулювання;

- присутністю в «центрі» правового регулювання спеціального владного суб'єкта з особливим правовим статусом;

- незавершеністю розмежування повноважень між рівнями виконавчої влади, що не дозволяє встановити межі належної і можливої поведінки суб'єктів регіонального державного екологічного управління.

З огляду на те, що до складу України входить досить велика кількість областей, з різними характеристиками природного середовища та різними видами загроз їх екологічній безпеці, необхідно, на наш погляд, говорити і про виділення такої категорії, як механізм правового регулювання регіонального державного екологічного управління. Під ним нами мається на увазі система взаємопов'язаних правових засобів (елементів), які забезпечують організацію і впорядкування суспільних відносин, що виникають при здійсненні регіонального державного екологічного управління, в умовах специфіки регіонів. До елементів даного механізму відносяться: система правових норм, яку утворюють норми загального і спеціального характеру; правовідносини як наслідок виникнення прав і обов'язків між суб'єктами регіонального державного екологічного управління; акти реалізації і акти застосування правових норм, що забезпечують реалізацію прав і обов'язків учасників правовідносин; акти примусового застосування правових норм у разі їх невиконання і (або) неналежного виконання. Кожен елемент має свою специфіку, яка визначається суспільними відносинами, що виникають в сфері регіонального державного екологічного управління [62].

Досить доречним було б запропонувати та закріпити на законодавчому рівні таку категорію, як регіональне публічне управління в Україні, оскільки як показує практика більшості європейських країн, даний аспект є цілком ефективним та виправданим.

Дія механізму правового регулювання регіонального державного екологічного управління забезпечується різними правовими засобами, що включають в себе норми права, акти реалізації і застосування права; організаційні, ідеологічні та економічні гарантії ефективного, своєчасного і доречного використання зазначеного механізму, через створення відповідних умов застосування правових засобів; юридичними гарантіями через акти примусового застосування права як умови та засобу забезпечення реалізації еколого-правового припису. Ефективність дії даного механізму визначається не тільки змістом встановлених правових норм, правовим приписом як таким, а й взаємозалежністю, взаємоузгодженням всіх елементів зазначеного механізму, його взаємодією з організаційними, економічними та ідеологічними чинниками, що в рівній мірі впливають на досягнення цілей регіонального державного екологічного управління [62].

З метою вдосконалення правового регулювання регіонального державного екологічного управління, можна вдатися до наступної приблизної класифікації регіонів України, що дозволить розробити оптимальну модель його здійснення:

- регіони, в яких правові умови забезпечують реалізацію найкращих досягнутих технологій екологічного управління, тобто застосовуються такі дії в управлінні і використовуються такі процедури, які призводять до досягнення високого, найбільш оптимального результату, що співвідноситься з поставленою метою, яка обумовлює і стимулює максимальний ефективний соціальний і економічний розвиток регіону (Київська, Львівська, Ужгородська, Одеська, Житомирська області);

- регіони, в яких створені правові умови для впровадження найкращих досягнутих технологій екологічного управління («пілотні регіони») [62].

- тимчасово окуповані регіони і регіони проведення антитерористичної операції, що мають на даний момент найменший потенціал для євроінтеграції екологічного управління, але мають значні можливості для такої інтеграції в майбутньому, в силу їх специфічного економічного розвитку і кліматичних умов.

Правову основу екологічної діяльності та компетенції ЄС, здійснення політики Співтовариства в сфері навколишнього середовища складають, як було вже зазначено раніше, положення Договору про Європейське Співтовариство 1957 р. Цьому присвячено розділ XIX Договору про ЄС «Навколишнє середовище», ст. 174-176 [77].

Історично, з моменту зародження Єдиної Європи, захист навколишнього середовища, екологічна проблематика виступає однією з найважливіших цілей Європейського співтовариства. Амстердамський договір 1997 року, який вніс чергові зміни до змісту установчого договору Співтовариства, підтвердив зазначений принцип, закріпивши в своєму тексті принцип екологічної орієнтованості діяльності ЄС (ст. 6). Цей принцип має на увазі інтеграцію цілей (ст.174 (1)) і принципів екологічної політики ЄС (ст. 174 (2)) в здійснення інших політик Співтовариства (сільське господарство, транспорт, загальний ринок, регіональна політика та ін.) [77].

До числа найбільш важливих ідей концепції сталого розвитку відноситься розробка і реалізація заходів в області забезпечення прав людини, і особливо прав нового покоління – екологічних прав. До таких прав відносяться: право на сприятливе навколишнє середовище, право на інформацію про навколишнє середовище, право на участь в прийнятті екологічних рішень, право на відшкодування шкоди, заподіяної екологічним правопорушенням, право на доступ до правосуддя у екологічних справах. Як справедливо підкреслює російський правознавець, професор Бринчук М. М.: «В контексті сталого розвитку в праві навколишнього середовища має бути вирішено ряд завдань, спрямованих на забезпечення дотримання екологічних прав громадян. Найсерйознішим завданням є також створення механізмів захисту екологічних

прав і законних інтересів фізичних і юридичних осіб, визнання екологічних прав майбутніх поколінь і створення механізмів їх захисту» [15, с. 36].

З метою розвитку політично проголошених екологічних прав, їх трансформації в реально діючі та застосовні на різних стадіях дії адміністративно-правового механізму правові норми, була прийнята Орхуська конвенція про доступ до інформації, участь громадськості в прийнятті рішень і доступ до правосуддя з питань, що стосуються навколишнього середовища 1998 р. [84], прийнята під егідою ЄЕК ООН і яка стала продуктом процесу «Довкілля для Європи». Можна сказати, що всі суб'єкти європейської спільноти, а не тільки його держави-члени, брали активну участь в розробці даної конвенції.

Стрімкий розвиток інформаційних технологій, інформаційних ресурсів, продуктів і послуг призвів до активного розвитку інформаційного права та інформаційного законодавства у багатьох країнах світу. Складна природа інформаційного права та інформаційного законодавства висуває високі вимоги до нормотворчої діяльності в умовах формування і розвитку інформаційного суспільства. Зазначене потребує об'єднання зусиль органів державної влади, інститутів громадянського суспільства та вітчизняної наукової спільноти задля розв'язання важливого завдання щодо розробки спеціальних норм та нормативно-правових актів, які адаптувалися б до відповідних міжнародних правових стандартів в умовах розвитку інформаційного суспільства [9, с.4].

Діяльність Європейського співтовариства щодо захисту екологічних прав має належну юридичну підставу і в положеннях Договору про Європейський Союз 1992 р. [46]. З статті 6 цього Договору випливає, що Європейський Союз (складовою частиною якого є Європейське співтовариство) зобов'язаний «поважати» основоположні права, гарантовані Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод [85] 1950 р., в якості загального принципу права Співтовариства. Практика Європейського Суду з прав людини демонструє, що такі статті Конвенції як ст. 2 (право на життя), ст. 6 і 13 (право на справедливе правосуддя), ст. 8 (право на повагу до приватного життя), ст. 10

(право на свободу слова) і ст. I Протоколу I (право на приватну власність) набувають значимість для захисту навколишнього середовища [84; 67].

Не менше значення для забезпечення гарантій екологічних прав має і Директива 85/337/ЄЕС щодо оцінки впливу деяких державних і приватних проектів на навколишнє середовище від 27 червня 1985 року, змінена Директивою 97/11/ЄС від 3 березня 1997 р. Зазначений документ в ст. 6 зобов'язує держави-члени забезпечити громадськості можливість висловлювати свою думку при проведенні оцінки впливу на навколишнє середовище тих чи інших проектів, безпосередньо брати участь у консультаціях при прийнятті рішень екологічного характеру. Вказуються також форми забезпечення такої участі. Дані норми є не тільки потужними інструментами власне у сфері екології, а й мають і широке загальносоціальне значення, є каталізаторами громадянської ініціативи та планомірної діяльності громадянського суспільства. Згідно ст. 9 Директиви 85/337/ЄЕС, компетентні органи, які проводять оцінку впливу, повинні також детально проінформувати громадськість про прийняте рішення [67].

Провівши певний аналіз захисту екологічних прав в Європейському Союзі, варто відмітити, що в ЄС досить ефективним є такий механізм як на рівні норм, так і практичного застосування. Вважаємо цілком доречним перейняти досвід та практику реалізації Директив ЄС із захисту екологічних прав у вітчизняну правозастосувальну діяльність, так як це дало б змогу підвищити екологічну правосвідомість у цілому.

В якості обов'язкової, участь громадськості в прийнятті екологічно значимих рішень, розглядає і ст. 15 Директиви 96/61/ЄС, що інтегрує положення про попередження забруднення та контролю над ним від 24 вересня 1996 р., акту, який став результатом перших робіт Товариства з кодифікації права навколишнього середовища. Даною нормою на держави –члени покладається ціла група зобов'язань, спрямованих забезпечити не тільки участь громадськості як такої, але і надати їй позиції значення юридично-значимої, що надає зобов'язання [67].

Необхідно відзначити, що при наявності в європейському правовому механізмі екологічного регулювання істотних ефективних судових важелів, в цілому, європейська правова свідомість розглядає судовий розгляд як останню міру, вважаючи за краще брати активну участь у розробці рішень уряду на початковій стадії і здійснювати адміністративні заходи впливу для захисту екологічних прав. Часто це пояснюється відсутністю правових ресурсів і занадто тривалим процесом нормотворчості на рівні Співтовариства.

Так, ще в 1991 році Комісією був підготовлений перший проект Директиви про цивільну відповідальність за шкоду, заподіяну відходами, яка гарантувала право на відшкодування шкоди, заподіяної екологічним правопорушенням. Однак Рада заблокувала прийняття даної директиви. Дискусії з цього питання в органах Співтовариства тривають донині.

За винятком положень ст. 4 Директиви 90/313/ЄЕС, про які згадувалося вище, право Європейського співтовариства також ще не врегулювало сферу забезпечення права на доступ до правосуддя в екологічних справах. Право на позов у справах екологічного характеру встановлюється національним законодавством держав-членів. Відповідно, в різних державах-членах існують різні можливості звернення до суду за захистом власних екологічних прав. Загалом, їх можна розділити на чотири основні групи:

- 1) можливість звернення до суду за захистом екологічних прав будь-якої особи (Голландія, Ірландія);
- 2) можливість звернення до суду для захисту екологічних прав будь-якої зацікавленої особи (Франція, Великобританія, Іспанія, Швеція, Фінляндія);
- 3) можливість звернення до суду за захистом екологічних прав тільки при порушеннях індивідуальних прав позивача (Німеччина);
- 4) можливість звернення до суду за захистом екологічних прав, надана відповідним асоціаціям (Італія, Греція) [201].

В цілому засоби судового захисту екологічних прав громадян в державах-членах відповідають положенням Орхуської конвенції 1998 р. Національні суди традиційно можуть скасувати рішення державних органів або навіть анулювати

пакет таких рішень. У деяких державах–членах суди можуть також давати доручення державним органам виконати їх обов'язки в цій сфері [67].

Велике значення для подальшого розвитку правового механізму захисту екологічних прав на рівні ЄС має Сьома програма дій: Рішення Європейського парламенту та Ради від 20.11.2013 р. № 1386/2013/EU про Загальну програму дій Союзу з охорони навколишнього середовища до 2020 року «Жити добре в рамках обмеженості ресурсів нашої планети» [182].

Розглянемо спочатку Шосту програму дій Співтовариства у сфері навколишнього середовища, що затверджена Рішенням Європейського парламенту і Ради № 1600/2002/ЄС від 22 липня 2002 р. [181; 67].

Зокрема, серед стратегічних підходів до виконання екологічних завдань Шоста програма передбачає заходи по зміцненню співпраці і партнерства з неурядовими організаціями, а також по сприянню кращому розумінню та участі у вирішенні екологічних питань європейських громадян, що, в свою чергу, вимагає:

- забезпечення доступу до інформації, участі та правосудді шляхом якнайшвидшої ратифікації Співтовариством та державами–членами Орхуської конвенції;

- підтримки забезпечення громадян доступною інформацією про стан і основні тенденції в навколишньому середовищі в співвідношенні з соціальними, економічними та тенденціями охорони здоров'я;

- загального підвищення екологічної обізнаності громадян;

- розвитку загальних правил і принципів доброго управління екологічними інтересами в процесі діалогу між зацікавленими сторонами.

Приєднання до даної Програми і її імплементація в національне законодавство України є актуальними завданнями формування національного адміністративно-правового механізму захисту навколишнього середовища.

У той же час, незважаючи на вжиті державами–членами ЄС заходи, екологічну ситуацію в них не можна визнати благополучною. Результати моніторингу свідчать про незадовільну якість навколишнього середовища в

місцях проживання значної частини населення європейських країн, що обумовлено як поточним негативним впливом господарської та іншої діяльності людини, так і екологічним збитком, нанесеним в минулому.

Однією з основних причин шкоди, що завдається навколишньому середовищу, виступає порушення природоохоронних норм в результаті вчинення адміністративних правопорушень. З огляду на те, що завданнями законодавства про адміністративні правопорушення є охорона здоров'я громадян, санітарно-епідеміологічне благополуччя населення та навколишнього середовища від адміністративних правопорушень, інститут адміністративної відповідальності виступає важливою частиною механізму захисту екологічних прав громадян і суспільства. Його практична реалізація здійснюється за допомогою діяльності адміністративних органів, до компетенції яких віднесено контроль і нагляд за виконанням природоохоронного законодавства, виявлення та припинення адміністративних правопорушень, притягнення винних до адміністративної відповідальності в установленому законом порядку.

Слід зазначити, що ефективність виробництва по справах про адміністративні правопорушення у сфері охорони навколишнього середовища залежить від того, наскільки повно по кожній справі встановлено обставини події. Сутність предмета доведення у справах про адміністративні правопорушення становлять:

- обставини, характерні для будь-якого протиправного діяння, засновані на таких матеріально-правових поняттях, як: адміністративне правопорушення; форма вини фізичної особи та правова конструкція провини юридичної особи; суб'єкти адміністративного правопорушення; підстави звільнення від адміністративної відповідальності; обставини, що пом'якшують і обтяжують адміністративну відповідальність;

- спеціальні ознаки правопорушення, передбачені законодавством України;

- фактичні обставини, що характеризують подію конкретного

правопорушення, що мають значення для вирішення справи про адміністративне правопорушення [124].

Для органу виконавчої влади реалізація норм адміністративного права виступає як необхідна правова форма управлінської діяльності та юридичний засіб здійснення владних управлінських повноважень. Разом з тим, з огляду на закріплення в нормах адміністративного права прогресивних цілей суспільного розвитку, управлінська діяльність і компетенція відповідних органів виконавчої влади можуть самі служити достатнім універсальним засобом втілення в життя норм адміністративного права, що підкреслює двосторонній зв'язок механізмів реалізації адміністративного права та державного (публічного) управління [73, с. 100].

Встановлення місця, часу, способу та інших обставин вчинення протиправного діяння, винність особи, форми її провини, всіх обставин, які свідчать про вину юридичної особи, повинно здійснюватися за допомогою відображення відповідних даних в протоколі про адміністративне правопорушення. Протокол про адміністративне правопорушення повинен містити вказівку на абзац, пункт, частину, статтю нормативно-правового акта, вимоги якого порушені в результаті дій (бездіяльності) особи. В якості інших відомостей, необхідних для вирішення справи про адміністративне правопорушення в галузі охорони навколишнього середовища, що підлягають відображенню в протоколі, виступають: опис завданих збитків; результати експертиз, оглядів приміщень і територій; вилучені речі і документи, отримані зразки для порівняльного дослідження. З огляду на процесуальну значущість протоколу про адміністративне правопорушення, відсутність вищевказаних відомостей або неправильне їх визначення у справах про адміністративні правопорушення в галузі охорони навколишнього середовища, порушення вимог, що пред'являються до процедури складання протоколу, тягне за собою неприпустимість даних доказів. На жаль, необхідно визнати, що якість наявних протоколів, як і взагалі, рівень юридичної техніки застосувачів права України, на даний момент залишає бажати кращого [124].

Встановлені в ході провадження у справах дії правопорушення і всі обставини його вчинення, які настали в результаті протиправного діяння, шкідливі наслідки, повинні знаходити своє адекватне відображення в протоколах огляду приміщень та територій, відбору проб і зразків, вилучення речей і документів. Несвоєчасне отримання необхідних зразків для порівняльного дослідження, речей і документів, відсутність проведення огляду приміщень і територій можуть бути підставою для припинення провадження у справі. У низці випадків у справах про адміністративні правопорушення в галузі охорони навколишнього середовища без вилучення речей і документів неможливо призначити адміністративне покарання. Отримані за результатами дослідження проб і зразків фактичні дані дозволяють визначити кількість і концентрацію шкідливих речовин, довести факти забруднення, загибелі об'єктів тваринного світу та водних біологічних ресурсів. Закріплені в протоколах огляду приміщень і територій відомості використовуються для встановлення об'єктивної сторони правопорушень в галузі охорони навколишнього середовища [124].

Під моделлю удосконалення адміністративно-правового забезпечення в екологічній сфері України в процесі реалізації євроінтеграційних перетворень в Україні пропонується розуміти систему нормативно-інституційних, процедурно-процесуальних та інструментальних елементів, виражених в законодавстві та юридичній практиці, за допомогою яких здійснюється і забезпечується діяльність органів і посадових осіб публічної влади, організацій, громадян з метою вирішення конкретних завдань, за допомогою покладених на них функцій, повноважень, наданих їм прав і обов'язків. Реалізація даної моделі пропонується у формі задіяння інструментарію адміністративно-правового забезпечення євроінтеграційних процесів в екологічній сфері за наступними основними стадіями:

- 1) стадія формування потреб і законних інтересів суб'єктів адміністративного права, якій відповідають такі елементи, як потреби і законні інтереси;

2) стадія виникнення і здійснення суб'єктивних прав і юридичних обов'язків громадян, організацій, посадових осіб і органів публічної влади в сфері виконавчо-розпорядчої діяльності, якій відповідають такі елементи, як адміністративні правовідносини і акти реалізації прав і обов'язків його учасників;

3) стадія контролю і нагляду за реалізацією норм адміністративного права в екологічній сфері, якій відповідають такі елементи, як парламентський контроль, президентський контроль, контроль органів виконавчої влади (загальний, внутрішньовідомчий і надвідомчий), інститут спеціально уповноважених на здійснення контрольних функцій посадових осіб (уповноважений з прав людини, омбудсмен, контрактний керуючий, арбітражний керуючий та т. д.);

4) правосуддя (адміністративна юстиція) і прокурорський нагляд [73, с. 102].

Об'єктивним вираженням запропонованої моделі удосконалення адміністративно-правового забезпечення в екологічній сфері України в процесі реалізації євроінтеграційних перетворень є механізм організаційно-правового забезпечення євроінтеграційних процесів в екологічній сфері України. Даний механізм, на думку автора, має такі особливості, що виражаються в: 1) різноманітті правових норм адміністративного законодавства в європейському та вітчизняному адміністративному праві, що становить правову основу даного механізму; 2) багатооб'єктності, що визначає особливості предмета і методів правового регулювання в європейському та вітчизняному адміністративному праві; 3) недооцінці ролі економічних і організаційних особливостей, а також ідеологічних чинників при використанні адміністративно-правових засобів з метою впорядкування відповідних суспільних відносин; 4) недосконалості (а в ряді випадках відсутності) нормативного закріплення механізмів реалізації окремих напрямків діяльності суб'єктів державного адміністративного регулювання, що не дозволяє їм належним чином здійснювати закріплені за ними повноваження, а також здійснювати власне правове регулювання; 5)

необхідності присутності в «центрі» адміністративно-правового забезпечення євроінтеграційних процесів в екологічній сфері України спеціального владного суб'єкта з особливим правовим статусом; б) незавершеності розмежування повноважень між рівнями виконавчої влади, що не дозволяє встановити межі належного і можливого поведінки суб'єктів адміністративно-правового забезпечення євроінтеграційних процесів в екологічній сфері України [62, с. 106].

Пропонується до елементів даного механізму відносити: 1) систему правових норм, яку утворюють норми загального і спеціального характеру; 2) правовідносини, як наслідок виникнення прав і обов'язків між суб'єктами регіонального державного екологічного управління; 3) акти реалізації і акти застосування правових норм, що забезпечують реалізацію прав і обов'язків учасників правовідносин; 4) акти примусового застосування правових норм у разі їх невиконання і (або) неналежного виконання. Кожен елемент вище зазначеної моделі має свою специфіку, яка визначається суспільними відносинами, що виникають в процесі адміністративно-правового забезпечення євроінтеграційних процесів в екологічній сфері України [62, с. 106].

Наголошується, що нормативно-інституційні основи даного механізму виражаються в сукупності проаналізованих в роботі нормативних актів, що видаються в межах своєї компетенції публічними інститутами законодавчої і виконавчої влади. Ці норми є базою і основною умовою для дії всього механізму. Залежно від рівня державного органу, що їх видав, нормативні акти управління висловлюють якісно різний рівень адміністративно-правової політики (стратегію або тактику).

Висновки до розділу 2

Екологічний стандарт – це нормативний документ, який приймається компетентним органом публічної влади, в якому визначаються обов'язкові

норми, принципи з приводу забезпечення охорони природного середовища, а також обов'язкові правила для дотримання при використанні природних ресурсів.

Україна потребує ще більшого досвіду з втілення в життя європейських норм та стандартів, тому потрібно більш серйозно підходити до даної проблеми, вирішувати її за допомогою гармонізації національного законодавства з європейськими нормами, а також залучати до даної сфери не лише органи публічної влади, а також громадськість та профільних фахівців.

Можна прослідкувати роботу публічних органів державної влади, які приводять державні стандарти в гармонію з європейськими нормами, тим самим приймають нові закони, які регулюють дану сферу, або вносять до нього відповідні зміни для забезпечення кращого функціонування даної сфери та яка б могла відповідати вимогам країн Європейського союзу.

Пропонуємо наступне визначення поняття інституційне забезпечення євроінтеграційних процесів в екологічній сфері України – сукупність публічних органів державної влади, а також недержавних інституцій та громадських організацій, які забезпечують наявність правових, організаційних і економічних умов, необхідних для провадження і розвитку екологічної діяльності.

Відзначено, що успішність адміністративно-правового забезпечення євроінтеграційних процесів в екологічній сфері України залежить, в першу чергу, від готовності відповідних інститутів до її сприйняття та інтеграції в інші політики, а також від взаємовідносин між цими інститутами й головним уповноваженим державним органом регулювання в екологічній сфері. Важливе значення в даному аспекті посідає Міністерство екології та природних ресурсів, яке забезпечує формування та реалізацію екологічної політики в Україні в цілому. Найбільш важливим та таким, що потребує організаційно-правового удосконалення є взаємодія зазначеного міністерства та інших публічних інституцій з питань ефективного забезпечення євроінтеграційних процесів в екологічній сфері.

Задіяння структурно-системного і логіко-юридичного аналізу діяльності державних органів України як загальної, так і спеціальної компетенції в області екології показало, що вдосконалення структури державних органів та адміністративно-правового режиму їх діяльності є істотним моментом гармонізації законодавства України та ЄС. Для європейської інтеграції адміністративно-правового забезпечення в екологічній сфері для України важливим є те, що інституційне забезпечення євроінтеграційних процесів в даній сфері, як показує практика європейських країн, здійснюють не лише органи публічної влади, а й недержані органи (суб'єкти економіки, громадські організації тощо). Саме тому в роботі наголошено на необхідності використовувати партнерські засади регулювання, державно-приватне партнерство як форму взаємодії, за якої однією зі сторін є державні органи, а іншою – приватний партнер.

Відзначено, що важливою проблемою на шляху впровадження та поширення європейських адміністративних норм та стандартів в екологічній сфері є проблема відсутності єдиного національного інформаційного середовища стосовно охорони довкілля, що поставала у минулому перед різними країнами світу та є актуальною для України на даний момент. ЄС вирішував ідентичну проблему на міждержавному рівні, у результаті чого була сформована «Спільна система екологічної інформації» (Shared Environmental Information System, SEIS), яка базується на семи принципах: 1) Інформація повинна переводитися у електронний вигляд якомога ближче до джерела цієї інформації. 2) Інформація повинна збиратися лише один раз та у подальшому спільно використовуватися для різних цілей. 3) Інформація повинна бути легко доступною для органів державної влади та спрощувати виконання ними визначених законодавством функцій. 4) Інформація повинна бути доступною для кінцевих користувачів, насамперед для державних органів на всіх рівнях, від місцевого до європейського, з метою належної своєчасної оцінки стану навколишнього середовища та ефективності їх політики, а також для розробки нової політики. 5) Інформація також повинна бути доступною таким кінцевим

користувачам (державні органи, громадяни, тощо) для аналізу на відповідному географічному рівні (наприклад, країни, міста, басейн ріки, інше) для забезпечення реальної участі у розробці та реалізації екологічної політики. 6) Інформація повинна бути повністю доступна для широкого загалу, з урахуванням відповідних вимог конфіденційності, так і на національному рівні у відповідних національних мовах. 7) Поширення та обробка інформації повинна здійснюватися на основі загальних, вільних та відкритих стандартів.

Визначено, що інституційне забезпечення в європейській екологічній сфері ґрунтується як на розвиненій системі скоординованих національних законодавств, так і складній системі комбінованих видів міжнародних договорів, багато з яких, за своєю формою і змістом є новаторськими. Зміст таких міжнародних договорів і становить систему норм європейського екологічного та економічного права, що регулюють відразу комплекс міжнародних відносин. Практично кожна міжнародна суперечка виникає не з одного, а відразу з декількох видів міжнародних відносин, тому не завжди можливо виділити виключно екологічні суперечки або економічні суперечки.

Зроблено авторський висновок про те, що необхідною передумовою подальшого розвитку інституційного забезпечення євроінтеграційних процесів в екологічній сфері України є поступове наближення національної моделі адміністративного регулювання в екологічній сфері до схожих моделей які країн ЄС та передбачають широке застосування інструментарію адміністративного стимулювання впровадження сучасних технологій, модернізації виробничо-технічної бази підприємств, комплексне використання та мінімізація відходів виробництва, розвиток альтернативної енергетики та безвідходних технологій.

Наголошується на тому, що нормативно-інституційні основи даного механізму виражаються в сукупності проаналізованих в роботі нормативних актів, що видаються в межах своєї компетенції публічними інститутами законодавчої і виконавчої влади. Ці норми є базою і основною умовою для дії всього механізму. Залежно від рівня державного органу, що їх видав,

нормативні акти управління висловлюють якісно різний рівень адміністративно-правової політики (стратегію або тактику).

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В ЕКОЛОГІЧНІЙ СФЕРІ УКРАЇНИ

3.1. Напрями та стратегія співробітництва України та Європейського Союзу в екологічній сфері

Інтеграція України в загальноєвропейський простір передбачає в екологічній сфері співробітництво з цілої низки напрямків. Перелік напрямів співпраці визначається, з одного боку, системним аналізом самої екології, як явища об'єктивної дійсності, а з іншого боку – системним аналізом правовідносин, що включає, крім норм права, такі об'єктивні правові явища, як суб'єкт і об'єкт правового регулювання, юридичну техніку, правову свідомість і правову культуру [102]. У цьому плані процес інтеграції буде вже не просто системним явищем, а явищем багатовимірним, ієрархічним. Останнє обумовлює те, що підходити до нього необхідно вже на основі виявлення провідних тенденцій, напрямків і об'єктів інтеграції, а не просто як процесу, що послідовно розгортається.

Розвиток правового регулювання екологічної сфери, як в Україні, так і в Європейському Союзі, відбувається за трьома найбільш важливими і актуальними напрямами:

– формування інститутів, створення і забезпечення функціонування організаційного механізму охорони навколишнього середовища, відновлення і збереження екологічної рівноваги, усунення протистояння екологічних і економічних інтересів не тільки окремих осіб, але й держав і наддержавних утворень (нормування навколишнього середовища на рівні Співтовариства, введення єдиних правил оцінки впливу на навколишнє середовище, збір і обробка екологічної інформації, а також моніторинг навколишнього середовища через Європейське агентство по навколишньому середовищу,

екологічна сертифікація Співтовариства, екологічний менеджмент та екологічний аудит) [213];

– створення і розвиток економічного механізму екологічної безпеки, екологізація економіки, формування «зеленої економіки» (система фінансування екологічних заходів «LIFE», «зелені» податки Співтовариства в енергетиці, підтримка системи «депозиту-повернення» в державах-членах);

– становлення механізму захисту екологічних прав [67].

Останнім напрямом логічно завершується вся система екологічного регулювання в Європейському Союзі, вона служить як би його кінцевою метою, що має не тільки екологічне, економічне значення, але і значення загальносуспільне, і навіть ширше – історичне.

З усього розмаїття правових засобів і інструментів екологічного регулювання, особливе місце належить його адміністративно-правовій складовій, яка є основною, як за своїм місцем в системі правового регулювання, так і за обсягом нормативного матеріалу.

Практичне значення адміністративно-правової тематики в екологічному регулюванні, в свою чергу, зумовлює і науковий інтерес до проблеми існування певного механізму реалізації адміністративно-правових норм екологічного права, оскільки від формування колективної (публічної) управлінської волі, її закріплення в нормах адміністративного права до їх правильного практичного втілення в життя часто має пройти досить тривалий час. Успішне вирішення поставлених перед органами завдань у сфері екології, доцільного і природозбережувального ресурсокористування в значній мірі залежить від точного визначення порядку реалізації владних вимог у сфері публічного управління, усунення протиріч, неточностей та прогалин як у системі норм, так і в системі екологічних правовідносин. Слід зазначити, що владна реалізація норм адміністративного права традиційно здійснюється в рамках управлінської діяльності. Однак цілі і завдання державного (публічного) управління ефективно повинні і можуть досягатися (вирішуватися) на рівні невластної

реалізації адміністративно-правових норм громадянами і організаціями [73, с. 100].

Для екологічної сфери це положення набуває додаткової актуальності, так як кінцевим винуватцем заподіяння екологічної шкоди стає не держава та її органи, а саме господарюючі суб'єкти і конкретні фізичні особи.

Об'єктний аналіз перспективних напрямків співпраці України і ЄС в сфері екології дозволяє виділити найбільш перспективні області цього співробітництва, також і найбільш актуальні для гармонізації законодавства України. До числа таких належать питання використання водних ресурсів, в першу чергу, транскордонних річок; охорона чистоти атмосферного повітря і проблеми попередження, оцінки та усунення шкідливого впливу на навколишнє середовище. Актуальність зазначених напрямків обумовлена як клімато-географічними особливостями України та країн-членів ЄС, що межують з нею, так і особливостями міжнародного поділу праці та економічної історії зазначених країн і України.

За даними ООН в світі налічується близько 263 водних об'єктів, які перетинають кордони між двома або більше країнами, і 270 транскордонних водоносних горизонтів, на території яких живуть близько 40 відсотків світового народонаселення. На території України знаходиться 38 таких об'єктів, що є помітною величиною. При цьому міждержавне співробітництво здійснюється лише по 1/3 з цих об'єктів, незважаючи на те, що позаправове поле такої співпраці є традиційним і незважаючи на прийняття в кінці ХХ століття двох універсальних договорів щодо використання і збереження транскордонних ресурсів прісної води.

Загальноприйнятим у міжнародно-правовій доктрині та практиці міжнародних договорів, є розгляд використання і охорони транскордонних водних ресурсів виключно в контексті в основному щодо двостороннього співробітництва держав у міжнародних водотоках. При цьому залишаються поза увагою відносини по використанню прісної води як ресурсу, що представляє самостійну цінність.

Існуючі угоди про охорону та використання ресурсів прісної води України укладені в основному ще за радянських часів, та не враховують специфіку транскордонних водоносних горизонтів як об'єкта міжнародно-правових відносин держав. У той же час, традиційне, неузгоджене регулювання відносин по використанню різних транскордонних джерел прісної води перешкоджає реалізації концепції сталого розвитку, яка вимагає інтегрованого управління водними ресурсами. Особливо це поширюється на господарську та екологічну ситуацію в прикордонних областях країни.

Для України та її європейських сусідів, хоча і в меншій, в порівнянні з іншими державами світу, навіть при наявності механізмів співпраці з питань використання водних ресурсів, та між державами, які поділяють транскордонний водний об'єкт, продовжують виникати суперечки щодо змісту встановлених міжнародним правом прав і обов'язків, свідченням чого є практика Міжнародного суду ООН. Більш того, прісна вода становить цінність, перш за все, для задоволення питних потреб людини, що породило необхідність певних змін у сфері міжнародного права, прав людини. Європейське право, слідом за міжнародним, визнає наявність права людини на воду, в рамках Європейського Суду склалася певна судова практика по даній проблемі. Однак, незважаючи на нормативні новації, залишається недослідженим юридичний зміст права на воду, можливості впровадження норм і механізмів в області прав людини в систему правового регулювання міждержавних відносин щодо використання та охорони ресурсів прісної води [125]. Теоретичну і практичну необхідність в аспекті інтеграції України в європейське співтовариство представляє вивчення співвідношення європейських норм про права людини і норм екологічного права в регулюванні раціонального використання і охорони ресурсів прісної води.

Початковою посилкою подібного дослідження виступає твердження про те, що прісна вода – це природний ресурс, відносини з управління, використання та охорона якого регулюються нормами екологічного права. У більшості випадків прісна вода, як складова частина транскордонних водних

джерел, виступає об'єктом відносин щодо їх управління, використання та охорони, врегульованих нормами міжнародного екологічного права. В той же час, вона може виступати в якості самостійного об'єкта міжнародних екологічних правовідносин, а також і об'єктом національного ресурсного та адміністративного права. Актуально, в умовах України, еколого-правові механізми використання ресурсів прісної води на національному рівні доповнюються інструментарієм міжнародного права прав людини і міжнародного екологічного права. В результаті того, що як в міжнародному праві, так і в європейському праві, прісна вода виступає в двох тісно взаємопов'язаних аспектах: як об'єкт міжнародних екологічних правовідносин і як ресурс, без якого неможливо забезпечення і здійснення життєдіяльності людини, європейський правовий режим водокористування набуває явного комплексного характеру, що поєднує в собі правові інструменти і засоби різної природи і призначення.

Аналіз норм європейського законодавства, судової практики Європейського Суду, а також міжнародних договорів і доктринальних положень, дозволяє стверджувати, що нормативний зміст права людини на воду зводиться до наступного комплексу суб'єктивних прав різних суб'єктів права від держави до фізичної особи, що виражаються в отриманні можливості цього суб'єкта вимагати від держави та інших осіб:

- забезпечення щодня для задоволення своїх повсякденних потреб не менше 20 літрами питної води (для фізичної особи);
- надання нешкідливої, прийнятною за кольором, запахом і смаком прісної води;
- забезпечення доступності прісної води в економічному і фізичному плані, тобто не більше ніж за один кілометр від домоволодіння і з безпечних джерел постачання. При цьому на держави покладаються кореспондуючі даному праву обов'язки по створенню максимально сприятливих умов отримання води для особистих цілей, а також з невтручання і запобігання подібних дій з боку третіх осіб у процес здійснення даного права індивідами

шляхом прийняття законодавчих, адміністративних, технічних, економічних та інших заходів, в тому числі в установці ефективних механізмів його захисту в разі порушень [203, с. 123; 166].

В основі європейської практики, реалізації правовідносин, пов'язаних із забезпеченням питною водою, лежить інтегрований підхід до управління водними ресурсами. Він характеризується наступним:

- зміна підходу до управління підземними водами і облік природних особливостей при регулюванні відносин щодо їх використання та охорони, прийняття до уваги природного взаємозв'язку водних ресурсів з іншими компонентами навколишнього середовища;

- активне залучення приватних осіб в процесі управління в сфері відносин з використання та охорони прісної води;

- прийняття до уваги інтересів особливо вразливих груп населення – корінних народів, жінок, дітей і людей похилого віку, осіб з обмеженими можливостями, ув'язнених і тих, що знаходяться під вартою [192; 203, с. 134].

Дослідження європейської практики створення і використання механізмів захисту прав людини в забезпеченні раціонального використання прісної води свідчить про екологізацію змісту основних прав і свобод індивіда. Незважаючи на те, що жоден з регіональних міжнародних договорів щодо захисту прав і свобод людини, а також конституційні акти європейських держав прямо не закріплює право на воду, засновані регіональні та національні механізми захисту здійснюють його охорону шляхом розширювального тлумачення, виведення його зі змісту наступних прав і свобод людини: право на життя; право на здоров'я; свобода від катувань; право на людську гідність; право на задовільне навколишнє середовище; право на приватне та сімейне життя; право на житло; право на справедливий судовий розгляд [203, с. 125].

Питання забезпечення законності адміністративно-юрисдикційної діяльності в сфері охорони атмосферного повітря, до теперішнього часу комплексного дослідження у вітчизняній юридичній науці, не отримали. Залишається невирішеним ряд принципів питань сутності прав і обов'язків,

що включаються в цю сферу правового регулювання, особливостей правового механізму реалізації зазначених норм, не вивчені особливості забезпечення законності при здійсненні провадження за скаргами, у справах про адміністративні правопорушення посадовими особами органів, уповноважених на здійснення державних функцій у сфері охорони атмосферного повітря. Не досліджувалися проблеми профілактики порушень законності в діяльності зазначених органів [106, с. 132].

Вирішення питання охорони атмосферного повітря є чи не найбільш актуальними та нагальними не лише на теренах нашої держави, але і усієї світової спільноти. Навіть у межах території найбільш розвинених держав, рівень забруднення атмосферного повітря іноді, а то і доволі часто, досягає критичних позначок. Відповідно, становлення та ефективне використання правового інструментарію у питаннях дотримання нормативів щодо охорони атмосферного повітря та відповідної юридичної відповідальності є досить важливими та потребують дослідження відповідного ефективного міжнародного досвіду.

На основі вивчення практичної діяльності державних органів екологічного управління та громадських екологічних організацій, виявлені оптимальні форми здійснення нагляду в сфері охорони атмосферного повітря – спостереження за піднаглядними суб'єктами шляхом проведення як виїзних і документарних перевірок, так і рейдових оглядів. Встановлено, що незважаючи на визначення в адміністративних регламентах можливості проведення нагляду в інших формах у вигляді систематичного спостереження за діяльністю піднаглядних суб'єктів, прогнозування можливості виконання правових норм, в нормативних правових актах не встановлено ні правові засоби і методи, ні критерії проведення нагляду в зазначених формах. Наслідком цього є неможливість їх використання та досягнення цілей їх встановлення, а також використання з порушенням прав піднаглядних суб'єктів [106, с. 134].

У той же час, в нормативних правових актах не встановлено ні вимоги до збирання і фіксації доказів в процесі адміністративно-процедурної, в тому числі

наглядової діяльності, ні наслідки їх недотримання. З огляду на те, що результатом зазначеної діяльності може стати залучення до публічно-правової відповідальності, доведено необхідність встановлення таких вимог за допомогою уніфікації процедур збору доказів та їх встановлення. Це дозволить, на наш погляд, по-перше, забезпечити можливість однакового збору доказів, а, значить, однакової оцінки дій з їх збирання. По-друге, сприятиме забезпеченню достовірності зібраних в ході наглядових заходів доказів дотримання або недотримання норм чинного законодавства піднаглядними суб'єктами. По-третє, створить передумови для дотримання принципу процесуальної економії та оперативності, оскільки виключить можливість дублювання адміністративним органом заходів зі збору доказів при здійсненні адміністративно-процедурної діяльності та здійсненні провадження у справі про адміністративне правопорушення [106, с. 134].

Зважаючи на зазначене, вбачаємо доцільним аналіз видової характеристики розглянутих в адміністративному порядку юридичних справ у в сфері охорони атмосферного повітря та, відповідно, аналіз можливої юридичної відповідальності за порушення правил у означеній сфері.

Відтак, предметом адміністративно-юрисдикційної діяльності в сфері охорони атмосферного повітря визнані три види розглянутих в адміністративному порядку юридичних справ: справи у спорах, що виникають на основі прав і обов'язків, що по-різному розуміються і/або законності правових актів управління, пов'язані із здійсненням управлінських функцій органами публічної влади та їх посадовими особами та розглядаються адміністративними органами в суворо встановленій процесуальній формі в рамках відповідного провадження; справи, при розгляді яких вирішуються питання застосування заходів адміністративно-процесуального забезпечення адміністративної відповідальності, а також справи про застосування заходів дисциплінарного примусу [106, с. 175].

Говорячи про інтеграцію законодавства України до загальноєвропейського, необхідно відзначити, що зазначені процедури в

достатньо хорошому ступені розроблені і застосовуються в практиці різних державних органів європейських країн. Дана обставина підтверджує раніше висловлену нами думку про те, що інтеграція з правовою системою ЄС повинна здійснюватися не тільки на рівні правових норм, а й на рівні механізмів їх реалізації, правозастосовчої діяльності та її інструментів і засобів, а також на рівні юридичної техніки.

Одним з найважливіших напрямків інтеграції українського і загальноєвропейського законодавства в екологічній сфері, а також як напрям спільної діяльності європейських і українських інститутів у зазначеній сфері виступає оцінка шкідливого впливу на навколишнє середовище, організація робіт по проведенню державної екологічної експертизи. Про це, в певному контексті, вже раніше йшлося в нашій роботі.

Після підписання Україною Протоколу по системі екологічної оцінки в 2003 році було розроблено ряд нормативно-правових актів у зазначеній сфері. Було здійснено кілька спроб законодавчо закріпити механізм екологічної експертизи шляхом внесення поправок до чинних актів (наприклад, Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» [164]. 16 грудня 2013 року проект Закону України про стратегічну екологічну оцінку був зареєстрований під номером В-3758 у Верховній Раді України. Проте 1 квітня 2014 року проект був відхилений Комітетом з питань екологічної політики Верховної Ради, а 23 травня 2017 року було прийнято за основу проект Закону України про стратегічну екологічну оцінку [170].

Закон України «Про екологічну експертизу» втратив чинність. Натомість, 23 травня 2017 року було прийнято Закон України «Про оцінку впливу на довкілля» [165].

Після підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС 27 червня 2014 Україна, в зв'язку з необхідністю прискорення робіт по гармонізації своєї правової системи до Директиви про стратегічну екологічну оцінку (далі – *CEO*) та розробки відповідного національного законодавства, прийняла рішення сформулювати нові правові рамки для проведення CEO, повністю сумісні з

вимогами Протоколу по СЕО та Директиви про СЕО (за винятком положень, що стосуються мережі Natura 2000). Останній варіант проекту закону про СЕО, доступний на даний момент і який знову знаходиться на розгляді Верховної Ради, був розроблений в 2014–2015 роках за підтримки ряду міжнародних дослідницьких центрів як екологічного, так і правознавчого профілю, і потім розглянутий Міжвідомчою робочою групою, сформованою Міністерством екології і природних ресурсів України. Проект передбачає також внесення поправок до низки чинних правових інструментів, що стосуються розробки стратегічних документів, які підлягають СЕО. Проект закону про СЕО був представлений для обговорення з широким колом зацікавлених сторін, включаючи громадськість і державні органи.

Необхідно відзначити, що в даний час Україна ще далеко не в повній мірі завершила процес гармонізації свого екологічного законодавства з європейськими стандартами у цій сфері. У зв'язку з цим говорити про будь-які істотні результати даного процесу є передчасним.

Істотно ускладнює процес гармонізації і та обставина, що екологічне законодавство України носить досить загальний, рамковий характер, регулюючи лише питання, які вважаються найбільш важливими, тоді як більшість питань технічного характеру регулюються підзаконними актами органів виконавчої влади, що мають різний юридичний статус. В цьому плані європейськими партнерами пропонується позиція, згідно з якою, практика більшості континентальних держав – членів ЄС заснована на тому, що питання істотного правового значення регулюються на законодавчому рівні, тоді як питання технічного характеру і деталі реалізації можуть регулюватися підзаконними актами органів виконавчої влади.

Істотно процес гармонізації ускладнюється й тією обставиною, що законодавство України, в силу історичних причин, носить явний матеріально-правовий характер, а в європейському законодавстві порівняно більша увага приділяється питанням процесуальним і організаційним. У разі гармонізації екологічного законодавства це призводить до того, що введення нових

європейських норм в законодавство України на основі традиційної структури, формування ясного і цілісного уявлення про правову систему європейського екологічного права, буде ускладнено. Більш того, практична реалізація системи також може виявитися скрутною за відсутності чітких положень, що регулюють істотні організаційні і процесуальні питання екологічної діяльності держави та її органів.

Важливою проблемою інтеграції залишається і той момент, що Україна в даний час не активізує питання інституційних реформ в екологічній сфері. Проте, Міністерство природних ресурсів стало більш активно розглядати реорганізацію своїх управлінь екологічної експертизи в напрямку збільшення кількості персоналу, зайнятого вирішенням завдань у сфері екологічної оцінки. Однак найбільшою проблемою для країн є інтеграція пов'язаних з СЕО функцій в інституційну структуру галузевих органів планування. В умовах, коли законодавчі основи системи СЕО ще не прийняті і відповідне правозастосування не організовано, органи планування виявляють лише незначний інтерес до обговорень питань екологічного спрямування, які організовуються природоохоронними органами.

3.2. Адаптація вітчизняного законодавства в екологічній сфері до європейських норм і стандартів

Входження України до складу Російської імперії, а потім і Радянського Союзу, аж до ХХІ ст., прирікало її на те, щоб залишатися в стороні від процесів розвитку права і правової культури, а також від інтеграційних процесів, які відбувалися в країнах Європи.

Для України успішне здійснення інтеграції в загальноєвропейський простір являє собою не тільки економічний, але загальносоціальний і політичний інтерес, заснований не тільки на прагматичних інтересах, а й на загальноєвропейській ідентичності та культурі. Гармонізація законодавства є

необхідною на цьому шляху і неминучою, в силу як значущості самого права в житті суспільства, так і його взаємозв'язків з іншими сферами суспільного життя. Питання гармонізації двох правових систем – України та Європейського Союзу набуває в даний час особливої актуальності в силу того, що проблема адаптації складається вже не тільки з створення нових нормативно-правових актів національного законодавства, які враховують досвід правового регулювання економіки Європейським Союзом, але і в упорядкуванні та гармонізації існуючих та в усуненні протиріч і правових лакун, що виникли вже на новітньому етапі.

Відповідно до ст. 52 Угоди про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та державами–членами – Закон України від 10 листопада 1994 р. № 237/94-ВР [207], який втратив чинність 1 вересня 2017 р. на підставі Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами–членами, з іншої сторони [206], Україна брала на себе зобов'язання привести своє чинне законодавство у відповідність до вимог загальноєвропейського законодавства. Цей механізм включає адаптацію законодавства, послідовну реформу правозастосовних установ, в першу чергу, судових, утворення нових і реформування існуючих інститутів, а також інші додаткові заходи, необхідні для ефективного правотворення та правозастосування. Кінцевою метою виділеного процесу є зближення правової системи України з *Acquis communautaire* (*acquis*) [190, с. 576].

У науці відзначається термінологічна невизначеність в питанні зближення законодавства України до законодавства Європейського Союзу, що виражається в неоднозначності і недостатній чіткості визначення таких понять, як: «адаптація законодавства», «гармонізація законодавства», «уніфікація законодавства» й «імплементация законодавства» [190, с. 576].

Згідно з юридичною енциклопедією, «адаптація законодавства» (з латинської *adaptatio* – пристосування) – це «форма правової гармонізації, суть якої полягає в узгодженні і пристосуванні нормативно-правових актів

національного законодавства до міжнародних, європейських чи внутрішньодержавних правових стандартів. Адаптація ґрунтується на принципах системно-функціонального та порівняльно-правового пізнання державно-правових явищ і формування відповідної системи законодавства» [220]. Згідно іншого джерела, «адаптація законодавства» – процес приведення законів України та інших нормативно-правових актів у відповідність з *Acquis communautaire* (*acquis*) [149].

У сучасному вітчизняному правовому лексиконі все частіше зустрічається термін «гармонізація законодавства». Про гармонізацію законодавства сьогодні в Україні говорять на всіх рівнях, аксіоматично презюмуючи її настійну й тотальну необхідність, однак, як правило, не до кінця усвідомлюючи зміст відповідного поняття, доцільність здійснення гармонізації законодавства в тих чи інших просторово-часових межах, нарешті, не завжди маючи чітке уявлення про сферу та ліміти гармонізаційних заходів. Ні у вітчизняному, ні у зарубіжному законодавстві, ані у міжнародно-правових документах ми не знайдемо нормативного визначення поняття «гармонізація законодавства». Немає достатньо чіткого розуміння змісту відповідної категорії і в доктрині міжнародного та національного права. В результаті як в науці, так і на практиці термін «гармонізація законодавства» застосовують в різних значеннях. Інтуїтивно зміст цієї категорії зазвичай пов'язується з рецепцією, тобто запозиченням правового досвіду інших країн, європейського чи світового співтовариства. Такий підхід, на наш погляд, є концептуально небездоганим, оскільки ці два правових явища мають різну мету: рецепція, як правило, інспірується чинниками вдосконалення, розвитку власної правової системи. До гармонізації ж вдаються, виходячи не з внутрішніх потреб, а з необхідності зовнішньої взаємодії однієї системи з іншою [95].

Згідно з юридичною енциклопедією, «гармонізація законодавства», (термін походить від грецького *harmonia* – скріплення, зв'язок, злагодженість, домірність) – це «процес цілеспрямованого зближення і узгодження нормативно-правових приписів з метою досягнення несуперечливості

законодавства, усунення юридичних колізій, дотримання міжнародних, європейських та національних правових стандартів. Гармонізація законодавства відбувається в формах адаптації, імплементації, стандартизації, а також може передувати уніфікації» [220, с. 553].

Ще один термін, що досить часто зустрічається в науковій літературі, – це «уніфікація законодавства». Уніфікація (від латинського *unus* – один, *facere* – робити) – це «процес приведення чинного законодавства у єдину систему, усунення розбіжностей і надання одноманітності правовому регулюванню подібних або близьких видів суспільних відносин. Головними методами уніфікації законодавства є систематизація законодавства, імплементація норм міжнародного права в національне законодавство, адаптація норм національного законодавства до вимог міжнародного права і т.д.» [220, с. 215]. Зміст поняття «імплементація законодавства» в науці теорії держави і права визначається як організаційно-правова діяльність держав по включенню в національне законодавство норм права іншої держави або міжнародно-правових угод, з метою реалізації своїх міжнародно-правових зобов'язань або досягнення внутрішньополітичних цілей [112, с. 353-354]. Механізм імплементації має два рівня – міжнародний та національний. Міжнародна система складається з створених на підставі міждержавних угод міжнародних організацій. Національну систему складають органи державної влади, уповноважені забезпечувати виконання державою міжнародно-правових зобов'язань [221, с. 50; 190, с. 576].

В Україні система органів, що забезпечують імплементацію, визначена Конституцією і Законом України «Про міжнародні договори України» [161] від 29 червня 2004 р. № 1906-IV. Крім зазначених понять, що мають більш-менш давню традицію наукового вжитку, в науці і нормативно-правових актах зустрічаються і такі терміни, які є в більшій мірі публіцистичною конотацією, як «зближення законодавства» і «наближення законодавства». Аналіз обсягу і змісту, а також суті цих слів, дає підстави стверджувати, що вони не є власне науковими термінами і часто взаємозамінні. Головна мета їх застосування

полягає в емоційній оцінці головної мети гармонізації – створенні однакових правових умов для суб'єктів співробітництва між Україною та ЄС. Аналіз наукової та публіцистичної літератури дозволяє нам прийти до висновку про те, що розглянуті терміни тісно переплітаються, хоча кожен з них має певний смисловий відтінок.

Найбільш загальне значення має термін «гармонізація законодавства». Згідно Закону України «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» [149] від 18 березня 2004 р. № 1629-IV, гармонізація законодавства виступає кінцевою метою адаптації законодавства [190, с. 577]. З цього законодавчого положення можна зробити висновок, що адаптація є інструментом гармонізації або її етапом. Як кінцева мета, гармонізація може здійснюватися різними способами, які залежать як від об'єктивних умов її здійснення, так і суб'єктивних факторів конкретно правового або загальносуспільного плану. В даному випадку мова йде про те, що вона може здійснюватися шляхом взаємного визнання національних стандартів, приєднання до міжнародних договорів, узгодження положень національних нормативно-правових актів з приписами і постановами інститутів Євросоюзу. Особливістю гармонізації виступає й те, що вона має на меті також прийняття нових законодавчих і нормативних актів, раніше відсутніх в національній правовій системі, але представлених або в загальноєвропейському правовому масиві, або в національних законодавствах країн-членів ЄС. Нам здається, що термін «гармонізація законодавства» доречніше вживати щодо процесів створення адаптованого правового середовища в пріоритетних сферах співробітництва. Самі ж ці сфери є проявом політичної волі та визначені міжнародними документами в контексті стратегічної зміни політики Євросоюзу з розширення останнього на політику сусідства, що відображає волю спільноти на посилену співпрацю з країнами-сусідами, максимальне наближення в стратегічно важливих сферах.

Згідно з визначенням термінів Закону «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» від

18 березня 2004 р. № 1629-IV [149], *Acquis communautaire* (*acquis*) – правова система Європейського Союзу, яка включає акти законодавства Європейського Союзу (але не обмежується ними), прийняті в рамках Європейського співтовариства, загальну зовнішню політику та політику безпеки і Співпраці у сфері юстиції та внутрішніх справ. На початкових етапах, з метою підтримки планомірності процесу і якнайшвидшого досягнення політично та соціально значущих результатів, спочатку Україна гармонізує своє законодавство і правопорядок тільки в напрямках співпраці. Серед пріоритетних напрямків адаптації, визначається якраз адаптація в сфері екологічного та поресурсного права (включаючи земельне) [190, с. 576].

Положення Указу Президента України конкретизовані в ряді нормативних актів, які будуть доповнювати формування організаційно-правового механізму управління процесом гармонізації на національному рівні. До цих актів можна віднести Закон України «Про загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства ЄС» від 18 березня 2004 р. [149], Постанову Кабінету Міністрів України «Деякі питання адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» від 15 жовтня 2004 р. [42], а також ряд положень Закону України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» від 1 липня 2010 р. № 2411-VI [150]. Аналіз останнього дозволив встановити, що практично всі органи державної влади та органи місцевого самоврядування в межах своїх повноважень приймають участь в процесах інтеграції, а відповідно і гармонізації законодавства України до законодавства Європейського Союзу [190, с. 577]. Законодавством України передбачена необхідність інтеграції національного законодавства до законодавства Європейського Союзу.

Верховна Рада України, на підставі свого конституційного статусу: приймає закони, визначає засади внутрішньої і зовнішньої політики, дає згоду на обов'язковість міжнародних договорів і денонсує міжнародні договори в установленому законом порядку. Конституцією України також визначено, що Президент України бере участь у процесах гармонізації законодавства до

законодавства ЄС, оскільки представляє державу на міжнародній арені, здійснює загальне керівництво зовнішньополітичною діяльністю держави, веде переговори та укладає міжнародні договори [88; 190, с. 578].

Кабінет Міністрів України, відповідно до Конституції України та Закону України «Про Кабінет Міністрів України» [159], забезпечує здійснення зовнішньої політики держави, а значить і безпосередньо бере участь в процесах гармонізації законодавства України з законодавством ЄС [190, с. 578].

Аналіз системи норм екологічного права України, що підлягають гармонізації з загальноєвропейським законодавством, дозволяє прийти до висновку про те, що дану сукупність утворюють велике коло правових норм, які можна класифікувати на загальні (закріплюють базові екологічні імперативи) і спеціальні, які представлені екологізованими нормами і нормами-гарантіями. Загальний обсяг зазначених норм на даний момент надзвичайно великий, про що вже говорилося вище, і всіма ними виконуються різні, причому іноді суперечливі функції в адміністративно-правовому механізмі регулювання екологічних відносин, про що також вже говорилося вище.

Стадія виникнення прав та обов'язків зумовлює виділення другого елемента механізму правового регулювання екологічного управління – правовідносин.

Особливість правовідносин в даному механізмі обумовлена їх характером і полягає в тому, що вони, як всі управлінські відносини, побудовані за принципом «влада – підпорядкування». Це обумовлює наявність органу державної влади з особливим правовим статусом в якості ключового суб'єкта таких правовідносин. Передбачений в даний час механізм гармонізації законодавства України до законодавства ЄС, практично не зачіпає питань трансформації існуючих або потенційно можливих екологічних правовідносин. Це, з одного боку, значно негативно може позначитися на ефективності вжитих заходів, а з іншого боку, ставить під сумнів саму реальність здійснення наміченої гармонізації.

Стадія реалізації прав і обов'язків характеризує наступний елемент – фактичну поведінку ключових суб'єктів екологічного управління, яка виражається в актах реалізації прав і обов'язків, які опосередковують дії суб'єктів такого управління. При реалізації прав і обов'язків ключовими суб'єктами екологічного управління повинна бути забезпечена законність, гласність і відкритість їх дій [5, с. 109-110]. Аналіз правозастосовчої практики дозволив прийти до висновку про те, що закріплені в нормі права правові приписи не завжди трансформуються в установлений законодавцем конкретний результат. Причинами цього можуть служити дві групи чинників: внутрішні (відсутність чітко поставленої реально здійсненої мети, що співвідноситься з інтересами і потребами суб'єктів правовідносин, низький рівень досконалості закріплених в законодавстві правових засобів, відсутність нормативно закріплених механізмів і процедур їх реалізації) та зовнішні (різні умови політичного і соціально-економічного розвитку регіонів, наявність певних фінансових, організаційних і правових можливостей, рівень екологічної і правової культури суб'єктів) [62, с. 195].

Акти застосування права пропонується розділити на три групи: акти органів державного екологічного управління, в яких їх дії отримують об'єктивні вираження у вигляді дозволів, обмежень і заборон; акти органів державного екологічного управління, спрямовані на застосування заходів відповідальності, акти попереджувального характеру та інші акти; акти судових органів. Першу групу актів складають виконавчі акти застосування права. Другу і третю групи – правоохоронні акти застосування права (власне акти примусового застосування права) [62, с. 195].

Дана, практично найбільш важлива сфера правової дійсності екологічного права, виявляється практично повністю виключеною зі сфери гармонізації. Але саме напрацювання в сфері юридичної техніки, правозастосування, роблять європейське законодавство не тільки високоефективним, але й еталонним для інших держав.

Адміністративно-правовий механізм правового регулювання екологічного управління є складною системою, що включає в себе різноманітні зв'язки, а не тільки норми і зразки правової поведінки. Аналіз внутрішньосистемних зв'язків зазначеного механізму, що визначають його ефективність, дозволяє виділити внутрішні і зовнішні зв'язки. Перші обумовлюють взаємодію елементів даного механізму між собою і характеризуються взаємозалежністю і взаємоузгодженням елементів, другі – з іншими механізмами (ідеологічними, організаційними і економічними). На жаль, внутрішньосистемні зв'язки екологічного управління, на даний момент, також залишаються поза полем інтересу процесів європейської інтеграції України. Без їх залучення в зазначені процеси, як було зазначено автором раніше, європейська інтеграція може виявитися багато в чому формальною процедурою, що не виправдовує того кредиту довіри політичних еліт і населення, який є у неї в даний час.

Важливою особливістю європейської інтеграції нам вбачається і зміна ціннісних орієнтирів самої держави, яка проявляється в сильнішому владному впливі держави на економічні відносини, обумовлені природоохоронними інтересами держави, шляхом прийняття природоохоронних заходів [19]. Однією з цінностей європейської інтеграції виступає посилення взаємодії екологічного та інших галузей права, спрямоване на запобігання можливого конфлікту між економічними та екологічними інтересами учасників відносин, причому при пріоритетності саме екологічних відносин.

Необхідно мати на увазі, що в сучасному суспільстві переважна кількість господарських і адміністративних відносин за участю юридичних осіб одночасно регулюється як нормами екологічного, так і нормами інших галузей приватного і публічного права. Без екологізації самих економічних відносин саме економічний розвиток стане практично неможливим. Розвиток же економічних відносин має здійснюватися з урахуванням тих цілей, які формулюються і реалізація яких підтримується нормами екологічного права. До числа зазначених цілей можна віднести: охорону навколишнього

середовища, раціональне використання природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки та захист екологічних прав людини. Правова культура і правове мислення сучасного європейського екологічного права спрямовані саме на поглиблення і реалізацію на всіх рівнях правового буття зазначеної тенденції правового розвитку. Без реалізації цієї тенденції в національному законодавстві України говорити про успішну його гармонізацію з загальноєвропейським законодавством не доводиться.

Важливим моментом гармонізації виступає і врахування тієї обставини, що принцип суверенітету держави над природними ресурсами в межах її території, будучи міжгалузевим принципом права, здійснюється з урахуванням норм, зокрема, й екологічних норм. Посягання на природні ресурси і несприятливий вплив на навколишнє середовище будь-якої держави є посяганням на її суверенітет [81]. З останньою обставиною Україна стикається останнім часом систематично в силу агресивної політики Російської Федерації. З іншого боку, всі держави мають рівне право на власний економічний розвиток. Відповідно до зазначеного принципу держава має право на вільний і незалежний розвиток економіки і експлуатацію своїх природних ресурсів, однак, ця свобода обмежена обов'язком не завдавати шкоди навколишньому середовищу і економічному розвитку інших держав. Таким чином, зміст принципу суверенітету держави над природними ресурсами в межах його території обумовлюється взаємним зв'язком економічних і екологічних інтересів держав [18]. Встановлення механізму досягнення співвідношення по реалізації даного принципу також має бути передбачено в механізмах гармонізації і поширюватися на прикордонне співробітництво України з державами–членами ЄС.

Гармонізація законодавства України і ЄС має на меті і реалізацію правових гарантій комплексного застосування принципу взаємної вигоди та принципу природоохоронного співробітництва, з метою лібералізації економічних відносин України з її сусідами, з одного боку, і запобігання шкоди навколишньому середовищу – з іншого. В такому випадку, міжнародні

економічні відносини, пов'язані з експлуатацією природних ресурсів, будуть дійсно взаємовигідними, причому як на глобальному, так і на регіональному рівні, оскільки складовими принципу взаємної вигоди є не тільки вигоди від споживання природних ресурсів, а й вигоди від збереження навколишнього середовища і реалізації зобов'язань запобігання шкоди навколишньому середовищу. Наслідки шкоди навколишньому середовищу можуть проявлятися протягом досить тривалого часу, величина цього збитку може бути дуже значною або така шкода може в принципі носити незворотній характер. Якщо не запобігти настанню таких наслідків, то дотримання принципу взаємної вигоди стане скрутним або навіть неможливим [18]. Встановлення ж нормативного механізму визначення такої шкоди і системи запобігання транскордонного екологічного збитку, безумовно, має стати одним з найважливіших напрямків гармонізації Україна – ЄС.

Окрім того, варто зазначити, що підлягає гармонізації не лише законодавство України відповідно до вимог ЄС, але і до міжнародного законодавства. Так, як зазначає науковець Гиренко І. стосовно Конвенції про охорону біорізноманіття, доцільно розглядати дане положення до різних сфер довкілля відповідно до вимог досягнення заявлених у них цілей [32, с. 453].

Досить важливим напрямком гармонізації виступає і створення механізмів фінансування глобальних і регіональних екологічних програм, націлених на реалізацію концепції сталого розвитку, що є новою формою економічного співробітництва, яке здійснюється з природоохоронними цілями, для досягнення екологічних вигод, з одного боку, і економічного розвитку, з іншого боку. Необхідне впровадження механізмів фінансування в усі сфери природоохоронної діяльності, спрямованої на запобігання шкоди навколишньому середовищу, заподіяної господарсько-економічною діяльністю. Підтримка сталого екологічного розвитку безпосередньо впливає на стійкість і розвиток ринку капіталу, як внутрішнього, так і глобального. Сьогодні такі механізми діють, перш за все, в рамках Всесвітнього банку і регіональних банків розвитку та реалізуються за допомогою фінансових інструментів, що

використовуються зазначеними міжнародними фінансовими організаціями. Такими інструментами є, перш за все, фонди, такі, як Трастовий фонд ГЕФ та Багатосторонній фонд Монреальського протоколу, кредити, позики і фінансова допомога. Через них виявляється істотний вплив на міжнародні фінансові відносини. Перш за все, здійснюється транскордонний рух фінансових потоків, надаються кредити, надається фінансова допомога з метою охорони навколишнього середовища [19; 18].

Важливим напрямком гармонізації виступає і розробка заходів запобігання транскордонному екологічному збитку. Принципом європейського законодавства, що вимагає відповідної імплементації в правову систему України є те, що така політика має прийматися операторами, тобто тими, хто безпосередньо здійснює економічну діяльність, пов'язану з ризиком виникнення збитків навколишньому природному середовищу. У той же час, держава приймає на себе обов'язок встановлювати заходи законодавчого та адміністративного характеру [18].

Україна повинна бути готовою до реалізації зазначеного загальноєвропейського правового принципу і чітко уявляти собі його відмінність від радянської практики вирішення транскордонних екологічних конфліктів. Реалізація даного принципу вимагає внесення відповідних змін не тільки в екологічне, а й в цивільне, а також, можливо, і кримінальне законодавство України. До того ж, такі зміни мають бути більш динамічнішими, ніж вони є нині.

У процесі гармонізації Україна – ЄС також необхідно мати на увазі, що норми міжнародних угод в системі СОТ, що передбачають заходи з охорони навколишнього середовища, і норми міжнародних екологічних угод, що передбачають застосування нетарифних обмежень торгівлі, в тому числі шляхом застосування заборон у сфері міжнародних торговельних відносин з метою охорони навколишнього середовища, що діють вже кілька десятиліть на території держав-членів ЄС, також буде необхідно гармонізувати для досягнення двох цілей: охорони навколишнього середовища і лібералізації

міжнародної торгівлі. При цьому заходи з охорони навколишнього середовища, що обмежують міжнародну торгівлю, необхідно визнати в якості екологічних стандартів, необхідних як для запобігання можливої шкоди навколишньому середовищу, так і для його компенсації в разі заподіяння [18].

У процесі гармонізації Україна – ЄС, а також розробці національного законодавства, доцільно чітко уявляти собі і те, що в європейській спільноті заходи нетарифного регулювання торгівлі відіграють значну роль в процесі запобігання незаконного та нерегульованого використання природних ресурсів, неефективного управління природними ресурсами і заподіяння шкоди навколишньому природному середовищу в цілому. Нетарифні обмеження, передбачені багатосторонніми угодами з охорони навколишнього середовища, підпадають під відповідні пункти статті XX ГАТТ, за умови дотримання принципу економічної недискримінації. Тлумачення норм угод СОТ має здійснюватися в контексті і відповідно до норм багатосторонніх угод з охорони навколишнього середовища, коли здійснюється застосування заходів, що обмежують торгівлю з метою захисту навколишнього середовища. Багатосторонні угоди з охорони навколишнього середовища передбачають універсальний багатосторонній механізм застосування нетарифних торговельних заходів і не допускають, тим самим, застосування таких заходів в односторонньому і дискримінаційному порядку [18].

В даний час в Україні сам інститут нетарифних обмежень залишається ще поки що таким, що рідко використовується і потрібна значна правотворча робота по його вдосконаленню.

З метою гармонізації законодавства України та європейської спільноти необхідно передбачити введення в нормативний матеріал такого поширеного в європейській системі правового інституту, як «торгові аспекти екологічних заходів» (trade related environmental measures). Під ними повинні розумітися нетарифні заходи, що обмежують міжнародну і внутрішню торгівлю, а також підприємницьку та інші види діяльності соціуму, з метою охорони життя і здоров'я людини, рослин і тварин, раціонального використання і захисту

природних ресурсів, а також охорони навколишнього середовища в цілому, що застосовуються на недискримінаційній основі [223, с. 38-39]. В даний час в законодавстві України подібний інститут також відсутній.

Узагальнюючи проблематику гармонізації екологічних норм та стандартів України та Європейського Союзу, можна прийти до висновку про те, що за рівнем організації та цілісності європейська система правового регулювання екологічних правовідносин перевершує системи політичного та інших видів регулювання. В контексті проблеми взаємодії європейських та українських екологічних правовідносин інтерес суб'єктів права полягає в економічному розвитку, з одного боку, і у збереженні навколишнього природного середовища в стійкому стані, з іншого. Як справедливо вказує А.В. Малько: «У всіх формах суб'єкт не повинен перешкоджати задоволенню інтересів в охороні та захисті, що складають основу правопорядку, а також інтересів контрсуб'єктів». Як справедливо вказує Бірюков П. Н.: «інтернаціональний аспект взаємозалежності держав полягає в необхідності забезпечення спільних інтересів держав, з чим пов'язано і забезпечення інтересів національних, вирішення глобальних проблем людства спільними зусиллями» [12].

3.3. Напрями удосконалення адміністративно-правового забезпечення євроінтеграційних процесів в екологічній сфері України

Після здобуття незалежності і розпаду радянської імперії, перед Україною постала гостра необхідність проведення цілого комплексу реформ як в державній, так і в соціальній сферах, зокрема і таких, що спрямовані на удосконалення адміністративно-правового забезпечення євроінтеграційних процесів в екологічній сфері. Але характер такої діяльності свідчить про істотні проблеми. Серед таких можна назвати відсутність чіткого механізму розмежування повноважень за рівнями влади в сфері екологічних відносин і

відносин використання природи, ефективності (її критеріїв) побудови та організації системи органів екологічного управління (її структури і компетенції), пріоритетних напрямків при побудові такої системи, форм і методів здійснення окремих функцій екологічного управління та ін.

Під адміністративно-правовим забезпеченням євроінтеграційних процесів розуміється комплекс законодавчих, інституційних та організаційних заходів. Її реалізація може бути організована у формі державної цільової програми (або іншими інструментами).

Функції регіонального державного екологічного управління, реалізація яких і зумовлює успішність проведеної реформи в цілому, визначають її динамічну сутність. Для цілей створення сучасного механізму правового регулювання регіонального публічного екологічного управління необхідно та можливо розробити і впровадити нові версії основних функцій такого управління.

Завдання формування нових підходів до удосконалення адміністративно-правового забезпечення євроінтеграційних процесів продиктовано не тільки завданнями самої екологічної реформи в Україні, а й процесами інтеграції українського соціуму в єдиний європейський простір, приведенням стандартів державної і політичної діяльності до загальноприйнятих у європейській спільноті.

Нові підходи в екологічному управлінні поширюються на всі його рівні і стадії, охоплюючи весь адміністративно-правовий механізм правового регулювання екологічних суспільних відносин.

Щодо екологічного планування доцільно говорити про встановлення обов'язковості розробки, прийняття і реалізації у встановлені терміни екологічних планів і програм на основі документів екологічної паспортизації території, а також з умовою впровадження механізмів державно-приватного партнерства. Механізми європейської інтеграції мають на меті також набагато ширше залучення громадськості до екологічного планування, врахування громадської думки в його ході. Остання має на меті на національному рівні

законодавства України розробку цілого ряду інститутів і норм адміністративного права, раніше відсутніх в ньому і більш того, навіть чужих для пануючої в радянській імперії правової культури і правової свідомості.

Стосовно екологічного нагляду, мова йде про встановлення чіткого розмежування повноважень, орієнтованості нагляду не тільки за виявленнями та припиненням, а й для попередження екологічних правопорушень. Завданням екологічного нагляду, згідно з логікою відповідної діяльності, прийнятої в європейській спільноті, стає не застосування санкцій відповідних правових норм, а навпаки, така побудова механізму правового регулювання, яка б дозволяла досягати такого рівня ефективності та організованості суспільних відносин, при яких санкції виступали б в ролі «рушниця на сцені».

Характерною ознакою загальноєвропейської системи екологічної безпеки, що формується, та вирішення екологічних проблем є увага до розвитку системи екологічного моніторингу. У зв'язку з цим, одним з актуальних напрямків екологічної реформи в Україні виступає уточнення об'єктів моніторингу і правових форм його здійснення як на національному рівні в цілому, так і на рівні окремих областей і спільнот. Важливим в системі екологічного моніторингу є встановлення його критеріїв, своєчасний перегляд екологічних норм і нормативів. Автор вважає, що в національному законодавстві України необхідно закріпити норму про недопущення перегляду екологічних нормативів в сторону їх погіршення.

З точки зору Європейського співтовариства і його інститутів, ще одним важливим напрямом екологічних трансформацій в Україні є трансформація інституту екологічної експертизи. В цьому напрямку доцільно говорити про конкретизацію специфічного переліку об'єктів регіональної екологічної експертизи з урахуванням специфіки екологічних, соціальних та економічних умов відповідного регіону [62, с. 195].

Проаналізувавши основні напрями удосконалення адміністративно-правового забезпечення євроінтеграційних процесів в екологічній сфері, варто сказати, що одним із її основних напрямів є саме регіональна екологічна

експертиза, оскільки вона має враховувати особливості відповідного регіону, в якому проводиться експертиза. Також, варто нагадати, що ЗУ «Про екологічну експертизу» втратив чинність на підставі ЗУ «Про оцінку впливу на довкілля».

Пов'язаним з екологічним моніторингом напрямком удосконалення адміністративно-правового забезпечення євроінтеграційних процесів в екологічній сфері виступає і реформування системи екологічного нормування, в цілому. В Україні дана система формувалася за радянських часів, виходячи із завдань прискореної індустріалізації країни тоталітарними методами, при реалізації яких екологічні нормативи, хоча і визнавалися, але не грали будь-якого істотного значення, до того ж, як і всі в Радянському Союзі, вони носили виключно плановий характер, що централізовано задавався. В цьому напрямку необхідно говорити про впровадження такого підходу, який би визначав застосування заходів державного регулювання в залежності від категорії об'єкта, який завдає негативного впливу на навколишнє середовище, а також ужиття заходів щодо формування зацікавленості у використанні найкращих доступних технологій з урахуванням реального стану навколишнього середовища в регіоні [62, с. 184].

Адекватний облік економічної, ідеологічної, соціально-політичної, екологічної різноманітності регіонів України призведе до формування специфічної системи органів екологічного управління в кожному з них. Ця система повинна визначатися з урахуванням факторів, властивих конкретному регіону: а) соціально-політичних (наприклад, розміру і освоєності території регіону, його геополітичного положення, щільності населення, інституційних і культурних особливостей; б) екологічних (наприклад, природно-ресурсного потенціалу регіону, площі земель територій, що знаходяться під особливою охороною, кількості родовищ основних корисних копалин); в) економічних (наприклад, рівня соціально-економічного розвитку регіону, кількості об'єктів, що здійснюють негативний вплив на навколишнє середовище на території конкретного суб'єкта, особливостей розміщення продуктивних сил, рівня антропо – і техногенного навантаження). Суттєвим моментом удосконалення

адміністративно-правового забезпечення євроінтеграційних процесів в екологічній сфері має стати створення різноманіття видів органів регіонального публічного екологічного управління при ідентичності виконуваних ними функцій, а також створених при них експертних, консультативно-дорадчих, координуючих органів (громадські, екологічні, науково-технічні ради, міжвідомчі комісії), при збереженні єдиної нормативної основи їх не тільки в межах України, а й усього Європейського Союзу [62].

В ході проведеної екологічної реформи, а саме, у питаннях удосконалення адміністративно-правового забезпечення євроінтеграційних процесів в екологічній сфері, неминуче доведеться торкнутися і теми незавершеності розмежування повноважень між рівнями виконавчої влади. Ця проблема не дозволяє встановити межі належного і можливого в поведінці суб'єктів регіонального державного екологічного управління різного рівня, а також в діяльності юридичних і фізичних осіб і їх об'єднань.

Найважливішим напрямком удосконалення адміністративно-правового забезпечення євроінтеграційних процесів в екологічній сфері України, як зазначалося вище, є стимулювання участі громадянського суспільства та окремих громадян як в вирішенні екологічних проблем країни, так і в екологічному управлінні. В останньому випадку мова йде про участь громадян і громадських об'єднань у здійсненні регіонального публічного екологічного управління та розуміється як їх участь в громадському екологічному контролі, громадській екологічній експертизі, при проведенні референдуму з питань охорони навколишнього середовища [62, с. 184]. В цьому місці необхідно сказати і про те, що інтеграція в європейські механізми передбачає і розробку правового механізму екологічної освіти та екологічного маркетингу, створення правових та інституційно-владних гарантій для діяльності ЗМІ в екологічній сфері.

Європейськими фахівцями визнається, що система управління сферою промислової екології досягла межі своєї складності. Будь-які спроби її еволюційного поліпшення шляхом усунення протиріч в окремих частинах

будуть приводити до виникнення протиріч в інших частинах. В даний час система адміністративного законодавства України у сфері екології налічує більше 1 000 нормативно-правових актів, в яких відображаються накопичені десятиліттями протиріччя і умовні домовленості між інтересами імперського, республіканського і місцевого рівнів, застосовується понад 4 000 нормативів, в законах вживається понад 400 понять, половина з яких не визначена, шоста частина визначена без логічних помилок. Весь цей «багаж» значно ускладнює євроінтеграцію, робить неминучим її революційний шлях.

Система управління сферою промислової екології не відповідає об'єкту управління, оскільки спочатку спроектована радянська система управління в сфері промислової екології за останні двадцять років багаторазово реформувалася, змінювався перелік функцій і повноважень, проводився їх перерозподіл по держорганам.

При збереженні поточної ситуації відбудеться катастрофа існуючої системи регулювання, оскільки поточна ситуація – вдосконалення по інерції системи, що «обсипалася». Реформи і декларації про перехід до концепції сталого розвитку залишають незмінними головні дефекти системи: єдине нормування і адміністрування (без диференціації підприємств і середовищ), відсутність балансу екологічних, економічних і соціальних інтересів. Суб'єкт-суб'єктні екологічні відносини (ССО) до сих пір не інституціалізовано, тобто в правовому сенсі вони не існують, хоча в реальності присутні – від чого виникає корупція. В цьому напрямку екологічна реформа України зливається з іншими напрямками реформування українського суспільства, з одного боку, дозволяючи використовувати синергетичний ефект проведення інших реформ, але, з іншого, і ускладнюючи удосконалення адміністративно-правового забезпечення євроінтеграційних процесів в екологічній сфері.

Цілі європейської інтеграції України висувають нові вимоги до характеру державного і правового регулювання екологічних відносин в ній. Відповідно до європейських методик результатів державної діяльності країн-членів ЄС, адміністративно-правове регулювання в екологічній сфері має: (1)

диференціюватися на екологічне та промислово–екологічне. В даний час адміністративно-правове регулювання виходить з надмірно оптимістичної концепції «нульового впливу», тобто передбачає, що промисловість повинна виробляти блага без будь-яких змін навколишнього середовища, що неможливо, тому завдання законодавства – не забороняти вплив, а визначати прийнятний для суспільства рівень цього впливу, виходячи з комплексу факторів – технологічних, економічних, соціальних; адміністративно-правове регулювання екологічних відносин має забезпечувати баланс екологічних, економічних, соціальних інтересів. Втім, маємо зауважити, що на сьогоднішній день немає інститутів для вироблення такого балансу, тому він виробляється «підкилимно», породжуючи корупцію і викривлення даних про вплив; таким інститутом можуть стати екологічні поради в областях і в спільнотах [89].

В результаті удосконалення адміністративно-правового забезпечення євроінтеграційних процесів в екологічній сфері, форми, методи і механізми адміністративно-правового регулювання в екологічній сфері України повинні:

- (а) враховувати масштаби і вплив підприємств (на сьогоднішній день невиконання даного принципу призводить до необґрунтованих навантажень на малі підприємства, зниження ефективності контролю);
- (б) диференціювати середовища проживання, навколишні середовища (невиконання даного принципу призводить до іноді абсурдних вимог по покращеному очищенню природного рівня, що призводить до економічної неефективності і погіршення інвестиційного клімату);
- (в) включати цивільно-правові принципи і механізми регулювання екологічних відносин (це дасть можливість користуватися готовими цивільно-правовими інститутами, такими як оренда, страхування і т.п.; суб'єктуватися населенню і бізнесу, що, в кінцевому підсумку, дозволить досягти балансу економіки, екології та соціальної сфери; ефективно реалізовувати такі екологічні функції як: екологічно забезпечене планування, декларування; визначення поняття екологічного збитку і ефективно вирішувати питання його встановлення, доказування і відшкодування);
- (г) включати принцип декларування (дана міра знижує необґрунтовану нерегульованість,

тобто забезпечує зниження адміністративних бар'єрів, а також дозволяє сторонам вивільнити кошти на досягнення цілей і досягнення ефективного контролю) [89].

Зокрема, варто погодитись з концепцією екологічної промислової політики, оскільки запровадження її як окремого інституту, надасть змогу державі більш жорсткіше вести моніторинг найбільш шкідливих підприємств, які завдають непоправної шкоди навколишньому природному середовищу.

До очевидних заходів у межах удосконалення адміністративно-правового забезпечення євроінтеграційних процесів в екологічній сфері, спрямованих також і на більш успішну європейську інтеграцію нашої країни, можна віднести наступні:

1) Розробка і введення в дію Екологічного кодексу з виділенням у ньому окремої частини з промислового екологічного напрямку (що дозволить зробити концептуальну переробку ряду законів і надати їм характер прямої дії; усунути абсурдність, прогалини, неточності, знизити корупційність процедур; переглянути і створити заново систему понять в екології; зафіксувати таку структуру екологічного законодавства, яка забезпечить подальше несуперечливе і цілісне внесення змін; гармонізувати національне законодавство України з європейським і міжнародним);

2) Реформування системи контролю (що дозволить підвищити достовірність даних контролю за рахунок: впровадження інструментального контролю впливу підприємств, в т.ч. впровадження он-лайн-контролю, уніфікації і забезпеченості інструментальної бази, легалізації (без додаткових штрафних санкцій, тобто амністії) реально існуючого рівня забруднення; дозволить підвищити економічну ефективність контролю за рахунок: переходу до використання маркерів, застосування принципу Парето (20/80) до об'єктів, джерел впливу і речовин);

3) Реформування системи нормування (що дозволить поставити і практично проконтролювати виконання завдання поетапного зниження забруднення до рівнів, що відповідають найкращим екологічно безпечним

світовим технологіям за рахунок відмови від практик встановлення, які не враховують накопичений рівень забруднень, часто практично нездійснених нормативів; диференціації нормативів по об'єктах, територіях, завданням використання; адаптації нормативів для впровадження інструментального/лабораторного контролю викидів і скидів підприємств з легалізацією (без додаткових штрафних санкцій) реально існуючого рівня забруднення; включення в систему нормування механізмів встановлення допустимих рівнів впливу на основі практики «найкращих доступних технологій» з використанням довідників по НДТ);

4) Створення тристоронніх організаційних форм (реалізацією принципу збалансованості економічних, екологічних та соціальних інтересів може стати створення координаційних рад з екології. Такі ради повинні включати в свій склад представників держави і місцевого самоврядування, бізнесу і населення. Функції таких рад: участь у формуванні обласної політики і концепцій, стратегій, програм, проектів у сфері охорони навколишнього середовища та природокористування та ін.);

5) Відновлення компенсаційної функції платежів (захід полягає в тому, щоб розробити такі організаційно-правові форми використання екоплатежів, які б дозволяли дійсно компенсувати шкоду, і при цьому не мали недоліків екологічних фондів (корупція, неефективне використання коштів, свавілля у визначенні заходів для фінансування і т.п.)) [89].

Хоча національне законодавство Азербайджану, Білорусі, Республіки Молдова та України у сфері державної екологічної експертизи передбачає застосування її процедур до проектів деяких планів, програм, законів та видів містобудівної документації, на практиці їх екологічна експертиза проводиться рідко і часто зводиться до формального схвалення проектів. В українській практиці можна знайти лише кілька прикладів державної екологічної експертизи стратегічної документації, причому в більшості випадків об'єктом експертизи була містобудівна документація (наприклад, проекти генеральних планів).

Такий стан викликаний в основному такими причинами, як недолік інституційного потенціалу і фінансових ресурсів, відсутність чітко визначених правових і процедурних вимог щодо експертизи документів та конкретних екологічних дій, а також недостатній рівень правозастосування.

Екологічна оцінка в рамках системи державної екологічної експертизи зосереджена на питаннях відповідності національним технічним стандартам в сфері навколишнього середовища, причому питання, які не регулюються стандартами з достатнім ступенем визначеності, вважаються такими, що не відносяться до завдань оцінки. У цьому полягає певна подвійність і слабкість європейської практики, що склалася. Екологічна оцінка в рамках експертизи і прийняття експертного висновку попереджає події і вимагає розгляду будь-яких істотних наслідків (навіть якщо вони не охоплені національними стандартами в сфері навколишнього середовища), а також аналізу альтернатив і розробки заходів пом'якшення впливу. Принциповою відмінністю системи державної екологічної експертизи, яка склалася в ЄС, є те, що екологічна оцінка планів і програм в системі такої експертизи носить не тільки попереджувальний характер, але і здійснюється спеціалізованими природоохоронними органами, а не галузевими органами, відповідальними за розробку відповідного плану або програми, як це передбачалося в радянській моделі. Але в зв'язку з цим стає вельми актуальною розробка заходів запобігання, виявлення та припинення корупційної поведінки, пов'язаної з екологічною експертизою.

В Україні, в 2010 році за підтримки ПРООН була проведена екологічна оцінка Стратегії сталого розвитку Бахчисарайського району (Автономна Республіка Крим). У 2013-2014 роках була проведена аналогічна оцінка Стратегій розвитку Львівської та Дніпропетровської областей в рамках канадського проекту «Нарощування потенціалу в області економічно обґрунтованого планування розвитку областей і міст України». Аналіз цих заходів переконливо показує, що пропонована європейська модель є як більш адекватною, так і більш прозорою. При цьому важливо враховувати і те, що

поки екологічна експертиза є скоріше винятком, ніж загальноприйнятою практикою для України.

Бажання України інтегрувати до Європейського Союзу та його структур зобов'язує її за допомогою системи правового механізму забезпечити підготовку до реалізації на національному рівні прийнятих зобов'язань за міжнародними договорами, що допоможе досягти ефективного переведення домовленостей між країнами із нормативної сфери в індивідуальне використання [33, с. 191]. Це стосується всіх сфер охорони довкілля.

Основним змістом публічного управління є організуючий вплив з боку носіїв державно-владних повноважень на суспільні відносини і процеси з метою їх впорядкування, координації і спрямування шляхом різного роду нормотворчих і розпорядчих дій на виконання законів та інших правових актів держави [1, с. 114].

Практична діяльність щодо реалізації інституційного і адміністративного потенціалу європейської інтеграції полягає у безпосередньому впровадженні європейських стандартів у всі сфери суспільного життя та залучення до цього процесу широкого загалу українського суспільства. На жаль, поки що європейські орієнтири внутрішнього розвитку не стали домінуючими в суспільно-політичному житті нашої держави. Ми спостерігаємо нестримне бажання української політичної еліти не стільки інтегруватися в європейські структури, скільки набути офіційного членства (пріоритет віддається не змісту процесу, а формі) [105, с. 355].

Основним змістом публічного управління є організуючий вплив з боку носіїв державно-владних повноважень на суспільні відносини і процеси з метою їх впорядкування, координації і спрямування шляхом різного роду нормотворчих і розпорядчих дій на виконання законів та інших правових актів держави [1, с. 114; 191, с. 189-190].

Слід звернути увагу, що у більшості вітчизняних нормативно-правових актів, а також у переважній кількості наукових доробок з адміністративного права, в яких порушується питання про суб'єктів адміністративного права,

продовжує домінувати термін «суб'єкт державного управління» або «суб'єкт публічного управління», за допомогою якого визначаються ті суб'єкти адміністративно-правових відносин, що представляють у них державу або органи місцевого самоврядування. Натомість, як впливає із викладеного, європейське адміністративне законодавство використовує поняття «публічна адміністрація», розуміючи під останньою: 1) будь-яку установу публічного права (включаючи державу, регіональні та місцеві органи державної влади, незалежні публічні підприємства); 2) будь-яких фізичних осіб під час виконання ними повноважень офіційних органів. Підкреслимо, що у цьому випадку йдеться не про простоту заміну одного терміна іншим, а про суттєву зміну сутності адміністративно-правових відносин, які, з огляду на виведення з їх суб'єктивного права суб'єкта державного управління, втрачають як свій обов'язковий елемент «владний характер», що має, зокрема, своїм наслідком розширення кількості адміністративно-правових спорів, підвідомчих адміністративним судам [115, с.119–120; 116, с. 56–60; 191, с. 190].

Адміністративно-правове регулювання земельних відносин, як зазначає академік Ю. С. Шемшученко, це не тільки правозастосовний, а й правотворчий процес, тобто встановлення в правових нормах правил поведінки суб'єктів земельних відносин, необхідних для раціонального використання землі [216, с. 27; 51].

Звідси, державне регулювання земельних відносин є значно ширше і охоплює також підготовчий період, який включає науково-правотворчий процес, що передує правозастосовній діяльності в управлінській діяльності земельними ресурсами [191].

Можна зробити висновок, за аналогією, що адміністративно-правове регулювання відносин у сфері охорони навколишнього природного середовища є також ширшим поняттям та охоплює також і підготовчий період.

Надзвичайно важливе значення надається зближенню еколого-правового регулювання з метою реалізацією екологічної політики Європейського Союзу, що характеризується значним позитивізмом у вирішенні екологічних проблем

регіонального, національного і транскордонного значення та України, що орієнтує свою екологічну політику в контексті транспозиції на приписи, директиви, регламенти ЄС, запровадження європейських принципів еколого-правового регулювання, скріпленого досвідом європейських країн та прийнятих правил на рівні Парламенту Європейського Союзу, інших уповноважених органів ЄС [6, с. 5].

Спостерігається відсутність системних організаційно-правових досліджень в галузі управління євроінтеграційними процесами в Україні. Визнаючи державне управління ефективним засобом реалізації політики України в напрямку інтеграції до Європейського Союзу, Арістова І. В., Курко М. Н. вважають, що дослідження повноважень органів державної влади України у сфері європейської інтеграції набувають особливого значення у зв'язку з необхідністю поліпшення рівня керованості інтеграційними процесами [8].

Оскільки правова система ЄС керується принципами стимулювання дотримання норм та при виконанні регулятивних функцій використовує дозвільний підхід (тоді як в Україні останні до цих пір засновані на командно-адміністративних заходах впливу), зближення правових систем потребує ідентифікації інструментів чи законодавчих положень, що сприяють переходу суспільства та інституціональних структур до використання більш сучасних підходів, направлених на забезпечення дотримання законодавчих вимог, що підкріплені економічними стимулами [30, с. 15].

Кабінетом Міністрів України було схвалено Концепцію реформування системи державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища (31.05.2017 р. № 616-р). Даною Концепцією було визнано, що основною причиною критичного стану навколишнього природного середовища є низький рівень реалізації екологічної політики в Україні.

Відсутність реального впливу громадянського суспільства на прийняття екологічно значущих рішень призводить до екологічного правового нігілізму, а також дискредитації та фактичного руйнування системи державного нагляду

(контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища лобістами великого промислового і аграрного бізнесу. На сьогодні система організації нагляду (контролю) за додержанням вимог природоохоронного законодавства є недосконалою [176].

Низька заробітна плата, застаріла матеріально-технічна і лабораторна база, недостатній обсяг фінансування, високий рівень корупції, непрозора система прийняття рішень щодо порушників природоохоронного законодавства призводить до низького кваліфікаційного рівня державних інспекторів з охорони навколишнього природного середовища, а відсутність системи відповідальності суб'єктів господарювання за порушення вимог природоохоронного законодавства, єдиних електронних реєстрів природних ресурсів та неналежний рівень інформаційного обміну – низької ефективності, недієздатності Держекоінспекції [176].

За суб'єктом здійснення виділяють такі форми контролю: державний, самоврядний та громадський [99, с. 199].

Основні правові форми здійснення функцій держави: правотворча, правозастосовна, правоохоронна, установча, контрольна-наглядова [194, с. 49].

Потребує удосконалення порядок проведення державного моніторингу стану навколишнього природного середовища з метою забезпечення доступу, розроблення науково обґрунтованих рекомендацій для прийняття ефективних управлінських рішень на підставі даних про стан навколишнього природного середовища, що сприятиме створенню технічної та технологічної бази для функціонування єдиної державної системи моніторингу стану навколишнього природного середовища [176].

Етапи реалізації Концепції реформування системи державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища у вигляді таблиці подані у *Додатку Е*.

Основними напрямками реалізації Концепції стосовно адміністративно-правового забезпечення євроінтеграційних процесів в екологічній сфері є:

координація діяльності органів виконавчої влади, що виконують функції чи завдання у сфері охорони навколишнього природного середовища, з метою ефективного проведення моніторингу стану навколишнього природного середовища;

реформування системи управління сферою природоохоронного моніторингу та нагляду (контролю) з метою створення інтегрованої системи, спроможної забезпечити реалізацію реформ у сфері природоохоронної діяльності; внесення змін до законодавства в частині посилення відповідальності за вчинення адміністративних правопорушень і злочинів проти навколишнього природного середовища, а також під час використання природних ресурсів; ліквідація корупційних чинників у системі природоохоронного моніторингу та нагляду (контролю), постів екологічного контролю в пунктах пропуску через державний кордон; ліквідація територіальних органів Держкоінспекції, у тому числі морських екологічних інспекцій – Державної Азовської морської екологічної інспекції, Державної Азово-Чорноморської екологічної інспекції, Державної екологічної інспекції Північно-Західного регіону Чорного моря, та передача їх функцій міжрегіональним територіальним органам Служби; запровадження прозорої системи інформування про результати здійснення природоохоронного нагляду (контролю) – створення єдиного електронного реєстру актів, складених за результатами здійснення заходів з нагляду (контролю); утворення міжрегіональних територіальних органів Служби за принципом еколого-ресурсних та еколого-техногенних округів; проведення конкурсу на зайняття посад у Службі та її міжрегіональних територіальних органах [176].

Концепцією передбачено забезпечення поетапного приведення законодавства України у відповідність із законодавством ЄС шляхом:

створення та закріплення на законодавчому рівні системи оцінки якості атмосферного повітря (створення інфраструктури для проведення оцінки якості атмосферного повітря, моніторинг якості повітря, що відповідає вимогам Директиви 2008/50/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 21

травня 2008 р. [44] про якість атмосферного повітря та чистіше повітря для Європи, зокрема кількість пунктів заміру, розширення переліку показників моніторингу тощо);

запровадження автоматизованої системи моніторингу якості атмосферного повітря для зон і агломерацій, де рівень забруднення перевищує граничну/цільову величину, відповідно до Директиви 2008/50/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 21 травня 2008 р. про якість атмосферного повітря та чистіше повітря для Європи [44];

реформування системи нагляду (контролю) з метою зменшення кількості перевірок та підвищення їх ефективності, реалізації принципу «забруднювач платить», а також створення дієвої системи притягнення до відповідальності за заподіяну шкоду навколишньому природному середовищу та відшкодування збитків; утворення єдиного інтегрованого державного органу природоохоронного моніторингу і нагляду (контролю) та передача йому всіх контрольних функцій, визначення його повноважень відповідно до вимог Директиви № 2010/75/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 24 листопада 2010 р. про промислові викиди (інтегроване запобігання та контроль промислового забруднення); організації проведення постійного моніторингу і контролю за станом та використання природних ресурсів; організації здійснення автоматизованого контролю за промисловим і хімічним забруднення; створення технічно-лабораторної бази для здійснення контролю та проведення моніторингу використання генетично-модифікованих організмів.

Наразі існують наступні підвідомчі організації Міністерству екології та природних ресурсів України: Державна екологічна інспекція України, Державне агентство України з управління зоною відчуження, Державна служба геології та надр, Державне агентство водних ресурсів, установи природно-заповідного фонду, що належать до сфери управління Мінприроди та інші підприємства, установи та організації, що належать до сфери управління Мінприроди.

Говорячи про приведення українського законодавства до норм ЄС не можна не сказати про сферу екологічної безпеки.

У юридичному аспекті гарантування екологічної безпеки, тобто стану соціальної і правової захищеності, – безпосередній обов'язок держави, здійснюваний шляхом встановлення системи засобів забезпечення, регламентування прав на екологічну безпеку, регулювання відповідних суспільних правовідносин, визначення правового режиму здійснення екологічно небезпечної діяльності, форм реалізації суб'єктивних можливостей особи у цій сфері та способів і методик юридичного захисту, у тому числі юрисдикційного, встановлення меж та видів відповідальності різних суб'єктів за порушення встановленого режиму, у тому числі за створення умов екологічної небезпеки внаслідок прояву сил і явищ природної стихії та невиконання вимог, норм і нормативів екологічної безпеки та ранжованої відповідальності (позитивної і негативної) за екологічний ризик [7, с. 36].

У 2017 році було прийнято Закон України «Про оцінку впливу на довкілля» [165], відтак Закон України «Про екологічну експертизу» [148] втратив чинність. Щойно прийнятим нормативно-правовим актом встановлюються правові та організаційні засади оцінки впливу на довкілля, спрямовані на запобігання шкоди довкіллю, забезпечення екологічної безпеки, охорону довкілля, раціональне використання і відтворення природних ресурсів у процесі прийняття рішень про провадження господарської діяльності, яка може мати значний вплив на довкілля, з урахуванням державних, громадських та приватних інтересів [165].

Цим Законом встановлюється уповноважені на аналіз оцінки впливу на довкілля територіальні органи – обласні, міські Київська та Севастопольська державні адміністрації (відповідний підрозділ з питань екології та природних ресурсів), орган виконавчої влади Автономної Республіки Крим з питань екології та природних ресурсів; та уповноважений центральний орган – центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує

державну політику у сфері охорони навколишнього природного середовища [165].

Окрім того, упродовж останніх років виникло поняття «екологічні конфлікти». На сьогодні кількість цих конфліктів збільшується. Боротьба різних громадських структур, органів влади, індивідуумів відбувається не тільки за якість довкілля загалом, а й за сфери впливу в економіці, політиці тощо, оскільки конфлікти «інтересів» мають, крім екологічного, ще й політичне, економічне, соціальне та ідеологічне підґрунтя [103].

Ще у 2004 році у дисертації на здобуття наукового ступеня доктора наук науковець Лазор О. Я. зазначав, що одним із ефективних механізмів вирішення екологічних конфліктів може бути ведення переговорів або ж посередництво. Такими посередниками можуть бути спеціалісти державних управлінь екології та природних ресурсів як суб'єкти екологічної експертизи. Саме вони як державні службовці не повинні бути зацікавленими у вирішенні того чи іншого питання на користь однієї зі сторін. Це фахівці, які добре поінформовані щодо екологічної ситуації на місцях, із діяльністю об'єктів, що криють у собі ту чи іншу небезпеку. На підставі використання сучасних методів оцінки впливу на довкілля вони зобов'язані надати обґрунтовану інформацію, розробити пропозиції стосовно порушених проблем конфліктними. Розроблений алгоритм управління екологічним конфліктом допоможе екологічним експертам за дотримання певної процедури прийняти оптимальне рішення. Запропоновано внести відповідні зміни у Закон України «Про екологічну експертизу», передбачивши такий об'єкт екологічної експертизи, як екологічний конфлікт та посередницьку роль суб'єктів екологічної експертизи, що загалом сприяло б врегулюванню існуючих та уникненню нових конфліктів [103].

Вважаємо доречним внесення поняття екологічного конфлікту до законодавства. Закон України «Про екологічну експертизу» втратив чинність. На сьогодні, прийнятий Закону України «Про оцінку впливу на довкілля» не містить поняття «екологічний конфлікт».

Закон України «Про оцінку впливу на довкілля» містить процедуру – проведення громадського обговорення (ст. 2 Закону). Відповідно до статті 4 вищезазначеного закону у процесі оцінки впливу на довкілля забезпечується своєчасне, адекватне та ефективне інформування громадськості. Даною статтею визначається порядок надання гласності оцінки впливу на довкілля. Але у пункті 3 даної статті йдеться лише про повідомлення про плановану діяльність, яка підлягає оцінці впливу на довкілля, оголошення про початок громадського обговорення звіту з оцінки впливу на довкілля оприлюднюються суб'єктом господарювання не пізніше трьох робочих днів з дня їх подання уповноваженому територіальному органу, а у певних випадках, визначених зазначеним Законом, – уповноваженому центральному органу шляхом опублікування в друкованих засобах масової інформації (не менше двох), визначених суб'єктом господарювання, територія розповсюдження яких охоплює адміністративно-територіальні одиниці, які можуть зазнати впливу планованої діяльності, а також розміщуються на дошках оголошень органів місцевого самоврядування або в інших громадських місцях на території, де планується провадити плановану діяльність, або оприлюднюються в інший спосіб, що гарантує доведення інформації до відома мешканців відповідної адміністративно-територіальної одиниці, на території якої планується розміщення об'єкта, чи до відповідної територіальної громади, яка може зазнати впливу планованої діяльності, та інших зацікавлених осіб [165].

Відповідно до пункту 7 статті 5 вищезазначеного закону протягом 20 робочих днів з дня офіційного оприлюднення повідомлення про плановану діяльність щодо оцінки впливу на довкілля, громадськість може надати уповноваженому територіальному органу, а у випадках, визначених частинами третьою і четвертою цієї статті, – уповноваженому центральному органу зауваження і пропозиції до планованої діяльності, обсягу досліджень та рівня деталізації інформації, що підлягає включенню до звіту з оцінки впливу на довкілля. У разі отримання зауважень і пропозицій громадськості відповідний уповноважений орган повідомляє про них суб'єкту господарювання та надає

йому копії зауважень і пропозицій протягом трьох робочих днів з дня їх отримання. Відповідно до пункту 10 статті 5, суб'єкт господарювання при підготовці звіту з оцінки впливу на довкілля враховує повністю, враховує частково або обґрунтовано відхиляє зауваження і пропозиції громадськості, надані в процесі громадського обговорення обсягу досліджень та рівня деталізації інформації, що підлягає включенню до звіту з оцінки впливу на довкілля. Статтею 7 цього Закону передбачені громадські обговорення у процесі оцінки впливу на довкілля. Витрати, пов'язані з проведенням громадського обговорення, несе суб'єкт господарювання [165].

Проаналізовано норми нещодавно введених в дію Законів України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації європейських екологічних норм про охорону середовища рідкісних видів тварин і рослин» [146] від 7 лютого 2017 року № 1829-VIII та «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо виконання Конвенції про охорону дикої флори та фауни і природних середовищ існування в Європі» [145] від 7 лютого 2017 року № 1832-VIII, що вносять суттєві зміни в правозастосувальну екологічну практику і допоможуть впровадити європейські адміністративно-правові засади у функціонування вітчизняної екологічної сфери.

Зазначені закони підсилюють адміністративну відповідальність за забруднення лісів, порушення вимог пожежної безпеки в лісах; удосконалюють адміністративні норми щодо захисту тварин від жорстокого поводження; підсилюють охорону червонокнижних видів флори й фауни, тваринного й рослинного світу. Головним інструментом адміністративно-правового впливу даних законів є підвищення адміністративної відповідальності, зокрема, значне (в 5–10 і більше разів) зростання розміру штрафів за порушення екологічного законодавства та введення в дію нових.

Угодою про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами–членами, з іншої сторони [206] визначено, що Співробітництво має на меті

збереження, захист, поліпшення і відтворення якості навколишнього середовища, захист громадського здоров'я, розсудливе та раціональне використання природних ресурсів та заохочення заходів на міжнародному рівні, спрямованих на вирішення регіональних і глобальних проблем навколишнього середовища, *inter alia*, у таких сферах:

- 1) зміна клімату;
- 2) екологічне управління та аналогічні питання, зокрема освіта й навчальна підготовка, доступ до інформації з питань навколишнього середовища та процесу прийняття рішень;
- 3) якість атмосферного повітря;
- 4) якість води та управління водними ресурсами, включаючи морське середовище;
- 5) управління відходами та ресурсами;
- 6) охорона природи, зокрема збереження і захист біологічного та ландшафтного різноманіття (екомережі);
- 7) промислове забруднення і промислові загрози;
- 8) хімічні речовини;
- 9) генетично-модифіковані організми, в тому числі у сільському господарстві;
- 10) шумове забруднення;
- 11) цивільний захист, зокрема стихійні лиха і антропогенні загрози;
- 12) міське середовище;
- 13) екологічні збори [207].

Додатком XXI до глави 6 «Навколишнє природне середовище» [47] вищевказаної Угоди [206] передбачено, що Україна зобов'язується поступово наблизити своє законодавство до законодавства ЄС у певні терміни. Цей додаток охоплює такі сфери, як :

- 1) управління довкіллям та інтеграція екологічної політики у інші галузеві політики;
- 2) якість атмосферного повітря;

- 3) управління відходами та ресурсами;
- 4) якість води та управління водними ресурсами, включаючи морське середовище;
- 5) охорона природи;
- 6) промислове забруднення та техногенні загрози;
- 7) зміна клімату та захист озонового шару;
- 8) генетично модифіковані організми.

Зобов'язання по кожній сфері передбачають імплементацію Директив ЄС та надання певних повноважень органам, які можна побачити у запропонованій автором таблиці (*Додаток Є*).

Угодою про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони [206] передбачається імплементація великої кількості актів Європейського Союзу та надання певних повноважень новоствореним органам.

Оскільки поступове наближення (апроксимація) законодавства України до права та політик ЄС у сфері охорони навколишнього природного середовища має здійснюватися протягом двох–десяти років, починаючи з 1 листопада 2014 року, передбачається, що «вивчення прогресу, досягнутого у ході проведення регулярних діалогів, визначених у Розділі V («Економічне та галузеве співробітництво») цієї Угоди», відбуватиметься в рамках механізмів, передбачених пунктами 3 та 4 статті 466 Угоди про асоціацію. Основою цих механізмів є Рада асоціації та Комітет асоціації, наділений повноваженнями створювати відповідні підкомітети [121, с. 12].

Наголошено, що механізми європейської інтеграції мають на увазі також набагато ширше залучення громадськості до екологічного планування, врахування громадської думки в його ході. Остання має на увазі на національному рівні законодавства України розробку цілого ряду інститутів і норм адміністративного права, раніше відсутніх в ньому. Стосовно до екологічного нагляду, мова йде про встановлення чіткого розмежування

повноважень, орієнтованості нагляду не тільки на виявлення та припинення, а й попередження екологічних правопорушень. Завданням екологічного нагляду, згідно з логікою відповідної діяльності, прийнятої в європейській спільноті, стає не застосування санкцій відповідних правових норм, а така побудова механізму адміністративно-правового регулювання, який би дозволив досягати такого рівня ефективності та організованості суспільних відносин, при яких санкції виступали б в ролі «рушниця на сцені».

Відмітною ознакою загальноєвропейської системи адміністративно-правового регулювання в екологічній сфері та вирішення екологічних проблем стає увага до розвитку системи екологічного моніторингу. У зв'язку з цим, в якості одного з актуальних напрямків удосконалення адміністративно-правового забезпечення євроінтеграційних процесів в екологічній сфері України пропонується визначити уточнення об'єктів моніторингу і правових форм його здійснення як на національному рівні в цілому, так і на рівні окремих регіонів і місцевих громад. Важливим в системі екологічного моніторингу слід вважати встановлення його критеріїв, своєчасний перегляд екологічних норм. Автор вважає, що в національному законодавстві України необхідно закріпити норму про недопущення перегляду екологічних нормативів в сторону їх погіршення.

Наголошено, що, з точки зору досвіду ефективного адміністрування в екологічній сфері ЄС та його інститутів, особливо важливим напрямом удосконалення адміністративно-правового забезпечення євроінтеграційних процесів в екологічній сфері України є трансформація інституту екологічної експертизи. В цьому напрямку доцільно говорити про конкретизацію специфічного переліку об'єктів регіональної екологічної експертизи з урахуванням специфіки екологічних, соціальних та економічних умов відповідного регіону.

Пов'язаним з екологічним моніторингом напрямком удосконалення адміністративно-правового забезпечення євроінтеграційних процесів в екологічній сфері України виступає і розвиток системи екологічного

нормування в цілому. В Україні дана система формувалася за радянських часів, виходячи із завдань прискореної індустріалізації країни тоталітарними методами, при реалізації яких екологічні нормативи, хоча і визнавалися, але не відіграли будь-якого істотного значення, до того ж, як і всі в Радянському Союзі, вони носили виключно плановий, централізований характер.

Відтак, слід означити необхідність впровадження підходу, який би визначав застосування заходів адміністративно-правового регулювання в залежності від категорії об'єкта, який здійснює негативний вплив на навколишнє середовище, а також вжиття заходів щодо формування зацікавленості у використанні найкращих доступних технологій з урахуванням реального стану навколишнього середовища в регіоні.

Висновки до розділу 3

Інтеграція правової системи України з правовою системою ЄС повинна здійснюватися не тільки на рівні правових норм, а й на рівні механізмів їх реалізації, правозастосовчої діяльності та її інструментів і засобів, а також на рівні юридичної техніки.

Аналіз системи екологічних норм та стандартів України, що підлягають гармонізації з загальноєвропейським законодавством, дозволяє прийти до висновку про те, що дану сукупність утворюють велике коло правових норм, які можна класифікувати на загальні (закріплюють базові екологічні імперативи) і спеціальні, які представлені екологізованими нормами і нормами-гарантіями. Загальний обсяг зазначених норм на даний момент надзвичайно великий, і всіма ними виконуються різні, причому іноді суперечливі функції в адміністративно-правовому механізмі регулювання екологічних відносин.

Для України успішне здійснення інтеграції в загальноєвропейський простір в контексті вирішення загальноєвропейських екологічних проблем являє собою не стільки економічний, але й загальносоціальний і політичний

інтерес, заснований не лише на прагматичних інтересах, а й на загальноєвропейській ідентичності та культурі, турботі про якість життя майбутніх поколінь країн Європи. Необхідною на євроінтеграційному шляху є гармонізація законодавства, в силу як значущості самого права в житті суспільства, так і його взаємозв'язку з іншими сферами суспільного життя.

Питання гармонізації правових систем України та ЄС в даний час набувають особливої актуальності, але і в упорядкуванні та гармонізації існуючих, в усуненні протиріч і правових колізій, що виникли вже на сучасному етапі. В цьому контексті важливою особливістю європейської інтеграції є зміна ціннісних орієнтирів публічної влади, що виявляється в більш вираженому владному впливі на економічні відносини, обумовленого природоохоронними інтересами держави, шляхом прийняття природоохоронних заходів.

Проаналізовано норми нещодавно введених в дію Законів України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації європейських екологічних норм про охорону середовища рідкісних видів тварин і рослин» від 7 лютого 2017 року № 1829-VIII та «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо виконання Конвенції про охорону дикої флори та фауни і природних середовищ існування в Європі» від 7 лютого 2017 року № 1832-VIII, що вносять суттєві зміни в правозастосувальну екологічну практику і допоможуть впровадити європейські адміністративно-правові засади у функціонування вітчизняної екологічної сфери. Зазначені закони підсилюють адміністративну відповідальність за забруднення лісів, порушення вимог пожежної безпеки в лісах; удосконалюють адміністративні норми щодо захисту тварин від жорстокого поводження; підсилюють охорону червонокнижних видів флори й фауни, тваринного й рослинного світу. Головним інструментом адміністративно-правового впливу даних законів є підвищення адміністративної відповідальності, зокрема, значне (в 5–10 і більше разів) зростання розміру штрафів за порушення екологічного законодавства та введення в дію нових.

Здійснено логіко-юридичний аналіз нормативно-правової бази євроінтеграційних перетворень в Україні, починаючи з 1998 року. Визначено, що їх істотним недоліком є відсутність визначення напрямків роботи по інтеграції і гармонізації Міністерства юстиції, Верховного Суду та Генеральної прокуратури, що має безпосереднє відношення до юридичного аналізу та імплементації норм європейського права. Відзначено, що в більш пізніх нормативних актах, дане упущення також не було скориговано (Указ Президента України № 398 від 07.07.2015 р. містить лише норму про припинення дії Указу № 148 від 24.02.1998 р., не вносячи змін в матеріально-правовий зміст цього документу).

Зроблено висновок про те, що існуючі напрацювання в галузі юридичної техніки, правозастосування характеризують європейське адміністративне законодавство не тільки як високоефективне, але і в якості еталону для інших держав світу. Водночас, внутрішньосистемні зв'язки екологічного управління, на даний момент, також залишаються поза інтересом процесів європейської інтеграції України. Проте, без їх залучення в зазначені процеси, європейська інтеграція у цілому та у досліджуваній нами сфері суспільних відносин буде неефективною.

Отже, не зважаючи на затверджену Концепцію реформування системи державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища та встановлені терміни реалізації, Державна екологічна інспекція виконує свою функції. Відтак, Концепція має лише декларативний характер. Окрім того, даною Концепцією лише передбачається розгалужена система органів Служби, яку планується створити, але не зазначається прямо, функції яких державних органів покладуть на дану Службу. Тому вбачаємо за доцільно внесення змін до Концепції, додавши до її тексту розділи, що передбачають забезпечення ліквідації дублювання функцій з нагляду (контролю) центральних органів виконавчої влади з конкретизацією функцій, які передадуть Службі та їх обсягів, оскільки наразі фактично передбачається лише ліквідація Державної екологічної інспекції та передача її повноважень іншому органу.

Проаналізовано Закон України «Про оцінку впливу на довкілля», який було прийнято у 2017 році та надано пропозицію включити у нього поняття «екологічного конфлікту». Розглянуто Концепцію реформування системи державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища та доведено, що заходи, передбачені даною Концепцією не реалізуються вчасно. Окрім того, Державну екологічну інспекцію не ліквідовано, нову Службу, що було передбачено, не створено. Відтак, пропонується визначити функції різних органів, повноваження яких дублюються, про що йдеться у даній Концепції.

ВИСНОВКИ

У результаті дисертаційного дослідження сформульовано ряд висновків, пропозицій та рекомендацій, спрямованих на нове вирішення наукового завдання щодо визначення та узагальнення адміністративно-правових та організаційних засад забезпечення євроінтеграційних процесів в екологічній сфері України, специфіки форм та методів даного забезпечення, а також адаптації чинного законодавства та практики його застосування до вимог, норм та стандартів ЄС. Основні з них такі.

1. Здійснено теоретичне узагальнення понятійно-категоріального апарату проблематики дослідження, що дозволило охарактеризувати концепції та принципи інтеграційної розбудови Європейського Союзу в контексті необхідності розкриття сутнісних аспектів забезпечення євроінтеграційних процесів в екологічній сфері України. Зазначені результати дозволили сформувати та структурувати теоретичну базу удосконалення системи адміністративно-правового регулювання євроінтеграційних процесів для потреб розвитку екологічної сфери в європейських країнах, що не входять до складу ЄС, але заявили про намір інтегруватись до даної структури, зокрема – для України.

2. Розглянуто поняття «євроінтеграційний процес», «європейський інтеграційний простір», «євроінтеграційна політика», «правова інтеграція», «адміністративно-правове забезпечення», «інституційне забезпечення», «екологічна сфера» в їх взаємозв'язку та взаємообумовленості, на основі чого систематизовано термінологічну базу дослідження та представлено авторське визначення поняття «інституційне забезпечення євроінтеграційних процесів в екологічній сфері України» як сукупності органів публічної влади України (інститутів політично організованого суспільства сучасного типу), а також недержавних інституцій та громадських організацій, що забезпечують правові, організаційні і економічні умови здійснення та розвитку екологічної діяльності.

3. Виявлено переваги євроінтеграції України в різних сферах суспільного життя та загальні способи забезпечення реалізації даних переваг, що дозволило окреслити пріоритети євроінтеграційної політики України в екологічній сфері в сучасних умовах. Визначено, що євроінтеграційна політика України в екологічній сфері – це діяльність уповноважених в екологічній сфері органів публічного управління щодо визначення основних шляхів інтеграції в екологічній сфері нашої держави до ЄС, бачення відповідного роду проблем під час реалізації заданого курсу, а також їх безпосереднє вирішення та сприяння розвитку держави та громадянського суспільства у напрямку європейської інтеграції в екологічній сфері. Встановлено, що вибір Україною свого інтеграційного курсу має стати для держави основою для модернізації країни, загальнонаціонального єднання, гарантування громадянам та жителям держави конституційних прав та свобод, які мають ґрунтуватися на європейських стандартах та положеннях, зокрема – в екологічній сфері.

4. Дослідження європейських стандартів в екологічній сфері як елементу інституційного та адміністративно-правового забезпечення євроінтеграційних процесів в екологічній сфері України показало, що адаптація національного законодавства до норм Європейського Союзу є однією з найважливіших складових політики європейського вибору України. Головним завданням на цьому шляху є не просто імплементація, але приведення в дію даних норм, створивши для цього інституційний, організаційно-фінансовий, економічний та інші механізми впровадження; визначення їх основних етапів та методів, усунення проблем та колізій у нормах національного законодавства, без чого неможлива подальша їх адаптація.

5. Виокремлено основні принципи євроінтеграційної політики України в сфері адміністративного права в контексті проблем вітчизняної екологічної сфери, а саме: відповідності міжнародним стандартам; сталості, передбачуваності, легітимності, демократичності, справедливості, моральності, гласності, поєднання інтересів особи й держави, недопущення перегляду екологічних нормативів та стандартів в сторону їх погіршення. Вказані

принципи є основою для практичної реалізації конкретних засобів адміністративно-правового забезпечення євроінтеграційних процесів в екологічній сфері.

6. Проаналізовано інституційне забезпечення євроінтеграційних процесів в екологічній сфері України, що дозволило визначити особливу залежність ефективності адміністративно-правового забезпечення євроінтеграційних процесів в екологічній сфері України від готовності відповідних інститутів до її сприйняття та інтеграції в інші політики, а також від взаємовідносин між цими інститутами та головним уповноваженим державним органом регулювання в екологічній сфері (в першу чергу – Міністерства екології та природних ресурсів). Передумовою розвитку інституційного забезпечення євроінтеграційних процесів в екологічній сфері України є поступове наближення вітчизняної моделі адміністративно-правового забезпечення в екологічній сфері до аналогічних моделей, які сформовані в країнах Європейського Союзу, зокрема в країнах постсоціалістичного табору та передбачають широке застосування інструментарію стимулювання впровадження сучасних технологій, модернізації виробничо-технічної бази підприємств, комплексне використання та мінімізація відходів виробництва, розвиток альтернативної енергетики та безвідходних технологій.

На основі проведеного аналізу встановлено, що система інституцій щодо забезпечення досліджуваних питань адміністративно-правового забезпечення євроінтеграційних процесів в екологічній сфері України досить широка і включає цілий ряд публічних органів (Міністерство екології та природних ресурсів України, Державна екологічна інспекція України, Державна служба України з надзвичайних ситуацій, тощо), як державних так і громадських організацій, що в свою чергу викликає цілий ряд проблемних опосередкованих питань, пов'язаних з координацією і узгодженням спільної діяльності. Відтак, в розрізі підвищення ефективності досліджуваних питань доцільним є розробка та реалізація спільних програм між органами загальної та спеціальної

компетенції, спрямованих на забезпечення євроінтеграційних процесів в екологічній сфері України.

7. Розкрито особливості та виявлено проблеми організаційно-правового забезпечення євроінтеграційних процесів в екологічній сфері України, що дозволило запропонувати системну модель формування нормативно-правової та організаційної бази адміністративно-правового забезпечення в екологічній сфері України в процесі реалізації євроінтеграційних перетворень в країні. Сутність даної моделі полягає у системному, послідовному та структурованому представленні сукупності взаємопов'язаних інструментів та порядку задіяння інструментарію адміністративно-правового регулювання на інституційному та організаційному рівні в процесі реалізації процесу організаційних перетворень для удосконалення адміністративно-правового забезпечення євроінтеграційних процесів в екологічній сфері країни.

8. Сформовано напрямки та рекомендації по формуванню стратегії співробітництва України та Європейського Союзу в екологічній сфері, що дозволило окреслити шляхи адаптації вітчизняного законодавства до європейських норм та стандартів. Визначено, що на початкових етапах, з метою підтримки планомірності процесу і якнайшвидшого досягнення політично і соціально значущих результатів, доцільно гармонізувати законодавство України в пріоритетних напрямках співробітництва. Найбільше значення серед них має адаптація адміністративної нормативної системи в галузі екологічного та ресурсного права (включаючи земельне). Важливою особливістю європейської інтеграції представляється і зміна ціннісних орієнтирів самої держави, яка проявляється в посиленні владного впливу органів публічної влади на економічні відносини, зумовлені природоохоронними інтересами держави, шляхом прийняття природоохоронних законів.

9. Визначено, що важливою умовою зближення національного законодавства з європейським, є створення спеціальної системи управління процесами гармонізації законодавства. Аналіз системи норм екологічного права України, що підлягають гармонізації з загальноєвропейським законодавством,

дозволив зробити висновок про те, що дану сукупність утворюють велике коло правових норм, які можна диференціювати на загальні, які закріплюють базові екологічні імперативи) і спеціальні, які представлені екологічними нормами і нормами-гарантіями. Загальний обсяг зазначених норм, на даний момент, надзвичайно великий і визначає різні, причому іноді суперечливі функції в адміністративно-правовому механізмі регулювання екологічних відносин. Наголошено, що внутрішньосистемні зв'язки екологічного управління на даний момент залишаються поза полем інтересу процесів європейської інтеграції України. Водночас, без їх залучення в зазначені процеси, на думку автора, європейська інтеграція може виявитися багато в чому формальною процедурою.

10. Показано, що істотним недоліком адміністративно-правового забезпечення євроінтеграційних процесів в екологічній сфері України є те, що внутрішньосистемні зв'язки екологічного управління, на даний момент, залишаються поза інтересом процесів європейської інтеграції України. Зроблено висновок про те, що існуючі напрацювання в галузі юридичної техніки, правозастосування характеризують європейське адміністративне законодавство не тільки як високоефективне, але і в якості еталону для інших держав світу. Сформовано пропозиції та рекомендації щодо удосконалення системи адміністративного права та процесу України стосовно його адаптації та узгодження з нормами та стандартами, представленими в європейському законодавстві.

11. Відзначено, що новітні європейські підходи в екологічному управлінні поширюються на всі його рівні і стадії, охоплюючи весь адміністративно-правовий механізм правового регулювання екологічних суспільних відносин. В цьому контексті визначено важливу роль планування в удосконаленні системи адміністративного регулювання в екологічній сфері за європейським зразком. Доцільно на державному рівні встановити обов'язковість розробки, прийняття і реалізації у встановлені терміни екологічних планів і програм на основі документів екологічної паспортизації території, а також з умовою впровадження механізмів державно-приватного партнерства. Відмітною ознакою формування

загальноєвропейської системи адміністративно-правового регулювання євроінтеграційних процесів в екологічній сфері в Україні стає увага до розвитку систем екологічного контролю, моніторингу, адміністративного перегляду екологічних норм і нормативів (в тому числі – штрафів та обмежень), трансформація інституту екологічної експертизи.

12. На основі аналізу Закону України «Про оцінку впливу на довкілля» (2017 р.) надано пропозицію включити у нього поняття «екологічного конфлікту». З аналізу Концепції реформування системи державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища, констатовано, що вона має лише декларативний характер. Державну екологічну інспекцію не ліквідовано, нову Службу, на яку повинні були покласти обов'язки інспекції не створено. Запропоновано внести зміни до Концепції щодо конкретизації функцій, які передадуть Службі та їх обсяги у ті розділи, що передбачають забезпечення ліквідації дублювання функцій з нагляду (контролю) центральних органів виконавчої влади.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авер'янов В. Б. Ще раз про зміст і співвідношення понять «державне управління» і «виконавча влада»: проблемні нотатки // Право України. 2004. № 5. С. 113-115.
2. Аграрне право України: Підручник. За ред. О.О. Погрібного. Київ: Істина, 2006. 448 с.
3. Адміністративне право України: основні поняття. Навчальний посібник. За заг. ред. І. П. Голосніченка. Київ: ГАН, 2005. 232 с.
4. Адміністративне право. Підручник. За ред. Битяка Ю. П., Гаращука В. М., Зуй В. В. Харків: Право, 2010. 624 с.
5. Алексєєв С. С. Теорія права. Москва. Бек. 1994. С. 109-110.
6. Андрейцев В. І. Актуальні проблеми конвергенції екологічного законодавства України до законодавства ЄС // Актуальні проблеми конвергенції екологічного законодавства України до Законодавства Європейського Союзу: матеріали Всеукраїнського наук.-практ. круглого столу, м. Дніпро, 29.10.2016 р. Дніпро. 2016. С. 5.
7. Андрейцев В. І. Право екологічної безпеки: Навчальний та науково-практичний посібник. Київ: Знання-Прес, 2002. 332 с.
8. Арістова І. В. Курко М. Н. Компетенція та роль органів державної влади України у сфері правового забезпечення // Вісник Національного університету внутрішніх справ. 2004. Вип. 27. С. 272-280.
9. Арістова І. В., Ткаченко В. В. Інформаційне законодавство України: проблеми адаптації до міжнародних правових стандартів: Монографія. За заг. ред. І. В. Арістової. Київ: Редакційно-видавничий центр НУБіП України 2015. 185 с.
10. Балюк Г. І. Досвід правового регулювання відносин щодо охорони навколишнього середовища та забезпечення екологічних прав громадян на рівні Європейського Союзу та його значення для адаптації законодавства України // Бюлетень Міністерства юстиції України. Київ, 2007. № 5. С. 77-98.

11. Беззуб І. Сучасний стан і перспективи української євроінтеграції. Режим доступу до статті: http://nbuviar.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1209:suchasnij-stan-i-perspektivi-ukrajinskoji-evrointegratsiji&catid=8&Itemid=350.
12. Бирюков П. Н. Международное право: углубленный курс. Учебник. Москва: Юрайт. 2012. 793 с.
13. Бобкова А. Г. Щодо правового режиму екологічного підприємництва у контексті договору про асоціацію України з ЄС // Проблеми інтеграції та диференціації в екологічному праві: матеріали Всеукр. наук.-практ. круглого столу, м. Дніпропетровська, 25.09.2014 р. Дніпропетровськ, 2014. С. 69-74.
14. Боклан Д. С. Взаимодействие международного экологического и международного экономического права: дисс ... докт. юрид. наук: 12.00.10. Москва, 2016. 414 с.
15. Бринчук М. М. Екологічне право: підручник Москва. ИНФРА-М. 2004. С. 36.
16. Василюк О. Протягом 5 років в Україні стане більше заповідних лісів. 21.01.2015 р. Режим доступу: <http://necu.org.ua/protyahom-5-rokiv-v-ukrayini-stane-bilshe-zapovidnyh-lisiv/>.
17. Вергун Т. Європейські стандарти - європейська якість. 2015. Режим доступу: <http://sdcrisis.org/uk/node/268>
18. Взаимодействие международного экологического и международного экономического права. Режим доступу: <http://www.dslib.net/pravo-evropy/vzaimodejstvie-mezhdunarodnogo-jekologicheskogo-i-mezhdunarodnogo-jekonomicheskogo.html>
19. Вилегжаніна О. Є. Основні тенденції розвитку екологічного права Європейського Союзу: дис. ... д-ра юрид. наук 12.00.10. М. 2005.
20. Вилегжаніна О. М. Морські природні ресурси (міжнародно-правовий режим). М. Діло. 2001. С. 168.

21. Вронська Г. Охорона довкілля online. Що гальмує перехід до стандартів ЄС // Європейська правда. 26 квітня 2016 р. Режим доступу: <http://www.eurointegration.com.ua/experts/2016/04/26/7048265/>.

22. Вронська Г. Хто забезпечить євроінтеграцію водної галузі. Європейська правда. 28.01.2016 р. Режим доступу: <http://www.eurointegration.com.ua/experts/2016/01/28/7043956/>.

23. Галаган М. А. Евроинтеграционная политика как объект научного анализа. Вестник государственного и муниципального управления. 2013. № 4. С. 243-248.

24. Гайдуцький П. Україна – ЄС: проблеми інтеграції. 2013. Дзеркало тижня. Режим доступу до статті <http://wto.in.ua/index.php?lang=ua&get=34&id=2807>.

25. Гамор Ф. Заповідній справі – європейські стандарти. 20.05.2015 р. Режим доступу: <http://zakarpattyua.net.ua/News/140143-Zapovidnii-spravi-ievropeiski-standarty>.

26. Гафурова О. Розвиток сільських територій за законодавством Європейського Союзу // Науковий вісник Ужгородського національного університету: Серія Право. 2016. Вип. 40 (1) С. 118-121. Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2016_40\(1\)__28](http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2016_40(1)__28).

27. Гетьман А. П., Шульга М. В. Екологічне право України: Підручник. Харків. Право. 2005. Режим доступу: http://www.ebk.net.ua/Book/law/getman_ekoru/zmist.htm.

28. Гетьман А. П. Екологічна функція держави в сучасних глобалізаційних процесах // Проблеми законності: збірник наукових праць. 2015. Випуск 128. С. 145-153.

29. Гетьман А. П. Концепція розвитку екологічного права та законодавства як передумова забезпечення національної екологічної політики // Вісник Національної академії правових наук України. Харків. 2013. № 2 (73). С. 165-173.

30. Гетьман А. П., Лозо В. И. Имплементация законодательства об обращении с отходами ЕС в правовую систему Украины // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції: Екологічна та техногенна безпека населених пунктів України. Проблеми утилізації та видалення побутових та промислових відходів (еколого-соціальні, технічні та правові проблеми). За заг. ред. О.І. Бондаря та А.П. Гетьмана. Харків. 2016. С. 14-21.

31. Гетьман А. П., Лозо В. И. Правовые проблемы экологической политики Европейского Союза и Украины: монография. Харьков: Право. 2014. 280 с.

32. Гиренко І. В. Конвенція про охорону біорізноманіття в системі правового регулювання збереження рослинного світу // Матеріали четвертої міжнар. наук. конф.: Міжнародні читання з міжнародного права пам'яті професора П.Є. Казанського. Націон. ун-т «Одеська юридична академія» Одеса: Фенікс. 2013. С. 451-454.

33. Гиренко І. В. Правова охорона рослинного світу України: сучасна парадигма: Монографія. За заг. ред. В.І. Семчика. Київ: НУБіП України. 2015. 433 с.

34. Гулак О. В. До питання забезпечення екологічної безпеки в сучасних соціально-економічних умовах // Електронне наукове фахове видання «Порівняльно-аналітичне право», 2016. № 1. С. 182-185. Режим доступу: http://www.pap.in.ua/1_2016/54.pdf

35. Горбачев М. С. Реальность и гарантии безопасного мира / М. С. Горбачев // Право. 1987. 17 сентября.

36. Грицяк І. А. Розвиток європейського управління в контексті впливу на державне управління в Україні : автореф. дис. ... д-ра наук з держ. упр. : 25.00.01. Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. К. 2006. 36 с.

37. Гулак О. В. Інституційні складові визначення вектору руху країни // Науковий вісник публічного та приватного права № 1. 2015. С. 81-84. Режим доступу: <http://www.nvppp.in.ua/index.php/vip1>.

38. Гулак О. В. Шляхи побудови ефективних державних інституцій: виклики сьогодення // Науковий вісник публічного та приватного права № 2. 2015. С. 11-14. Режим доступу: <http://www.nvppp.in.ua/index.php/vip2>.

39. Декларація про державний суверенітет України від 16.07.1990 р. № 55-XXI. Відомості Верховної Ради УРСР. 1990 р. № 31. Ст. 429.

40. Декларація Ріо-де-Жанейро щодо навколишнього середовища та розвитку: міжнародний документ від 14.06.1992 р. Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_455.

41. День довкілля в парламенті: чи проголосують депутати за європейські екологічні стандарти. Режим доступу: <http://ecology.zt.gov.ua/novyny04102016.htm>.

42. Деякі питання адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу: Постанова Кабінету Міністрів України від 15.10.2004 р. № 1365. Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1365-2004-%D0%BF>.

43. Джигирей В. С. Екологія та охорона навколишнього природного середовища: навч. Посібник. Київ: Т-во «Знання», КОО. 2007. 422 с.

44. Директива 2008/50/ЄС Європейського парламенту та ради від 21.05.2008 р. про якість атмосферного повітря та чистіше повітря для Європи. Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_950.

45. Дмитренко Е. С. Міжнародні стандарти створення і діяльності спеціального антикорупційного органу в Україні // Вісник Національної академії прокуратури України. 2015. № 1. С. 29-34.

46. Договір про Європейський Союз (консолідована версія станом на 1 січня 2005 року Додатково див. Протоколи від 7 лютого 1992 року, від 2 жовтня 1997 року, від 2 жовтня 1997 року, від 2 жовтня 1997 року, від 2 жовтня 1997 року, від 2 жовтня 1997 року, від 2 жовтня 1997 року, від 2 жовтня 1997 року, від 2 жовтня 1997 року, від 26 лютого 2001 року, Ніццький договір від 26 лютого 2001 року Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/MU92338.html

47. Додаток XXI до глави 6 «Навколишнє природне середовище» Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. Режим доступу: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/ugoda-pro-asociaciyu/30_Annex.pdf.

48. Дубей В. Україна на шляху впровадження екологічних стандартів «євро» як необхідності розвитку євроінтеграційних процесів. Режим доступу: <http://vuzlib.com/content/view/1606/35/>

49. Екологічна безпека: правове забезпечення в Україні: навчально-довідковий посібник / упор. М. Г. Вербенський, Т. О. Проценко, О.І. Логвиненко та ін. Київ, Харків: Мачулін, 2016. 846 с.

50. Екологічне право (Теоретичні засади структурно-правової організації забезпечення екологічної безпеки). Режим доступу: <http://www.vuzlib.su/books/401>

51. Екологічне право України. Академічний курс: підручник / за ред. Ю. С. Шемшученка. Київ: ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2005. 848 с.

52. Екологічне право України. Загальна частина: навч. посібник / за ред. В. І. Курила. Київ: Алерта, 2015. 620 с.

53. Євдощук М. І. Деякі питання розвитку геологічної галузі України в умовах євроінтеграції // Мінеральні ресурси України. 2015. № 1. С. 3-6. Режим доступу: http://ukrdgri.gov.ua/wp-content/uploads/2016/07/mru_01_2015_03.pdf.

54. Євроінтеграційна діяльність. Режим доступу: http://www.amc.gov.ua/amku/control/main/uk/publish/printable_article/84854;jsessionid=52C3AD3D5B15477284D0BCC5DFC14CA1.app1

55. Європейська інтеграція України: політики-правові проблеми / За ред.. В. П. Горбатенка: Монографія. К. Вид-во «Юридична думка». 2005. 332 с.

56. Європейська стандартизація. Режим доступу: <http://library.if.ua/book/150/9987.html>

57. Європейські експерти допоможуть Україні адаптувати екологічне законодавство до норм ЄС. Режим доступу: <http://menr.gov.ua/press->

center/news/123-news1/3452-yevropeiski-eksperty-dopomozhut-ukraini-adaptuvaty-ekolohichne-zakonodavstvo-do-norm-yes

58. Європеїзація публічного адміністрування в Україні в контексті європейської інтеграції: матеріали науково-практичної конференції. 17 грудня 2009 р., м. Дніпропетровськ. Режим доступу: http://www.dridu.dp.ua/konf/konf_dridu/2009_12_17%20konf.pdf.

59. Ємельянова М. М. До питання про підтримку екологічної безпеки в XXI столітті. Євразійський юридичний журнал. 2012. № 11(54). С. 60-63.

60. Єрмоленко В., Тубальцева В. Європейські стандарти – це угода про мінімальні вимоги до безпечності // Європейська правда. 25 грудня 2014 р. Режим доступу : <http://www.eurointegration.com.ua/interview/2014/12/25/7029146/>.

61. Єрмоленко В. М. Окремі проблемні аспекти кодифікації екологічного законодавства // Актуальні питання кодифікації екологічного законодавства України. Харків: Нац. унт «Юридична академія України ім. Ярослава Мудрого». 2012. С. 34-37.

62. Жочкина И. Н. Региональное государственное экологическое управление: концепция современного механизма правового регулирования: дисс... к. ю. н.: 12.00.06. Федеральное государственное бюджетное образовательное учреждение высшего образования «Московский государственный университет имени М. В. Ломоносова», 2015. 277 с.

63. Загальні вимоги ЄС до імпортованих товарів. Режим доступу: <http://ukraine-eu.mfa.gov.ua/ua/Ukraine+-+EU+export-import+helpdesk+/Non-tariff+regulation/Загальні+вимоги+ЄС+до+імпортованих+товарів>

64. Загальнодержавна програма адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу: Закон України від 18.03.2004 р. № 1629-IV. Відомості Верховної Ради України. 2004 р. 29. Ст. 367.

65. Зайченко І. В. Педагогіка (Поняття процесу навчання, його структура). Режим доступу: <http://westudents.com.ua/glavy/48690-81-ponyattya-protsesu-navchannya-yogo-struktura.html>.

66. Заповідній справі – європейські стандарти. Режим доступу: http://econews.bei.org.ua/2015/05/blog-post_10.html.

67. Захист екологічних прав людини у праві Європейського Союзу. 2016. Режим доступу: http://ukrainepravo.com/international_law/european_union_law/zakhyst-ekologichnykh-prav-lyudyny-u-pravi-evropeyskogo-soyuzu/

68. Збарашук О. В. Державна регіональна політика: механізми забезпечення комплексного і збалансованого соціально-економічного розвитку регіонів: дис. кандидата наук з держ. упр. : 25.00.02. Одеса. 2009. 246 с.

69. Звіт про виконання Порядку денного асоціації та Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом. За січень-травень 2016 року. Режим доступу: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/zviti-pro-vikonannya/AA_GOEI_REPORT_%205%20m%202016_final_060616.pdf.

70. Земельний кодекс України: Закон Верховної Ради УРСР від 18.12.1990 р. № 561-XII. Відомості Верховної Ради УРСР. 1991 р. № 10. Ст. 98.

71. Ільченко О. В. Основні положення політики інтеграції України до Європейського Союзу // Науково-теоретична конференція викладачів, аспірантів, співробітників та студентів юридичного факультету Сумського державного університету. Ч. 2. Суми, 20 квітня 2011 року: матеріали конференції. Режим доступу : http://elkniga.info/book_275_glava_14_OSNOVN%D0%86_POLOZHENNJA_POL%D0%86TIKI.html.

72. Інституційне забезпечення європейської інтеграції. Урядовий портал. Режим доступу : http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=230525707.

73. Каверина К. С. Механизм реализации норм административного права: автореф. дисс... к.ю.н.: 12.00.04. М.: Евразийская Акад. Административных наук, 2015. 131 с.

74. Калина М. С. Євроінтеграційна політика як чинник оптимізації державного управління України // Ефективність державного управління в контексті глобалізації та євроінтеграції: Матеріали наук.-практ. конф. за міжнар. участю (29 трав. 2003 р., м. Київ). К. 2003. Т. 1. С. 443-446.

75. Калина М. С. Особливості євроінтеграційної політики України // Вісник НАДУ при Президентіві України. 2004. № 2. С. 125-132.

76. Калина М. С. Особливості та напрями оптимізації державної євроінтеграційної політики України в умовах глобалізації. Режим доступу до статті: http://www.academy.gov.ua/%5CNMKD%5Clibrary_nadu%5CAvtoreferat%5Cf9ddf920-74c3-4f6a-a79c-4fd2e3b0bd56.pdf.

77. Калиниченко П. А., Рациборинская Д. Н. Защита экологических прав в законодательстве Европейского сообщества // Экологическое право. 2003. № 2. С. 55-60.

78. Карпук А., Дзюбенко О. Лісове господарство України в умовах євроінтеграційних викликів : інституційне підґрунття модернізації // Економіка природокористування. Режим доступу : http://lesovod.blogspot.com/2016/01/blog-post_70.html.

79. Картахенський протокол про біобезпеки до Конвенції про біологічне різноманіття // Офіційий вісник України від 25.10.2002 р. № 41. Стор. 5. Ст. 1900.

80. Київець О. В. Європейські правові стандарти як міжнародно- правова категорія // Європейські студії і право. № 1 (5). 2012. Режим доступу: <http://eurolaw.org.ua/11-ukrainian-journal-of-european-studies/1-5-2012/44-2011-12-29-14->.

81. Кирилук Н. В. Особливості реалізації принципу суверенної рівності держав у сучасному міжнародному праві. Дис... канд. юрид. наук: 12.00.11. Одеса. 2014. 180 с.

82. Коломоєць Т.О. Адміністративний примус у публічному праві України: теорія, досвід та практика реалізації. Дис... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Запорізький держ. Ун-т. Запоріжжя. 2005. 465 с.

83. Комарницький В. М. Екологічне право : навчальний посібник / В.М. Комарницький, В.І. Шевченко, С.В. Єлькін. Київ: Центр навч. Режим доступу: <http://textbooks.net.ua/content/view/1948/26/>.

84. Конвенція про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля (Орхуська конвенція) від 25.06.1998 р. Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_015.

85. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: міжнародний документ від 04.11.1950 р. Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_004.

86. Конвенція про охорону біологічного різноманіття від 1992 р.: міжнародний документ від 05.06.1992 р. Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_030.

87. Конвенція про охорону дикої флори та фауни і природних середовищ існування в Європі: міжнародний документ від 19.09.1979 р. Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_032.

88. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. 1996 р. № 30. Ст. 141.

89. Концепция экологической промышленной политики (краткая версия). Режим доступа: <http://docplayer.ru/26146357-Концепция-ekologicheskoy-promyshlennoy-politiki.html>

90. Копійка В. В. Європейський Союз: історія і засади функціонування: навч. посіб. Київ: Знання. 2009. 751 с.

91. Кордон М. В. Європейська та євроатлантична інтеграція України: навчальний посібник. К.: Центр учбової літератури, 2008. 172 с.

92. Короткий курс лекцій з дисципліни «Право Європейського Союзу». Режим доступу: https://studme.com.ua/158407209374/pravo/pravo_evropeyskogo_soyuza.htm

93. Костицький В. В. Забезпечення права на сприятливе довкілля як основна функція екологічної держави // Екологічне право України. 2016. № 1-2. Матеріали міжн. наук.-практ. конф.: Соціолого-правові, політичні, економічні та екологічні складові забезпечення сприятливого життєвого простору людини: теоретико-методологічні та прикладні проблеми розвитку екологічного права і

правової охорони довкілля. С. 79-80. Режим доступу: <http://aup.org.ua/wp-content/uploads/%D0%95%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%B5-D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BE-2016-%E2%84%961-2-.pdf>.

94. Костицький В. В. Принципи екологічного права як методологічні засади кодифікації екологічного законодавства. Режим доступу: <http://www.kostytsky.com.ua/upload/doc/ekpr.pdf>

95. Краснова М. В. Проблеми права екологічної безпеки: навч. посіб. / М. В. Краснова, Г. І. Балюк, А. Г. Бобкова [та ін.] ; під заг. ред. М. В. Красної та Р. С. Кіріна; відп. ред. В. І. Андрейцев; М-во освіти і науки України; Київ. нац. ун-т, Нац. гірн. ун-т. Дніпро: НГУ. 2016. 575 с.

96. Краснова М. Принцип екологізації національної правової системи України: науково-методологічні аспекти // Екологічне право України. 2016. № 1-2. Матеріали міжн. наук.-практ. конф. : Соціолого-правові, політичні, економічні та екологічні складові забезпечення сприятливого життєвого простору людини: теоретико-методологічні та прикладні проблеми розвитку екологічного права і правової охорони довкілля. С. 106-108. Режим доступу: <http://aup.org.ua/wp-content/uploads/%D0%95%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%B5-%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BE-2016-%E2%84%961-2-.pdf>.

97. Краснова Ю. А. Юридична природа екологічної безпеки // Юридичний науковий електронний журнал. 2017. № 4. С. 57-60. Режим доступу до статті: http://lsej.org.ua/4_2017/15.pdf

98. Курило В. І. Адміністративні правочини у сільському господарстві України: сучасна парадигма: монографія. За заг.ред. В.К. Шкарупи. Київ: Магістр – XXI сторіччя. 2007. 312 с.

99. Курило В. І., Світличний О. П.. Сучасна парадигма діяльності органів публічної влади у сфері контролю за використанням та охороною земельних ресурсів // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія «Право». 2012. 174. Ч. II. С. 198-207.

100. Курс адміністративного права України: Підручник / За ред.. В.В. Коваленка. Київ: Юрінком Інтер, 2012. 808 с.
101. Ладиченко В. В. Нове розуміння соціальних прав людини // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія «Право». 2015. № 173. С. 31-36.
102. Лазаренко Д. В. Адміністративно-правове регулювання використання природних ресурсів. Дисертація канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ. 2015. 160 с.
103. Лазор О. Я. Адміністративно-правові засади державного управління у сфері реалізації екологічної політики в Україні : автореф. дис.... д-ра наук з державного управління: 25.00.02 / Нац. акад. держ. Управління при Президентові України. Київ, 2004. 36 с.
104. Лісове господарство України в умовах євроінтеграційних викликів: інституціональне підґрунтя модернізації. 2016. Режим доступу: http://lesovod.blogspot.com/2016/01/blog-post_70.html
105. Лобанов А. А. Деменко О. Ф. Європейська інтеграція України: проблеми та перспективи реалізації інституційного та адміністративного потенціалу // Вісник Національного університету оборони України. 2013. № 5 (36). С. 354-357.
106. Логинова Е. С. Обеспечение законности в административно-юрисдикционной деятельности, осуществляемой в сфере охраны атмосферного воздуха: дисс ... к.ю.н.: 12.00.14. Москва, 2016. 290 с.
107. Лозо В. І. Правові основи екологічної політики Європейського Союзу: автореф. дис..... д-ра юрид. наук: 12.00.06. Нац.юрід.акад. України ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2010. 36 с.
108. Любарська О. М. Інтеграційні процеси в освіті. Режим доступу до статті: <http://lib.chdu.edu.ua/pdf/zbirniku/13/5.pdf>.
109. Мала гірнича енциклопедія: у 3 т. / за ред. В. С. Білецького. Донецьк. Донбас. 2004. 640 с.
110. Малишева Н. Р. Гармонізація екологічного законодавства в Європі:

дис.. д-ра юрид. наук у формі наук. доповіді, яка виконує функції автореф.: 12.00.06. Ін-т держави і права ім.. В.М. Корецького НАН України. Київ, 1996. 54 с.

111. Малишева Н. Р. Обсяг та межі поняття «конвергенція правових систем» та його застосовуваність до сучасних еколого-правових відносин між Україною та ЄС // Актуальні проблеми конвергенції екологічного законодавства України до законодавства Європейського Союзу: матеріали Всеукр. наук.-практ. круглого столу. М. Дніпро, 20.10. 2016 р. Дніпро, 2016. С. 60-63.

112. Матузов Н. І., Малько А. В. Теорія держави і права. Москва. Юристь. 1997. С. 353-354.

113. Машталір Х., Леськів С. Інтеграція країни до Європейського Союзу як основа для розбудови громадянського суспільства // Теорія держави і права. 2017. № 6. С. 163-166.

114. Международное право в документах: учеб. пособие/ сост.: Н.Т. Блатова, Г.М. Мелков. 4 изд., перераб. и доп. Москва, 2003. 880 с.

115. Мельник Р. Система вітчизняного адміністративного права та євроінтеграція України: до питання пошуку взаємозв'язку // Право України. 2010. № 8. С.116-121.

116. Мельник Р.С. Ще раз про сутність та ознаки публічно-правових відносин // Вісник Вищого адміністративного суду України. 2008. № 4. С. 55–64.

117. Міжнародна конференція з акредитації випробувальних лабораторій (ИЛАК): Метрологія, стандартизація та сертифікація. Режим доступу : http://studme.com.ua/10151207/tovarovedenie/mezhdunarodnaya_konferentsiya_akkreditatsii_ispytatelnyh_laboratoriy_ilak.htm

118. Мінприроди повідомляє про початок публічного громадського обговорення законопроекту «Про стратегічну екологічну оцінку». Режим доступу: <http://www.menr.gov.ua/press-center/news/123-news1/3657-minpryrody-povidomliaie-pro-pochatok-publichnoho-hromadskoho-obhovorennia-akonoproektu->

pro-stratehichnu-ekolohichnu-otsinku.

119. Назаренко М. О. Комплексний механізм реалізації євроінтеграційної політики України: дис. ... канд. наук з держ. упр.: 25.00.02. Нац. акад. держ. упр. при Президентові України, Одес. регіон. ін-т держ. упр. Одеса, 2014. 238 с.

120. Національна стратегія наближення (апроксимації) законодавства України до права ЄС у сфері охорони довкілля. Режим доступу: http://www.menr.gov.ua/docs/activity-adaptation/draft_NAS_FEB2015.pdf.

121. Національна стратегія наближення (апроксимації) законодавства України до права ЄС у сфері охорони довкілля. Режим доступу: <http://old.menr.gov.ua/adaptation/3133-natsionalna-stratehiia-nablyzhennia-aproksymatsiia-zakonodavstva-ukrainy-do-prava-yes-v-haluzi-okhorony-dovkillia>

122. Нова система використання в Україні інтегрованих інструментів накопичення, аналізу та поширення екологічної інформації. Режим доступу: <http://epl.org.ua/announces/nova-systema-vykorystannia-v-ukraini-intehrovanykh-instrumentiv-nakopychennia-analizu-ta-poshyrennia-ekolohichnoi-informatsii/>.

123. Нові українські кандидати приєднуються до Європейської системи збереження дикої природи. Режим доступу: <http://cnnp.if.ua/ua/component/content/article/9-public/novyny/320-novi-ukrainski-kandydaty-pryiednuiutsia-do-yevropeiskoi-systemy-zberezhennia-dykoj-pryrody>

124. Нобель А. Р. Доказательства по делам об административных правонарушениях в области охраны окружающей среды: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Челябинск, 2015.

125. Обіюх Н. М. Правове забезпечення використання джерел питного водопостачання в Україні. Дисертація канд. юрид. наук: 12.00.06. Київ. 2015. 200 с.

126. Олійник А. Ю. Право / правознавство. Режим доступу: <http://westudents.com.ua/glavy/68288--1-ekologhne-pravo-ukrani-ponyattya-predmet-sistema.html>.

127. Олійник О. В. Інформаційна безпека України: доктрина адміністративно-правового регулювання : автореф. дис.....д-ра юрид. наук:

12.00.07. Київ, 2013. 34 с.

128. Органи загального державного управління. Екологічне управління: Підручник. Режим доступу: http://pidruchniki.com/10981205/ekologiya/organi_zagalnogo_derzhavnogo_prav_linnya.

129. Основи права України. За ред. проф. В.Л. Ортинського. Режим доступу: <http://readbookz.com/book/182/6397.html>.

130. Основи управління якістю. 2000. Режим доступу: <http://library.if.ua/book/150/9987.html>.

131. Палагнюк Ю. В. Державна євроінтеграційна політика України: теорія, методологія, механізми: Монографія. 2014. Режим доступу: <http://idu.at.ua/doc/integrpol.pdf>.

132. Івасечко О. Особливості формування екологічної політики Європейського Союзу // Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку, випуск 25, 2013. С. 113-118. Режим доступу до статті: <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/21114/1/20-113-118.pdf>

133. Петков С. В. Теорія адміністративного права: Нав.посіб. К.: КНТ. 2014. 304 с.

134. Підан І. С. Формування інтеграційних пріоритетів в Україні. Режим доступу до статті: <http://www.repository.hneu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/6551/1/Підан%20І.С.%20Формування%20інтеграційних%20пріоритетів%20в%20Україні.pdf>

135. Піддубний О. Ю. Основні поняття і категорії законодавчого регулювання правовідносин у сфері біотехнологій // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція. 2013. № 6-2(2). С. 59-62.

136. Погребняк С. Принцип верховенства права: деяк теоретичні проблеми. Вісник Академії правових наук України. Харків: Право, 2006. № 1 (44). С. 26-36.

137. Положення про Бюро європейської інтеграції Секретаріату Кабінету Міністрів України. Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua>

/control/uk/publish/article%3FshowHidden=1&art_id=186733827&cat_id=163298432&ctime=1274968759351.

138. Положення про Департамент заповідної справи Міністерства екології та природних ресурсів України // Офіційний сайт Міністерства екології та природних ресурсів України. Режим доступу: [old.menr.gov.ua/docs/about-point/5\(2\).doc](http://old.menr.gov.ua/docs/about-point/5(2).doc).

139. Положення про Державне агентство екологічних інвестицій України: Указ Президента України від 13.04.2011 р. № 455/2011. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/455/2011>.

140. Положення про Урядовий офіс з питань європейської та євроатлантичної інтеграції Секретаріату Кабінету Міністрів України: Постанова Кабінету Міністрів України від 13.08.2014 р. № 346. Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/346-2014-п>.

141. Порядок денний асоціації Україна – ЄС. Державна служба фінансового моніторингу України. Режим доступу: http://www.sdfm.gov.ua/articles.php?cat_id=125&art_id=4331&lang=uk був 126

142. Право Європейського Союзу: підручн. Для студ. Вищих навч. закладів/ Аракелян М.Р., Василенко М.Д. Одеса: Фенікс, 2012. 390 с.

143. Правова охорона довкілля: сучасний стан та перспективи розвитку: монографія. За ред.. А.П. Гетьмана. Харків: Право. 2014. 784 с.

144. Природний заповідник «Горгани». Атомне століття раною горить. 04 травня 2017. Режим доступу: <http://www.gorgany.if.ua/uk.html?start=12>

145. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо виконання Конвенції про охорону дикої флори та фауни і природних середовищ існування в Європі: Закон України від 07.02.2017 р. № 1832-VIII // Відомості Верховної Ради України. 2017 р. № 12. Ст.131.

146. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації європейських екологічних норм про охорону середовища рідкісних видів тварин і рослин: Закон України від 07.02.2017 р. № 1829-VIII // Відомості Верховної Ради України. 2017 р. № 11. Ст. 99.

147. Про Державне агентство земельних ресурсів України: Указ Президента України від 08.04.2011 р. № 445/2011. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/445/2011>.

148. Про екологічну експертизу: Закон України від 09.02.1995 р. № 4595-ВР // Відомості Верховної Ради України. 1995 р. № 8. Ст. 45.

149. Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу: Закон України від 18.03.2004 р. № 1629-IV // Відомості Верховної Ради України. 2004 р. № 29. Ст. 367.

150. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики. Закон України від 01.07.2010 р. № 2411-VI // Відомості Верховної Ради України. 2010 р. № 40. Ст. 527.

151. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року: Постанова Кабінету Міністрів України від 06.08.2014 р. № 385. Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/385-2014-п>.

152. Про затвердження Методики визначення критеріїв євроінтеграційної складової державних цільових програм: Наказ № 62 від 16.03.2005 р. № 62. Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0438-05>.

153. Про затвердження Положення про Державне агентство водних ресурсів України: Постанова Кабінету Міністрів України 20.08.2014 р. № 393. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/393-2014-п>.

154. Про затвердження Положення про Державне агентство лісових ресурсів України: Постанова Кабінету Міністрів України від 08.10.2014 р. № 521. Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/521-2014-п>.

155. Про затвердження Положення про Державну екологічну інспекцію України: Постанова Кабінету Міністрів України від 19.04.2017 р. № 275. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/275-2017-%D0%BF>.

156. Про затвердження Положення про Міністерство екології та природних ресурсів України: Постанова Кабінету Міністрів України від 21.01.2015 р. № 32. Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/32-2015->

%D0%BF.

157. Про затвердження Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу: Указ Президента України від 11.06.1998 р. № 615/98 // Офіційний вісник України. 1998. № 24. Ст. 870.

158. Про землеустрій: Закон України від 22.05.2003 р. № 858-IV // Відомості Верховної Ради України. 2003. № 36. Ст. 282.

159. Про Кабінет Міністрів України: Закон України від 27.02.2014 р. №794-VII // Відомості Верховної Ради України. 2014 р. № 13. Ст. 222.

160. Про комітети Верховної Ради України сьомого скликання: Закон України від 25.12.2012 р. № 38, ст.506 // Відомості Верховна Рада України. Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/11-18>.

161. Про міжнародні договори України: Закон України від 29.06.2004 р. № 50. Ст. 540. // Відомості Верховної Ради України. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1906-15>

162. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року: Закон України від 21.12.2010 р. № 2818-VI // Відомості Верховної Ради України. 2011 р. № 26. Ст. 218.

163. Про охорону земель: Закон України від 19.06.2003 р. № 39 // Відомості Верховної Ради України. 2003 р. № 39. Ст. 349.

164. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.1991 р. № 1264-XXI // Відомості Верховної Ради України. 1991 р. № 41. Ст. 546.

165. Про оцінку впливу на довкілля: Закон України від 23.05.2017 р. № 2059-VIII // Відомості Верховної Ради. Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2059-19/page>.

166. Про питну воду та питне водопостачання: Закон України від 10.01.2002 р. № 16 ст. 112 // Відомості верховної Ради України. Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T022918.html.

167. Про Положення про Державну екологічну інспекцію України: Указ Президента України від 13.04.2011 р. № 454/2011. Режим доступу:

<http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/454/2011>.

168. Про Положення про Державну службу геології та надр України: Указ Президента України від 06.04.2011 р. № 391/2011. Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/391/2011>.

169. Про Положення про Міністерство закордонних справ України: Указ Президента України від 03.04.1999 р. № 357/99. Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/357/99>.

170. Про прийняття за основу проекту Закону України про стратегічну екологічну оцінку: Постанова Верховної Ради України від 23.05.2017 р. № 2060-VIII. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2060-19>.

171. Про природно-заповідний фонд: Закон України від 16.06.1992 р. № 2456-XXI // Відомості Верховної Ради України. 1992 р. № 34. Ст. 502. Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2456-12/print1445956953270571>.

172. Про реалізацію Декларації про державний суверенітет України у сфері зовнішніх відносин: Постанова Верховної Ради УРСР від 25.12.1990 р. № 115 // Відомості Верховної Ради УРСР. 1991 р. № 5. Ст. 25.

173. Про стандартизацію: Закон України від 05.06.2014 р. № 31 // Відомості Верховної Ради. 2014 р. № 31. Ст. 1058.

174. Про стратегічну екологічну оцінку: Проекту закону України від 08.10.2015 р. № 3259. Дата розгляду: 17.01.2017. р. Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JH2IJ00I.html.

175. Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері інформування та налагодження комунікації з громадськістю з актуальних питань європейської інтеграції України на період до 2017 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 27.03.2013 р. № 168-р. Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/168-2013-p>.

176. Про схвалення Концепції реформування системи державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 31.05.2017 р. № 616-р. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/616-2017-%D1%80>.

177. Про утворення урядових комітетів та затвердження її посадового складу: Постанова Кабінету Міністрів України від 11.05.2016 р. № 330. Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/330-2016-%D0%BF>.

178. Прощання з радянським ГОСТом: Чому Україні потрібні європейські стандарти? // РЕ:ФОРМА. Режим доступу: <http://hromadske.ua/posts/chomu-ukraini-potribni-ievropeiski-standarty-reforma>

179. Радкевич Я. М., Схиртладзе А. Г., Лактионов Б. И. Метрология, стандартизация и сертификация: учебник для вузов. М.: Высшая школа, 2004. 767 с.

180. Резнік Н. П. Український вибір – євроінтеграція: економічні вигоди та історичні засади. Режим доступу до статті: <http://www.kyumu.edu.ua/vmv/v/p08/19.pdf>

181. Решение № 1600/2002/ЕС Европейского Парламента и Совета о шестой программе действий сообщества в области окружающей среды от 22.07.2002 г. Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_861.

182. Рішення Європейського парламенту та Ради від 20.11.2013 р. № 1386/2013/EU про Загальну програму дій Союзу з охорони навколишнього середовища до 2020 року «Жити добре в рамках обмеженості ресурсів нашої планети». Режим доступу :<https://menr.gov.ua/documents/2002.html>.

183. Родік Т. Питання адаптації правового регулювання функціонування дендрологічних парків в процесі Європейської інтеграції України // Восточно-Европейский журнал передовых технологий. 2014. № 4/11. Режим доступу: <http://dspace.udpu.org.ua:8080/jspui/bitstream/6789/3940/1/питання%20адаптації.pdf>.

184. Савенко (Конюх) Г. В. Актуальні питання визначення поняття та змісту європейських стандартів в екологічній галузі // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки». 2017. № 2. Т. 2. С. 50-54.

185. Савенко (Конюх) Г. В. Окремі аспекти вдосконалення галузі адміністративного права: сьогодення та перспективи // Науковий вісник

Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія: Право. 2015. № 218. С. 209-214.

186. Савенко (Конюх) Г. В. Окремі аспекти євроінтеграційної політики України в сучасних умовах // Юридичний науковий електронний журнал. 2017. № 2. С. 101-103. Режим доступу до статті: http://lsej.org.ua/2_2017/32.pdf.

187. Савенко (Конюх) Г. В. Основні тенденції розвитку адміністративного права // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія: Право. 2014. № 197, Ч. 3. С. 203-208.

188. Савенко (Конюх) Г. В. Щодо питання визначення поняття та змісту євроінтеграційних процесів // International scientific journal. 2016. № 9. С. 130-132.

189. Савенко Анна (Конюх). Гулак Елена. Административно-правовой анализ институционального обеспечения евроинтеграционных процессов в экологической отрасли Украины // «Legea si viata». 2017. № 5. С. 110-113.

190. Сагайдак Ю. В. Теоретико-правовые основы гармонизации законодательства Украины с законодательством Европейского Союза в сфере легализации субъектов предпринимательской деятельности // Молодой ученый. 2013. № 6. С. 574-578.

191. Світличний О. П. Щодо співвідношення понять «державне управління» і «публічна адміністрація» // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія «Право». 2011. 165-2. С. 189-194.

192. Сердюк О. В. Правові засади використання підземних вод. Дисертація канд. юрид. наук: 12.00.06. Харків. 2014. 200 с.

193. Системи екологічних стандартів. Поняття про екологічні, гігієнічні, технічні нормативи. Режим доступу: <http://studopedia.org/12-80013.html>.

194. Скакун О.Ф. Теорія держави і права: підручник. Пер. з рос. Краків: Консум, 2001. 656 с.

195. Словник термінів і понять з державного управління. К.: Центр сприяння інституційному розвитку державної служби, 2005. Вид. 2-ге, доп. і виправл. 254 с.

196. Слюсаренко С. В. Поняття та зміст адміністративно-правових земельних відносин // Науковий вісник публічного та приватного права. 2016. Випуск 2, ч. 2 С. 232-236.

197. Соколова А. К. Флористичне право України: проблеми формування та розвитку: монографія // НЮАУ ім. Ярослава Мудрого. Харків: Право, 2009. 288 с.

198. Соколова Н. А. Міжнародно-правові проблеми управління в сфері охорони навколишнього середовища. Москва. Норма. 2010. С. 37.

199. Стандарт Євро-5 у дії. В Україну не можна буде імпортувати авто, вироблені раніше 2009 року. Режим доступу: http://www.newsru.ua/auto/21jan2016/na_evro_5.html.

200. Стрільчук Л. В. Інституційне забезпечення сучасних українсько-польських двосторонніх відносин // Наукові праці. Історія. Випуск 215. Том 227. С. 47-53.

201. Сурілова О. О. Порівняльне екологічне право: навчальний посібник. О.: Феникс, 2010. 220 с.

202. Сухіна С. Екологічні норми «Євро». Пропозиція – журнал з питань агробізнесу. Режим доступу: <http://propozitsiya.com/ua/ekologichni-normi-ievro>.

203. Теймуров Э. С. Международно-правовое регулирование рационального использования пресной воды: дисс ... к.ю.н.: 12.00.10. Москва, 2016. 209 с.

204. Трюхан В. Інституційне забезпечення виконання угоди про асоціацію Україна – ЄС. К. Вид-во НАДУ, 2011. № 3. С. 184-193.

205. Угода про асоціацію з ЄС. Мультимедійна платформа іномовлення України. Режим доступу: <http://www.ukrinform.ua/rubric-society/1935098-ugoda-pro-asotsiatsiyu-z-es-tse-shans-dlya-ukrajini-pokraschiti-ekologichni-standarti-vronska.html>.

206. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: Закон України від 16.09.2014 р. №1678-VII // Відомості Верховної Ради України. 2014 р. № 40. Ст. 2021.

207. Угода про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами: Ратифікована Законом України від 10.11.1994 р. № 237/94-ВР Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/998_012

208. Управління земельними ресурсами. За редакцією А. М. Третяка. Навчальний посібник. Вінниця: Нова Книга. 2006. 360 с. Режим доступу: <http://buklib.net/books/35335/>.

209. Уркевич В. Ю. Проблеми теорії аграрних правовідносин: монографія. Харків: Харків юридичний, 2007. 496 с.

210. Фомишин С. В. Международные экономические отношения. Ростов н/Д.: 2006. 608 с.

211. Хачатурян Х. В. Переорієнтація державного управління на потреби громадян: нова європейська модель та Україна. Режим доступу: <http://www.kyumu.edu.ua/vmv/v/08/khachaturian.htm>.

212. Черкес М. Ю. Міжнародне право: підручник. 6-те вид., виправл. І допов. Київ: Знання, 2011. 397 с.

213. Шевкунова Є. О. Джерела міжнародного екологічного права: становлення та розвиток. Дис. канд. юрид. наук: 12.00.11. Київ. 2014. 100 с.

214. Шевченко І. Інституційне забезпечення екологічної політики в умовах децентралізації. Економіка природокористування і охорони довкілля. 2015. С. 87-95. Режим доступу до статті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/epod_2015_2015_11.

215. Шевчук В. Я та ін. Екологічне управління: підручник. Київ: Либідь. 2004. 432 с.

216. Шемшученко Ю. С. Организационно-правовые вопросы охраны окружающей среды в СССР. К.: Наукова думка, 1976. 275 с.

217. Шульга М. Принципи та аспекти європейської інтеграції // Освіта регіону. 2011. № 1. Режим доступу до статті: <http://social-science.com.ua/article/396>.

218. Шамборовський Г. О. Регіональна політика Європейського Союзу: навч. посіб. / Г. О. Шамборовський. К.: Знання, 2011. 187 с.

219. Що диктують європейські стандарти виробникам та споживачам харчової продукції. 20.11.2014. Режим доступу: <https://tsn.ua/groshi/scho-diktuyut-yevropeyski-standarti-virobnikom-ta-spozhivacham-harchovoyi-produkciyi-392767.html>.

220. Юридическая энциклопедия: в 6 т. редкол: Шемшученко Ю. С. М.: Украинская энциклопедия им. М. П. Бажана, 1998-2004. Т 1: А-Г. 1998. 672 с.

221. Юридическая энциклопедия: в 6 т. / [редкол: Шемшученко Ю. С. (отв. ред.) и др.] М.: Украинская энциклопедия им. М. П. Бажана, 1998-2004. Т. 2: Д-И, 1999. 744 с.

222. Directive 2003/4/EC of the European Parliament and the Council of 28 January 2003 on public access to environmental information and repealing Council Directive 90/313/EEC. Режим доступу: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1517588304540&uri=CELEX:32003L0004>.

223. Fauchald O. K. International investment Law and Environmental Protection // Yearbook of the International Environmental Law. 2006. Vol. 17. P. 38-39.

ДОДАТКИ

Додаток А

**ЕТАПИ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПЦІЇ РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ
ДЕРЖАВНОГО НАГЛЯДУ (КОНТРОЛЮ) У СФЕРІ ОХОРОНИ
НАВКОЛИШНЬОГО ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА**

№	Етап	Заходи:
1	Перший 2017 рік	<ul style="list-style-type: none"> – Затвердити Кабінетом Міністрів України план заходів з реалізації Концепції; – Утворити Службу та затвердити положення про неї; – Ліквідувати Держекоінспекцію та її територіальні органи; – Провести конкурс на зайняття посад у Службі та її міжрегіональних територіальних органах; – Передати усі повноваження Держекоінспекції Службі.
2	Другий 2018 рік	<ul style="list-style-type: none"> – Внести зміни до законодавства щодо удосконалення системи здійснення нагляду (контролю), організації проведення моніторингу стану навколишнього природного середовища, забезпечення функціонування загальнодержавної екологічної автоматизованої інформаційно-аналітичної системи, доступу до екологічної інформації; – Забезпечити адаптацію законодавства у сфері природоохоронного моніторингу та нагляду (контролю) до європейських норм; – Сформувати матеріально-технічну та лабораторну базу проведення моніторингу стану навколишнього природного середовища та здійснення нагляду (контролю) Службою.
3	Третій 2019-2020 роки	<ul style="list-style-type: none"> – Створити та запровадити оновлену систему державного моніторингу стану навколишнього природного середовища; – Розробити та впровадити нові екологічні стандарти та норми; – Запровадити фінансову гарантію екологічної відповідальності.

Додаток Б

Зобов'язання України щодо наближення законодавства до законодавства ЄС відносно уповноважених органів відповідно до Додатку XXX до Глави 6 «Навколишнє природне середовище» Розділу V Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони

№ з/п	Сфера	Нормативні акти (Договори, угоди, директиви)	Положення, що застосовується
1	Управління довкіллям та інтеграція екологічної політики у інші галузеві політики	Для проектів, що належать до сфери застосування Договору про заснування Енергетичного Співтовариства усі положення Директиви мають бути впроваджені до 01.01.2013 року, як зазначено у Протоколі про приєднання України до Договору. До інших проектів застосовуються наступні положення:	Прийняття національного законодавства та визначення уповноваженого органу (органів)
		Директива № 2001/42/ЄС про оцінку впливу окремих планів та програм на навколишнє середовище:	Прийняття національного законодавства та визначення уповноваженого органу (органів)
		Директива № 2003/4/ЄС про доступ громадськості до екологічної інформації та про скасування Директиви № 90/313/ЄЕС:	Прийняття національного законодавства та визначення уповноваженого

			органу (органів)
		Директива № 2003/35/ЄС про забезпечення участі громадськості у підготовці окремих планів та програм, що стосуються навколишнього середовища, та внесення змін і доповнень до Директив №№ 85/337/ЄЕС та 96/61/ЄС про участь громадськості та доступ до правосуддя:	Прийняття національного законодавства та визначення уповноваженого органу (органів)
2	Якість атмосферного повітря	Директива № 2008/50/ЄС про якість атмосферного повітря та чистіше повітря для Європи:	Прийняття національного законодавства та визначення уповноваженого органу (органів)
		Директива № 2004/107/ЄС про миш'як, кадмій, ртуть, нікель і поліциклічні ароматичні вуглеводні у атмосферному повітрі:	Прийняття національного законодавства та визначення уповноваженого органу (органів);
		Директива № 98/70/ЄС про якість бензину та дизельного палива та внесення змін і доповнень до Директиви № 93/12/ЄЕС, що доповнена Директивами №№ 2000/71/ЄК, 2003/17/ЄК та 2009/30/ЄК і Регламентом (ЄС) № 1882/2003:	Прийняття національного законодавства та визначення уповноваженого органу (органів);

		<p>Для видів палива, що використовуються для цілей, що належать до сфери застосування Договору про заснування Енергетичного Співтовариства, усі положення Директиви мають бути впроваджені до 01.01.2012, як зазначено у Протоколі про приєднання України до цього Договору. Для видів палива, що використовується для інших цілей, мають бути впроваджені наступні положення:</p>	<p>Прийняття національного законодавства та визначення уповноваженого органу (органів)</p>
		<p>Директива № 94/63/ЄС про контроль викидів летючих органічних сполук (ЛОС), що виникають зі сховищ нафти та при її транспортуванні з терміналів до сервісних станцій зі змінами та доповненнями, внесеними Регламентом (ЄС) № 1882/2003:</p>	<p>Прийняття національного законодавства та визначення уповноваженого органу (органів);</p>
		<p>Директива № 2004/42/ЄС про обмеження викидів летючих органічних сполук за рахунок використання органічних розчинників у певних фарбах і лаках та продукції полірування транспортних засобів та внесення змін і доповнень до Директиви №</p>	<p>Прийняття національного законодавства та визначення уповноваженого органу (органів)</p>

3	Управління відходами та ресурсами	1999/13/ЄС: Директива № 2008/98/ЄС про відходи:	Прийняття національного законодавства та визначення уповноваженого органу (органів)
		Директива № 1999/31/ЄС про захоронення відходів зі змінами і доповненнями, внесеними Регламентом (ЄС) № 1882/2003:	Прийняття національного законодавства та визначення уповноваженого органу (органів)
		Директива № 2006/21/ЄС про управління відходами видобувної промисловості та внесення змін і доповнень до Директиви № 2004/35/ЄС:	Прийняття національного законодавства та визначення уповноваженого органу (органів)
4	Якість води та управління водними ресурсами, включаючи морське середовище	Директива № 2000/60/ЄС про встановлення рамок діяльності Співтовариства у сфері водної політики зі змінами і доповненнями, внесеними Рішенням № 2455/2001/ЄС і Директивою 2009/31/ЄС:	Прийняття національного законодавства та визначення уповноваженого органу (органів)
		Директива № 2007/60/ЄС про оцінку та управління ризиками затоплення:	Прийняття національного законодавства та визначення уповноваженого органу (органів)
		Директива № 2008/56/ЄС про встановлення рамок діяльності Співтовариства у сфері екологічної політики щодо морського	Прийняття національного законодавства та визначення уповноваженого

		середовища:	органу (органів)
		Директива № 91/271/ЄЕС про очистку міських стічних вод зі змінами та доповненнями, внесеними Директивою № 98/15/ЄС та Регламентом (ЄС) № 1882/2003 і Регламентом (ЄС) № 1137/2008:	Прийняття національного законодавства та визначення уповноваженого органу (органів)
		Директива № 98/83/ЄС про якість води, призначеної для споживання людиною, зі змінами і доповненнями, внесеними Регламентом (ЄС) № 1882/2003 і Регламентом (ЄС) 596/2009:	Прийняття національного законодавства та визначення уповноваженого органу (органів)
		Директиви № 91/676/ЄС про захист вод від забруднення, спричиненого нітратами з сільськогосподарських джерел, зі змінами і доповненнями, внесеними Регламентом (ЄС) № 1882/2003:	Прийняття національного законодавства та визначення уповноваженого органу (органів)
5	Охорона природи	Директива № 2009/147/ЄС про захист диких птахів:	Прийняття національного законодавства та визначення уповноваженого органу (органів);
		Директива № 92/43/ЄС про збереження природного середовища існування, дикої флори та фауни, зі змінами і доповненнями, внесеними Директивами №№ 97/62/ЄС, 2006/105/ЄС та	Прийняття національного законодавства та визначення уповноваженого органу (органів)

		Регламентом (ЄС) № 1882/2003:	
6	Промислове забруднення та техногенні загрози	Директива № 2010/75/ЄС про промислові викиди (всеохоплююче запобігання і контроль забруднень) (переглянута):	Прийняття національного законодавства та визначення уповноваженого органу (органів)
		Директива № 96/82/ЄС про контроль за загрозами значних небезпек, пов'язаних з небезпечними речовинами, зі змінами і доповненнями, внесеними Директивою № 2003/105/ЄС та Регламентом (ЄС) № 1882/2003:	Прийняття національного законодавства та визначення уповноваженого органу (органів)
7	Зміна клімату та захист озонового шару	Директива № 2003/87/ЄС про встановлення схеми торгівлі викидами парникових газів у рамках Співтовариства та внесення змін і доповнень до Директиви № 96/61/ЄС із змінами і доповненнями, внесеними Директивою № 2004/101/ЄС:	Прийняття національного законодавства та визначення уповноваженого органу (органів)
		Регламент (ЄС) № 842/2006 про певні фторовані парникові гази:	Прийняття національного законодавства та визначення уповноваженого органу (органів)
		Регламент (ЄС) № 2037/2000 про субстанції, що руйнують озоновий шар, зі змінами та доповненнями, внесеними Регламентами (ЄС) №№	Прийняття національного законодавства та визначення уповноваженого органу (органів)

		2038/2000, (ЄС) 2039/2000, (ЄС) 1804/2003, (ЄС) 2077/2004, (ЄС) 29/2006, (ЄС) 1366/2006, (ЄС) 1784/2006, (ЄС) 1791/2006 і (ЄС) 2007/899, та Рішеннями №№ 2003/160/ЄС, 2004/232/ЄС та 2007/54/ЄС:	
8	Генетично модифіковані організми	Директива № 2001/18/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 12 березня 2001 року про вивільнення у навколишнє середовище генетично модифікованих організмів та про скасування Директиви Ради № 90/220/ЄЕС зі змiнами і доповненнями, внесеними Рішеннями № 2002/623/ЄС та № 2002/811/ЄС, Регламентами (ЄС) № 1829/2003 та (ЄС) № 1830/2003 та Директивою № 2008/27/ЄС:	Прийняття національного законодавства та визначення уповноваженого органу (органів)
		Регламент (ЄС) № 1946/2003 Європейського Парламенту і Ради від 15 липня 2003 року про транскордонні перевезення генетично модифікованих організмів:	Прийняття національного законодавства та визначення уповноваженого органу (органів)
		Директива № 2009/41/ЄС Європейського парламенту і Ради від 6	Прийняття національного законодавства та

		травня 2009 року про використання генетично модифікованих мікроорганізмів у замкненій системі:	визначення уповноваженого органу (органів)
--	--	--	--

**УГОДА ПРО АСОЦІАЦІЮ
між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським
співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої
сторони**

Угоду ратифіковано із заявою Законом № 1678-VII від 16.09.2014

ПРЕАМБУЛА

УКРАЇНА,
з однієї сторони, та
РЕСПУБЛІКА АВСТРІЯ,
КОРОЛІВСТВО БЕЛЬГІЯ,
РЕСПУБЛІКА БОЛГАРІЯ,
СПОЛУЧЕНЕ КОРОЛІВСТВО ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ ТА ПІВНІЧНОЇ
ІРЛАНДІЇ,
ГРЕЦЬКА РЕПУБЛІКА,
КОРОЛІВСТВО ДАНІЯ,
ЕСТОНСЬКА РЕПУБЛІКА,
ІРЛАНДІЯ,
КОРОЛІВСТВО ІСПАНІЯ,
ІТАЛІЙСЬКА РЕПУБЛІКА,
РЕСПУБЛІКА КІПР,
ЛАТВІЙСЬКА РЕПУБЛІКА,
ЛИТОВСЬКА РЕПУБЛІКА,
ВЕЛИКЕ ГЕРЦОГСТВО ЛЮКСЕМБУРГ,
РЕСПУБЛІКА МАЛЬТА,
КОРОЛІВСТВО НІДЕРЛАНДИ,
ФЕДЕРАТИВНА РЕПУБЛІКА НІМЕЧЧИНА,
РЕСПУБЛІКА ПОЛЬЩА,
ПОРТУГАЛЬСЬКА РЕПУБЛІКА,
РУМУНІЯ,
СЛОВАЦЬКА РЕПУБЛІКА,
РЕСПУБЛІКА СЛОВЕНІЯ,
УГОРЩИНА,
ФІНЛЯНДСЬКА РЕПУБЛІКА,
ФРАНЦУЗЬКА РЕПУБЛІКА,
РЕСПУБЛІКА ХОРВАТІЯ,
ЧЕСЬКА РЕПУБЛІКА,
КОРОЛІВСТВО ШВЕЦІЯ,
Договірні Сторони Договору про Європейський Союз і Договору про
функціонування Європейського Союзу (далі - держави-члени),

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СОЮЗ (далі - Союз або ЄС) і
ЄВРОПЕЙСЬКЕ СПІВТОВАРИСТВО З АТОМНОЇ ЕНЕРГІЇ (далі -
ЄВРАТОМ),

з іншої сторони,

далі разом - Сторони,

- БЕРУЧИ ДО УВАГИ тісні історичні зв'язки й дедалі ближчі відносини між Сторонами, а також їхнє бажання посилити й розширити ці відносини в амбітний та інновативний спосіб;

- ВІДДАНІ тісним і тривалим відносинам, які ґрунтуються на спільних цінностях, а саме: на повазі до демократичних принципів, верховенства права, доброго врядування, прав людини і основоположних свобод, у тому числі прав осіб, які належать до національних меншин, недискримінації осіб, які належать до меншин, і повазі до різноманітності, людської гідності та відданості принципам вільної ринкової економіки, які сприяють участі України в Європейських політиках;

- ВИЗНАЮЧИ, що Україна як європейська країна поділяє спільну історію й спільні цінності з державами-членами Європейського Союзу (ЄС) і налаштована підтримувати ці цінності;

- ВІДЗНАЧАЮЧИ важливість, яку надає Україна своїй європейській ідентичності;

- БЕРУЧИ ДО УВАГИ міцну суспільну підтримку в Україні європейського вибору країни;

- ПІДТВЕРДЖУЮЧИ, що Європейський Союз визнає європейські прагнення України і вітає її європейський вибір, у тому числі її зобов'язання розбудовувати розвинуту й сталу демократію та ринкову економіку;

- ВИЗНАЮЧИ, що спільні цінності, на яких побудований Європейський Союз, а саме: демократія, повага до прав людини і основоположних свобод та верховенство права, також є ключовими елементами цієї Угоди;

- ВИЗНАЮЧИ, що політична асоціація та економічна інтеграція України з Європейським Союзом залежатиме від прогресу в імплементації цієї Угоди, а також від досягнень України в забезпеченні поваги до спільних цінностей і прогресу в наближенні з ЄС у політичній, економічній та правовій сферах;

- ВІДДАНІ дотриманню всіх принципів і положень Статуту Організації Об'єднаних Націй, Організації з безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ), зокрема Гельсінського заключного акта Наради з безпеки та співробітництва в Європі 1975 року, заключних документів Мадридської та Віденської конференцій відповідно 1991 та 1992 років, Паризької хартії для нової Європи 1990 року, Загальної декларації прав людини ООН 1948 року та Конвенції Ради Європи про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року;

- БАЖАЮЧИ зміцнити міжнародний мир та безпеку, а також залучатися до ефективної багатосторонності та мирного вирішення спорів, зокрема за допомогою тісного співробітництва з метою досягнення цих цілей у рамках Організації Об'єднаних Націй (ООН), ОБСЄ та Ради Європи (РЄ);

- ВІДДАНІ повазі до незалежності, суверенітету, територіальної цілісності та непорушності кордонів;

- БАЖАЮЧИ досягнути дедалі тіснішого зближення позицій з двосторонніх, регіональних та міжнародних питань, які становлять взаємний інтерес, ураховуючи Спільну зовнішню та безпекову політику ЄС (СЗБП), у тому числі Спільну політику безпеки та оборони (СПБО);

- ВІДДАНІ підтвердженню міжнародних зобов'язань Сторін, протидії розповсюдженню зброї масового знищення та засобів її доставки, а також співробітництву з питань роззброєння та контролю над озброєннями;

- БАЖАЮЧИ просувати процес реформ та адаптації законодавства в Україні, що сприятиме поступовій економічній інтеграції і поглибленню політичної асоціації;

- ВПЕВНЕНІ в необхідності для України впроваджувати політичні, соціально-економічні, правові та інституційні реформи з метою ефективного виконання цієї Угоди та будучи відданими рішучій підтримці цих реформ в Україні;

- БАЖАЮЧИ досягти економічної інтеграції, *inter alia*, за допомогою створення поглибленої і всеохоплюючої зони вільної торгівлі (ЗВТ) як невід'ємної частини цієї Угоди відповідно до прав та зобов'язань, що випливають із членства Сторін у Світовій організації торгівлі (СОТ), та за допомогою широкої регуляторної адаптації;

- ВИЗНАЮЧИ, що така поглиблена і всеохоплююча зона вільної торгівлі, пов'язана з процесом широкомасштабної адаптації законодавства, буде сприяти подальшій економічній інтеграції до внутрішнього ринку ЄС, як це передбачено цією Угодою;

- ВІДДАНІ розвитку нового сприятливого клімату для економічних відносин між Сторонами, насамперед для розвитку торгівлі та інвестицій і заохочення конкуренції, які є ключовими факторами для економічної реструктуризації та модернізації;

- ВІДДАНІ посиленню співробітництва у сфері енергетики, з урахуванням зобов'язань Сторін стосовно виконання Договору про заснування Енергетичного Співтовариства;

- ВІДДАНІ посиленню енергетичної безпеки, сприянню розвитку належної інфраструктури та посиленню ринкової інтеграції та регуляторної адаптації до ключових елементів *acquis* ЄС, сприянню енергетичній ефективності та використанню поновлюваних джерел енергії, а також намаганню досягти високого рівня ядерної безпеки;

- ЗОБОВ'ЯЗУЮЧИСЬ посилювати діалог, який ґрунтується на основних принципах солідарності, взаємної довіри, спільної відповідальності й партнерства, та співробітництво з питань міграції, надання притулку та управління кордонами, використовуючи системний підхід та приділяючи увагу законній міграції і співробітництву в боротьбі з незаконною імміграцією, торгівлею людьми, а також ефективному виконанню положень Угоди про реадмісію;

- ВИЗНАЮЧИ важливість запровадження безвізового режиму для громадян України у відповідний час після створення умов для добре керованого та безпечного пересування людей;

- **ЗОБОВ'ЯЗУЮЧИСЬ** вести боротьбу з організованою злочинністю та легалізацією (відмиванням) коштів, зменшувати постачання та попит на незаконні наркотичні засоби і посилювати співробітництво в боротьбі з тероризмом;

- **ВІДДАНІ** посиленню співробітництва у сфері захисту навколишнього середовища та принципам сталого розвитку і зеленої економіки;

- **БАЖАЮЧИ** зміцнювати міжлюдські контакти;

- **ЗОБОВ'ЯЗУЮЧИСЬ** підтримувати транскордонне та міжрегіональне співробітництво;

- **ЗОБОВ'ЯЗУЮЧИСЬ** забезпечувати поступову адаптацію законодавства України до acquis ЄС відповідно до напрямів, визначених у цій Угоді, та забезпечувати ефективне її виконання;

- **УРАХОВУЮЧИ**, що ця Угода не визначатиме наперед і залишає відкритим майбутній розвиток відносин Україна - ЄС;

- **ПІДТВЕРДЖУЮЧИ**, що положення цієї Угоди, які підпадають під дію Частини III, Розділу V Договору про функціонування Європейського Союзу, визначають Сполучене Королівство та Ірландію як окремі Договірні Сторони, а не як частину Європейського Союзу доти, доки Європейський Союз разом зі Сполученим Королівством та/або Ірландією спільно не повідомлять Україні про те, що Сполучене Королівство або Ірландія взяли на себе зобов'язання як частини Європейського Союзу відповідно до Протоколу № 21 про позицію Сполученого Королівства та Ірландії стосовно сфери свободи, безпеки та юстиції, який додається до Договору про функціонування Європейського Союзу. Якщо Сполучене Королівство та/або Ірландія знімають із себе зобов'язання як частини Європейського Союзу відповідно до статті 4а Протоколу № 21 або відповідно до статті 10 Протоколу № 36 про перехідні положення, що додаються до Договорів, Європейський Союз разом зі Сполученим Королівством та/або Ірландією повинні негайно поінформувати Україну про будь-які зміни в їхній позиції і в цьому разі продовжувати виконувати положення цієї Угоди як окремі Договірні Сторони. Це саме стосується Данії, відповідно до Протоколу № 22 стосовно позиції Данії, який додається до цих договорів.

ДОМОВИЛИСЯ ПРО ТАКЕ

Стаття 1

Цілі

1. Цим документом створюється асоціація між Україною, з однієї сторони, та Союзом і його державами-членами, з іншої сторони.

2. Цілями асоціації є:

а) сприяти поступовому зближенню Сторін, ґрунтуючись на спільних цінностях і тісних привілейованих зв'язках, а також поглиблюючи зв'язок України з політикою ЄС та її участь у програмах та агентствах;

б) забезпечити необхідні рамки для посиленого політичного діалогу в усіх сферах, які становлять взаємний інтерес;

с) сприяти, зберігати й зміцнювати мир та стабільність у регіональному та міжнародному вимірах відповідно до принципів Статуту ООН і Гельсінського заключного акта Наради з безпеки та співробітництва в Європі 1975 року, а також цілей Паризької хартії для нової Європи 1990 року;

д) запровадити умови для посилення економічних та торговельних відносин, які вестимуть до поступової інтеграції України до внутрішнього ринку ЄС, у тому числі завдяки створенню поглибленої і всеохоплюючої зони вільної торгівлі, як це визначено у Розділі IV («Торгівля і питання, пов'язані з торгівлею») цієї Угоди, та підтримувати зусилля України стосовно завершення переходу до діючої ринкової економіки, у тому числі шляхом поступової адаптації її законодавства до *acquis* ЄС;

е) посилювати співробітництво у сфері юстиції, свободи та безпеки з метою забезпечення верховенства права та поваги до прав людини і основоположних свобод;

ф) запровадити умови для дедалі тіснішого співробітництва в інших сферах, які становлять взаємний інтерес.

РОЗДІЛ I ЗАГАЛЬНІ ПРИНЦИПИ

Стаття 2

Повага до демократичних принципів, прав людини та основоположних свобод, як визначено, зокрема, в Гельсінському заключному акті Наради з безпеки та співробітництва в Європі 1975 року та Паризькій хартії для нової Європи 1990 року, а також в інших відповідних документах щодо захисту прав людини, серед них Загальна декларація прав людини ООН 1948 року і Конвенція Ради Європи про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, а також повага до принципу верховенства права повинні формувати основу внутрішньої та зовнішньої політики Сторін і є основними елементами цієї Угоди. Забезпечення поваги до принципів суверенітету й територіальної цілісності, непорушності кордонів і незалежності, а також протидія розповсюдженню зброї масового знищення, пов'язаних з нею матеріалів та засобів їхньої доставки також є основними елементами цієї Угоди.

Стаття 3

Сторони визнають, що принципи вільної ринкової економіки становлять основу для їхніх відносин. Верховенство права, належне врядування, боротьба з корупцією, боротьба з різними формами транснаціональної організованої злочинності й тероризмом, сприяння сталому розвитку і ефективній багатосторонності є головними принципами для посилення відносин між Сторонами.

РОЗДІЛ II ПОЛІТИЧНИЙ ДІАЛОГ ТА РЕФОРМИ, ПОЛІТИЧНА АСОЦІАЦІЯ, СПІВРОБІТНИЦТВО ТА КОНВЕРГЕНЦІЯ У СФЕРІ ЗОВНІШНЬОЇ ТА БЕЗПЕКОВОЇ ПОЛІТИКИ

Стаття 4

Цілі політичного діалогу

1. В усіх сферах, що становлять взаємний інтерес, між Сторонами повинен розвиватися та зміцнюватися політичний діалог. Це сприятиме поступовій конвергенції із зовнішніх питань та питань безпеки для все більш глибокого залучення України до Європейської зони безпеки.

2. Цілями політичного діалогу є:

a) поглиблення політичної асоціації та зміцнення політико-безпекової конвергенції та ефективності;

b) сприяння міжнародній стабільності та безпеці на основі ефективної багатосторонності;

c) посилення співробітництва та діалогу між Сторонами з питань міжнародної безпеки та антикризового управління, зокрема з метою реагування на глобальні й регіональні виклики та основні загрози;

d) пришвидшення зорієнтованого на результат та практичного співробітництва між Сторонами для досягнення миру, безпеки й стабільності на Європейському континенті;

e) зміцнення поваги до демократичних принципів, верховенства права та доброго врядування, прав людини та основоположних свобод, у тому числі прав осіб, які належать до національних меншин, недискримінації осіб, які належать до меншин, і поваги до різноманітності, а також внесок у консолідацію внутрішніх політичних реформ;

f) розвиток діалогу та поглиблення співробітництва між Сторонами у сфері безпеки та оборони;

g) сприяння принципам незалежності, суверенітету, територіальної цілісності й непорушності кордонів.

Стаття 5

Форуми проведення політичного діалогу

1. Сторони проводять регулярні засідання в рамках політичного діалогу на рівні самітів.

2. На міністерському рівні політичний діалог здійснюється за взаємною згодою в рамках засідань Ради асоціації, про яку йдеться в статті 460 цієї Угоди, та в рамках регулярних засідань представників двох Сторін на рівні міністрів закордонних справ.

3. Політичний діалог здійснюється також у таких форматах:

a) регулярні засідання представників України, з однієї сторони, та представників Європейського Союзу, з іншої сторони, на рівні політичних директорів, Комітету з питань політики та безпеки й експертів, у тому числі стосовно окремих регіонів і питань;

b) повне та своєчасне використання всіх дипломатичних та військових каналів між Сторонами, у тому числі відповідних контактів з третіми країнами та в рамках ООН, ОБСЄ та інших міжнародних форумів;

c) регулярні засідання як на рівні посадових осіб високого рівня, так і експертів військових установ Сторін;

d) у будь-який інший спосіб, у тому числі за допомогою засідань експертів, які сприятимуть удосконаленню та консолідації цього діалогу.

4. Інші процедури та механізми політичного діалогу, у тому числі позачергові консультації, встановлюються Сторонами за взаємною згодою.

5. Політичний діалог на парламентському рівні здійснюється в рамках Парламентського комітету асоціації, про який йдеться у статті 467 цієї Угоди.

Стаття 6

Діалог і співробітництво з питань внутрішніх реформ

Сторони співробітничать з метою забезпечення того, щоб їхня внутрішня політика ґрунтувалася на спільних для Сторін принципах, зокрема таких, як стабільність і дієвість демократичних інституцій, верховенство права та повага до прав людини і основоположних свобод, про які йдеться також у статті 14 цієї Угоди.

Стаття 7

Зовнішня та безпекова політика

1. Сторони повинні поглиблювати свій діалог і співробітництво та сприяти поступовій конвергенції у сфері зовнішньої та безпекової політики, у тому числі Спільної політики безпеки і оборони (СПБО), а також, зокрема, розглядати питання недопущення конфліктів та антикризового управління, регіональної стабільності, роззброєння, нерозповсюдження, контролю над озброєннями та експортом зброї, а також поліпшення взаємовигідного діалогу у космічній сфері. Співробітництво ґрунтуватиметься на спільних цінностях і спільних інтересах та спрямовуватиметься на посилення політичної конвергенції і ефективності, сприяння спільному політичному плануванню. Із цією метою Сторони використовуватимуть двосторонні, міжнародні і регіональні форуми.

2. Україна, ЄС та держави-члени підтверджують свою відданість принципам поваги до незалежності, суверенітету, територіальної цілісності та непорушності кордонів, як це визначено у Статуті ООН та Гельсінському заключному акті Наради з безпеки та співробітництва в Європі 1975 року, а також поширюють ці принципи у двосторонніх та багатосторонніх відносинах.

3. Сторони будуть вчасно та послідовно реагувати на спроби зашкодити цим принципам на всіх можливих рівнях політичного діалогу, передбачених у цій Угоді, зокрема на міністерському рівні.

Стаття 8

Міжнародний кримінальний суд

Сторони співробітничать з метою зміцнення миру та міжнародного правосуддя шляхом ратифікації та імплементації Римського статуту Міжнародного кримінального суду (МКС) 1998 року та пов'язаних з ним документів.

Стаття 9

Регіональна стабільність

1. Сторони активізують спільні зусилля для сприяння стабільності, безпеці та демократичному розвитку у спільному сусідському просторі й, зокрема, співробітництва з метою мирного вирішення регіональних конфліктів.

2. Ці зусилля повинні відповідати спільним принципам, які полягають у встановленні міжнародного миру і безпеки відповідно до Статуту

ООН, Гельсінського заключного акта Наради з безпеки та співробітництва в Європі 1975 року та інших відповідних багатосторонніх документів.

Стаття 10

Попередження конфліктів, антикризове управління та військово-технічне співробітництво

1. Сторони посилюють практичне співробітництво з попередження конфліктів та у сфері антикризового управління, зокрема з метою збільшити участь України у цивільних та військових операціях ЄС з подолання кризових ситуацій, а також у відповідних навчаннях і тренуваннях, зокрема тих, що проводяться в рамках Спільної політики безпеки і оборони (СПБО).

2. Співробітництво у цій сфері ґрунтується на умовах і домовленостях між Україною та ЄС за результатами як консультацій, так і співробітництва з питань антикризового управління.

3. Сторони вивчають потенціал військового та технічного співробітництва. Україна та Європейське оборонне агентство (ЄОА) встановлюють тісні контакти для обговорення питань, пов'язаних з удосконаленням військових спроможностей, зокрема питань технічного характеру.

Стаття 11

Нерозповсюдження зброї масового знищення

1. Сторони вважають, що розповсюдження зброї масового знищення, супутніх матеріалів та засобів їхньої доставки як серед державних, так і серед недержавних суб'єктів становить одну з найсерйозніших загроз міжнародній стабільності та безпеці. У зв'язку із цим Сторони домовились співробітничати й робити внесок у запобігання поширенню зброї масового знищення, супутніх матеріалів і засобів їхньої доставки у повній відповідності з їхніми зобов'язаннями в рамках міжнародних договорів та угод у сфері роззброєння і нерозповсюдження, а також іншими відповідними міжнародними зобов'язаннями та шляхом імплементації їх на національному рівні. Сторони домовились, що це положення становить невід'ємну складову цієї Угоди.

2. Крім того, Сторони домовились співробітничати та сприяти протидії розповсюдженню зброї масового знищення, супутніх матеріалів та засобів їхньої доставки шляхом:

а) вжиття заходів, за необхідності, для підписання, ратифікації чи приєднання, а також повної імплементації усіх відповідних міжнародних документів;

б) подальшого поліпшення системи національного експортного контролю з метою забезпечення ефективного контролю за експортом та транзитом товарів, пов'язаних зі зброєю масового знищення, зокрема кінцевий контроль за технологіями і товарами подвійного використання, а також застосування ефективних санкцій проти порушень режимів експортного контролю.

3. Сторони домовились встановити регулярний політичний діалог, який супроводжуватиме та консолідуватиме ці складові.

Стаття 12

Роззброєння, контроль над озброєннями, експортний контроль та боротьба з незаконною торгівлею зброєю

Сторони розвивають подальше співробітництво з роззброєння, зокрема зменшення надмірних запасів стрілецької і легкої зброї, а також, відповідно до Глави 6 («Навколишнє середовище») Розділу V цієї Угоди, подолання наслідків покинутих боєприпасів, що не вибухнули, для цивільного населення та навколишнього природного середовища. Співробітництво в галузі роззброєння також включає контроль над озброєннями, експортний контроль та боротьбу з незаконною торгівлею зброєю, зокрема стрілецькою і легкою. Сторони сприяють загальному дотриманню і відповідності міжнародним документам та прагнуть забезпечити їхню ефективність, зокрема шляхом імплементації відповідних резолюцій Ради Безпеки Організації Об'єднаних Націй.

Стаття 13

Боротьба з тероризмом

Сторони домовились співробітничати на двосторонньому, регіональному та міжнародному рівнях з метою запобігання та боротьби з тероризмом відповідно до міжнародного права, міжнародних норм у сфері прав людини, а також відповідно до гуманітарного права та норм права, що регулюють статус біженців.

РОЗДІЛ III

ЮСТИЦІЯ, СВОБОДА ТА БЕЗПЕКА

Стаття 14

Верховенство права та повага до прав людини і основоположних свобод

В рамках співробітництва у сфері юстиції, свободи та безпеки Сторони надають особливого значення утвердженню верховенства права та укріпленню інституцій усіх рівнів у сфері управління загалом та правоохоронних і судових органів зокрема. Співробітництво буде спрямоване, зокрема, на зміцнення судової влади, підвищення її ефективності, гарантування її незалежності та неупередженості та боротьбу з корупцією. Співробітництво у сфері юстиції, свободи та безпеки буде відбуватися на основі принципу поваги до прав людини та основоположних свобод.

Стаття 15

Захист персональних даних

Сторони домовились співробітничати з метою забезпечення належного рівня захисту персональних даних відповідно до найвищих європейських та міжнародних стандартів, зокрема відповідних документів Ради Європи. Співробітництво у сфері захисту персональних даних може включати, *inter alia*, обмін інформацією та експертами.

Стаття 16

Співробітництво у сфері міграції, притулку та управління кордонами

1. Сторони підтверджують важливість спільного управління міграційними потоками між їхніми територіями та надалі розвиватимуть всеохоплюючий діалог щодо всіх питань у сфері міграції, зокрема нелегальної міграції, легальної міграції, незаконного переправлення осіб через державний кордон та торгівлі людьми, а також включення проблемних питань у сфері міграції до національних стратегій економічного та соціального розвитку регіонів, звідки

походять мігранти. Такий діалог ґрунтується на основоположних принципах солідарності, взаємної довіри, спільної відповідальності та партнерства.

2. Згідно з відповідним законодавством ЄС та чинним національним законодавством, співробітництво буде, зокрема, зосереджуватись на:

а) подоланні причин виникнення міграції, активно використовуючи можливості співробітництва у цій сфері з третіми країнами та в рамках міжнародних форумів;

б) спільному запровадженні ефективної та превентивної політики щодо боротьби з нелегальною міграцією, незаконним переправленням нелегальних мігрантів через державний кордон та торгівлею людьми, у тому числі щодо методів боротьби з організованими злочинними групами, що здійснюють незаконне переправлення нелегальних мігрантів через державний кордон та торгівлю людьми, а також захисту жертв таких злочинів;

с) запровадженні всеохоплюючого діалогу з питань притулку, зокрема стосовно практичних аспектів реалізації Конвенції ООН про статус біженців 1951 року, Протоколу щодо статусу біженців 1967 року та інших відповідних міжнародних документів, а також шляхом забезпечення поваги принципу «невислання»;

д) правилах щодо доступу, забезпеченні прав та статусу осіб, яким надано доступ, гідному поводженні та інтеграції іноземців, які проживають на законних підставах;

е) подальшому розвитку оперативних заходів у сфері управління кордонами:

i) Співробітництво у сфері управління кордонами може включати, *inter alia*, навчання, обмін найкращими практиками, зокрема технологічні аспекти, обмін інформацією з дотриманням встановлених правил та, у разі потреби, обмін офіцерами зв'язку.

ii) Зусилля Сторін у цій сфері будуть спрямовані на ефективну імплементацію принципу інтегрованого управління кордонами.

f) посиленні рівня безпеки документів;

g) розвитку ефективної політики повернення, зокрема у її регіональному вимірі;

h) обміні поглядами щодо нелегального працевлаштування мігрантів.

Стаття 17

Поводження з працівниками

1. Відповідно до законів, умов та процедур, що застосовуються у державі-члені та в ЄС, ставлення до працівників, які є громадянами України та які законно працевлаштовані на території держави-члена, має бути вільним від будь-якої дискримінації на підставі громадянства стосовно умов праці, винагороди або звільнення порівняно з громадянами цієї держави-члена.

2. Україна відповідно до законів, умов та процедур, що застосовуються на її території, повинна забезпечити ставлення, згадане у пункті 1 цієї статті, до працівників, які є громадянами держави-члена та на законних підставах працевлаштовані на її території.

Стаття 18

Мобільність працівників

1. Беручи до уваги ситуацію на ринку праці держав-членів згідно з їхнім законодавством та відповідно до норм, чинних у державах-членах та в ЄС, у сфері мобільності працівників:

a) існуючі можливості доступу до зайнятості для українських працівників, надані державами-членами згідно з двосторонніми договорами, мають бути збережені та, у разі можливості, покращені;

b) інші держави-члени повинні вивчити можливість укладання подібних договорів.

2. Рада асоціації зобов'язується розглянути можливість надання інших більш сприятливих положень у додаткових сферах, зокрема можливості доступу до професійного навчання, згідно із законами, умовами та процедурами, чинними у державах-членах та в ЄС, при цьому беручи до уваги ситуацію на ринку праці у державах-членах та в ЄС.

Стаття 19

Рух осіб

1. Сторони забезпечують повне виконання:

a) Угоди між Україною та Європейським Співтовариством про реадмісію осіб від 18 червня 2007 року (через Спільний комітет з питань реадмісії, створений згідно з її статтею 15);

b) Угоди між Україною та Європейським Співтовариством про спрощення оформлення віз від 18 червня 2007 року (через Спільний комітет для реалізації цієї Угоди, створений згідно з її статтею 12).

2. Сторони також прагнуть досягти посилення мобільності громадян і подальшого прогресу у візовому діалозі.

3. Сторони зобов'язуються вжити послідовних кроків до встановлення безвізового режиму у відповідний час після створення умов для добре керованого і безпечного пересування людей, визначених у двофазовому Плані дій щодо лібералізації візового режиму, представленого на Саміті Україна - ЄС 22 листопада 2010 року.

Стаття 20

Боротьба з легалізацією (відмиванням) коштів та фінансуванням тероризму

Сторони співробітничать з метою запобігання та боротьби з легалізацією (відмиванням) коштів та фінансуванням тероризму. Із цією метою Сторони посилюють двостороннє та міжнародне співробітництво у цій сфері, зокрема співробітництво на оперативному рівні. Сторони забезпечують імплементацію відповідних міжнародних стандартів, зокрема стандартів Групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей та фінансуванням тероризму (FATF) та стандартів, рівнозначних тим, які були прийняті Союзом.

Стаття 21

Співробітництво у боротьбі з незаконним обігом наркотичних засобів, прекурсорів та психотропних речовин

1. Сторони співробітничать у питаннях, що стосуються боротьби з незаконним обігом наркотиків, ґрунтуючись на спільно погоджених принципах, що відповідають міжнародним конвенціям у цій сфері, при цьому беручи до уваги Політичну декларацію та Декларацію про керівні принципи скорочення попиту на наркотики, прийняті на двадцятій спеціальній сесії Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй з боротьби з наркотиками у червні 1998 року.

2. Таке співробітництво спрямоване на боротьбу з незаконним обігом наркотиків, зменшення обсягів постачання, торгівлі та попиту на наркотики, боротьбу з наслідками для здоров'я та соціальними наслідками наркозалежності, а також на більш ефективне запобігання відводу хімічних прекурсорів, що використовуються для нелегального виробництва наркотиків та психотропних речовин.

3. Сторони використовують необхідні методи співробітництва для досягнення зазначених цілей, забезпечуючи збалансований та інтегрований підхід до зазначених питань.

Стаття 22

Боротьба зі злочинністю та корупцією

1. Сторони співробітничать у боротьбі з кримінальною та незаконною організованою чи іншою діяльністю, а також з метою її попередження.

2. Таке співробітництво спрямовується на вирішення, *inter alia*, таких проблем:

- a) незаконне переправлення через державний кордон нелегальних мігрантів, торгівля людьми і вогнепальною зброєю та незаконний обіг наркотиків;
- b) контрабанда товарів;
- c) економічні злочини, зокрема злочини у сфері оподаткування;
- d) корупція як у приватному, так і в державному секторі;
- e) підробка документів;
- f) кіберзлочинність.

3. Сторони посилюють двостороннє, регіональне та міжнародне співробітництво у цій сфері, зокрема співробітництво із залученням Європолу. Сторони і надалі розвивають співробітництво, *inter alia*, стосовно:

- a) обміну найкращими практиками, в тому числі щодо методик розслідування та криміналістичних досліджень,
- b) обміну інформацією відповідно до існуючих правил,
- c) посилення потенціалу, зокрема навчання та, у разі необхідності, обмін персоналом,
- d) питань, пов'язаних із захистом свідків та жертв.

4. Сторони віддані ефективному виконанню Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності 2000 року та трьох Протоколів до неї, Конвенції ООН проти корупції 2003 року та інших відповідних міжнародних документів.

Стаття 23

Співробітництво у боротьбі з тероризмом

1. Сторони домовились співробітничати з метою попередження та запобігання актам тероризму згідно з міжнародним правом, міжнародним правом щодо захисту прав людини, біженців та гуманітарним правом, а також відповідними нормативними та підзаконними актами Сторін. Зокрема, Сторони домовились співробітничати на основі повного виконання Резолюції Ради Безпеки ООН № 1373 2001 року, Глобальної контртерористичної стратегії ООН 2006 року та інших документів ООН, а також відповідних міжнародних конвенцій та документів.

2. Зокрема, Сторони реалізують ці домовленості шляхом:

а) обміну інформацією щодо терористичних угруповань та організованих груп, які здійснюють їх підтримку,

б) обміну досвідом та інформацією про тенденції тероризму та стосовно засобів і способів боротьби з тероризмом, зокрема допомогу у технічній галузі та навчанні, та

с) обміну досвідом стосовно запобігання тероризму.

Обмін всією інформацією відбувається відповідно до міжнародного та національного права.

Стаття 24

Правове співробітництво

1. Сторони домовились надалі розвивати судове співробітництво у цивільних та кримінальних справах, повною мірою використовуючи відповідні міжнародні і двосторонні документи та ґрунтуючись на принципах юридичної визначеності і праві на справедливий суд.

2. Сторони домовилися розвивати подальше судове співробітництво між Україною та ЄС у цивільних справах на основі відповідних багатосторонніх правових документів, зокрема конвенцій Гаазької конференції з міжнародного приватного права у сферах міжнародного правового співробітництва, судового процесу, а також захисту дітей.

3. Стосовно судового співробітництва в кримінальних справах Сторони намагаються посилити взаємодію щодо взаємної правової допомоги та екстрадиції. Це включатиме, у разі необхідності, приєднання до відповідних міжнародних документів ООН та Ради Європи, зокрема Римського статуту Міжнародного кримінального суду 1998 року, та їх виконання, як зазначається у статті 8 цієї Угоди, а також більш тісне співробітництво з Євроюстом.

РОЗДІЛ IV

ТОРГІВЛЯ І ПИТАННЯ, ПОВ'ЯЗАНІ З ТОРГІВЛЕЮ

Глава 1

Національний режим та доступ товарів на ринки

Частина 1

Загальні положення

Стаття 25

Цілі

Сторони поступово створюють зону вільної торгівлі протягом перехідного періоду, що не перевищує 10 років починаючи з дати набрання чинності цієї

Угодою⁻¹, відповідно до положень цієї Угоди та відповідно до Статті XXIV Генеральної угоди про тарифи та торгівлю 1994 року (далі - ГАТТ-1994).

⁻¹ Якщо інше не передбачено в Додатках I та II до цієї Угоди.

Стаття 26

Сфера застосування

1. Положення цієї Глави застосовуються до торгівлі товарами⁻², що походять з територій Сторін.

2. Для цілей цієї Глави «походження» означає, що товар підпадає під правила походження, викладені в Протоколі I до цієї Угоди («Щодо визначення концепції «походження товарів» і методів адміністративного співробітництва»).

⁻² Для цілей цієї Угоди товари мають значення товарів у розумінні ГАТТ-1994, якщо інше не передбачено в цій Угоді.

Частина 2

Скасування мит, зборів та інших платежів

Стаття 27

Визначення мита

Для цілей цієї Глави «мито» включає будь-яке мито або інший платіж, пов'язаний з імпортом або експортом товару, зокрема будь-який додатковий податок або додатковий платіж, пов'язаний з імпортом або експортом товару. «Мито» не включає:

- а) платежі, еквівалентні внутрішньому податку, що стягуються згідно зі статтею 32 цієї Угоди;
- б) мита, що стягуються згідно з Главою 2 («Засоби захисту торгівлі») Розділу IV цієї Угоди;
- в) збори та інші платежі, що стягуються згідно зі статтею 33 цієї Угоди.

Стаття 28

Класифікація товарів

Класифікація товарів у торгівлі між Сторонами має бути такою, як викладено у відповідній товарній номенклатурі кожної Сторони, розробленій відповідно до Гармонізованої системи Міжнародної конвенції про Гармонізовану систему опису та кодування товарів 1983 року (далі - ГС) та подальших змін до неї.

Стаття 29

Скасування ввізного мита

1. Кожна Сторона зменшує або скасовує ввізне мито на товари, що походять з іншої Сторони, відповідно до Графіків, встановлених у Додатку I-A до цієї Угоди (далі - Графіки).

Без шкоди для першого підпункту для одягу та інших виробів, що були у використанні та які класифікуються за кодом УКТЗЕД 6309 00 00, Україна скасує ввізне мито відповідно до умов, встановлених у Додатку I-B до цієї Угоди.

2. Для кожного товару базова ставка ввізного мита, стосовно якої повинно застосовуватися поступове зменшення відповідно до пункту 1 цієї статті, зазначається у Додатку I до цієї Угоди.

3. Якщо у будь-який момент після дати набрання чинності цією Угодою будь-яка Сторона зменшує ставку ввізного мита, яка застосовується у рамках режиму найбільшого сприяння (далі - РНС), така ставка ввізного мита має застосовуватися як базова ставка, якщо і доки вона буде нижчою ставки мита, розрахованої відповідно до Графіку цієї Сторони.

4. Через 5 років після набрання цією Угодою чинності Сторони можуть на запит будь-якої Сторони провести консультації між собою з метою розгляду прискорення та розширення сфери скасування ввізного мита у торгівлі між ними. Рішення, прийняте на засіданні Комітету асоціації з питань торгівлі, як це визначено статтею 465 цієї Угоди (далі - Комітет з питань торгівлі), про прискорення або скасування ввізного мита на товари замінює будь-яку ставку мита або перехідний період, визначені Графіками для цих товарів.

Стаття 30

Статус-кво

Жодна Сторона не може збільшити існуюче мито або схвалити справляння будь-якого нового мита на товар, що походить з іншої Сторони. Це не виключає, що будь-яка із Сторін може:

а) підвищити мито до рівня, встановленого в її Графіку, після скорочення в односторонньому порядку; або

б) зберігати в силі або збільшити ввізне мито, яке дозволено згідно з рішенням Органу вирішення спорів (далі - ОВС) Світової організації торгівлі (далі - СОТ).

Стаття 31

Вивізні (експортні) мита

1. Сторони не повинні запроваджувати або зберігати в силі будь-які мита, податки або будь-які інші заходи еквівалентної дії, що накладаються на вивезення товарів або запроваджується у зв'язку з вивезенням товарів на іншу територію.

2. Існуючі мита або заходи еквівалентної дії, які застосовуються в Україні, як зазначено у Додатку I-C до цієї Угоди, повинні поступово анулюватися протягом перехідного періоду відповідно до Графіку, включеного до Додатку I-C до цієї Угоди. У разі внесення змін до митного законодавства України зобов'язання, взяті відповідно до Графіку, що міститься у Додатку I-C до цієї Угоди, залишатимуться чинними на основі відповідності опису товарів. Україна може застосовувати спеціальні заходи щодо вивізного (експортного) мита на умовах, визначених у Додатку I-D до цієї Угоди. Дія таких спеціальних заходів закінчиться наприкінці періоду, встановленого для такого товару у Додатку I-D до цієї Угоди.

Стаття 32

Експортні субсидії та заходи еквівалентної дії

1. Після набрання чинності цією Угодою жодна Сторона не повинна зберігати в силі, запроваджувати або відновлювати експортні субсидії або інші

заходи еквівалентної дії щодо сільськогосподарських товарів, призначених для продажу на території іншої Сторони.

2. Для цілей цієї статті термін «експортні субсидії» має таке саме значення, як і у статті 1(е) Угоди про сільське господарство, що міститься у Додатку 1А до Угоди СОТ (далі - Угода про сільське господарство), включаючи будь-які поправки до цієї статті цієї Угоди про сільське господарство.

Стаття 33

Збори та інші платежі

Кожна Сторона забезпечує, відповідно до Статті VIII ГАТТ 1994 та її приміток щодо тлумачення, щоб всі збори й платежі будь-якого характеру, крім мита або інших заходів, зазначених у статті 27 цієї Угоди, що справляються у разі імпорту або експорту товарів або у зв'язку з таким імпортом або експортом, обмежувалися сумою приблизної вартості наданих послуг та не становили непрямий захист національних товарів або оподаткування імпорту або експорту з фіскальною метою.

Частина 3

Нетарифні заходи

Стаття 34

Національний режим

Кожна Сторона надає національний режим товарам іншої Сторони відповідно до Статті III ГАТТ 1994, зокрема її приміток щодо тлумачення. Із цією метою Статтю III ГАТТ 1994 та її примітки щодо тлумачення включено до цієї Угоди, і вони є її невід'ємною частиною.

Стаття 35

Обмеження експорту або імпорту

Жодна Сторона не повинна запроваджувати або зберігати в силі будь-які заборони чи обмеження або заходи еквівалентної дії щодо імпорту будь-якого товару іншої Сторони або експорту чи продажу для експорту будь-якого товару, призначеного для території іншої Сторони, за винятком випадків, передбачених в цій Угоді або відповідно до Статті XI ГАТТ 1994 та її приміток щодо тлумачення. Із цією метою Статтю XI ГАТТ 1994 та її примітки щодо тлумачення включено до цієї Угоди, і вони є її невід'ємною частиною.

Частина 4

Специфічні положення щодо товарів

Стаття 36

Загальні винятки

Ніщо в цій Угоді не повинно тлумачитися як таке, що перешкоджає вжиттю або застосуванню будь-якою Стороною заходів згідно зі Статтями XX та XXI ГАТТ 1994 та їх примітками щодо тлумачення, які включено до цієї Угоди і є її невід'ємною частиною.

Частина 5

Адміністративне співробітництво та співробітництво з третіми країнами

Стаття 37

Спеціальні положення щодо адміністративного співробітництва

1. Сторони домовились, що адміністративне співробітництво є важливим для реалізації та контролю преференційного режиму, наданого відповідно до цієї Глави, та підкреслюють свої зобов'язання боротися з незаконними діями та шахрайством в митних питаннях, пов'язаних з імпортом, експортом, транзитом товарів та їх розміщенням під будь-яким іншим митним режимом або процедурою, зокрема заходи заборони, обмеження або контролю.

2. Якщо Сторона на основі об'єктивно задокументованої інформації відчуває неспроможність забезпечити адміністративне співробітництво та/або відчуває існування незаконних дій або шахрайства іншої Сторони відповідно до цієї Глави, заінтересована Сторона може тимчасово призупинити дію відповідного преференційного режиму для відповідного товару (товарів) згідно із цією статтею.

3. Для цілей цієї статті неспроможність забезпечити адміністративне співробітництво при розслідуванні митних правопорушень або шахрайства, *inter alia*, означає:

а) неодноразова неспроможність дотримуватися зобов'язань щодо перевірки статусу походження відповідного товару (товарів);

б) неодноразова відмова або надмірна затримка у виконанні та/або повідомленні про результати послідовної перевірки підтвердження походження;

в) неодноразова відмова або надмірна затримка в отриманні дозволу на проведення місій адміністративного співробітництва для перевірки автентичності документів або точності інформації, що стосується надання преференційного режиму, про який ідеться.

Для цілей цієї статті виявлення правопорушень або шахрайства може бути здійснено, *inter alia*, коли відбувається швидке зростання без достатнього пояснення обсягу імпорту товарів, який перевищує звичайний рівень виробництва та експортний потенціал іншої Сторони, що пов'язано з об'єктивною інформацією стосовно правопорушень або шахрайства.

4. Застосування тимчасового призупинення залежить від таких умов:

а) Сторона, яка виявила на основі об'єктивної інформації неспроможність забезпечити адміністративне співробітництво та/або правопорушення чи шахрайство з боку іншої Сторони, повідомляє без надмірної затримки Комітету з питань торгівлі про свої дані разом з об'єктивною інформацією та вступає в консультації в рамках Комітету з питань торгівлі, ґрунтуючись на всій необхідній інформації та об'єктивних даних з метою досягнення рішення, прийняттого для обох Сторін. Протягом вищезазначених консультацій товар (товари), про який (які) йдеться, буде користуватися преференційним режимом;

б) Якщо Сторони провели консультації в рамках Комітету з питань торгівлі відповідно до підпункту (а) та не змогли домовитися про прийнятне рішення протягом трьох місяців після першого засідання Комітету з питань торгівлі, заінтересована Сторона може тимчасово призупинити дію відповідного преференційного режиму на товар (товари), про який (які) йдеться. Про тимчасове призупинення необхідно повідомляти Комітету з питань торгівлі без невиправданої затримки;

с) Тимчасові призупинення відповідно до цієї статті будуть обмежені до того часу, який буде необхідний для захисту фінансових інтересів заінтересованої Сторони. Кожне тимчасове призупинення не повинно перевищувати шість місяців. Водночас, тимчасове призупинення може бути поновлено. Про тимчасові призупинення після їх прийняття необхідно невідкладно повідомляти Комітету з питань торгівлі. Вони будуть предметом періодичних консультації у рамках Комітету з питань торгівлі, особливо з метою їх завершення, як тільки зникнуть умови для їх застосування.

5. Одночасно з повідомленням Комітету з питань торгівлі згідно з підпунктом 4(а) цієї статті заінтересована Сторона повинна опублікувати повідомлення імпортерам у своїх джерелах офіційної інформації. Повідомлення імпортерам повинно зазначати товар, про який ідеться, стосовно якого виявлена на основі об'єктивної інформації неспроможність забезпечити адміністративне співробітництво та/або призупинення правопорушення чи шахрайства.

Стаття 38

Виправлення адміністративних помилок

У разі помилки з боку компетентних органів під час належного менеджменту преференційної системи експорту і, зокрема, під час застосування положень Протоколу до цієї Угоди «Щодо визначення концепції «походження товарів» і методів адміністративного співробітництва», коли така помилка призводить до наслідків для ввізного мита, Сторона, яка стикається з такими наслідками, може звернутися із запитом до Комітету з питань торгівлі стосовно розгляду можливості прийняття будь-яких відповідних заходів для вирішення ситуації.

Стаття 39

Угоди з іншими країнами

1. Ця Угода не перешкоджає збереженню або встановленню митних союзів, зон вільної торгівлі або домовленостям про прикордонну торгівлю, за винятком тих випадків, коли вони вступають у конфлікт з торговельними домовленостями, передбаченими цією Угодою.

2. Консультації між Сторонами відбуваються в рамках Комітету з питань торгівлі стосовно угод, що встановлюють митні союзи, зони вільної торгівлі або домовленості про прикордонну торгівлю та, у разі необхідності, інших основних питань, що стосуються їх відповідної торговельної політики з третіми країнами. Зокрема, у разі третьої країни, що приєднується до Європейського Союзу, такі консультації відбуваються з метою забезпечення прийняття до уваги взаємних інтересів України та Сторони ЄС, як викладено в цій Угоді.

Глава 2

Засоби захисту торгівлі

Частина 1

Глобальні спеціальні заходи

Стаття 40

Загальні положення

1. Сторони підтверджують свої права та зобов'язання, передбачені Статтею XIX ГАТТ 1994 та Угодою про спеціальні заходи, що міститься у Додатку 1А

до Угоди СОТ (далі - Угода про спеціальні заходи). Сторона ЄС залишає за собою свої права та зобов'язання, передбачені статтею 5 Угоди про сільське господарство, що міститься у Додатку 1А до Угоди СОТ (далі - Угода про сільське господарство), крім торгівлі сільськогосподарськими товарами, на яку поширюється преференційний режим, передбачений цією Угодою.

2. Преференційні правила походження, запроваджені згідно з Главою 1 («Національний режим та доступ до ринків товарів») Розділу IV цієї Угоди, не застосовуються до цієї Частини.

Стаття 41

Прозорість

1. Сторона, яка порушує розслідування, має повідомити про це іншій Стороні шляхом надіслання їй офіційного повідомлення за умови, що остання має суттєвий економічний інтерес.

2. Для цілей цієї статті Сторона буде вважатися такою, що має суттєвий економічний інтерес, тоді, коли вона належить до п'яти найбільших постачальників імпортованого товару протягом останнього трьохрічного строку, визначених або за обсягом, або у вартісному вираженні.

3. Незважаючи на статтю 40 цієї Угоди та із дотриманням статті 3(2) Угоди про спеціальні заходи, на запит іншої Сторони Сторона, яка порушує спеціальне розслідування або планує застосувати спеціальні заходи, зобов'язана невідкладно надати письмові повідомлення про всю відповідну інформацію, яка стала підставою для порушення розслідування або для застосування спеціальних заходів, зокрема, якщо це доцільно, попередні висновки, а також остаточні висновки розслідування, та надати іншій Стороні можливість проведення консультацій.

Стаття 42

Застосування заходів

1. У разі застосування спеціальних заходів Сторони намагаються вжити їх у такий спосіб, який матиме найменший вплив на їхню двосторонню торгівлю.

2. Для цілей пункту 1 цієї статті, якщо одна Сторона вважає, що правові умови для застосування остаточних спеціальних заходів виконані, ця Сторона, яка планує вжити таких заходів, має повідомити про це іншій Стороні та надати їй можливість провести двосторонні консультації. Якщо взаємоприйняттого рішення не було досягнуто протягом 30 днів після такого повідомлення, Сторона-імпортер може вжити необхідних заходів для вирішення проблеми.

Стаття 43

Країна, що розвивається

У тій мірі, в якій Україна визнається країною, що розвивається⁻¹, для цілей статті 9 Угоди про спеціальні заходи, на неї не поширюватимуться жодні спеціальні заходи, які застосовуються Стороною ЄС, за умови виконання умов, визначених у статті 9 цієї Угоди.

⁻¹ Для цілей цієї статті для визначення країни як такої, що розвивається, мають братися до уваги списки, видані такими міжнародними організаціями, як

Світовий банк, Організація економічного співробітництва і розвитку (далі - ОЕСР) або Міжнародний валютний фонд (далі - МВФ) тощо.

Частина 2

Спеціальні заходи щодо легкових автомобілів

Стаття 44

Спеціальні заходи щодо легкових автомобілів

1. Україна може застосовувати спеціальні заходи у формі вищої ставки ввізного мита до легкових автомобілів, що походять⁻² зі Сторони ЄС, які класифікуються за товарною позицією 8703 (далі - товар), як це визначено у статті 45 цієї Угоди, згідно з положеннями цієї Частини, якщо виконані кожна з таких умов:

а) якщо в результаті зниження або скасування мита відповідно до цієї Угоди товар імпортується на територію України у таких більших обсягах в абсолютних величинах або стосовно національного виробництва та за таких умов, за яких заподіюється значна шкода національній промисловості, що виробляє подібний товар;

б) якщо сукупний обсяг (в одиницях)⁻³ імпорту товару протягом будь-якого року досягає граничного обсягу, визначеного у Графіку, включеному до Додатка II до цієї Угоди; та

⁻² Відповідно до визначення походження товару, зазначеного у Протоколі I цієї Угоди щодо визначення концепції "походження товарів" і методів адміністративного співробітництва.

⁻³ Згідно зі статистичною інформацією України стосовно обсягів імпорту легкових автомобілів (в одиницях), що походять зі Сторони ЄС, які класифікуються за товарною позицією 8703. Україна підтвердить цю статистичну інформацію шляхом верифікації сертифікату походження товару EUR 1 або рахунком-фактурою, виданим відповідно до процедури, визначеної положеннями Частини V Протоколу I щодо визначення концепції "походження товарів" і методів адміністративного співробітництва.

с) якщо сукупний обсяг імпорту товару в Україну (в одиницях)⁻¹ протягом останнього 12-місячного періоду, який закінчується не раніше ніж за місяць до того, як Україна запросить ЄС на консультації згідно з положеннями пункту 5 цієї статті, перевищить граничний обсяг, зазначений у Графіку України у Додатку II до цієї Угоди, всіх первинних реєстрацій⁻² легкових автомобілів в Україні за той самий період.

⁻¹ Згідно зі статистичною інформацією України стосовно обсягів імпорту легкових автомобілів (в одиницях), що походять зі Сторони ЄС, які класифікуються за товарною позицією 8703. Україна підтвердить цю статистичну інформацію шляхом верифікації сертифікату походження товару EUR 1 або рахунком-фактурою, виданим відповідно до процедури, визначеної положеннями Частини V Протоколу I щодо визначення концепції "походження товарів" і методів адміністративного співробітництва.

⁻² Офіційна статистична інформація щодо "первинної реєстрації" в Україні всіх легкових автомобілів надана Державною автомобільною інспекцією України.

2. Мито, яке запроваджується згідно з положеннями пункту 1 цієї статті, не повинно перевищувати меншого з мит, які застосовуються в рамках режиму найбільшого сприяння в день, що передує даті набрання Угодою чинності, або ставки ввізного мита, встановленого у Графіку України у Додатку II до цієї Угоди. Це мито може бути застосовано лише до імпорту протягом строку до закінчення цього року, як це визначено у Додатку II до цієї Угоди.

3. Незалежно від положень пункту 2 цієї статті мито, яке застосовується Україною згідно з пунктом 1 цієї статті, встановлюється відповідно до Графіку України, включеного до Додатка II цієї Угоди.

4. Будь-які поставки товарів, що є предметом для стягнення додаткового збору, які знаходились у дорозі відповідно до договору, укладеного до дати запровадження додаткового збору згідно з пунктами 1-3 цієї статті, не мають бути предметом для стягнення додаткового збору. Однак обсяг таких поставок буде зараховано до граничного обсягу імпорту цього товару на наступний рік з метою дотримання умов, викладених у пункті 1 цієї статті на цей рік.

5. Україна застосовує спеціальні заходи на засадах прозорості. Із цією метою Україна має якнайшвидше повідомляти Стороні ЄС у письмовій формі стосовно наміру застосувати такі заходи та надавати всю відповідну інформацію, зокрема обсяги (у кількісних одиницях) імпорту товару, а також загальні обсяги (у кількісних одиницях) імпорту легкових автомобілів з будь-якого напрямку та кількості первинних реєстрацій легкових автомобілів в Україні за період часу, зазначений у пункті 1 цієї статті. Україна має заздалегідь і якомога раніше до застосування заходів запросити Сторону ЄС на консультації для обговорення цієї інформації. Жодні заходи не застосовуються протягом 30 днів з дати пропозиції провести консультації.

6. Україна може застосувати спеціальні заходи тільки після проведення її компетентними органами розслідування відповідно до статей 3 та 4(2)(c) Угоди про спеціальні заходи і із цією метою статті 3 та 4(2)(c) Угоди про спеціальні заходи включено до цієї Угоди та є її невід'ємною частиною, *mutatis mutandis*. Таке розслідування повинно довести, що внаслідок скорочення розміру мита або його скасування відповідно до цієї Угоди товар імпортується на територію України у таких зростаючих обсягах (в абсолютних величинах або стосовно національного виробництва) та за таких умов заподіює значну шкоду національному товаровиробнику, що виробляє подібний товар.

7. Україна має негайно письмово повідомити Стороні ЄС про порушення розслідування, зазначеного в пункті 6 цієї статті.

8. Протягом розслідування Україна повинна дотримуватись вимог статті 4(2)(a) і (b) Угоди про спеціальні заходи, і з цією метою статтю 4(2)(a) і (b) Угоди про спеціальні заходи включено до цієї Угоди та є її невід'ємною частиною, *mutatis mutandis*.

9. Відповідні фактори, пов'язані зі шкодою, визначеною у статті 4(2)(a) Угоди про спеціальні заходи, повинні бути оцінені протягом не менш

ніж трьох послідовних 12-тимісячних періодів, тобто не менше трьох років у цілому.

10. У ході розслідування також мають бути оцінені всі відомі фактори, крім пільгового імпорту, здійсненого відповідно до цієї Угоди, які також можуть бути причиною заподіяння шкоди національній промисловості. Збільшення імпорту товару, що походить зі Сторони ЄС, не повинно розглядатися як результат скасування або скорочення мита, якщо імпорт з інших джерел також аналогічно збільшився в порівнянні з попередніми періодами.

11. Україна має письмово інформувати Сторону ЄС та всі заінтересовані сторони про результати та обґрунтовані висновки розслідування заздалегідь до початку консультацій, згаданих у пункті 5 цієї статті, з метою аналізу інформації, що випливає з розслідування та обміну думками про запропоновані заходи протягом консультації.

12. Україна має гарантувати, що статистична інформація стосовно легкових автомобілів, яка використовується як підстава для запровадження спеціальних заходів, є достовірною, адекватною та загальнодоступною на періодичній основі. Україна має без затримки надавати щомісячну статистичну інформацію щодо загальних обсягів (у кількісних одиницях) імпорту товару, загальних обсягів (в кількісних одиницях) імпорту легкових автомобілів з будь-яких джерел та щодо нових реєстрацій легкових автомобілів в Україні.

13. Незважаючи на положення пункту 1 цієї статті, протягом перехідного періоду положення пунктів 1(а) та 6-11 цієї статті не застосовуються.

14. Україна не застосовує спеціальні заходи відповідно до цієї Частини протягом першого року. Україна не застосовує та не зберігає в силі будь-які спеціальні заходи відповідно до цієї Частини та не проводить будь-яких розслідувань із цією метою після 15-го року.

15. Імплементация та реалізація положень цієї статті може бути предметом обговорення та перегляду в рамках Комітету з питань торгівлі.

Стаття 45

Визначення

Для цілей цієї Частини та Додатка II до цієї Угоди:

1. «товар» означає лише легкові автомобілі, що мають походження зі Сторони ЄС та які класифікуються за товарною позицією 8703 згідно з правилами походження, встановленими у Протоколі I до цієї Угоди щодо визначення концепції «походження товарів» і методів адміністративного співробітництва;

2. «значна шкода» розуміється згідно з положеннями статті 4(1) (а) Угоди про спеціальні заходи. Із цією метою цю статтю 4(1) (а) включено до цієї Угоди та вона є її невід'ємною частиною, *mutatis mutandis*;

3. «подібний товар» - ідентичний товар, тобто схожий за всіма характеристиками на товар, що є об'єктом розгляду, або, у разі відсутності цього товару, інший товар, що не є схожим за всіма характеристиками, але має показові ознаки, що є дуже подібними до характерних ознак товару, що є об'єктом розгляду;

4. «перехідний період» означає 10-тирічний період, який починається з дати набрання чинності цією Угодою. Перехідний період буде продовжено ще на три роки у разі, якщо до закінчення 10-го року Україна подасть на розгляд Комітету з питань торгівлі, створеного відповідно до статті 465 цієї Угоди, обґрунтований запит, а Комітет з питань торгівлі проведе його обговорення.

5. «перший рік» означає 12-тимісячний період, який починається з дати набрання чинності цією Угодою;

6. «другий рік» означає 12-тимісячний період, який починається з дати першої річниці набрання чинності цією Угодою;

7. «третій рік» означає 12-тимісячний період, який починається з дати другої річниці набрання чинності цією Угодою;

8. «четвертий рік» означає 12-тимісячний період, який починається з дати третьої річниці набрання чинності цією Угодою;

9. «п'ятий рік» означає 12-тимісячний період, який починається з дати четвертої річниці набрання чинності цією Угодою;

10. «шостий рік» означає 12-тимісячний період, який починається з дати п'ятої річниці набрання чинності цією Угодою;

11. «сьомий рік» означає 12-тимісячний період, який починається з дати шостої річниці набрання чинності цією Угодою;

12. «восьмий рік» означає 12-тимісячний період, який починається з дати сьомої річниці набрання чинності цією Угодою;

13. «дев'ятий рік» означає 12-тимісячний період, який починається з дати восьмої річниці набрання чинності цією Угодою;

14. «десятий рік» означає 12-тимісячний період, який починається з дати дев'ятої річниці набрання чинності цією Угодою;

15. «одинадцятий рік» означає 12-тимісячний період, який починається з дати десятої річниці набрання чинності цією Угодою;

16. «дванадцятий рік» означає 12-тимісячний період, який починається з дати одинадцятої річниці набрання чинності цією Угодою;

17. «тринадцятий рік» означає 12-тимісячний період, який починається з дати дванадцятої річниці набрання чинності цією Угодою;

18. «чотирнадцятий рік» означає 12-тимісячний період, який починається з дати тринадцятої річниці набрання чинності цією Угодою;

19. «п'ятнадцятий рік» означає 12-тимісячний період, який починається з дати чотирнадцятої річниці набрання чинності цією Угодою;

Частина 3

Принцип одночасного незастосування

Стаття 45 bis

Принцип одночасного незастосування

Жодна зі Сторін не може застосовувати одночасно до одного і того самого товару:

а) спеціальні заходи, передбачені Частиною 2 «Спеціальні заходи щодо легкових автомобілів» цієї Глави; та

б) заходи, передбачені Статтею XIX ГАТТ 1994 та Угодою про спеціальні заходи.

Частина 4
Антидемпінгові та компенсаційні заходи
Стаття 46

Загальні положення

1. Сторони підтверджують свої права та обов'язки відповідно до Статті VI ГАТТ 1994, Угоди про застосування Статті VI ГАТТ 1994, що міститься у Додатку 1А до Угоди СОТ (далі - Антидемпінгова угода СОТ - АДУ СОТ), та Угоди про субсидії та компенсаційні заходи, що міститься у Додатку 1А до Угоди СОТ (далі - Антисубсидійна угода СОТ - АСУ СОТ).

2. Преференційні правила походження, встановлені згідно з Главою 1 («Національний режим та доступ товарів на ринки») Розділу IV цієї Угоди, не застосовуються до цієї Частини.

Стаття 47
Прозорість

1. Сторони домовилися, що антидемпінгові та компенсаційні заходи повинні застосовуватися у повній відповідності з вимогами, відповідно, АДУ СОТ та АСУ СОТ та повинні ґрунтуватися на справедливій та прозорій системі.

2. Після отримання компетентними органами Сторони належним чином задокументованої заяви про порушення антидемпінгового розслідування щодо імпорту з іншої Сторони та не пізніше ніж за 15 днів до порушення розслідування, перша Сторона зобов'язана подати письмове повідомлення іншій Стороні про отримання скарги.

3. Без шкоди для статті 6(5) АДУ СОТ та статті 12(4) АСУ СОТ Сторони повинні забезпечити відразу після застосування попередніх заходів, у разі необхідності, та до прийняття остаточного рішення розголошення повної та змістовної інформації про всі важливі факти та міркування, які становлять основу для прийняття рішення про застосування заходів. Інформація має бути подана у письмовій формі й так, щоб забезпечити заінтересованим сторонам достатній час для подання власних коментарів. Після надання останньої інформації заінтересованим сторонам необхідно надати щонайменше 10 днів для надання коментарів.

4. За умови, що це не створюватиме необґрунтованих затримок у проведенні розслідування та відповідатиме національному законодавству Сторін щодо проведення розслідувань, кожній заінтересованій стороні буде надана можливість висловити свою точку зору під час антидемпінгових та антисубсидійних розслідувань.

Стаття 48
Врахування національних інтересів

Антидемпінгові та компенсаційні заходи не можуть бути застосовані Стороною у випадках, коли на підставі інформації, яка була отримана в ході розслідування, можна чітко зробити висновок, що застосування таких заходів не відповідатиме національним інтересам. Висновок щодо відповідності національним інтересам необхідно робити з урахуванням усіх різноманітних інтересів в цілому, зокрема інтересів національної промисловості, користувачів,

споживачів та імпортерів у тому обсязі, в якому вони забезпечили надання відповідної інформації органам, що проводять розслідування.

Стаття 49

Правило щодо меншого мита

Якщо одна зі Сторін приймає рішення застосувати попередні або остаточні антидемпінгові або компенсаційні мита, розмір ставки такого мита не повинен перевищувати демпінгову маржу або загальну суму нелегітимної субсидії, але має бути меншим ніж така маржа, якщо такий розмір ставки мита виявиться достатнім для запобігання шкоді, заподіяній національній промисловості.

Стаття 50

Застосування заходів та їх перегляд

1. Попередні антидемпінгові або компенсаційні заходи можуть бути застосовані Сторонами, тільки якщо попередньо був встановлений факт демпінгу або надання субсидій, що заподіює шкоду національній промисловості.

2. Перш ніж застосовувати остаточні антидемпінгові або компенсаційні мита, Сторони мають вивчити можливість застосування конструктивних засобів захисту, з належним урахуванням особливих обставин у кожному випадку. Без шкоди для відповідних положень національного законодавства кожної зі Сторін, Сторонам необхідно надавати перевагу ціновим зобов'язанням, у тому обсязі, в якому вони отримали адекватні пропозиції від експортерів, якщо прийняття цих пропозицій не вважається неможливим.

3. Після отримання від експортера обґрунтованого запиту переглянути чинні антидемпінгові або компенсаційні заходи, Сторона, яка застосувала такі заходи, повинна оперативно та об'єктивно розглянути цей запит та якнайшвидше поінформувати експортера про результати цього розгляду.

Частина 5

Консультації

Стаття 50 bis

Консультації

1. Будь-яка зі Сторін має у відповідь на запит іншої Сторони надати можливість проведення консультацій стосовно конкретних питань, що можуть виникнути у зв'язку із застосуванням засобів захисту торгівлі. Такі питання можуть стосуватися, серед іншого, застосованої методології обчислення демпінгової маржі, зокрема різні коригування, використання статистичних даних, зміни в імпорті, визначення розміру шкоди та застосування правила щодо меншого мита.

2. Консультації необхідно проводити якнайшвидше, зазвичай протягом 21 дня після подання такого запиту.

3. Консультації, передбачені цією Частиною, необхідно проводити у повній відповідності положенням статей 41 та 47 цієї Угоди.

Частина 6

Інституційні положення

Стаття 51

Діалог з питань засобів захисту торгівлі

1. Сторони домовились встановити на рівні експертів Діалог з питань засобів захисту торгівлі як форум з питань співробітництва у сфері засобів захисту торгівлі.

2. Діалог з питань засобів захисту торгівлі здійснюється з метою:

а) підвищення рівня знань та розуміння однією Стороною законів, політики та методів іншої Сторони стосовно засобів захисту торгівлі;

б) огляду виконання цієї Глави;

с) покращення співробітництва між компетентними органами Сторін, які відповідають за питання засобів захисту торгівлі;

д) обговорення міжнародного розвитку у сфері торговельного захисту;

е) співробітництва з будь-яких інших питань щодо засобів захисту торгівлі.

3. Засідання в рамках Діалогу з питань засобів захисту торгівлі відбуваються на ad hoc основі за запитом будь-якої зі Сторін. Порядок денний кожного такого засідання повинен бути заздалегідь спільно погодженим.

Частина 7

Вирішення спорів

Стаття 52

Вирішення спорів

1. Глава 14 («Вирішення спорів») Розділу IV цієї Угоди не поширюється на положення Части 1, 4, 5, 6 та 7 цієї Глави.

Глава 3

Технічні бар'єри у торгівлі

Стаття 53

Сфера застосування і визначення

1. Ця Глава застосовується до підготовки, адаптації та застосування технічних регламентів, стандартів і робіт з оцінки відповідності, які визначені в Угоді про технічні бар'єри у торгівлі, що міститься у Додатку 1А до Угоди СОТ (далі - Угода ТБТ СОТ), та можуть впливати на торгівлю товарами між Сторонами.

2. Незважаючи на пункт 1 цієї статті, ця Глава не застосовується до санітарних та фітосанітарних заходів, які визначені у Додатку А до Угоди про застосування санітарних та фітосанітарних заходів, що міститься у Додатку 1А до Угоди СОТ (далі - Угода СФЗ), і до закупівельних специфікацій, підготовлених органами влади для власних потреб виробництва чи споживання.

3. Для цілей цієї Глави необхідно застосовувати визначення Додатка І до Угоди ТБТ СОТ.

Стаття 54

Підтвердження Угоди ТБТ СОТ

Сторони підтверджують свої існуючі права та обов'язки стосовно одна одної в рамках Угоди ТБТ СОТ, яка відповідає цій Угоді та є її невід'ємною частиною.

Стаття 55

Технічне співробітництво

1. Сторони зміцнюють своє співробітництво у сфері технічного регулювання, стандартизації, ринкового нагляду, акредитації та робіт з оцінки

відповідності з метою поглиблення взаєморозуміння відповідних систем та спрощення доступу до відповідних ринків. Із цією метою вони можуть започатковувати діалог з нормативно-правових питань як на горизонтальному, так і галузевому рівнях.

2. Під час співробітництва Сторони шукають шляхи визначення, розвитку та заохочення торгівлі, сприяючи ініціативам, що можуть включати, але не обмежуються таким:

a) посилення співробітництва з нормативно-правових питань шляхом обміну інформацією, досвідом і даними; наукове й технічне співробітництво з метою покращення якості їхніх технічних регламентів, стандартів, тестування, ринкового нагляду та акредитації, при цьому забезпечуючи ефективне використання нормативно-правових ресурсів;

b) стимулювання та заохочування співробітництва між їхніми відповідними організаціями, як державними, так і приватними, відповідальними за метрологічну діяльність, стандартизацію, тестування, ринковий нагляд, сертифікацію та акредитацію.

c) сприяння розвитку якісної інфраструктури систем стандартизації, метрології, акредитації, оцінки відповідності та ринкового нагляду в Україні;

d) підтримка участі України у роботі відповідних європейських організацій;

e) пошук шляхів подолання бар'єрів у торгівлі, що можуть виникнути;

f) координація позицій у міжнародній торгівлі та регуляторних організаціях, зокрема СОТ і Європейська економічна комісія Організації Об'єднаних Націй (далі - СЕК ООН).

Стаття 56

Зближення технічного регулювання, стандартів та оцінки відповідності

1. Україна вживає необхідних заходів з метою поступового досягнення відповідності з технічними регламентами ЄС та системами стандартизації, метрології, акредитації, робіт з оцінки відповідності та ринкового нагляду ЄС та зобов'язується дотримуватися принципів та практик, викладених в актуальних рішеннях та регламентах ЄС⁻¹.

⁻¹ Зокрема Рішення Європейського Парламенту і Ради № 768/2008/ЄС від 9 липня 2008 року про загальну структуру (систему) маркетингу продукції та анулювання Рішення Ради № 93/465/ЄЕС та Регламент Європейського Парламенту і Ради № 765/2008/ЄС від 9 липня 2008 року про встановлення вимог для акредитації і ринкового нагляду, що стосується торгівлі продукцією, та анулювання Регламенту (ЄЕС) № 339/93.

2. Для досягнення цілей, визначених у пункті 1, Україна повинна відповідно до графіку Додатка III до цієї Угоди:

i) імплементувати відповідні положення *acquis* ЄС до свого законодавства;

ii) здійснити необхідні адміністративні та інституційні реформи, необхідні для виконання цієї Угоди відповідно до Угоди про оцінку відповідності та прийнятність промислових товарів (далі - Угода АСАА), зазначеної у статті 57 цієї Угоди;

iii) запровадити ефективну та прозору адміністративну систему, яка необхідна для імплементації цієї Глави.

3. Сторони повинні узгодити та дотримуватися графіку, визначеного у Додатку III до цієї Угоди.

4. Україна після набрання цією Угодою чинності повинна інформувати Сторону ЄС щодо виконання заходів відповідно до цієї статті з періодичністю один раз на рік. У випадках, коли дії, перелічені в графіку у Додатку III до цієї Угоди, не були імплементовані у відповідний термін, Україна має зазначити новий графік виконання таких дій.

5. Україна повинна утримуватися від внесення змін до горизонтального законодавства та законодавства з питань торгівлі в секторах, які зазначені у графіку Додатка III до цієї Угоди, крім як з метою поступового приведення законодавства у відповідність до *acquis* ЄС та дотримання такого приведення.

6. Україна інформує Сторону ЄС щодо таких змін у національному законодавстві.

7. Україна у повному обсязі забезпечує участь відповідних національних органів у європейських та міжнародних організаціях зі стандартизації, законодавчої та фундаментальної метрології, оцінки відповідності, у тому числі з акредитації, відповідно до сфери її діяльності та статусу членства у цих організаціях.

8. Україна поступово впроваджує звід Європейських стандартів (EN) як національні стандарти, зокрема гармонізовані європейські стандарти, добровільне застосування яких вважається таким, що відповідає вимогам законодавства, зазначеного у Додатку III до цієї Угоди. Одночасно з таким впровадженням Україна скасовує конфліктні національні стандарти, зокрема застосування міждержавних стандартів (GOST/ГОСТ), розроблених до 1992 року. Крім цього, Україна поступово вживатиме інших необхідних заходів щодо виконання умов набуття членства згідно з вимогами, що застосовуються до повноправних членів європейських організацій зі стандартизації.

Стаття 57

Угода про оцінку відповідності та прийнятність промислових товарів

1. Сторони домовились додати Угоду АСАА як Протокол до цієї Угоди, яка охоплює один або кілька секторів, що перелічені у Додатку III до цієї Угоди, після повного узгодження галузевого та горизонтального законодавства України, інституцій та стандартів з галузевим і горизонтальним законодавством, інституціями та стандартами ЄС.

2. Угода АСАА передбачатиме, що торгівля товарами між Сторонами в секторах, що охоплені цією Угодою, проводитиметься на тих самих умовах, які застосовуються в торгівлі товарами між державами-членами ЄС.

3. Після перевірки з боку Сторони ЄС та досягнення домовленості про стан узгодження відповідного технічного законодавства України, стандартів та інфраструктури Угода АСАА додається як Протокол до цієї Угоди за згодою між Сторонами відповідно до процедури внесення поправок до Угоди, яка охоплюватиме такі сектора зі списку в Додатку III до цієї Угоди, які повинні бути гармонізовані. Передбачається, що дія Угоди АСАА врешті-решт буде

поширюватися на всі сектори, перелічені у Додатку III до цієї Угоди, відповідно до вищезгаданої процедури.

4. З моменту поширення дії Угоди АСАА на перелічені сектори Сторони за взаємною згодою та відповідно до процедури внесення змін до цієї Угоди зобов'язуються розглянути можливість розширення своєї сфери діяльності в інших галузях промисловості.

5. Доти, доки товари будуть охоплені Угодою АСАА, відповідне чинне законодавство Сторін повинно застосовуватися з урахуванням положень Угоди ТБТ СОТ.

Стаття 58

Маркування та етикетування

1. Без шкоди для статей 56 та 57 цієї Угоди стосовно технічних регламентів, що стосуються вимог етикетування або маркування, Сторони підтверджують принципи статті 2(2) Угоди ТБТ СОТ стосовно того, що такі вимоги не готуються, не приймаються або не застосовуються з метою створення зайвих перешкод у міжнародній торгівлі. Із цією метою такі вимоги етикетування чи маркування не повинні обмежувати торгівлю більше, ніж це потрібно для виконання законної мети, беручи до уваги ризики, які б виникли в результаті їх невиконання.

2. Зокрема, стосовно обов'язкового маркування чи етикетування товарів Сторони домовились про таке:

а) намагатися звести до мінімуму свої вимоги щодо маркування чи етикетування, крім тих, які вимагаються для адаптації *acquis* ЄС у цій сфері та маркування чи етикетування з метою захисту здоров'я, безпеки чи навколишнього середовища або для інших важливих потреб державної політики;

б) Сторона може визначити форму етикетування або маркування, але не може вимагати затвердження, реєстрації або сертифікації етикеток; та

с) Сторони зберігають за собою право вимагати, щоб інформація на етикетці або марках була зазначена певною мовою.

Глава 4

Санітарні та фітосанітарні заходи

Стаття 59

Мета

1. Метою цієї Глави є сприяння здійсненню торгівлі товарами, що охоплюються санітарними та фітосанітарними заходами між Сторонами, забезпечуючи при цьому охорону життя і здоров'я людей, тварин та рослин, шляхом:

а) забезпечення повної прозорості стосовно санітарних та фітосанітарних заходів, що застосовуються у торгівлі;

б) наближення законів України до законів ЄС;

с) визнання стану здоров'я тварин і рослин Сторін та застосування принципу регіоналізації;

д) встановлення механізму визнання еквівалентності стосовно санітарних та фітосанітарних заходів, що застосовуються Сторонами;

- e) подальшого впровадження принципів Угоди СФЗ;
- f) встановлення механізмів та процедур щодо сприяння торгівлі; та
- g) покращення взаємозв'язку та співробітництва між Сторонами з питань санітарних та фітосанітарних заходів.

2. Ця Глава також має на меті досягнення взаємного розуміння між Сторонами стосовно стандартів утримання та поводження з тваринами.

Стаття 60

Багатосторонні зобов'язання

Сторони підтверджують свої права та обов'язки, взяті відповідно до Угоди СФЗ.

Стаття 61

Сфера застосування

Ця Глава застосовується до всіх санітарних та фітосанітарних заходів Сторони, які можуть прямо чи опосередковано вплинути на здійснення торгівлі між Сторонами, зокрема заходів, зазначених у Додатку IV до цієї Угоди.

Стаття 62

Терміни

Для цілей цієї Глави застосовуються такі терміни:

1. «санітарні та фітосанітарні заходи» означають заходи, визначені у пункті 1 Додатка А до Угоди СФЗ, які підпадають під дію цієї Глави.

2. «тварини» означають наземних та водних тварин відповідно до визначень, викладених у Кодексі здоров'я наземних тварин або Кодексі здоров'я водних тварин Міжнародного епізоотичного бюро (далі - МЕБ);

3. «продукти тваринного походження» означають продукти тваринного походження, зокрема продукти водних тварин, відповідно до визначень, викладених у Кодексі здоров'я наземних тварин та Кодексі здоров'я водних тварин МЕБ;

4. «субпродукти тваринного походження, не призначені для споживання людиною» означають продукти тваринного походження, зазначені у частині 2 (II) Додатка IV-А до цієї Угоди;

5. «рослини» означають живі рослини та їхні частини, зокрема насіння:

a) плоди у ботанічному розумінні, крім тих, що зберігаються із застосуванням глибокої заморозки;

b) овочі, крім тих, що зберігаються із застосуванням глибокої заморозки;

c) бульби, бульбо-цибулини, цибулини, кореневища;

d) зрізані квіти;

e) гілки з листям;

f) зрізані дерева з листям;

g) культури рослинних тканин;

h) листя, окремі листки;

i) живий пилок; та

j) бруньки, живці та пагони.

6. «продукти рослинного походження» означають продукти рослинного походження, що не були оброблені або пройшли легку підготовку до тієї межі,

коли вони не є рослинами, включеними у частину 3 Додатка IV-A до цієї Угоди;

7. «насіння» означає насіння у ботанічному розмінні, що призначене для висадження;

8. «шкідники (шкідливі організми)» означають будь-які види, штами або біотиби рослин, тварин або патогенних агентів, шкідливих для рослин або продуктів рослинного походження;

9. «захищені зони» означають, у випадку Сторони ЄС, зони за змістом статті 2 (1)(h) Директиви Ради 2000/29/ЄС від 8 травня 2000 року про захисні заходи проти введення до Співтовариства організмів шкідливих для рослин або рослинних продуктів і проти їх розповсюдження в межах Співтовариства або будь-яке наступне положення (далі - Директива 2000/29/ЄС);

10. «хвороби тварин» означають клінічний або патологічний прояв інфекції в організмі тварин;

11. «хвороби аквакультури» означають клінічне або неклінічне інфікування одним або декількома етіологічними агентами збудника хвороб, визначених у Кодексі здоров'я водних тварин МЕБ;

12. «інфекція у тварини» означає стан, при якому тварини є носіями інфекційних агентів з наявністю клінічного чи патологічного вираження інфекції або без такого вираження;

13. «стандарти утримання та поводження з тваринами» означають стандарти щодо захисту тварин, які розроблені та застосовуються Сторонами та належним чином відповідають стандартам МЕБ і підпадають під дію цієї Угоди;

14. «належний рівень санітарного та фітосанітарного захисту» означає належний рівень санітарного та фітосанітарного захисту, який визначено у пункті 5 Додатка А до Угоди СФЗ;

15. «регіон» у контексті здоров'я тварин означає зону чи регіон згідно з визначенням Кодексу здоров'я наземних тварин МЕБ, а в контексті аквакультур - згідно з визначенням Міжнародного кодексу здоров'я тварин та водних тварин МЕБ, виходячи з розуміння, що визначення території Сторони ЄС має ґрунтуватися на визнанні Сторони ЄС як єдиного цілого;

16. «зона, вільна від шкідників» означає зону, в якій окремий шкідник відсутній, що підтверджено науковими даними, та в якій, якщо це потрібно, такий стан офіційно підтримується;

17. «регіоналізація» означає концепцію регіоналізації, як зазначено у статті 6 Угоди СФЗ;

18. «партія» означає кількість продуктів одного і того самого типу, що супроводжуються одним і тим самим офіційним сертифікатом або документом, перевезені одним і тим самим видом транспорту, належать одному і тому самому одержувачу та походять з однієї і тієї самої країни-експортера або частини такої країни. Партія може складатися з одного або декількох лотів;

19. «партія рослин або рослинних продуктів» означає кількість рослин, рослинних продуктів та/або інших продуктів, що транспортуються з однієї країни до іншої та супроводжуються, якщо це необхідно, одним і тим самим

офіційним фітосанітарним сертифікатом (Партія може складатися із одного або декількох товарів або лотів);

20. «лот» означає кількість одиниці одного товару, що ідентифікуються за однорідністю їхнього складу та походження і формують партію вантажу;

21. «еквівалентність задля цілей торгівлі» (далі - еквівалентність) означає ситуацію, коли Сторона-імпортер приймає санітарні або фітосанітарні заходи, що застосовуються у Стороні-експортері, як еквівалент, навіть у випадку, якщо вони відрізняються від її власних, якщо Сторона-експортер об'єктивно демонструє Стороні-імпортеру, що її заходи досягають відповідного рівня санітарного та фітосанітарного захисту Сторони-імпортера;

22. «сектор» означає виробництво або торговельну структуру стосовно продукту або категорії продукту у Сторони;

23. «підсектор» означає добре визначену та контрольовану частину сектору;

24. «товар» означає тварин або рослин чи їхні категорії або специфічні продукти та інші об'єкти, які переміщуються у торговельних або інших цілях, зокрема ті, які визначені у пунктах 2-7 цієї статті;

25. «попереднє схвалення імпорту» означає попереднє офіційне схвалення, здійснене компетентними органами Сторони-імпортера, адресоване окремому імпортеру як умова для здійснення імпорту однієї партії або декількох партій товарів зі Сторони-експортера, в рамках цієї Угоди;

26. «робочі дні» означає робочі дні, за винятком суботи та неділі й офіційних свят однієї зі Сторін;

27. «інспекція» означає перевірку будь-якого аспекту, що стосується кормів, продуктів харчування, здоров'я тварин і утримання та поводження з тваринами для того, щоб підтвердити, що такі аспекти відповідають вимогам законодавства щодо кормів та продуктів харчування та правилам стосовно здоров'я та утримання і поводження з тваринами;

28. «інспекція рослин» означає офіційний візуальний огляд та аналіз рослин, продуктів рослинного походження або інших об'єктів, що регулюються цією Угодою, для визначення наявності шкідників та/або визначення дотримання фітосанітарних правил;

29. «верифікація» означає перевірку шляхом вивчення та розгляду об'єктивної інформації щодо того, чи були виконані необхідні вимоги.

Стаття 63

Компетентні органи

Сторони повідомляють одна одній про структуру, організацію та розподіл повноважень між їхніми компетентними органами під час першого засідання Підкомітету з управління санітарними та фітосанітарними заходами (далі - Підкомітет з управління СФЗ), як це визначено статтею 74 цієї Угоди. Сторони інформують одна одну про будь-які зміни, що стосуються таких компетентних органів, зокрема контактні пункти.

Стаття 64

Нормативно-правове наближення

1. Україна має наблизити своє законодавство про санітарні та фітосанітарні заходи щодо охорони тварин до законодавства ЄС, як це визначено у Додатку V до цієї Угоди.

2. Сторони співробітничать з питань наближення законодавства та можливостей підвищення потенціалу.

3. Підкомітет з управління СФЗ регулярно проводить моніторинг імплементації процесу наближення, передбаченого у Додатку V до цієї Угоди, щоб надавати рекомендації щодо заходів з наближення.

4. Не пізніше ніж протягом трьох місяців після набрання чинності цією Угодою Україна надасть Підкомітету з управління СФЗ комплексну стратегію стосовно імплементації цієї Глави, поділену на пріоритетні сектори, що стосуються заходів, визначених у Додатку IV-А, Додатку IV-В та Додатку IV-С до цієї Угоди, спрямованих на сприяння торгівлі певним видом товарів чи групою товарів. Ця стратегія слугує довідковим документом для імплементації цієї Глави і буде додана до Додатка V до цієї Угоди¹.

¹ Стосовно генетично модифікованих організмів (далі - ГМО) комплексна стратегія включає також графік наближення законодавства України щодо ГМО до актів законодавства ЄС, зазначених у Додатку XXIX до Глави 6 Розділу V («Економічне та секторальне співробітництво»).

Стаття 65

Визнання для цілей торгівлі стану здоров'я тварин та статусу шкідників і регіональних умов

А. Визнання статусу стосовно хвороб тварин, інфекцій тварин та шкідників.

1. Стосовно хвороб тварин, інфекцій тварин (зокрема зоонози), застосовуються такі положення:

а) Сторона-імпортер визнає для цілей торгівлі стан здоров'я тварин Сторони-експортера та її регіонів, що визначений Стороною-експортером, відповідно до частини А Додатка VII до цієї Угоди, стосовно хвороб тварин, визначених у Додатку VI-А до цієї Угоди;

б) У випадку, коли Сторона вважає, що вона має стосовно своєї території або частини території особливий статус стосовно специфічних хвороб тварин, крім тих, що перелічені у Додатку VI-А до цієї Угоди, вона може подати запит про визнання такого статусу відповідно до критеріїв, викладених у частині С Додатка VII до цієї Угоди. Сторона-імпортер може запросити гарантії стосовно імпорту живих тварин та продуктів тваринного походження, що відповідають погодженому статусу Сторін;

в) Статус територій чи регіонів або статус секторів чи підсекторів Сторін, що стосується розповсюдженості або сфери впливу хвороб тварин, крім тих, що перелічені у Додатку VI-А до цієї Угоди, чи інфекцій тварин та/або відповідного ризику, за необхідності, як визначено МЕБ, є взятим Сторонами за основу у торгівлі між ними. Сторона-імпортер може, за необхідності, подати запит про надання гарантій стосовно імпорту живих тварин та продуктів тваринного походження, що відповідають погодженому статусу, відповідно до рекомендацій МЕБ.

d) Без шкоди для положень статей 67, 69 та 73 цієї Угоди та крім випадків, коли Сторона-імпортер висуває чіткі заперечення чи вимагає додаткову або супровідну інформацію чи консультації та/або верифікацію, кожна Сторона має, без невинуватої затримки, застосувати законодавчі та адміністративні заходи задля дозволу на проведення торгівлі, на підставі підпунктів (a), (b) та (c) цього пункту.

2. Стосовно шкідників застосовуються такі положення:

a) Сторони визнають для цілей торгівлі їхній статус шкідників стосовно шкідників, визначених у Додатку VI-B до цієї Угоди;

b) Без шкоди для положень статей 67, 69 та 73 цієї Угоди та крім випадків, коли Сторона-імпортер висуває чіткі заперечення чи вимагає додаткову або супровідну інформацію чи консультації та/або верифікацію, кожна Сторона має, без невинуватої затримки, застосувати законодавчі та адміністративні заходи задля дозволу на проведення торгівлі, на підставі підпункту (a) цього пункту.

V. Визнання регіоналізації/зонування, зон, вільних від шкідників, та захищених зон.

3. Сторони визнають загальну концепцію регіоналізації та зон, вільних від шкідників, визначених відповідно до Міжнародної конвенції про захист рослин 1997 року Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН та міжнародних стандартів для фітосанітарних заходів (далі - МСФЗ), і захищених зон відповідно до Директиви 2000/29/ЄС, які вони узгодили між собою з метою здійснення торгівлі між ними;

4. Сторони визнають, що рішення щодо регіоналізації стосовно хвороб тварин та риб, перелічених у Додатку VI-A до цієї Угоди, та шкідників, перелічених у Додатку VI-B до цієї Угоди, мають прийматися відповідно до положень частин А та В Додатка VII до цієї Угоди.

5. a) Стосовно хвороб тварин та відповідно до статті 67 цієї Угоди Сторона-експортер, що потребує визнання її рішень з регіоналізації Стороною-імпортером, має повідомити про свої заходи разом з наданням розгорнутих пояснень та супровідної документації стосовно її визначень та рішень. Без шкоди для положень статті 68 цієї Угоди та крім випадків, коли Сторона-імпортер висуває чіткі заперечення чи вимагає додаткову або супровідну інформацію чи консультації та/або верифікацію протягом 15 робочих днів з дати отримання повідомлення, рішення з регіоналізації, про яке повідомлено таким чином, вважається прийнятим;

b) Консультації, зазначені у підпункті (a) цього пункту, відбуваються відповідно до статті 68(3) цієї Угоди. Сторона-імпортер оцінює додаткову інформацію протягом 15 робочих днів з дати отримання такої додаткової інформації. Верифікація, зазначена в підпункті (a), має здійснюватися відповідно до статті 71 цієї Угоди протягом 25 робочих днів з дати отримання запиту щодо такої верифікації.

6. a) Стосовно шкідників кожна Сторона гарантує, що при здійсненні торгівлі рослинами, продуктами рослинного походження та іншим товаром береться до уваги статус шкідників у регіоні, визнаному іншою Стороною

захищеною зоною або зоною, вільною від шкідників. Сторона, що потребує визнання своєї зони вільною від шкідників від іншої Сторони, повідомляє про свої заходи і, якщо це необхідно, надає вичерпні пояснення та допоміжні матеріали для її запровадження та підтримання, як це зазначено у відповідних МСФЗ, які Сторони вважають доцільними. Без шкоди для положень статті 73 цієї Угоди та крім випадків, коли Сторона-імпортер висуває чіткі заперечення чи вимагає додаткову або супровідну інформацію чи консультації та/або верифікацію протягом трьох місяців з дати отримання повідомлення, рішення з регіоналізації щодо встановлення зони, вільної від шкідників, вважається прийнятним;

б) Консультації, зазначені у підпункті (а) цього пункту, проводяться відповідно до статті 68(3) цієї Угоди. Сторона-імпортер оцінює додаткову інформацію протягом трьох місяців з дати отримання такої додаткової інформації. Верифікація, зазначена у підпункті (а) цього пункту, має здійснюватися відповідно до статті 71 цієї Угоди протягом 12 місяців з дати отримання запиту щодо такої верифікації, беручи до уваги біологічні властивості відповідних шкідників та сільськогосподарських культур.

7. Після завершення процедур, описаних у пунктах 4–6 цієї статті, та без шкоди для положень статті 73 цієї Угоди кожна Сторона має без невиправданої затримки застосувати законодавчі та адміністративні заходи задля дозволу на проведення торгівлі на цій основі.

С. Компаративалізація

Сторони зобов'язуються брати участь в подальших дискусіях з метою реалізації принципу компаративалізації, зазначеного у Додатку XIV до цієї Угоди.

Стаття 66

Визначення еквівалентності

1. Еквівалентність може бути визнана щодо:

а) індивідуальних заходів; або

б) групи заходів; або

с) системи, яка застосовується до сектору, підсектору, товару або групи товарів.

2. При визначенні еквівалентності Сторони мають дотримуватися процесу, описаного в пункті 3 цієї статті. Такий процес має включати об'єктивну демонстрацію еквівалентності Стороною-експортером та об'єктивну оцінку такої демонстрації Стороною-імпортером. Це може включати інспектування або верифікацію.

3. На запит Сторони-експортера стосовно визнання еквівалентності, як це визначено у пункті 1 цієї статті, Сторони повинні без затримок і не пізніше ніж через три місяці після отримання Стороною-імпортером такого запиту порушити процес консультацій, що включає кроки, описані у Додатку IX до цієї Угоди. Однак у випадку отримання декількох запитів від Сторони-експортера Сторони, на запит Сторони-імпортера, мають узгодити у рамках Підкомітету з управління СФЗ, зазначеного у статті 74 цієї Угоди, календарний

план, згідно з яким вони мають порушити та провести процес, описаний у цьому пункті.

4. Коли наближення законодавства досягається в результаті моніторингу згідно зі статтею 64(3) цієї Угоди, це розглядається як запит України щодо порушення процесу визнання еквівалентності відповідних заходів, як зазначено у пункті 3 цієї статті.

5. Крім випадків, коли Сторони домовилися про інше, Сторона-імпортер завершує оцінювання еквівалентності відповідно до пункту 3 цієї статті протягом 360 днів з дати отримання від Сторони-експортера запиту, включаючи досьє, яке підтверджує еквівалентність, крім випадків, що стосуються сезонних культур, коли затримка у оцінюванні виправдана з метою дозволу здійснити верифікацію у період зростання сезонних культур.

6. Сторона-імпортер, за необхідності, визначає еквівалентність щодо рослин, продуктів рослинного походження та інших об'єктів регулювання відповідно до МСФЗ.

7. Сторона-імпортер може відхилити або призупинити еквівалентність на основі внесення змін будь-якою зі Сторін до заходів, що впливають на еквівалентність, за умови, що були дотримані такі процедури:

а) відповідно до статті 67(2) цієї Угоди Сторона-експортер повідомляє Стороні-імпортеру стосовно будь-якої пропозиції про внесення змін до її заходів, щодо яких визнається еквівалентність заходів та ймовірні наслідки запропонованих заходів стосовно еквівалентності, що була визнана. Протягом 30 робочих днів з дати отримання такої інформації Сторона-імпортер повідомляє Стороні-експортеру про те, чи буде еквівалентність і в подальшому визнаватися на основі запропонованих заходів;

б) відповідно до статті 67(2) цієї Угоди Сторона-імпортер повідомляє Стороні-експортеру стосовно будь-якої пропозиції про внесення змін до її заходів, щодо яких визнання еквівалентності було прийняте, та ймовірні наслідки запропонованих заходів стосовно еквівалентності, що була визнана. Якщо Сторона-імпортер надалі не продовжує визнавати еквівалентність, Сторони можуть домовитися про умови повторного порушення процесу, зазначеного у пункті 3 цієї статті, на основі запропонованих заходів.

8. Визнання, призупинення або припинення еквівалентності залежить виключно від Сторони-імпортера, що діє відповідно до своєї адміністративної та законодавчої систем. Сторона має повідомити Стороні-експортеру в письмовій формі вичерпні пояснення та супровідні дані задля визначення та прийняття рішень стосовно питання, викладеного у цій статті. У випадку невизнання, призупинення або припинення Сторона-імпортер має зазначити Стороні-експортеру потрібні умови задля повторного порушення процесу, зазначеного у пункті 3 цієї статті.

9. Без шкоди для положень статті 73 цієї Угоди Сторона-імпортер може не припиняти або призупиняти еквівалентність до тієї дати, коли запропоновані нові заходи будь-якої із Сторін наберуть чинності.

10. Якщо еквівалентність офіційно визнана, базуючись на консультативному процесі, як це зазначено у Додатку ІХ до цієї Угоди,

Підкомітет з управління СФЗ має відповідно до процедури, викладеної у статті 74(2) цієї Угоди, визнати завершення визнання еквівалентності у торгівлі між Сторонами. Це рішення має належним чином забезпечувати скорочення фізичних перевірок на кордоні, спрощення отримання сертифікатів та полегшення процедури попереднього схвалення потужностей.

Статус еквівалентності має бути відображений у Додатку X до цієї Угоди, якщо це необхідно.

11. Коли законодавча база наближена, визначення еквівалентності здійснюється на цій основі.

Стаття 67

Прозорість та обмін інформацією

1. Без шкоди для положень статті 68 цієї Угоди Сторони мають співробітничати задля покращення взаємного розуміння з питань їхньої структури офіційного контролю та механізмів, через які відбуватиметься застосування санітарних і фітосанітарних заходів та їх виконання. Досягти цього можна, серед іншого, шляхом звітів міжнародного аудиту, коли їх оприлюднюють, і Сторони можуть проводити обмін інформацією стосовно результатів таких звітів чи іншої інформації, якщо це необхідно.

2. У рамках наближення законодавства, як визначено у статті 64 цієї Угоди, або визначення еквівалентності, як визначено у статті 66 цієї Угоди, Сторони мають надавати інформацію щодо законодавства та інших процесуальних змін, прийнятих із цих питань.

3. В цьому контексті Сторона ЄС має завчасно інформувати Україну про внесення будь-яких змін до законодавства Сторони ЄС, щоб надати Україні можливість внести відповідні зміни до свого законодавства.

Необхідно досягти відповідного рівня співробітництва задля сприяння передачі законодавчих документів на запит будь-якої зі Сторін.

Щоб досягти цього, Сторони мають повідомити одна одній інформацію про своїх контактних осіб. Сторони також інформують одна одну про будь-які зміни стосовно цього питання.

Стаття 68

Повідомлення, консультації та сприяння обміну інформацією

1. Кожна Сторона повідомляє іншій Стороні у письмовій формі протягом двох робочих днів про будь-які значні або важливі ризики для здоров'я населення, тварин, рослин, зокрема контроль надзвичайних ситуацій в харчовому ланцюгу, коли чітко встановлено значний ризик для здоров'я, пов'язаний із споживанням продуктів тваринного та рослинного походження, а саме:

а) будь-які заходи, що впливають на рішення регіональної диференціації, зазначені у статті 65 цієї Угоди;

б) присутність або розвиток хвороб тварин, зазначених у Додатку VI-A до цієї Угоди або шкідників із переліку, зазначеного у Додатку VI-B до цієї Угоди;

с) винаходи, що є епідеміологічно важливими, або важливі відповідні ризики стосовно хвороб тварин або шкідників, які не перелічено в Додатку VI-

А та Додатку VI-B до цієї Угоди або які є новими хворобами тварин та шкідників; та

d) будь-які додаткові заходи, що не підпадають під основні вимоги, запроваджені Сторонами стосовно відповідних заходів контролю або ліквідації хвороб тварин чи шкідників або захисту здоров'я населення чи рослин, та будь-які зміни в політиці з профілактики, зокрема політику вакцинації.

2. а) Повідомлення повинні бути зроблені у письмовій формі через контактні пункти відповідно статті 67(3) цієї Угоди.

б) Письмові повідомлення означають повідомлення поштою, факсом або електронною поштою. Повідомлення мають надсилатися лише між контактними пунктами, зазначеними статті 67(3) цієї Угоди.

3. У випадках, коли Сторона має серйозні занепокоєння стосовно ризиків для здоров'я населення, тварин, рослин, консультації з цього питання мають, на запит Сторони, розпочатися якнайшвидше та у всіх випадках протягом 15 робочих днів. У таких ситуаціях кожна Сторона має докладати всіх можливих зусиль для надання всієї необхідної інформації задля попередження зупинення торгівлі та задля досягнення взаємоприйнятних рішень, сумісних із захистом здоров'я населення, тварин та рослин.

4. На запит однієї зі Сторін консультації з питань утримання та поведження з тваринами мають розпочатися якнайшвидше та у всіх випадках протягом 20 робочих днів з дати повідомлення. У таких ситуаціях кожна Сторона має докладати всіх можливих зусиль для надання всієї необхідної інформації.

5. На запит однієї зі Сторін консультації з питань, зазначених у пунктах 3 та 4 цієї статті, мають проходити у режимі відео- або аудіоконференцій. Сторона на запит якої такі консультації ініційовано, має забезпечити підготовку протоколу консультацій, що офіційно затверджуються Сторонами. З метою такого затвердження застосовується стаття 67(3) цієї Угоди.

6. Взаємозастосовна система швидкого інформування та механізм раннього попередження у разі виникнення будь-якої ветеринарної чи фітосанітарної надзвичайної ситуації застосовуватиметься пізніше, після імплементації Україною необхідних у цій сфері правових актів та створення умов правильного функціонування таких механізмів на місцях.

Стаття 69

Торговельні умови

1. Загальні умови імпорту

а) Стосовно товарів, зазначених у Додатках IV-A та Додатку IV-C(2) до цієї Угоди, Сторони домовились застосовувати загальні умови імпорту. Без шкоди для статті 65 цієї Угоди, умови імпорту Сторони-імпортера поширюються на всю територію Сторони-експортера. Після набрання чинності цією Угодою та відповідно до статті 67 цієї Угоди Сторона-імпортер повідомляє Сторони-експортеру про свої санітарні та фітосанітарні вимоги до імпорту стосовно товарів, зазначених у Додатках IV-A та Додатку IV-C(2) до цієї Угоди. Така інформація включає, якщо необхідно, зразки офіційних сертифікатів або декларації чи комерційних документів, які встановлені Стороною-імпортером.

b) i) Щодо повідомлень Сторін про будь-які зміни або запропоновані зміни умов, зазначених у пункті 1 цієї статті, вони мають відповідати положенням Угоди СФЗ та її додатковим рішенням про повідомлення стосовно заходів. Без шкоди для статті 73 цієї Угоди Сторона-імпортер бере до уваги час на транспортування між Сторонами для встановлення дати набрання чинності зміненими умовами, зазначеними в пункті 1(a);

ii) У випадку, коли Сторона-імпортер не може виконувати ці вимоги щодо повідомлень, вона продовжує приймати сертифікат або атестат, що гарантує попередньо затверджені умови за 30 днів після набрання чинності зміненими умовами імпорту.

2. Умови імпорту після визнання еквівалентності

a) Протягом 90 днів з дати прийняття рішення щодо визнання еквівалентності Сторони у відповідних випадках застосовують необхідні законодавчі та адміністративні заходи для імплементації визнання еквівалентності з метою здійснення торгівлі товарами, зазначеними у Додатку IV-A та Додатку IV-C(2) до цієї Угоди, в секторах та підсекторах, щодо яких всі відповідні санітарні та фітосанітарні заходи Сторони-експортера визнаються еквівалентними Стороною-імпортером. Стосовно таких товарів отримання зразка офіційного сертифікату або офіційного документа, якого потребує Сторона-імпортер, може, на цьому етапі бути замінено отриманням сертифікату, що видається згідно з умовами Додатка XII.B до цієї Угоди;

b) Стосовно товарів секторів або підсекторів, щодо яких один або декілька, але не всі, заходи визнані еквівалентними, здійснення торгівлі проводиться відповідно до умов, зазначених у пункті 1(a). У випадку запиту зі Сторони-експортера застосовується пункт 5 цієї статті.

3. З дати набрання чинності цією Угодою товари, згадані у Додатку IV-A та Додатку IV-C(2) до цієї Угоди, не є предметом дозволів для імпорту.

Набрання чинності цією Угодою раніше 31 грудня 2013 року не матиме будь-якого впливу на допомогу щодо інституційної розбудови.

4. Стосовно умов, що впливають на торгівлю товарами, зазначеними у пункті 1(a), на запит Сторони-експортера Сторони розпочинають консультації в рамках Підкомітету з управління СФЗ відповідно до статті 74 цієї Угоди, щоб погодити альтернативні чи додаткові умови імпорту Сторони-імпортера. Такі альтернативні чи додаткові умови можуть у тих випадках, де це доцільно, ґрунтуватися на заходах Сторони-експортера, що визнані еквівалентними Стороною-імпортером. Якщо це узгоджено, Сторона-імпортер приймає необхідні законодавчі та/або адміністративні заходи, щоб дозволити імпорт на цій основі протягом 90 днів з дати прийняття рішення Підкомітетом з управління СФЗ.

5. Перелік потужностей, умови схвалення.

a) Стосовно імпорту товарів тваринного походження, зазначених у частині 2 Додатка IV-A до цієї Угоди, на запит Сторони-експортера, що супроводжуються відповідними гарантіями, Сторона-імпортер має попередньо схвалити переробні потужності, зазначені у Додатку VIII(2.1) до цієї Угоди, що знаходяться на території Сторони-експортера, без проведення попередніх

інспекції окремих потужностей. Таке схвалення має відповідати умовам та положенням, зазначеним у Додатку VIII до цієї Угоди. Крім випадків, коли запитується додаткова інформація, Сторона-імпортер вживає необхідних законодавчих та/або адміністративних заходів, що дозволяє здійснення імпорту на цих підставах, протягом 30 робочих днів з дати отримання запиту та відповідних гарантій Стороною-імпортером.

Попередній перелік потужностей має бути схвалений відповідно до процедури, визначеної у Додатку VIII до цієї Угоди.

b) Стосовно імпорту товарів тваринного походження, зазначених у пункті 2(a), Сторона-експортер повідомляє Стороні-імпортеру про перелік потужностей, що відповідають вимогам Сторони-імпортера.

6. На запит Сторони інша Сторона має надати необхідні пояснення та супровідну документацію стосовно визначень та рішень, які підпадають під сферу дії цієї статті.

Стаття 70

Процедура сертифікації

1. Для процедури сертифікації та видачі сертифікатів та офіційних документів Сторони погоджуються з принципами, викладеними в Додатку XII до цієї Угоди.

2. Підкомітет з управління СФЗ, про який йдеться у статті 74 цієї Угоди, може погодитися з правилами, що застосовуватимуться у випадку електронної сертифікації, припинення та заміни дії сертифікатів.

3. У рамках наближення законодавства, як визначено у статті 64 цієї Угоди, Сторони в разі необхідності узгодять спільні зразки сертифікатів.

Стаття 71

Верифікація

1. З метою забезпечення впевненості у процедурі ефективної імплементації цієї Глави кожна Сторона має право:

a) верифікувати відповідно до положень Додатка X до цієї Угоди всю або частину програми повного контролю з боку органів іншої Сторони чи, в разі необхідності, інші заходи. Витрати на проведення такої верифікації покладаються на Сторону, яка її проводить;

b) починаючи з дати, яка визначається за згодою Сторін, отримувати на свій запит від іншої Сторони інформацію щодо всіх або частини програм повного контролю з боку цієї Сторони та звіти щодо результатів контролю, проведеного за цією програмою;

c) для лабораторних випробувань, що стосуються товарів, перелічених у Додатку IV-A та Додатку IV-C(2) до цієї Угоди, на запит Сторони та, за необхідності, брати участь у періодичній порівняльній програмі тестування стосовно певних випробувань, що організовані контрольною референт-лабораторією іншої Сторони. Витрати на таку участь несе Сторона, яка бере участь.

2. Будь-яка зі Сторін може надавати інформацію про результати верифікацій, зазначених у пункті 1(a) цієї статті, третім сторонам та оприлюднювати результати, як того можуть вимагати положення, що

застосовуються до кожної зі Сторін. Конфіденційні положення, що застосовуються до будь-якої зі Сторін, повинні в разі необхідності виконуватися під час такого обміну та/або публікації результатів.

3. Підкомітет з управління СФЗ, про який ідеться у статті 74 цієї Угоди, може вносити зміни шляхом прийняття рішення (Додаток X до цієї Угоди), приділяючи належну увагу відповідній роботі, яка була проведена міжнародними організаціями.

4. Результати верифікації можуть сприяти заходам, які зазначено у статтях 64, 66 та 72 цієї Угоди та здійснюються Сторонами або однією зі Сторін.

Стаття 72

Перевірки імпорту та оплата перевірок

1. Сторони домовились, що імпорتنний контроль за умов імпорту Стороною-імпортером товарів зі Сторони-експортера має ґрунтуватися на принципах, викладених у частині А Додатка XI до цієї Угоди. Результати даних перевірок можуть сприяти процесу верифікації, зазначеному у статті 71 цієї Угоди.

2. Частота фізичних перевірок імпорту, що проводяться кожною Стороною, викладені у частині В Додатка XI до цієї Угоди. Сторони можуть змінювати цю частотність відповідно до своєї компетенції та національного законодавства в результаті прогресу, що досягається відповідно до статей 64, 66 та 69 цієї Угоди, або в результаті верифікацій, консультацій або інших заходів, зазначених у цій Угоді. Підкомітет з управління СФЗ, зазначений у статті 74 цієї Угоди, своїм рішенням може вносити відповідні зміни до частини В Додатка XI до цієї Угоди.

3. Оплата перевірок може покривати тільки витрати, що понесли компетентні органи за здійснення перевірок імпорту. Вона має бути розрахована таким самим чином, як і оплата за інспекцію подібних внутрішніх товарів.

4. Сторона-імпортер на запит Сторони-експортера повідомляє їй про будь-які зміни, зокрема причини таких змін, стосовно заходів щодо перевірок імпорту та платежів оплати перевірок і стосовно будь-яких суттєвих змін щодо адміністративного проведення таких перевірок.

5. Починаючи з дати, що буде визначена Підкомітетом з управління СФЗ, зазначеним у статті 74 цієї Угоди, Сторони можуть дійти згоди стосовно умов взаємного визнання процедур проведення контролю одна одної, як зазначено у статті 71(1)(b), з метою адаптування та взаємного зменшення частотності проведення імпорتنних перевірок стосовно товарів, перелічених у статті 69(2) цієї Угоди.

Із цієї дати Сторони можуть взаємно погодити контроль на певну групу товарів та в результаті цього зменшити або замінити перевірки імпорту цих товарів.

6. Умови визнання процедур проведення перевірок імпорту мають бути включені до Додатка XI до цієї Угоди відповідно до процедури, зазначеної у статті 74(6) цієї Угоди.

Стаття 73

Спеціальні заходи

1. У разі, якщо Сторона-імпортер в межах своєї території вживає заходів стосовно контролю будь-яких обставин, що можуть призвести до значного ризику для здоров'я людей, тварин або рослин, Сторона-експортер без шкоди для пункту 2 цієї статті вживає еквівалентних заходів, щоб попередити занесення такого ризику на територію Сторони-імпортера.

2. На підставі серйозних ризиків для здоров'я людей, тварин або рослин Сторона-імпортер може застосовувати відповідні запобіжні заходи, необхідні для захисту людей, тварин та рослин. Стосовно норм транспортування між Сторонами Сторона-імпортер приймає найбільш придатні рішення, щоб уникнути непотрібних збоїв під час здійснення торгівлі.

3. Сторона, що приймає такі заходи рамках відповідно до пункту 2 цієї статті, повідомляє про них іншій Стороні протягом одного робочого дня з дати їх застосування. На запит будь-якої зі Сторін та відповідно до статті 68(3) цієї Угоди Сторони проводять консультації стосовно цієї ситуації протягом 15 робочих днів після отримання такого повідомлення. Сторони беруть до уваги будь-яку інформацію, що може бути отримана у зв'язку з такими консультаціями, та намагаються уникнути непотрібних збоїв під час здійснення торгівлі, беручи до уваги, де це можливо, результати проведення таких консультацій, зазначених у статті 68(3) цієї Угоди.

Стаття 74

Підкомітет з управління санітарними та фітосанітарними заходами (СФЗ)

1. Цим засновується Підкомітет з управління СФЗ. Підкомітет з управління СФЗ має провести засідання через 3 місяці після дати набрання чинності цією Угодою, а після цього - на запит будь-якої зі Сторін або не менше ніж один раз на рік. За згодою Сторін засідання Підкомітету з управління СФЗ може бути проведено шляхом відео- та аудіоконференції. Підкомітет з управління СФЗ може також розглядати питання поза сесіями шляхом листування.

2. Підкомітет з управління СФЗ виконує такі функції:

a) контролює імплементацію цієї Глави та розглядає будь-яке питання стосовно цієї Глави, а також вивчає будь-які питання, що можуть виникати у зв'язку з її імплементацією;

b) переглядає Додатки до цієї Глави, зокрема стосовно прогресу, якого було досягнуто у ході консультацій та процедур, передбачених цією Главою;

c) в рамках перегляду, передбаченого підпунктом (b) цього пункту, якщо інше не передбачено цією Главою, вносити зміни шляхом прийняття рішень до Додатків IV-XIV до цієї Угоди; та

d) у рамках перегляду, передбаченого підпунктом (b) цього пункту, надавати висновки та рекомендації іншим органам, як це зазначено в «Інституційних, загальних та прикінцевих положеннях» цієї Угоди.

3. Сторони домовилися створити, за необхідності, технічні робочі групи, що складатимуться з експертів-представників Сторін, які визначатимуть та вирішуватимуть наукові та технічні питання, що впливають із застосування цієї Глави. У разі необхідності проведення додаткової експертизи Сторони створюватимуть спеціальні групи, в тому числі наукові. Членство у таких спеціальних групах не повинно обмежуватися представниками Сторін.

4. Підкомітет з управління СФЗ регулярно звітуватиме перед Комітетом з питань торгівлі, створеним відповідно до статті 465 цієї Угоди, про свою діяльність та рішення, прийняті в межах своєї компетенції.

5. Підкомітет з управління СФЗ затверджує свій внутрішній регламент на своєму першому засіданні.

6. Будь-які рішення, рекомендації, звіти та інші дії Підкомітету з управління СФЗ або будь-якої групи, створеної Підкомітетом з управління СФЗ, пов'язані з отриманням дозволу на імпорт, обміном інформацією, прозорістю, визнанням регіоналізації, еквівалентністю та альтернативними заходами і будь-якими іншими питаннями, передбаченими пунктами 2 і 3, приймаються Сторонами на основі консенсусу.

Глава 5

Митні питання та сприяння торгівлі

Стаття 75

Цілі

Сторони визнають важливість митних питань та питань сприяння торгівлі в розвитку двостороннього торговельного середовища. Сторони домовляються посилити співробітництво у цій сфері з метою забезпечення того, щоб відповідне законодавство та процедури, а також адміністративна спроможність відповідних адміністративних органів, головним чином, відповідали цілям ефективного контролю та підтримки сприянню законній торгівлі.

Сторони визнають, що першочергове значення має надаватися законним цілям державної політики, в тому числі щодо сприяння торгівлі, безпеці і запобіганню шахрайству, а також збалансованому підходу до них.

Стаття 76

Законодавство та процедури

1. Сторони домовилися, що їхнє відповідне торговельне та митне законодавство, як принципове питання, має бути стабільним та всеохоплюючим та, що положення і процедури мають бути пропорціональними, прозорими, передбачуваними, недискримінаційними, об'єктивними й мають застосовуватися уніфіковано та ефективно, а також, *inter alia*, забезпечать:

a) захист і сприяння законній торгівлі шляхом ефективного впровадження і дотримання вимог законодавства;

b) уникнення непотрібних або дискримінаційних навантажень на економічних операторів, запобігання шахрайству і надання подальшого сприяння економічним операторам, які мають високий рівень відповідності законодавству;

c) застосування єдиного адміністративного документа у цілях митного декларування;

d) більшу ефективність, прозорість і спрощення митних процедур та практик на кордоні;

e) застосування сучасних митних методів, зокрема оцінки ризиків, постаудитного контролю та методів аудиту компаній для спрощення та сприяння ввезенню та випуску товарів;

f) скорочення витрат і збільшення передбачуваності для суб'єктів господарювання, зокрема для малих та середніх підприємств;

g) без шкоди для застосування об'єктивних критеріїв оцінки ризиків, забезпечення недискримінаційних вимог та процедур, що застосовуються до імпорту, експорту і транзиту товарів;

h) застосування міжнародних документів, що використовуються у митній справі і торгівлі, у тому числі тих, що розроблені Всесвітньої митною організацією (далі - ВМО) (Рамкові стандарти забезпечення безпеки і спрощення процедур міжнародної торгівлі 2005 року, Конвенція про тимчасове ввезення (Стамбульська конвенція) 1990 року, Міжнародна конвенція про Гармонізовану систему опису і кодування товарів 1983 року), СОТ (наприклад, Угода про застосування Статті VII ГАТТ 1994), ООН (Митна конвенція про міжнародне перевезення вантажів із застосуванням книжки МДП 1975 року, Міжнародна конвенція про узгодження умов проведення контролю вантажу на кордонах 1982 року), а також керівних принципів ЄС, таких як Митні прототипи;

i) вжиття необхідних заходів для відображення та виконання положень переглянутої Міжнародної конвенції про спрощення та гармонізацію митних процедур 1973 року (Кіотська конвенція);

j) здійснення попереднього забезпечення обов'язкових рішень щодо тарифної класифікації та правил походження. Сторони гарантують, що рішення можуть бути скасовані або анульовані лише після нотифікації причетного суб'єкта та не матимуть зворотної дії, якщо тільки рішення не були прийняті на основі недостовірної або неповної інформації;

k) введення та застосування спрощених процедур для вповноважених трейдерів відповідно до об'єктивних та недискримінаційних критеріїв;

l) встановлення правил, які забезпечать, щоб будь-які штрафи, накладені за порушення митного законодавства або процедурних вимог, були пропорційними і недискримінаційними, а їх застосування не призводило до незаконних та невиправданих затримок;

m) застосування прозорих, недискримінаційних і пропорційних правил щодо ліцензування митних брокерів.

2. Для поліпшення робочих методів, а також для забезпечення недискримінації, прозорості, ефективності, цілісності та звітності операцій Сторони мають:

a) вживати подальших заходів, спрямованих на скорочення, спрощення і стандартизацію даних і документації, що вимагаються митницею та іншими органами;

b) спрощувати вимоги та формальності, якщо це можливо, щодо швидкого випуску та розмитнення товарів;

c) забезпечувати ефективні, швидкі та недискримінаційні процедури, що гарантують право оскарження адміністративних дій, правил та рішень митних та інших органів, які стосуються товарів, пред'явлених митниці. Такі процедури для оскарження мають бути легкодоступними, у тому числі для малих та середніх підприємств, а будь-які витрати мають бути обґрунтованими

та співрозмірними з витратами на подання скарги. Сторони також мають вживати заходів для забезпечення того, щоб у випадках, коли спірне рішення є предметом скарги, товари випускалися у нормальному режимі, а сплата мит могла бути відстрочена у зв'язку з будь-якими спеціальними заходами, які вважаються необхідними. В разі необхідності, це має підлягати забезпеченню гарантією, такою, як застава або депозит;

d) забезпечувати збереження найвищих стандартів чесності, зокрема на кордоні, шляхом застосування заходів, що відображають принципи відповідних міжнародних конвенцій та документів у цій сфері, зокрема Декларації з професійної етики ВМО (переглянута Арушська декларація 2003 року) та Прототипу ЄС з митної етики (2007).

3. Сторони домовилися скасувати:

- a) будь-які вимоги щодо обов'язкового використання митних брокерів;
- b) будь-які вимоги щодо обов'язкового використання перевірки перед відвантаженням або перевірки на місці призначення.

4. Положення щодо транзиту

a) Для цілей цієї Угоди застосовуються правила транзиту та визначення, як вони викладені в положеннях СОТ (Стаття V ГАТТ 1994 та пов'язані з нею положення, зокрема будь-які роз'яснення або покращення, що впливають з переговорів щодо сприяння торгівлі в рамках Дохійського раунду). Ці положення також застосовуються, коли транзит товарів починається або закінчується на території Сторони (внутрішній транзит);

b) Сторони прагнуть до поступової взаємодії їхніх відповідних транзитних митних систем з метою подальшої участі України в спільній транзитній системі відповідно до Конвенції про процедуру загального транзиту від 20 травня 1987 року.

c) Сторони забезпечують співробітництво та координацію між усіма відповідними органами та агентствами на їхніх територіях з метою сприяння транзитним перевезенням та транскордонному співробітництву. Сторони також сприяють співробітництву між уповноваженими органами та приватним сектором з питань транзиту.

Стаття 77

Відносини з бізнес-спільнотою

Сторони домовилися:

a) забезпечити, щоб їхнє відповідне законодавство та процедури були прозорими, а також загальнодоступними, наскільки це можливо, за допомогою електронних засобів, разом з обґрунтуванням їх правомірності. Вони мають включати механізм консультацій та обґрунтований строк між публікацією нових або змінених положень та набранням ними чинності;

b) щодо необхідності вчасних та постійних консультацій з торговельними представниками стосовно законодавчих пропозицій та процедур, що пов'язані з митними та торговельними питаннями. Із цією метою кожна Сторона має встановити відповідні і постійні консультаційні механізми між адміністративними органами та бізнес-спільнотою;

с) зробити загальнодоступними відповідні повідомлення адміністративного характеру, зокрема вимоги агентства та процедури ввезення, години здійснення операцій та операційні процедури для митниць в портах і в прикордонних пунктах пропуску та контактних пунктах для інформаційних запитів;

д) сприяти співробітництву між операторами та відповідними адміністративними органами шляхом використання стабільних та загальнодоступних процедур (зокрема Меморандуми про взаєморозуміння), розроблених, зокрема, на основі тих, що оприлюднені ВМО;

е) забезпечити, щоб їхні відповідні митні та пов'язані з ними вимоги і процедури продовжували відповідати законним потребам торговельної спільноти, дотримуватися найкращих методів та залишатися такими, що якнайменше обмежують торгівлю.

Стаття 78

Збори та платежі

Сторони забороняють адміністративні платежі, що мають дію, еквівалентну ввізному (імпортному) або вивізному (експортному) миту та зборам.

Стосовно усіх платежів та зборів будь-якого характеру, накладених митними органами кожної Сторони, зокрема платежів та зборів за завдання, які бере на себе інша інстанція від імені вищезазначених органів, стосовно або у зв'язку з імпортом чи експортом та без шкоди для відповідних статей Глави 1 («Національний режим та доступ товарів на ринки») Розділу IV цієї Угоди Сторони домовилися, що:

а) платежі та збори можуть стягуватися лише за послуги, надані за межами встановлених годин і в місцях інших, ніж ті, які визначені митним законодавством, на запит декларанта у зв'язку з імпортом чи експортом, про який ідеться, або за будь-яку формальність, необхідну для здійснення такого імпорту або експорту;

б) платежі та збори не можуть перевищувати вартість наданих послуг;

с) платежі та збори не повинні розраховуватися на адвалорній основі;

д) інформація щодо платежів та зборів має публікуватися. Ця інформація має включати обґрунтування для платежу або збору за надану послугу, відповідальний орган, платежі та збори, які будуть застосовуватися, та коли і яким чином має бути здійснений платіж.

Інформація щодо платежів та зборів має бути опублікованою через офіційно призначений засіб інформації і, коли це прийнятно і можливо, через офіційний веб-сайт;

е) нові або змінені платежі та збори не повинні накладатися доти, доки інформація про них не буде опублікована та знаходитиметься у широкому доступі.

Стаття 79

Митна оцінка

1. Угода про застосування Статті VII ГАТТ 1994, що міститься у Додатку 1А до Угоди СОТ, зокрема будь-які подальші зміни, регулює митну оцінку товарів у торгівлі між Сторонами. Таким чином, її положення включено до цієї

Угоди та вони є її невід'ємною частиною. Мінімальні митні вартості не використовуються.

2. Сторони співробітничать з метою досягнення спільного підходу до питань, що стосуються митної оцінки.

Стаття 80

Митне співробітництво

Сторони зміцнюють співробітництво з метою забезпечення виконання цілей цієї Глави, досягаючи обґрунтованого балансу між спрощенням і сприянням торгівлі та ефективним контролем і безпекою. Із цією метою Сторони застосовують, де це доцільно, Митні прототипи ЄС як керівний орієнтир.

З метою забезпечення відповідності з положеннями цієї Глави Сторони, *inter alia*:

- a) обмінюються інформацією щодо митного законодавства та процедур;
- b) розробляють спільні ініціативи щодо імпорتنих, експортних та транзитних процедур, а також здійснюють роботу, спрямовану на забезпечення ефективного обслуговування бізнес-спільноти;
- c) співробітничать з питань автоматизації митних та інших торговельних процедур;
- d) обмінюються, де це доцільно, відповідною інформацією та даними за умови дотримання конфіденційності інформації з обмеженим доступом та захисту персональних даних;
- e) обмінюються інформацією та/або розпочинають консультації з метою вироблення, де це можливо, спільних позицій в міжнародних організаціях з митної справи, таких, як СОТ, ВМО, ООН, Конференція Організації Об'єднаних Націй з торгівлі та розвитку і Економічна комісія ООН для Європи;
- f) співробітничать в плануванні і наданні технічної допомоги, зокрема для сприяння проведення реформ в митних питаннях та сприяння торгівлі згідно з відповідними положеннями цієї Угоди;
- g) обмінюються кращими практиками з митних операцій, зокрема щодо впровадження прав інтелектуальної власності, особливо щодо контрафактної продукції;
- h) сприяють координації між усіма прикордонними агентствами як всередині, так і через кордони для полегшення процесу перетину кордонів і посилення контролю, беручи до уваги спільний контроль на кордоні, де це можливо і доцільно;
- i) взаємно визнають, де це прийнятно і доцільно, уповноважених трейдерів та митні контролю. Рамки цього співробітництва, імплементація та практичні заходи повинні бути визначені Підкомітетом з питань митного співробітництва, передбаченим у статті 83 цієї Угоди.

Стаття 81

Взаємна адміністративна допомога в митних справах

Незважаючи на статтю 80 цієї Угоди, адміністративні органи Сторін надають взаємну адміністративну допомогу з митних питань відповідно до положень, закріплених у Протоколі II до цієї Угоди про взаємну адміністративну допомогу в митних справах.

Стаття 82

Технічна допомога і розвиток потенціалу

Сторони співробітничать з метою надання технічної допомоги та розвитку потенціалу для запровадження режиму сприяння торгівлі та митних реформ.

Стаття 83

Підкомітет з питань митного співробітництва

Сторони створюють Підкомітет з питань митного співробітництва. Він звітуватиме перед Комітетом асоціації в його складі відповідно до статті 465(4) цієї Угоди. Функції Підкомітету з питань митного співробітництва включають проведення регулярних консультацій та моніторинг виконання і адміністрування цієї Глави, зокрема питання митного співробітництва, транскордонного митного співробітництва та управління, технічної допомоги, правил походження товарів, сприяння торгівлі, а також взаємної адміністративної допомоги в митних справах.

Підкомітет з питань митного співробітництва буде, *inter alia*:

- a) стежити за належним застосуванням цієї Глави, а також Протоколів 1 та 2 до цієї Угоди;
- b) приймати рішення щодо заходів і практичних кроків стосовно імплементації цієї Глави і Протоколів 1 та 2 до цієї Угоди, в тому числі щодо обміну інформацією та даними, взаємного визнання митного контролю та програм торговельного партнерства і взаємно узгоджених вигод;
- c) обмінюватися думками з будь-якого питання, що становить взаємний інтерес, у тому числі щодо майбутніх заходів та ресурсів для них;
- d) надавати рекомендації, де це необхідно; та
- e) приймати свої внутрішні правила і процедури.

Стаття 84

Наближення законодавства у митній сфері

Поступове наближення до митного законодавства ЄС, як це визначено в стандартах ЄС та міжнародних стандартах, здійснюється згідно з Додатком XV до цієї Угоди.

Глава 6

Заснування підприємницької діяльності, торгівля послугами та

електронна торгівля

Частина I

Загальні положення

Стаття 85

Цілі, сфера та межі застосування

1. Сторони, підтверджуючи свої відповідні права та обов'язки, взяті на себе в рамках Угоди СОТ, встановлюють цим необхідні заходи щодо поступової взаємної лібералізації умов заснування підприємницької діяльності і торгівлі послугами, а також співробітництва в галузі електронної торгівлі.

2. Державні закупівлі розглядаються у Главі 8 («Державні закупівлі») Розділу IV цієї Угоди, і ніщо в цій Главі не повинне тлумачитись як таке, що покладає будь-які зобов'язання щодо державних закупівель.

3. Субсидії розглядаються у Главі 10 («Конкуренція») Розділу IV цієї Угоди, і положення цієї Глави не застосовуються до субсидій, що надаються Сторонами.

4. Кожна Сторона залишає за собою право регулювати та запроваджувати нові правила для того, щоб відповідати законним цілям політики, за умови їх відповідності цій Главі.

5. Ця Глава не застосовується до заходів, що стосуються фізичних осіб, які прагнуть отримати доступ до ринку праці Сторони, а також до заходів, що стосуються громадянства, місця проживання або роботи на постійній основі.

Без шкоди для положень щодо пересування осіб згідно з Розділом III («Юстиція, свобода та безпека») цієї Угоди необхідно зазначити, що ніщо у цій Главі не перешкоджає Стороні застосовувати заходи з метою регулювання в'їзду фізичних осіб на її територію або тимчасового перебування на ній, зокрема заходи, необхідні для захисту недоторканності фізичних осіб та забезпечення їх упорядкованого переміщення через її кордон, за умови, що такі заходи не застосовуються у спосіб, який скасовує або обмежує переваги, отримані будь-якою Стороною відповідно до умов цієї Глави⁻¹.

⁻¹ Сам факт вимоги отримання візи для фізичних осіб певних країн, а не для осіб інших країн, не може розглядатися як анулювання або зменшення пільг відповідно до Угоди.

Стаття 86 **Визначення**

Для цілей цієї Глави:

1. «захід» означає будь-який захід Сторони як у формі закону, підзаконного акта, правила, процедури, рішення, адміністративного акта, так і у іншій формі;

2. «заходи, які ухвалюються або підтримуються Стороною» означають заходи, що прийняті:

а) центральними, регіональними та місцевими урядами або органами влади; та

б) неурядовими органами при здійсненні повноважень, делегованих центральними, регіональними або місцевими урядами або органами влади;

3. «фізична особа Сторони» означає громадянина України або громадянина держави-члена ЄС згідно з відповідним законодавством;

4. «юридична особа» означає будь-яку юридичну особу, яку належним чином засновано або створено згідно з відповідним законодавством з метою отримання прибутку або з іншою метою та яка перебуває у приватній чи державній власності, зокрема будь-яку корпорацію, траст, підприємство, спільне підприємство, індивідуальне приватне підприємство або асоціацію;

5. «юридична особа України» або «юридична особа Сторони ЄС» означає: юридичну особу, засновану відповідно до законодавства України або держави-члена Європейського Союзу та таку, що має юридичну адресу, центральну адміністрацію або основне місце господарської діяльності на території України або на території, до якої застосовується Договір про функціонування Європейського Союзу;

якщо ця юридична особа має тільки свою юридичну адресу або центральну адміністрацію на території України або на території, до якої застосовується Договір про функціонування Європейського Союзу, вона не вважається юридичною особою України або юридичною особою Сторони ЄС, якщо тільки її операційна діяльність не має реального та постійного зв'язку з економікою України або Сторони ЄС;

6. Незважаючи на попередній пункт, судноплавні компанії, які засновані за межами України або Сторони ЄС та які контролюються громадянами відповідно України або держави-члена Європейського Союзу, також користуються положеннями цієї Угоди, якщо їхні судна зареєстровані згідно з відповідним законодавством останніх в Україні або у тій державі-члені та плавають під прапором України або держави-члена;

7. «дочірнє підприємство» юридичної особи Сторони означає юридичну особу, діяльність якої належним чином контролюється іншою юридичною особою тієї Сторони¹.

¹ Юридична особа перебуває під контролем іншої юридичної особи, якщо остання має право призначати більшість її директорів або іншим чином законно спрямовувати її діяльність.

8. «філія» юридичної особи означає місце ведення господарської діяльності без правосуб'єктності, яке:

a) має ознаки постійної організації, тобто є продовженням материнської компанії,

b) має управлінську структуру; та

c) пристосоване для економічного співробітництва з третіми сторонами у такий спосіб, що останні, хоч і знають, що, за необхідності, може мати місце правовий зв'язок з материнською компанією, головний офіс якої знаходиться за кордоном, не повинні мати справу безпосередньо з такою материнською компанією, але можуть проводити економічні операції на місці здійснення діяльності, яке за своєю природою є продовженням материнської компанії;

9. «заснування підприємницької діяльності» означає:

a) стосовно юридичних осіб України або Сторони ЄС - право розпочинати та здійснювати економічну діяльність шляхом створення, зокрема придбання, юридичної особи та/або створення філії чи представництва в Україні або Стороні ЄС відповідно;

b) стосовно фізичних осіб - право фізичної особи України або Сторони ЄС розпочинати та здійснювати економічну діяльність у якості самозайнятих осіб, а також створювати підприємства, зокрема акціонерні товариства, діяльність яких вони в належний спосіб контролюють.

10. «інвестор» означає будь-яку фізичну або юридичну особу Сторони, яка прагне здійснювати або здійснює економічну діяльність шляхом заснування підприємницької діяльності;

11. «економічна діяльність» включає діяльність промислового, торговельного і професійного характеру, а також діяльність ремісників, і не включає діяльність, що має місце під час здійснення владних повноважень;

12. «операції» означає здійснення економічної діяльності;

13. «послуги» включає будь-які послуги в будь-якому секторі, крім тих послуг, що надаються під час здійснення владних повноважень;

14. «послуги та інші дії, що виконуються під час здійснення владних повноважень» включають послуги або діяльність, які не здійснюються ні на комерційній основі, ні в умовах конкуренції з одним або декількома суб'єктами господарської діяльності;

15. «транскордонне надання послуг» означає надання послуг:

а) з території Сторони на територію іншої Сторони

б) на території Сторони споживачеві послуг іншої Сторони;

16. «постачальник послуг» Сторони означає будь-яку фізичну або юридичну особу Сторони, що прагне надавати послуги або надає їх, зокрема шляхом заснування підприємницької діяльності;

17. «основний персонал» означає фізичних осіб, найнятих юридичною особою однієї Сторони (крім неприбуткових організацій), які відповідальні за створення, належний контроль, управління та функціонування підприємства.

«Основний персонал» включає «бізнес-відвідувачів», які відповідають за заснування підприємства та «персонал, переведений в межах корпорації».

а) «Бізнес-відвідувачі» означає фізичних осіб, що працюють на керівних посадах та несуть відповідальність за заснування підприємства. Вони безпосередньо не взаємодіють із громадськістю та не отримують винагороду за свою працю з джерела, розташованого в межах приймаючої Сторони.

б) «Персонал, переведений в межах корпорації» означає фізичних осіб, що найняті юридичною особою однієї Сторони або які є партнерами в ній (крім власників контрольного пакету акцій) протягом принаймні одного року та які тимчасово переведені до підприємства на території іншої Сторони. Зазначена фізична особа повинна належати до таких категорій:

і) Керівники - це:

Особи, які працюють на керівних посадах в межах юридичної особи і які, головним чином, управляють діяльністю підприємства, перебуваючи під загальним наглядом або у безпосередньому підпорядкуванні раді директорів чи акціонерів суб'єкта господарської діяльності або аналогічному органу, в тому числі:

здійснюють управління підприємством або департаментом чи підрозділом в його межах;

здійснюють нагляд та контроль за діяльністю інших професійних співробітників та співробітників, які виконують функції нагляду або управління;

мають повноваження особисто наймати на роботу та звільняти або надавати рекомендації щодо найму чи звільнення або виконувати іншу кадрову діяльність.

іі) Спеціалісти - це:

Особи, які працюють в межах юридичної особи та володіють спеціальними знаннями, визначальними для виробництва, науково-дослідного обладнання, методів виробництва, а також управління підприємством. При оцінці таких

знань враховуватимуться не тільки специфічні знання щодо підприємства, але й те, чи має ця особа високий рівень кваліфікації стосовно виду роботи або професії, що вимагає спеціальних технічних знань, зокрема членство в акредитованій професійній спілці.

18. «випускники-стажери» - це фізичні особи Сторони, найняті на роботу юридичною особою цієї Сторони строком принаймні на один рік, які мають вищу освіту та тимчасово переведені на підприємство на території іншої Сторони з метою кар'єрного зростання або проходження підготовки у сфері бізнес-технологій та методів⁻¹;

19. «продавці бізнес-послуг» - це фізичні особи, які є представниками постачальника послуг однієї Сторони і які мають бажання в'їхати та тимчасово перебувати на території іншої Сторони з метою ведення переговорів щодо умов продажу послуг або укладення угод з метою продажу послуг цьому постачальнику послуг. Вони не залучені до прямих продажів населенню та не отримують заробітну плату з джерела, розташованого на території приймаючої Сторони;

20. «постачальники договірних послуг» - це фізичні особи, найняті на роботу юридичною особою однієї Сторони, підприємницька діяльність якої не оформлена на території іншої Сторони та яка уклала договір *bona fide*⁻² про надання послуг кінцевому споживачу на території останньої Сторони, для виконання умов якого необхідна їхня присутність на тимчасовій основі на території цієї Сторони;

21. «незалежні фахівці» - це фізичні особи, що залучені до надання певної послуги та оформлені як самозайняті особи на території однієї Сторони, підприємницька діяльність яких не заснована на території іншої Сторони та які уклали договір *bona fide*⁻³ про надання послуг кінцевому споживачеві на території останньої Сторони, для чого необхідна присутність на тимчасовій основі на території цієї Сторони для виконання умов договору про надання послуг.

⁻¹ Від приймаючої сторони можуть вимагати надати для попереднього погодження програму тренінгу на термін поїздки, яка продемонструє, що метою поїздки є тренінг. Компетентний орган влади може вимагати, щоб тренінг був пов'язаний з отриманим раніше дипломом ВНЗ.

⁻² Договір про надання послуг повинен відповідати законам, правилам та вимогам законодавства Сторони, в якій договір буде виконуватися.

⁻³ Договір про надання послуг повинен відповідати законам, правилам та вимогам законодавства Сторони, в якій договір буде виконуватися.

Частина 2

ЗАСНУВАННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Стаття 87

Сфера застосування

Ця Частина стосується заходів, ухвалених або таких, що підтримуються Сторонами, які впливають на заснування підприємницької діяльності у всіх сферах економічної діяльності⁻¹, за винятком:

- a) видобутку, виробництва та переробки⁻² ядерних матеріалів;
- b) виробництва або торгівлі зброєю, боєприпасами та військовими матеріалами;
- c) аудіовізуальних послуг;
- d) національного морського каботажу⁻³ та
- e) регулярних або нерегулярних внутрішніх і міжнародних повітряних перевезень⁻⁴ та перевезень, що безпосередньо пов'язані з реалізацією комерційних прав на перевезення, за винятком:
 - i) ремонту та сервісного обслуговування літака, під час яких літак не здійснює перевезення;
 - ii) продажу та маркетингу послуг із повітряних перевезень;
 - iii) комп'ютерної системи бронювання (далі - КСБ);
 - iv) послуг з наземного обслуговування;
 - v) послуг з експлуатації аеропортів.

⁻¹ Захист інвестицій, крім режиму, який впливає з положень статті 88 («Національний режим»), включаючи процедури вирішення спорів держави-інвестора, не охоплюється цією Главою.

⁻² Для більшої впевненості переробка ядерних матеріалів включає всі заходи, передбачені в ISIC ООН Rev.3.1 Кодексу 2330.

⁻³ Без шкоди для всього спектру діяльності, яка може розглядатися як каботаж згідно з відповідним національним законодавством, національний каботаж відповідно до цієї глави стосується перевезень пасажирів або товарів між портом або точкою, розташованою в Україні або державі-члені Європейського Союзу, та іншим портом чи точкою, розташованою в Україні або державі-члені Європейського Союзу, зокрема її континентальний шельф, як передбачено в Конвенції ООН з морського права, а також перевезення, що розпочинаються і завершуються у тому самому порту або точці, розташованій в Україні або державі-члені Європейського Союзу.

⁻⁴ Умови взаємного доступу до ринку повітряних перевезень мають бути розглянуті в Угоді між Європейським Союзом та його державами-членами та Україною про створення Спільного авіаційного простору.

Стаття 88

Національний режим і режим найбільшого сприяння

1. Крім застережень, що перераховані в Додатку XVI-D до цієї Угоди, Україна з дати набрання чинності цією Угодою забезпечує:

i) стосовно заснування дочірніх підприємств, філій та представництв юридичних осіб Сторони ЄС, режим, що є не менш сприятливим, ніж той, який надано її власним юридичним особам, філіям та представництвам або будь-яким юридичним особам, філіям та представництвам третіх країн, залежно від того, який режим є кращим;

ii) стосовно діяльності дочірніх підприємств, філій та представництв юридичних осіб Сторони ЄС в Україні, які вже були засновані, режим, що є не менш сприятливим, ніж той, який надано її юридичним особам, філіям та представництвам або будь-яким юридичним особам, філіям та представництвам

будь-яких юридичних осіб третіх країн, залежно від того, який режим є кращим¹.

2. Крім застережень, що перераховані в Додатку XVI-A до цієї Угоди, Сторона ЄС з дати набрання чинності цією Угодою забезпечує:

i) стосовно заснування дочірніх підприємств, філій та представництв юридичних осіб України режим, що є не менш сприятливим, ніж той, який надано Стороною ЄС її юридичним особам, філіям та представництвам або будь-яким юридичним особам, філіям та представництвам третіх країн, залежно від того, який режим є кращим;

ii) стосовно діяльності дочірніх підприємств, філій та представництв юридичних осіб України на території Сторони ЄС, які вже були засновані, режим, що є не менш сприятливим, ніж той, який надано її юридичним особам, філіям та представництвам або будь-яким юридичним особам, філіям та представництвам будь-яких юридичних осіб третіх країн, залежно від того, який режим є кращим².

3. Крім застережень, що перераховані в Додатках XVI-A та XVI-D до цієї Угоди, Сторони не повинні приймати будь-яких нових нормативно-правових актів або заходів, які запроваджують дискримінаційні вимоги стосовно заснування юридичних осіб України або Сторони ЄС на їхній території чи стосовно їхньої діяльності після заснування порівняно з їхніми власними юридичними особами.

¹ Це зобов'язання не поширюється на положення про захист інвестицій, включаючи положення, що стосуються процедур вирішення спорів держави-інвестора, які містяться в інших угодах та які не охоплюються цією главою.

² Це зобов'язання не поширюється на положення про захист інвестицій, які не передбачені цією главою в тому числі положень, що стосуються процедур вирішення спорів держави-інвестора, які містяться в інших угодах.

Стаття 89

Проведення оглядів

1. З метою поступової лібералізації умов заснування підприємницької діяльності Сторони постійно проводять огляд правової бази щодо заснування та клімату для заснування³ відповідно до їхніх зобов'язань за міжнародними угодами.

2. У рамках огляду, згаданого у пункті 1 цієї статті, Сторони оцінюють будь-які перешкоди, які виникли на шляху заснування, та ведуть переговори для подолання таких перешкод з метою розширення положень цієї Глави, в тому числі з метою включення положень щодо захисту інвестицій та порядку вирішення спорів між інвестором та державою.

³ Включаючи цю главу, а також Додатки XVI-A та XVI-D.

Стаття 90

Інші Угоди

Ніщо в цій Главі не може тлумачитися як таке, що обмежує права інвесторів Сторін щодо використання більш сприятливого режиму, передбаченого в будь-

якій існуючій чи майбутній міжнародній угоді стосовно інвестицій, сторонами якої є Україна та держави-члени Європейського Союзу.

Стаття 91

Стандарти режиму для філій та представництв

1. Положення статті 88 цієї Угоди не перешкоджають застосуванню Стороною окремих правил стосовно заснування та діяльності на її території філій та представництв юридичних осіб іншої Сторони, незареєстрованих на території першої Сторони як акціонерні товариства, що зумовлено правовими та технічними відмінностями між такими філіями та представництвами у порівнянні з філіями та представництвами компаній, що зареєстровані на її території як акціонерні товариства, або - у випадку фінансових послуг - керуючись пруденційним підходом.

2. Різниця в режимі не повинна виходити за межі того, що є абсолютно необхідним у зв'язку з такими правовими та технічними відмінностями, або - у випадку фінансових послуг - для пруденційних цілей.

Частина 3

Транскордонне надання послуг

Стаття 92

Сфера застосування

Ця Частина застосовується до заходів Сторін, що стосуються транскордонного надання всіх видів послуг, за винятком:

- a) аудіовізуальних послуг⁻¹;
- b) національного морського каботажу⁻²; та,
- c) регулярних або нерегулярних внутрішніх та міжнародних повітряних перевезень, а також перевезень⁻³, що безпосередньо пов'язані з реалізацією комерційних прав на перевезення, за винятком:
 - i) ремонту та сервісного обслуговування літака, під час яких літак не здійснює перевезення;
 - ii) продажу послуг з повітряних перевезень;
 - iii) послуг КСБ;
 - iv) послуг з наземного обслуговування;
 - v) послуг з експлуатації аеропортів.

⁻¹ Виключення аудіовізуальних послуг зі сфери застосування цієї Глави не завдає шкоди співробітництву стосовно аудіовізуальних послуг відповідно до Розділу V («Економічне та галузеве співробітництво») цієї Угоди.

⁻² Без шкоди для сфери діяльності, яка може розглядатися як каботаж згідно з національним законодавством, національний морський каботаж в цій Главі включає перевезення пасажирів або вантажів між портом або пунктом, розташованими в Україні чи в державі-члені Європейського Союзу, та іншим портом або пунктом, розташованими в Україні чи в державі-члені Європейського Союзу, в тому числі на континентальному шельфі, як це передбачено в Конвенції ООН з морського права, а також перевезення, які починаються та закінчуються в одному і тому самому порту або пункті, розташованих в Україні чи державах-членах Європейського Союзу.

⁻³ Умови взаємного доступу на ринки в галузі авіаційного транспорту розглядаються за Угодою між Європейським Союзом та його державами-членами та Україною про створення спільного авіаційного простору.

Стаття 93

Доступ до ринку

1. Стосовно доступу до ринку через транскордонне надання послуг кожна Сторона застосовує щодо послуг та постачальників послуг іншої Сторони режим, що є не менш сприятливим, ніж той, що передбачений в спеціальних зобов'язаннях, які містяться в Додатках XVI-B та XVI-E до цієї Угоди.

2. У секторах, в яких існують зобов'язання щодо забезпечення доступу на ринок, заходи, які Сторона не повинна підтримувати або ухвалювати, як на основі територіального поділу, так і на основі всієї території, якщо це не визначено іншим чином у Додатках XVI-B та XVI-E до цієї Угоди, визначаються у такий спосіб:

а) обмеження щодо кількості постачальників послуг, як у формі кількісних квот, монополій, ексклюзивних постачальників послуг, так і вимог перевірки економічних потреб;

б) обмеження стосовно загальної вартості транзакцій або активів у рамках надання послуг у формі кількісних квот або вимог перевірки економічних потреб;

с) обмеження стосовно загальної кількості операцій з надання послуг або стосовно загального обсягу послуг, що виражається в умовних кількісних одиницях у формі квот або вимог щодо перевірки економічних потреб.

Стаття 94

Національний режим

1. У секторах, за якими зобов'язання щодо забезпечення доступу до ринку передбачені в Додатках XVI-B та XVI-E до цієї Угоди і підлягають встановленим цими Додатками умовам та кваліфікаційним вимогам, кожна Сторона забезпечує послугам та постачальникам послуг іншої Сторони стосовно всіх заходів, що впливають на транскордонне надання послуг, режим, який є не менш сприятливим, ніж той, який Сторона надає своїм власним подібним послугам та постачальникам послуг.

2. Сторона може задовольнити вимоги пункту 1 цієї статті шляхом застосування до послуг та постачальників послуг іншої Сторони режиму, що є формально ідентичним або формально відмінним від того, який Сторона надає своїм власним подібним послугам та постачальникам послуг.

3. Формально ідентичний або формально відмінний режим може вважатися таким, що є менш сприятливим, якщо він змінює умови конкуренції на користь послуг або постачальників послуг Сторони порівняно з подібними послугами або постачальниками послуг іншої Сторони.

4. Конкретні зобов'язання, взяті на себе відповідно до цієї статті, не повинні тлумачитися як такі, що вимагають від будь-якої Сторони компенсувати невігідні конкурентні умови, які є результатом іноземного походження відповідних послуг або постачальників послуг.

Стаття 95

Перелік зобов'язань

1. Сектори, лібералізовані кожною зі Сторін відповідно до цієї Глави, а також шляхом застережень, обмеження доступу до ринку та національного режиму, що застосовуються до послуг та постачальників послуг іншої Сторони в цих секторах, зазначені в переліках зобов'язань, що включені до Додатків XVI-B та XVI-E до цієї Угоди.

2. Не обмежуючи права та обов'язки Сторін у тому вигляді, у якому вони існують або можуть виникнути відповідно до Європейської конвенції про транскордонне телебачення 1989 року та Європейської конвенції про спільне кінематографічне виробництво 1992 року, перелік зобов'язань в Додатках XVI-B та XVI-E до цієї Угоди не містить зобов'язань стосовно аудіовізуальних послуг.

Стаття 96

Перегляд виконання зобов'язань

З метою поступової лібералізації транскордонного надання послуг між Сторонами, Комітет з питань торгівлі регулярно переглядає переліки зобов'язань, про які йдеться в статті 95 цієї Угоди. Такий перегляд враховує рівень прогресу стосовно транспонування, впровадження та застосування правових актів ЄС, зазначених у Додатку XVII до цієї Угоди, та їхній вплив на усунення решти перешкод на шляху транскордонного надання послуг між Сторонами.

Частина 4

Тимчасова присутність фізичних осіб для цілей економічної діяльності

Стаття 97

Сфера застосування

Ця Частина застосовується до заходів Сторін стосовно в'їзду та тимчасового перебування⁻¹ на її території категорій фізичних осіб, які надають послуги, визначені у статті 86(17)-(21) цієї Угоди.

⁻¹ Всі інші вимоги законів і підзаконних актів Сторін, що стосуються в'їзду, перебування, роботи і соціального забезпечення, продовжують застосовуватися, у тому числі підзаконні акти, що стосуються періоду перебування та мінімальної заробітної плати, а також колективних договорів про заробітну плату. Зобов'язання стосовно пересування осіб не застосовуються у випадках, коли наміри або наслідки від такого пересування осіб зачіпають або іншим чином впливають на результат вирішення трудових або управлінських спорів та переговорів.

Стаття 98

Основний персонал

1. Юридична особа України або юридична особа Сторони ЄС має право приймати на роботу в одне зі своїх дочірніх підприємств, філій та представництв, засноване на території України або Сторони ЄС, відповідно до чинного законодавства країни постійного місця знаходження юридичної особи, працівників, які є громадянами України та держав-членів Європейського

Союзу, за умови, що ці працівники є основним персоналом, як визначено статтею 86 цієї Угоди, та працюють виключно на юридичні особи, дочірні підприємства, філії та представництва. Строк дії дозволу на роботу та проживання такого персоналу не повинен перевищувати період найму. В'їзд і тимчасове перебування такого персоналу становить період до трьох років.

2. В'їзд і тимчасове перебування на території України або Сторони ЄС фізичних осіб України та Сторони ЄС відповідно дозволено, якщо ці фізичні особи є представниками юридичних осіб та є бізнес-відвідувачами у значенні, передбаченому в статті 86(17)(а) цієї Угоди. Незважаючи на положення пункту 1 цієї статті, в'їзд і тимчасове перебування бізнес-відвідувачів не повинно перевищувати 90 днів протягом 12 місяців.

Стаття 99

Випускники-стажери

Юридичні особи України або юридичні особи Сторони ЄС мають право приймати на роботу в одне зі своїх дочірніх підприємств, філій та представництв, засноване відповідно на території України або Сторони ЄС згідно з чинним законодавством країни постійного місцезнаходження, випускників-стажерів, які є громадянами України та держав-членів Європейського Союзу відповідно, за умови, що вони працюють виключно на юридичні особи, дочірні підприємства, філії та представництва. Тимчасовий в'їзд та перебування випускників-стажерів не повинні перевищувати один рік.

Стаття 100

Продавці бізнес-послуг

Кожна Сторона дозволяє тимчасовий в'їзд і перебування продавців бізнес-послуг на період до 90 днів протягом 12 місяців.

Стаття 101

Постачальники договірних послуг

1. Сторони підтверджують свої обов'язки, що є результатом їхніх зобов'язань в рамках Генеральної угоди про торгівлю послугами 1994 року (далі - ГАТС) стосовно в'їзду та тимчасового перебування постачальників договірних послуг.

2. Для кожного сектора, перерахованого нижче, кожна Сторона дозволяє надання послуг на своїй території постачальниками договірних послуг іншої Сторони, відповідно до умов, визначених у пункті 3 цієї статті та у Додатках XVI-C та XVI-F до цієї Угоди щодо постачальників договірних послуг і незалежних фахівців:

- a) Юридичні послуги
- b) Бухгалтерський облік та бухгалтерські послуги
- c) Консультаційні послуги щодо оподаткування
- d) Послуги у сфері архітектури, містобудування та парково-ландшафтної архітектури
- e) Інженерні послуги, послуги з комплексного проектування
- f) Комп'ютерні послуги та пов'язані з ними послуги
- g) Послуги з наукових досліджень та розвитку
- h) Реклама

- i) Послуги з управлінського консультування
- j) Послуги, пов'язані з управлінським консультуванням
- k) Послуги з технічних випробувань та аналізу
- l) Пов'язані наукові послуги та послуги з технічного консультування
- m) Технічне обслуговування та ремонт обладнання в рамках договору щодо післяпродажного або післяорендного обслуговування
- n) Послуги з перекладу
- o) Роботи з дослідження місцевості
- p) Екологічні послуги
- q) Послуги туристичних агентства та туроператорів
- r) Розважальні послуги

3. Зобов'язання, прийняті Сторонами, повинні відповідати таким умовам:

a) Фізичні особи повинні бути залучені до надання послуг на тимчасовій основі як працівники юридичної особи, яка підписала договір про надання послуг на термін, що не перевищує 12 місяців;

b) Фізичні особи, що в'їжджають на територію іншої Сторони, повинні пропонувати такі послуги як працівники юридичної особи, які надавали ці послуги щонайменше за рік до моменту подання заявки на в'їзд до іншої Сторони. Крім того, фізичні особи на момент подачі заявки на в'їзд до іншої Сторони повинні мати професійний досвід у сфері діяльності, яка є предметом договору, не менше трьох років¹;

c) Фізичні особи, що в'їжджають до іншої Сторони, повинні мати:

i) диплом про вищу освіту або кваліфікацію, що підтверджують знання належного рівня²; та

ii) професійну кваліфікацію, коли це вимагається для здійснення діяльності відповідно до законів, підзаконних актів та правових вимог Сторони, в якій надаються послуги.

d) Фізична особа не повинна отримувати винагороду за надання послуг на території іншої Сторони, за винятком винагороди, що виплачується юридичною особою, яка є роботодавцем фізичної особи;

e) В'їзд та тимчасове перебування фізичних осіб на території Сторони повинно загалом становити не більше 6 місяців або, у випадку Люксембурга, 25 тижнів у будь-який дванадцятимісячний період або протягом дії договору, залежно від того, який із цих періодів коротший;

f) Доступ, наданий відповідно до положень цієї статті стосується лише діяльності з надання послуг, яка є предметом договору, і не надає право користуватися професійним званням Сторони, в якій ці послуги надаються;

g) Кількість осіб, на яку поширюється договір про надання послуг, не повинна перевищувати кількість, необхідну для виконання договору, відповідно до вимог, встановлених у законах, підзаконних актах, та інших правових вимог Сторони, в якій ці послуги надаються;

h) Іншим вибірковим обмеженням, у тому числі стосовно кількості фізичних осіб у формі перевірок економічних потреб, встановленим у Додатках XVI-C та XVI-F до цієї Угоди щодо постачальників договірних послуг і незалежних фахівців.

⁻¹ Отриманий після досягнення повноліття.

⁻² Якщо ступінь або кваліфікацію не було отримано на території Сторони, в якій надаються послуги, Сторона може самостійно оцінити, чи є диплом еквівалентним диплому про вищу освіту, який вимагається на її території.

Стаття 102

Незалежні фахівці

1. Сторони підтверджують свої відповідні обов'язки згідно із зобов'язаннями за ГАТС щодо в'їзду та тимчасового перебування незалежних фахівців.

2. Для кожного сектора, перерахованого нижче, Сторони дозволяють надавати послуги на їхній території незалежним фахівцям іншої Сторони відповідно до умов, визначених у пункті 3 цієї статті та Додатках XVI-C та XVI-F до цієї Угоди щодо застережень про постачальників договірних послуг і незалежних фахівців.

а) Юридичні послуги

б) Послуги в галузі архітектури, містобудування та парково-ландшафтної архітектури

с) Інженерні послуги, послуги з комплексного проектування

д) Комп'ютерні послуги та пов'язані з ними послуги

е) Послуги з управлінського консультування та послуги, пов'язані з управлінським консультуванням

ф) Послуги з перекладу

3. Зобов'язання, взяті Сторонами, повинні відповідати таким умовам:

а) фізичні особи повинні бути задіяні у наданні послуг на тимчасовій основі у якості самозайнятих осіб, зареєстрованих на території іншої Сторони, та повинні мати договір про надання послуг на період, що не перевищує 12 місяців;

б) Фізичні особи, що в'їжджають на територію іншої Сторони, повинні мати, на час подачі заявки на в'їзд на територію іншої Сторони, принаймні шість років професійного досвіду у сфері діяльності, яка є предметом договору;

с) Фізичні особи, які в'їжджають на територію іншої Сторони, повинні мати:

i) диплом про вищу освіту або кваліфікацію, що підтверджує знання належного рівня⁻¹; та

ii) професійну кваліфікацію, відповідно до вимог, для здійснення діяльності відповідно до законів, підзаконних актів та законодавчих вимог Сторони, на території якої надаються послуги.

д) Тимчасовий в'їзд та перебування фізичних осіб на території Сторони повинно загалом тривати не більше 6 місяців або, у випадку Люксембургу, 25 тижнів у будь-який 12-місячний період або протягом строку дії договору, залежно від того, який із цих періодів коротший;

е) Доступ, наданий відповідно до положень цієї статті, стосується лише діяльності з надання послуг, яка є предметом договору, і не надає право використовувати професійне звання Сторони, в якій ці послуги надаються;

f) Іншим вибіркоvim обмеженням, у тому числі стосовно кількості фізичних осіб у формі перевірок економічних потреб, встановленим у Додатках XVI-C та XVI-F до цієї Угоди щодо застережень про постачальників договірних послуг і незалежних фахівців.

⁻¹ Якщо ступінь або кваліфікацію не було отримано на території Сторони, де надається послуга, Сторона може самостійно оцінити, чи є диплом еквівалентним диплому про вищу освіту, який вимагається на її території.

Частина 5

Нормативно-правова база

Підрозділ 1

Національне регулювання

Стаття 103

Сфера дії та визначення

1) Визначений нижче порядок застосовується до заходів, яких Сторони вживають стосовно ліцензування, яке впливає на:

- a) транскордонне надання послуг;
- b) заснування на їхній території юридичних та реєстрацію фізичних осіб, визначених у статті 86 цієї Угоди; або
- c) тимчасове перебування на їхній території категорій фізичних осіб, визначених у статті 86(17)-(21) цієї Угоди.

2) У разі транскордонного надання послуг цей порядок застосовується лише до секторів, щодо яких Сторона має конкретні зобов'язання, і в тій мірі, в якій ці конкретні зобов'язання застосовуються. У разі заснування цей порядок не застосовується до сектора, якщо відповідне застереження включено до Додатків XVI-A та XVI-D до цієї Угоди. Щодо тимчасового перебування фізичних осіб цей порядок не застосовується до сектора, для якого застереження включено до Додатків XVI-C та XVI-F до цієї Угоди.

3) Цей порядок не застосовується до заходів в тій мірі, у якій вони становлять обмеження для плану-графіку, визначеного відповідно до статей 88, 93 і 94 цієї Угоди.

4) Для цілей цієї Частини:

a) «Ліцензування» означає процес, за яким постачальник послуг або інвестор, в разі необхідності, вживає заходів для того, щоб отримати від компетентного органу рішення про дозвіл на надання послуг, у тому числі шляхом заснування підприємства, або про дозвіл на заснування економічної діяльності, іншої, ніж надання послуг, у тому числі рішення про внесення змін або продовження терміну дії такого дозволу.

b) «Компетентний орган» означає будь-який центральний, регіональний або місцевий уряд та орган влади або неурядовий орган, що має повноваження, делеговані центральними, регіональними або місцевими урядами чи органами влади, який приймає рішення про ліцензування.

c) «Процедури ліцензування» означають процедури, яких необхідно дотримуватися в рамках процесу ліцензування.

Стаття 104

Умови ліцензування

1. Ліцензування повинно здійснюватися на основі критеріїв, які не дають можливості компетентним органам реалізовувати свої повноваження з оцінювання на власний розсуд.

2. Критерії, зазначені у пункті 1 цієї статті, повинні:

- a) співвідноситися із законними цілями державної політики;
- b) бути чіткими і недвозначними;
- c) бути об'єктивними;
- d) встановлюватися заздалегідь;
- e) оприлюднюватися заздалегідь;
- f) бути прозорими та доступними.

3. Ліцензія видається, як тільки буде встановлено за результатами належної перевірки, що умови для отримання ліцензії були виконані.

4. Стаття 286 цієї Угоди застосовується до положень цієї Глави.

5. Якщо кількість ліцензій, доступних для певного виду діяльності, обмежена внаслідок нестачі доступних природних ресурсів або технічного потенціалу, Сторони застосовують процедуру відбору потенційних кандидатів, яка забезпечує повну гарантію неупередженості та прозорості, зокрема належне оприлюднення початку, проведення та завершення процедури.

6. За умови дотримання положень, встановлених цією статтею, у процесі визначення правил процедури відбору Сторони можуть враховувати законні цілі державної політики, в тому числі питання щодо здоров'я, безпеки, захисту навколишнього середовища і збереження культурної спадщини.

Стаття 105

Процедури ліцензування

1. Процедури ліцензування та формальності повинні бути чіткими, оприлюдненими заздалегідь і гарантувати заявникам, що їхню заяву буде розглянуто об'єктивно і неупереджено.

2. Процедури ліцензування та формальності повинні бути якомога більш простими і не повинні надмірно ускладнювати або затримувати надання послуг. Будь-яка плата за ліцензування¹, яка може стягуватися із заявників за розгляд заяв, має бути обґрунтованою і пропорційною вартості зазначених процедур ліцензування.

3. Процедури ліцензування та формальності повинні гарантувати заявникам, що їхня заявка буде оброблена протягом обґрунтованого строку, який оприлюднюється заздалегідь. Строк обчислюється з дати, коли вся документація була отримана компетентними органами. Якщо це виправдано складністю питання, строк може бути продовжено компетентним органом на обґрунтований період часу. Продовження строку та його тривалість належним чином обґрунтовуються та повідомляються заявнику до закінчення дії першого строку.

4. У разі подання неповної заявки заявник повинен бути поінформований якомога швидше про необхідність надати будь-яку додаткову документацію. У цьому випадку строк, зазначений у пункті 3 цієї статті, може бути призупинено

компетентними органами, доки ними не буде отримано всю необхідну документацію.

5. Якщо заявка на отримання ліцензії відхиляється, заявник повинен бути поінформований про це без невинуватої затримки. Заявник, за запитом, має право отримати інформацію про причини відхилення заявки і про строки оскарження рішення.

¹ Ліцензійні збори не включають плату за використання природних ресурсів, плату за аукціони, проведення тендерів або інші недискримінаційні засоби надання концесій чи затвердження внесків щодо універсальних послуг.

Підрозділ 2

Положення загального застосування

Стаття 106

Взаємне визнання

1. Жодне з положень цієї Глави не перешкоджає Стороні вимагати, щоб фізичні особи мали необхідну кваліфікацію та/або професійний досвід, обов'язкові на території, на якій надаються послуги, для зазначеного сектору діяльності.

2. Сторони заохочують відповідні професійні органи на своїх відповідних територіях надати рекомендації про взаємне визнання Комітету з питань торгівлі з метою виконання інвесторами або постачальниками послуг, в цілому або частково, критеріїв, що висуваються кожною Стороною до видачі дозволів, надання ліцензії, діяльності та сертифікації інвесторів та постачальників послуг та, зокрема, професійних послуг.

3. Після отримання рекомендації, зазначеної у пункті 2 цієї статті, Комітет з питань торгівлі в межах обґрунтованого строку вивчає рекомендацію, щоб визначити, чи відповідає вона цій Угоді.

4. Якщо відповідно до процедури, визначеної у пункті 3 цієї статті, було встановлено, що рекомендація, зазначена у пункті 2 цієї статті, відповідає цій Угоді, та існує достатній рівень відповідності між правилами Сторін, Сторони з метою реалізації цієї рекомендації проводять переговори через свої компетентні органи щодо угоди про взаємне визнання вимог, кваліфікацій, ліцензій та інших нормативно-правових актів.

5. Будь-яка така угода повинна відповідати положенням Угоди СОТ та, зокрема, статті VII ГАТС.

Стаття 107

Прозорість та розголошення конфіденційної інформації

1. Кожна Сторона оперативно реагує на всі запити іншої Сторони щодо конкретної інформації про будь-які заходи загального застосування або міжнародні угоди, які стосуються або впливають на цю Угоду. Кожна Сторона також створює, на вимогу, один або декілька інформаційних центрів для надання конкретної інформації для інвесторів і постачальників послуг іншої Сторони щодо всіх таких питань. Сторони повідомляють одна одній про свої інформаційні центри протягом 3 місяців з дати набрання чинності цієї

Угодою. Інформаційні центри можуть не бути депозитаріями законів і підзаконних актів.

2. Ніщо в цій Угоді не вимагає від будь-якої Сторони надавати конфіденційну інформацію, розголошення якої перешкоджало б забезпеченню дотримання законодавства або іншим чином суперечило б державним інтересам чи завдало б шкоди законним комерційним інтересам конкретних державних або приватних підприємств.

Підрозділ 3 **Комп'ютерні послуги** **Стаття 108**

Домовленості про комп'ютерні послуги

1. У тій мірі, в якій торгівлю комп'ютерними послугами лібералізовано відповідно до Части 2, 3 і 4 цієї Глави, а також беручи до уваги, що комп'ютерні та пов'язані з ними послуги дають можливість надавати інші послуги як електронним, так і іншим чином, Сторони розрізняють послуги, що надають доступ, та контентні або базові послуги, які надаються у електронній формі таким чином, що контентна або базова послуга не класифікується як комп'ютерна та пов'язана з ними послуга, як визначено у пункті 2 цієї статті.

2. Комп'ютерні та пов'язані з ними послуги означають послуги, визначені у Кодексі Організації Об'єднаних Націй СРС 84, зокрема основні послуги та функції або комбінації основних послуг, незалежно від того, чи надаються вони через мережі, зокрема Інтернет.

Базові послуги є послугами, що забезпечують:

a) консультації, стратегічне планування, аналіз, планування, розробку технічних специфікацій, дизайн, розробку, установку, впровадження, інтеграцію, тестування, налагодження, оновлення, підтримку, надання технічної допомоги, управління або використання комп'ютерних програм для них або комп'ютерних систем; або

b) комп'ютерні програми, що визначаються як набір інструкцій, необхідних для роботи комп'ютерів та передачі інформації до них та між ними, а також консультаційні послуги, послуги зі стратегічного планування, аналізу, планування, розробки технічних специфікацій, дизайну, розробки, установки, впровадження, інтеграції, тестування, налагодження, оновлення, підтримки, надання технічної допомоги, управління або використання комп'ютерних програм або для них; або

c) обробку даних, зберігання даних, хостингу даних або послуги з ведення баз даних; або

d) технічне обслуговування та послуги з ремонту офісного обладнання та устаткування, зокрема комп'ютери, або,

e) послуги з навчання персоналу клієнтів, пов'язані з комп'ютерними програмами, комп'ютерами або комп'ютерними системами, що не входять до інших категорій.

Підрозділ 4 **Поштові та кур'єрські послуги**

Стаття 109

Сфера застосування та визначення

1. У цьому Підрозділі викладені принципи нормативно-правової бази для всіх поштових та кур'єрських послуг, лібералізованих відповідно до Части 2, 3 та 4 цієї Глави.

2. Для цілей цього Підрозділу та Части 2, 3 та 4 цієї Глави:

а) «ліцензія» означає дозвіл, що надається окремому постачальнику регуляторним органом, який вимагається для здійснення діяльності з надання такої послуги.

б) «універсальна послуга» означає постійне надання поштових послуг визначеної якості у всіх пунктах на території Сторони за доступними цінами для всіх користувачів.

Стаття 110

Запобігання монополістичній практиці у секторі поштових та кур'єрських послуг

Необхідні заходи підтримуються або запроваджуються з метою запобігання участі або продовженню монополістичних практик постачальників, які окремо або разом мають можливість здійснювати істотний вплив на умови участі (з урахуванням ціни та пропозиції) на відповідному ринку поштових та кур'єрських послуг в результаті використання своїх позицій на ринку.

Стаття 111

Універсальна послуга

Кожна зі Сторін має право визначати вид зобов'язання щодо надання універсальної послуги, який вона бажає підтримувати. Такі зобов'язання не будуть розглядатися як монополістичні *per se* за умови, що вони застосовуються у прозорий, недискримінаційний і нейтральний для конкуренції спосіб і не є більш обтяжливими, ніж необхідно для виду універсальної послуги, визначеної Стороною.

Стаття 112

Ліцензії

1. Через три роки після набрання чинності цією Угодою ліцензія вимагається лише для послуг, що підпадають під сферу дії універсальної послуги.

2. Якщо ліцензія вимагається, повинна бути оприлюднена така інформація:

а) усі критерії ліцензування та строк, зазвичай необхідний для прийняття рішення щодо заяви про отримання ліцензії, та

б) умови ліцензії.

3. Причини відмови у видачі ліцензії повинні повідомлятися заявнику за його запитом, а процедура оскарження через незалежний орган має бути встановлена кожною Стороною. Така процедура має бути прозорою, недискримінаційною та заснованою на об'єктивних критеріях.

Стаття 113

Незалежність регуляторного органу

Регуляторний орган повинен бути юридично відокремлений та не підзвітний жодному постачальнику поштових та кур'єрських послуг. Рішення

та процедури регуляторного органу повинні бути неупередженими стосовно всіх учасників ринку.

Стаття 114

Адаптація законодавства

1. Сторони визнають важливість адаптації чинного законодавства України до законодавства Європейського Союзу. Україна забезпечує, щоб існуючі закони та майбутнє законодавство поступово досягли сумісності з *acquis* ЄС.

2. Ця адаптація розпочнеться з дати підписання цієї Угоди і поступово поширяться на всі елементи *acquis* ЄС, зазначені у Додатку XVII до цієї Угоди.

Підрозділ 5

Телекомунікаційні послуги

Стаття 115

Сфера застосування та визначення

1. У цьому Підрозділі встановлюються принципи нормативно-правової бази для всіх електронних комунікаційних послуг, що були лібералізовані відповідно до Части 2, 3 та 4 цієї Глави, за винятком радіо та телевізійних трансляцій.

2. Для цілей цього Підрозділу та Части 2, 3 та 4 цієї Глави:

а) «електронні комунікаційні послуги» - означають всі послуги, які включають передачу та прийом електромагнітних сигналів та які зазвичай надаються на оплатних умовах, за винятком радіо та телевізійних трансляцій, до яких не належать економічна діяльність з надання контенту, що потребує телекомунікації для його передачі. Радіо та телевізійні трансляції визначаються як безперервний потік передач, необхідних для доведення сигналів телевізійних та радіо програм до населення, однак які не включають з'єднання між операторами.

б) «публічна комунікаційна мережа» - означає електронну комунікаційну мережу, яка повністю або переважно використовується для надання доступних для населення електронних комунікаційних послуг;

с) «електронна комунікаційна мережа» - означає системи передачі та, у разі потреби, обладнання для переключання або маршрутизації, а також інші ресурси, які дозволяють здійснювати передачу сигналів дротовим способом, радіозв'язком, оптичними або іншими електромагнітними засобами, зокрема мережі супутникового зв'язку, фіксовані (контурні та пакетні, зокрема Інтернет) та мобільні наземні мережі, електричні кабельні системи в межах їх використання з метою передання сигналів, мережі, що використовуються для радіо та телевізійних трансляцій, а також мережі кабельного телебачення, незалежно від виду інформації, що передається;

д) «регуляторний орган» в галузі електронних комунікацій означає орган або органи, які уповноважені здійснювати регулювання електронних комунікацій, визначених у цій Главі;

е) постачальник послуг вважається таким, що має «суттєвий ринковий вплив», якщо індивідуально або разом з іншими він займає на ринку позицію, яка є еквівалентною домінуючій, тобто позицію, яка означає таку економічну

потужність, яка дозволяє цьому постачальнику діяти значною мірою незалежно від конкурентів, замовників та кінцевих споживачів;

f) «взаємне підключення» означає фізичне та/або логічне зв'язування публічних комунікаційних мереж, які використовуються тим самим або різними постачальниками послуг з тим, щоб надати можливість користувачам одного постачальника послуг підтримувати зв'язок з користувачами того самого або іншого постачальника послуг чи щоб надати доступ до послуг, що надаються іншим постачальником послуг. Послуги при цьому можуть надаватися залученими сторонами або іншими сторонами, які мають доступ до відповідної мережі. Взаємне підключення - це особливий вид доступу, впроваджений між операторами публічних мереж;

g) «універсальна послуга» означає сукупність послуг визначеної якості, які можуть бути отримані всіма користувачами на території Сторони незалежно від їх географічного положення та за прийнятною ціною; обсяг та спосіб надання такої послуги визначається кожною зі Сторін самостійно;

h) «доступ» означає можливість користуватися засобами та/або послугами, наданими іншим постачальником послуг на визначених умовах, на основі виключних або невиключних прав, з метою надання електронних комунікаційних послуг. Це включає, *inter alia*, доступ до елементів мережі та до пов'язаних з нею засобів, що може передбачати підключення обладнання, як стаціонарного, так і нестаціонарного (зокрема, це включає доступ до локальних вузлів та пристроїв, а також до послуг, необхідних для надання послуг через локальний контур), доступ до фізичної інфраструктури, зокрема будівлі, кабельні системи та антени; доступ до відповідних систем програмного забезпечення, зокрема системи операційної підтримки, доступ до цифрових систем або систем, які забезпечують еквівалентну функціональність, доступ до стаціонарних та мобільних мереж, зокрема для роумінгу, доступ до систем умовного доступу для послуг цифрового телебачення; доступ до послуг віртуальних мереж;

i) «кінцевий користувач» означає користувача, який не здійснює надання послуг публічних комунікаційних мереж або електронних комунікаційних послуг для населення;

j) «локальна лінія зв'язку, абонентський канал або абонентська лінія» означає фізичну лінію зв'язку (ланцюг), яка з'єднує вихідну точку мережі у приміщенні абонента з основною розподільною системою або еквівалентним обладнанням стаціонарної публічної комунікаційної мережі.

Стаття 116

Регуляторний орган

1. Сторони зобов'язуються забезпечити юридичну відокремленість регуляторних органів у сфері електронних комунікаційних послуг та їх функціональну незалежність від будь-якого постачальника послуг, що надає електронні комунікаційні послуги. Якщо певна Сторона утримує право власності або контролює постачальника послуг, який надає публічні комунікаційні мережі або послуги, то така Сторона зобов'язана забезпечити

дієве структурне відокремлення регуляторної функції від діяльності, пов'язаної з правом власності або здійсненням контролю.

2. Сторони зобов'язуються забезпечити надання регуляторному органу достатніх повноважень для регулювання цього сектору. Завдання, які мають виконуватися регуляторним органом, повинні бути відкритими для громадськості та оприлюднюватися у легко доступній та чіткій формі, особливо у випадках, коли ці завдання визначені перед більш ніж одним органом.

3. Сторони зобов'язуються забезпечити прозорість та неупередженість рішень та процедур регуляторних органів стосовно всіх учасників ринку.

4. Регуляторний орган повинен мати повноваження щодо здійснення аналізу індикативного переліку відповідних ринків товарів та послуг, які перелічені у Додатках¹ до цієї Угоди. Якщо регуляторний орган зобов'язаний приймати рішення згідно зі статтею 118 цієї Угоди щодо встановлення, підтримання, зміни або скасування зобов'язань, то такий орган повинен визначити на основі аналізу ринку, чи є відповідний ринок дійсно конкурентним.

5. Якщо регуляторний орган дійде висновку, що відповідний ринок не є дійсно конкурентним, то цей орган має встановити та визначити постачальників послуг із суттєвим ринковим впливом на цьому ринку та має встановити, забезпечити або змінити конкретні регуляторні зобов'язання, зазначені у статті 118 цієї Угоди, залежно від того, що є доцільним. Якщо регуляторний орган дійде висновку, що відповідний ринок є дійсно конкурентним, він не буде встановлювати або забезпечувати жодні регуляторні зобов'язки, зазначені в статті 118 цієї Угоди.

6. Сторони забезпечують право постачальника послуг, на яке вплинуло рішення регуляторного органу, на подання апеляції проти цього рішення апеляційному органу, який має бути незалежним від сторін, яких стосується це рішення. Сторони забезпечують належний розгляд обставин справи. До розгляду будь-якої такої апеляції рішення регуляторного органу залишається чинним, крім випадків, коли апеляційний орган приймає інше рішення. Якщо апеляційний орган за своїм характером не є судовим органом, він завжди має надавати письмово викладені підстави для прийняття свого рішення, а рішення такого органу можуть переглядатися неупередженим та незалежним судовим органом. Рішення, прийняті апеляційним органом, повинні ефективно виконуватись.

7. Сторони забезпечують, щоб у випадках, коли регуляторні органи планують вжити заходів, пов'язаних з будь-якими положеннями цього Підрозділу, та якщо ці заходи матимуть значний вплив на відповідний ринок, вони надаватимуть заінтересованим сторонам можливість висловити свої зауваження щодо проекту відповідного заходу протягом обґрунтованого строку. Регулятори зобов'язані оприлюднювати відповідні процедури проведення консультацій. Результати здійснення процедури консультацій повинні бути загальнодоступними, за винятком випадків конфіденційної інформації.

8. Сторони забезпечують, щоб постачальники послуг, які забезпечують електронні комунікаційні мережі та послуги, надавали всю необхідну інформацію, зокрема фінансову інформацію, необхідну регуляторним органам для того, щоб забезпечити відповідність положенням цього Підрозділу або рішенням, прийнятим згідно із цим Підрозділом. Такі постачальники послуг невідкладно надають таку інформацію за запитом та відповідно до визначених термінів та відповідного рівня деталізації, встановлених регуляторним органом. Інформація, надання якої вимагає регуляторний орган, повинна відповідати цьому завданню. Регуляторний орган зобов'язаний обґрунтувати свій запит щодо інформації.

⁻¹ Для України: Індикативний перелік відповідних ринків товарів та послуг представлено у вигляді окремого Додатка XX. Перелік відповідних ринків, включених у Додаток XX, підлягає регулярному перегляду з боку України в рамках наближення чинного законодавства України до законодавства Європейського Союзу, передбаченого у статті 124. Будь-які зобов'язання, взяті на основі цієї Глави, повинні враховувати такі перегляди. Для Сторони ЄС: Індикативний перелік відповідних ринків товарів та послуг представлено у вигляді окремого Додатка XIX. Перелік відповідних ринків, включених у Додаток XIX, підлягає регулярному перегляду з боку ЄС. Будь-які зобов'язання, взяті на основі цієї Глави, повинні враховувати такі перегляди.

Стаття 117

Надання дозволу на надання електронних комунікаційних послуг

1. Сторони забезпечують надання послуг в автоматичному режимі, наскільки це можливо, після звичайного повідомлення і/або реєстрації.

2. Сторони забезпечують можливість застосування ліцензій для вирішення питань щодо розподілу номерів та частот. Умови отримання таких ліцензій повинні бути доступні громадськості.

3. Сторони забезпечують, щоб у випадках, коли необхідно отримання ліцензії:

а) всі критерії видачі ліцензії та обґрунтований строк, необхідний для прийняття рішення стосовно заяви на отримання ліцензії, були загальнодоступні;

б) причини відмови у видачі доводяться заявнику в письмовій формі на його вимогу;

с) заявник на отримання ліцензії у разі безпідставної відмови у наданні ліцензії має право звернутися до апеляційного органу;

д) ліцензійний збір⁻¹, встановлений будь-якою зі Сторін, не повинен перевищувати адміністративні витрати, які зазвичай пов'язуються з управлінням, контролем та забезпеченням видачі відповідних ліцензій. Вимоги цього пункту не поширюються на плату за ліцензію на використання діапазонів радіочастот та ресурсу.

⁻¹ Ліцензійні збори не включають плату за аукціони, тендери або інші

недискримінаційні засоби надання концесій або затвердження внесків щодо універсальних послуг.

Стаття 118

Доступ та взаємозв'язок

1. Сторони забезпечують, щоб будь-який постачальник послуг, який має право надавати електронні комунікаційні послуги, мав право та зобов'язання проводити переговори щодо взаємного підключення з іншими постачальниками електронних комунікаційних мереж та послуг. Взаємне підключення, як правило, має погоджуватися на основі комерційних переговорів між відповідними юридичними особами.

2. Сторони забезпечують, щоб постачальники послуг, які отримують інформацію від інших постачальників послуг в процесі переговорів щодо домовленостей про взаємне підключення, використовували цю інформацію виключно з тією метою, з якою ця інформація була надана, та завжди забезпечували конфіденційність інформації, яка передається або зберігається.

3. Сторони зобов'язуються забезпечити, щоб у разі отримання висновку згідно зі статтею 116 цієї Угоди про те, що відповідний ринок, зокрема ті ринки, які зазначені у доданих до цієї Угоди Додатках, не є дійсно конкурентним, регуляторний орган мав необхідні повноваження для того, щоб встановити стосовно постачальника послуг, визначеного таким, що має суттєвий ринковий вплив, одну або декілька з таких вимог щодо взаємного підключення та/або доступу:

а) зобов'язання щодо виключення дискримінації для того, щоб оператори застосовували еквівалентні вимоги за подібних обставин до інших постачальників послуг, які надають еквівалентні послуги, та надавали іншим послуги та інформацію на тих самих умовах та тієї самої якості, які вони забезпечують для власних послуг чи послуг своїх філій або партнерів;

б) зобов'язання щодо забезпечення вертикальної інтегрованої компанії з метою забезпечення прозорості власних оптових цін та власних внутрішніх трансфертних цін у випадках, коли діє вимога щодо забезпечення відсутності дискримінації або для запобігання недобросовісному перехресному субсидуванню. Регуляторний орган може визначити формат та методологію бухгалтерського обліку, які будуть використовуватись.

с) зобов'язання задоволення обґрунтованих запитів на надання доступу та використання конкретних елементів мережі та пов'язаного з ними устаткування, зокрема роздільний доступ до абонентської лінії, *inter alia*, в ситуаціях, коли регуляторний орган вважає, що відмова в наданні доступу або висування необґрунтованих вимог та умов, які матимуть подібні наслідки, заважатиме виникненню сталого конкурентного ринку на роздрібному рівні або не відповідатиме інтересам кінцевих споживачів;

д) зобов'язання надання визначених послуг на оптовій основі для перепродажу третіми сторонами; надавати вільний доступ до технічних інтерфейсів, протоколів або інших важливих технологій, які є необхідними для забезпечення взаємної сумісності послуг або послуги віртуальних мереж; забезпечувати спільне розміщення або інші форми спільного використання

устаткування, зокрема спільне використання кабельних каналів, будівель або антен; надавати зазначені послуги, необхідні для забезпечення сумісності кінцевих послуг для користувачів, зокрема засоби для забезпечення послуг інтелектуальних мереж; надавати доступ до систем операційної підтримки або аналогічних систем програмного забезпечення, необхідних для забезпечення добросовісної конкуренції у сфері надання послуг; забезпечувати взаємне підключення мереж або мережевого обладнання.

Регуляторні органи можуть встановлювати додаткові умови, зокрема забезпечення справедливості, обґрунтованості та своєчасності на додаток до вимог, наведених у підпунктах (с) і (d) цього пункту;

е) зобов'язання відшкодування витратків та контролю за цінами, зокрема вимоги щодо пов'язування цін із витратами та вимоги щодо систем обліку витрат, щодо надання конкретних видів взаємного підключення та/або доступу, в ситуаціях, коли аналіз ринку вказує на відсутність ефективної конкуренції, та утримання відповідним оператором цін на надмірно високому рівні або застосовування цінового витискання, що завдає шкоди інтересам кінцевих споживачів.

Регуляторні органи повинні враховувати інвестиції, здійснені оператором, та дозволяти йому мати обґрунтовану норму прибутку на вкладений капітал.

ф) зобов'язання оприлюднювати конкретні зобов'язання, встановлені для постачальників послуг регуляторним органом, із зазначенням конкретної продукції/послуг та географічних ринків. Поновлена інформація за умови, що вона не є конфіденційною та не містить ділової таємниці, має бути оприлюднена у такий спосіб, який гарантує всім заінтересованим сторонам вільний доступ до цієї інформації.

г) зобов'язання прозорості вимагає, щоб оператори були зобов'язані оприлюднювати визначену інформацію та, зокрема, коли оператор має зобов'язання щодо забезпечення відсутності дискримінації, регулятор може вимагати від такого оператора оприлюднювати референтну пропозицію, яка має бути достатньо роздільною для того, щоб забезпечити, щоб постачальники послуг не повинні були сплачувати за послуги, які не є необхідними для отримання потрібної послуги, з наданням опису відповідних пропозицій за компонентами відповідно до потреб ринку та пов'язаних з ними умовами, зокрема ціни.

4. Сторони забезпечують, щоб постачальник послуг, який намагається отримати взаємне підключення з іншим постачальником послуг, який визначений таким, що має суттєвий ринковий вплив, мав доступ або у будь-який момент часу чи після закінчення обґрунтованого строку, який був оприлюднений, до відповідного незалежного національного органу, який може бути визначено регуляторним органом у статті 115(2)(d) цієї Угоди, з метою вирішення спорів, пов'язаних умовами надання взаємного підключення та/або доступу.

Стаття 119

Обмежені ресурси

1. Сторони забезпечують, щоб будь-які процедури, передбачені для надання та використання обмежених ресурсів, зокрема частоти, номери та права доступу, застосовувалися на об'єктивній, пропорційній, вчасній, прозорій та недискримінаційній основі. Поточний стан надання діапазонів частот має бути відкритим для громадськості, однак оприлюднення детальної інформації про частоти, виділені для конкретних напрямків використання урядом, не є обов'язковим.

2. Сторони забезпечують ефективне управління радіочастотами для телекомунікаційних послуг на своїй території з метою забезпечення ефективного та дієвого використання частотного діапазону. Якщо попит на конкретні частоти перевищує наявні можливості щодо їх надання, повинні застосовуватись доцільні та прозорі процедури призначення цих частот з метою оптимізації їх використання та сприяння розвитку конкуренції.

3. Сторони забезпечують, щоб функція виділення національних номерних ресурсів та управління національними номерними планами була покладена на регуляторний орган.

4. У разі, якщо державні або місцеві органи влади зберігають за собою право власності або контроль над постачальниками послуг, які надають комунікаційні мережі загального користування та/або послуги, повинно бути забезпечено ефективне структурне відокремлення функцій надання прав доступу від діяльності, пов'язаної з правом власності або контролем.

Стаття 120

Універсальна послуга

1. Кожна Сторона має право самостійно визначати тип вимог стосовно універсальної послуги, які вона хоче застосовувати.

2. Такі обов'язки чи вимоги самі по собі не вважатимуться антиконкурентними за умови, що їх адміністрування буде здійснюватися у прозорий, об'єктивний та недискримінаційний спосіб. Адміністрування таких обов'язків також повинно бути нейтральним стосовно конкуренції та не бути більш обтяжливим, ніж це необхідно для того типу універсальної послуги, яка була визначена відповідною Стороною.

3. Сторони забезпечують, щоб всі постачальники послуг мали право на надання універсальної послуги та щоб жоден постачальник послуг не був ап'орі визнаний неприйнятним. Визначення прийнятності повинно здійснюватися на основі дієвого, прозорого, об'єктивного та недискримінаційного механізму. У разі необхідності Сторони оцінюють, чи не створює надання універсальної послуги невиправданого навантаження на організацію (організації), призначену (призначені) надавати універсальну послугу. У випадках, які є виправданими на підставі таких розрахунків з урахуванням ринкової вигоди (якщо така існує), яку матиме організація, яка надає універсальну послугу, регуляторні органи визначають, чи необхідно застосувати механізм надання компенсації відповідному постачальнику (постачальникам) послуг або спільного розподілу чистих витрат, пов'язаних з вимогами щодо надання універсальної послуги.

4. Сторони забезпечують, щоб:

а) каталоги всіх абонентів⁻¹ були доступними для користувачів у друкованій та/або електронній формі та регулярно поновлювалися щонайменше один раз на рік;

б) організації, які надають послуги, зазначені у підпункті (а), дотримувалися принципу недискримінації у роботі з інформацією, що була надана їм іншими організаціями.

⁻¹ Відповідно до застосовних правил з обробки персональних даних і захисту приватного життя в секторі електронних комунікацій.

Стаття 121

Транскордонне надання електронних комунікаційних послуг

Сторони не застосовують та не підтримують будь-яких заходів, які обмежують транскордонне надання електронних комунікаційних послуг.

Стаття 122

Конфіденційність інформації

Кожна Сторона забезпечує конфіденційність електронних комунікацій та пов'язаних з ними циркулюючих даних через електронні комунікаційні мережі загального доступу та доступні населенню електронні комунікаційні послуги без обмеження торгівлі послугами.

Стаття 123

Спори між постачальниками послуг

1. Сторони забезпечують, щоб у випадку виникнення спорів між постачальниками послуг, що надають електронні комунікаційні мережі або послуги, у зв'язку з правами та обов'язками, визначеними в цій Главі, відповідний регуляторний орган був зобов'язаний на запит будь-якої зі Сторін прийняти обов'язкове для виконання рішення щодо вирішення відповідного спору у найкоротші терміни та у будь-якому випадку зробити це протягом чотирьох місяців.

2. Рішення регуляторного органу мають бути доступними для громадськості з урахуванням вимог забезпечення комерційної конфіденційності. Заінтересовані сторони повинні отримати повну інформацію щодо підстав для прийняття відповідного рішення.

3. У разі, якщо спір стосується транскордонного надання послуг, відповідні регуляторні органи координують свої дії з метою вирішення такого спору.

Стаття 124

Нормативно-правове наближення

1. Сторони визнають важливість наближення чинного законодавства України до права Європейського Союзу. Україна забезпечує поступове приведення своїх чинних законів та майбутнього законодавства у відповідність до *acquis* ЄС.

2. Таке наближення розпочинається з дати підписання цієї Угоди та поступово поширюватиметься на всі елементи *acquis* ЄС, зазначені у Додатку XVII до цієї Угоди.

Підрозділ 6

ФІНАНСОВІ ПОСЛУГИ

Стаття 125

Сфера застосування та визначення термінів

1. У цьому Підрозділі встановлюються принципи нормативно-правової бази для всіх фінансових послуг, які підлягають лібералізації відповідно до Части 2, 3 та 4 цієї Глави.

2. Для цілей цього Підрозділу та Части 2, 3 та 4 цієї Глави:

а) «фінансова послуга» означає будь-яку послугу фінансового характеру, яка пропонується постачальником фінансових послуг Сторони. До фінансових послуг належать такі види діяльності:

i) Страхові і пов'язані зі страхуванням послуги

1. пряме страхування (зокрема спільне страхування):

a) страхування життя;

b) страхування інше, ніж страхування життя.

2. перестрахування та ретроцесія;

3. страхове посередництво, зокрема брокерські операції та агентські послуги; та

4. послуги, що є допоміжними стосовно страхування, зокрема консультативна діяльність, актуарні послуги, послуги з оцінки ризику та послуги з вирішення претензій.

ii) Банківські та інші фінансові послуги (за винятком страхування):

1. послуги з прийняття вкладів та інших коштів, що підлягають поверненню, від населення;

2. послуги з кредитування всіх видів, у тому числі споживчий кредит, кредит під заставу нерухомості, факторинг та фінансування комерційних операцій;

3. фінансовий лізинг;

4. усі платежі і послуги з переказу грошей, зокрема кредитні, розрахункові та дебетові картки, дорожні чеки та банківські тратти;

5. послуги з надання гарантій і поручительств;

6. укладання угод від власного імені або від імені клієнтів на біржі, поза нею або будь-яким іншим чином стосовно:

a) інструментів грошового ринку (зокрема чеків, векселів, депозитних сертифікатів);

b) валюти;

c) похідних інструментів, включаючи ф'ючерси та опціони, але не обмежуючись ними;

d) курсових та відсоткових інструментів, зокрема такі інструменти, як свопи та угоди щодо форвардної відсоткової ставки;

e) переказних цінних паперів;

f) інших оборотних інструментів та фінансових активів, зокрема дорогоцінних металів у зливках;

7. участь у якості агента в емісії всіх типів цінних паперів, зокрема андеррайтинг та розміщення (як у відкритому, так і у закритому порядку) і надання послуг, пов'язаних з такою емісією;

8. посередницькі послуги на грошовому ринку;

9. послуги з управління майном, зокрема готівкове або безготівкове управління, всі форми колективного управління інвестиціями, управління пенсійним фондом, послуги з довірчого зберігання, депозитарного та трастового обслуговування;

10. послуги з клірингу та фінансового управління майном, в тому числі цінні папери, похідні інструменти та інші обігові інструменти;

11. надання та передавання фінансової інформації, обробка фінансових даних і пов'язаного із цим програмного забезпечення;

12. консультативні, посередницькі та інші допоміжні фінансові послуги з усіх видів діяльності, перелічених у підпунктах (1) - (11), зокрема довідки про кредитоспроможність і аналіз кредиту, дослідження та поради з питань інвестицій та портфеля цінних паперів, поради з питань придбання та корпоративної реструктуризації і стратегії.

б) «постачальник фінансових послуг» означає будь-яку фізичну або юридичну особу Сторони, яка прагне надавати або надає фінансові послуги. Термін «постачальник фінансових послуг» не поширюється на державні установи.

с) «державна установа» означає:

1. уряд, центральний банк або грошово-кредитну установу відповідної Сторони чи юридичну особу, що належить або контролюється Стороною, яка переважно виконує урядові функції чи здійснює діяльність для урядових цілей, не включаючи юридичну особу, основним видом діяльності якої є надання фінансових послуг на комерційних умовах; або

2. приватну юридичну особу, яка виконує функції, які зазвичай виконуються центральним банком або фінансовим відомством, під час виконання таких функцій.

д) «нова фінансова послуга» означає послугу фінансового характеру, зокрема послуги, які пов'язані з існуючими та новими інструментами або зі способом постачання таких інструментів, які не надаються будь-яким постачальником фінансових послуг на території однієї зі Сторін, але які надаються на території іншої Сторони.

Стаття 126

Пруденційний виняток

1. Кожна Сторона може застосовувати або підтримувати певні заходи з пруденційних міркувань, зокрема:

а) захист інвесторів, депозитаріїв, власників полісів або осіб, перед якими постачальник фінансових послуг має зобов'язання довірчої особи;

б) забезпечення цільності та стабільності фінансової системи відповідної Сторони.

2. Такі заходи не повинні бути більш обтяжливими, ніж це необхідно для досягнення їхньої мети, та не повинні бути дискримінаційними стосовно постачальників фінансових послуг іншої Сторони у порівнянні з подібними власними постачальниками фінансових послуг.

3. Жодне положення цієї Угоди не може тлумачитися як вимога щодо розголошення Стороною інформації, яка стосується справ та рахунків

індивідуальних клієнтів, або будь-якої конфіденційної інформації чи інформації, що є об'єктом приватної власності, яка знаходиться у розпорядженні державних установ.

4. Без шкоди для інших засобів пруденційного регулювання транскордонної торгівлі фінансовими послугами Сторона може вимагати реєстрації транскордонних постачальників фінансових послуг іншої Сторони та постачальників фінансових інструментів.

Стаття 127

Ефективне та прозоре регулювання

1. Кожна Сторона докладатиме всіх зусиль, щоб заздалегідь надати всім заінтересованим особам інформацію про будь-який захід загальної дії, який ця Сторона пропонує застосувати з метою надання таким особам можливості представити свої коментарі щодо цього заходу. Інформація про такий захід має бути надана:

- а) шляхом офіційної публікації; або
- б) в іншій письмовій або електронній формі.

2. Кожна Сторона повинна зробити доступними для заінтересованих осіб свої вимоги стосовно заповнення заяв, пов'язаних із наданням фінансових послуг.

За запитом заявника відповідна Сторона повинна поінформувати цього заявника про статус його заяви. Якщо відповідна Сторона потребує додаткової інформації від заявника, вона повинна невідкладно повідомити про це заявнику.

Кожна Сторона докладатиме необхідних зусиль для забезпечення впровадження міжнародних стандартів регулювання та нагляду у сфері фінансових послуг та для боротьби з ухиленням від сплати податків на всій її території. Такі міжнародні стандарти включають, зокрема, «Основні принципи ефективного банківського нагляду» Базельського комітету, «Основні принципи страхування» Міжнародної асоціації органів нагляду за страховою діяльністю, «Цілі та принципи регулювання обігу цінних паперів» Міжнародної організації комісій з цінних паперів, Угоду ОЕСР про обмін інформацією з питань оподаткування», Заяву країн-членів «Групи двадцяти» про прозорість інформації та обмін інформацією для цілей оподаткування» та «Сорок рекомендацій» та «Дев'ять спеціальних рекомендацій стосовно боротьби із фінансуванням тероризму» Групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF).

Сторони також беруть до уваги «Десять основних принципів обміну інформацією», які поширюються міністрами фінансів країн-членів «Групи семи», та зобов'язуються вжити всіх необхідних кроків для застосування цих принципів у своїх двосторонніх відносинах.

Стаття 128

Нові фінансові послуги

Кожна Сторона дозволяє постачальникам фінансових послуг іншої Сторони, заснованим на території цієї Сторони, надавати будь-яку нову фінансову послугу, подібну до тих послуг, які ця Сторона дозволила б надавати власним постачальникам фінансових послуг згідно з національним

законодавством у подібних умовах. Сторона може самостійно визначити юридичну форму надання послуги та може вимагати попереднього отримання дозволу на надання такої послуги. У разі, якщо отримання дозволу є необхідним, відповідне рішення має бути прийняте протягом обґрунтованого періоду часу, а підставою відмови у дозволі на надання послуг може бути тільки підстава, визначена у статті 126 цієї Угоди.

Стаття 129

Обробка даних

1. Кожна Сторона дозволяє постачальнику фінансових послуг іншої Сторони передавати інформацію в електронній або іншій формі на своїй території та поза нею для цілей обробки даних, якщо така обробка є необхідною в ході звичайної діяльності такого постачальника фінансових послуг.

2. Кожна Сторона вживає адекватних спеціальних заходів з метою захисту права на приватне життя та основоположних прав і свобод людини, зокрема у зв'язку з передачею персональних даних.

Стаття 130

Особливі винятки

1. Жодне положення цієї Глави не може тлумачитися як таке, що не дозволяє Стороні, зокрема її державним установам, виключно здійснювати на своїй території види діяльності або надавати послуги, які становлять частину державного пенсійного плану або системи соціального забезпечення, крім ситуацій, коли такі види діяльності можуть здійснюватися постачальниками фінансових послуг в умовах конкуренції з державними установами або приватними організаціями відповідно до внутрішніх національних правил відповідної Сторони.

2. Жодне положення цієї Угоди не поширюється на види діяльності, які здійснюються центральним банком чи грошово-кредитною установою або будь-якою іншою державною установою, з метою реалізації монетарної політики або політики регулювання валютного курсу.

3. Жодне положення цієї Глави не може тлумачитися як таке, що не дозволяє Стороні, зокрема її державним установам, виключно здійснювати на своїй території види діяльності або надавати послуги від імені або під гарантії чи з використанням фінансових ресурсів відповідної Сторони або її державних установ.

Стаття 131

Саморегулівні організації

Якщо Сторона для надання фінансових послуг постачальником іншої Сторони на рівноправних умовах з постачальником фінансових послуг цієї першої Сторони вимагає членства, участі або доступу до будь-якого саморегулівного органу, біржі або ринків цінних паперів або ф'ючерсів, клірингового агентства або будь-якої іншої організації чи асоціації чи якщо ця перша Сторона надає таким установам, безпосередньо або опосередковано, привілеї або переваги у наданні фінансових послуг, то вона повинна забезпечити дотримання вимог статей 88 та 94 цієї Угоди.

Стаття 132

Клірингові та платіжні системи

Відповідно до умов національного режиму кожна Сторона надає постачальникам фінансових послуг іншої Сторони, заснованим на її території, доступ до платіжних та клірингових систем, операторами яких є державні установи, та до офіційних механізмів фінансування та рефінансування, які є доступними за звичайних умов ведення бізнесу. Ця стаття не спрямована на те, щоб надати доступ до механізмів кредитора останньої інстанції Сторони.

Стаття 133

Наближення законодавства

1. Сторони визнають важливість наближення чинного законодавства України до законодавства Європейського Союзу. Україна забезпечить поступове приведення у відповідність своїх чинних законів та майбутнього законодавства до *acquis* ЄС.

2. Таке наближення розпочинається з дати підписання цієї Угоди та поступово поширюватиметься на всі елементи *acquis* ЄС, зазначені у Додатку XVII до цієї Угоди.

Підрозділ 7

Транспортні послуги

Стаття 134

Сфера дії

Цей Підрозділ визначає принципи лібералізації транспортних послуг згідно із Частинами 2, 3 та 4 цієї Глави.

Стаття 135

Міжнародний морський транспорт

1. Ця Угода застосовується до міжнародних морських перевезень між портами України та держав-членів Європейського Союзу і між портами держав-членів Європейського Союзу. Вона також застосовується до торгівлі між портами України та третіми країнами і між портами держав-членів Європейського Союзу та третіми країнами.

2. Ця Угода не застосовується до внутрішніх морських перевезень між портами України або між портами окремих держав-членів Європейського Союзу. Незважаючи на попереднє речення, рух обладнання, наприклад порожніх контейнерів, які не перевозяться в якості вантажу за винагороду між портами України або між портами окремої держави-члена Європейського Союзу, розглядається як частина міжнародних морських перевезень.

3. Для цілей цього Підрозділу та Части 2, 3 та 4 цієї Глави:

а) «міжнародні морські перевезення» включають перевезення «від дверей до дверей» та мультимодальні транспортні операції, тобто перевезення товарів з використанням більш, ніж одного виду транспорту, зокрема «морське плече», за єдиним транспортним документом, та із цією метою пряме укладення контрактів з постачальниками послуг іншими видами транспорту;

б) «морські навантажувально-розвантажувальні послуги» означають діяльність, яку виконують стивідорні компанії, зокрема оператори терміналів, але не включаючи безпосередньої діяльності портових вантажників, коли ця

робоча сила організована незалежно від стивідорних компаній та операторів терміналів. Така діяльність включає організацію та нагляд за:

- i) навантаженням/розвантаженням вантажу на/з судна;
- ii) закріпленням/розкріпленням вантажу;
- iii) прийомом/доставкою та зберіганням вантажів перед завантаженням на судно або після розвантаження;

c) «послуги з митного оформлення» (або послуги агента з митного очищення) означає діяльність, що полягає у проведенні від імені іншої сторони митних формальностей щодо імпорту, експорту або транзитних перевезень вантажів незалежно від того, чи така послуга є основною діяльністю постачальника послуг, чи звичайним доповненням до основного виду діяльності;

d) «послуги контейнерних станцій та депо» означають діяльність, що полягає у зберіганні контейнерів у межах порту або на віддаленні від моря з метою їхнього заповнення/розвантаження, ремонту та підготовки до відправки вантажу;

e) «морські агентські послуги» означають діяльність, що полягає у виконанні у визначеній географічній зоні агентських функцій щодо представлення комерційних інтересів однієї чи більше компаній-перевізників стосовно:

i) маркетингу та продажу послуг морських перевезень та пов'язаних з ними послуг, починаючи з визначення вартості до виставлення відповідних рахунків, а також надання коносаментів від імені компаній, придбання та перепродаж необхідних пов'язаних послуг, підготовка документації та надання комерційної інформації;

ii) діяльності від імені компанії щодо організації заходу судна або прийому вантажів у разі необхідності

f) «транспортно-експедиційні послуги» означають діяльність, яка полягає в організації та моніторингу відправки вантажів від імені вантажовідправника шляхом організації транспортування та супутніх послуг, підготовки документації та надання комерційної інформації;

g) «фідерні послуги» означають попереднє та подальше транспортування міжнародних вантажів морем, зокрема контейнерів, між портами на території Сторони.

4. Кожна Сторона надає суднам під прапором іншої Сторони або таким, що знаходяться в управлінні постачальника послуг іншої Сторони, режим не менш сприятливий, ніж той, що застосовується до власних суден або суден будь-якої третьої країни, залежно від того, який буде більш сприятливим, стосовно, *inter alia*, доступу до портів, використання інфраструктури та портових послуг, застосування морських допоміжних послуг¹, а також пов'язаних з ними ставок та зборів, митних послуг, розподілу місць для стоянки та послуг із завантаження та розвантаження.

5. Сторони ефективно застосовують принципи необмеженого доступу до міжнародних морських ринків та торгівлі на комерційній та недискримінаційній основі.

6. При застосуванні принципів пунктів 4 та 5 цієї статті Сторони з дати набрання чинності цією Угодою повинні:

a) не включати положення про розподіл вантажів до майбутніх угод з третіми країнами щодо послуг з морських перевезень, зокрема сухий вантаж та вантаж у рідкому стані та лінійні перевезення, та припинити дію положень про розподіл вантажів у разі, якщо вони існують у попередніх угодах; та

b) скасувати або утримуватись від впровадження будь-яких адміністративних, технічних та інших заходів, які можуть мати непрямий обмежувальний чи дискримінаційний вплив на громадян або компанії іншої Сторони з постачання послуг з морських міжнародних перевезень.

7. Кожна Сторона дозволяє постачальникам послуг з міжнародних морських перевезень іншої Сторони мати установи на її території на умовах заснування та управління не менш сприятливих, ніж ті, що застосовуються до її постачальників послуг або таких з третіх країн, які є кращими. Відповідно до положень Частини 2 цієї Глави, що стосується діяльності таких установ, кожна Сторона надає дозвіл постачальникам послуг іншої Сторони вести таку господарську діяльність згідно з її законодавством та правилами, яку наведено нижче, але не обмежуючись таким:

a) видавничу діяльність, вивчення ринку та продаж послуг з морських перевезень та супутніх послуг, починаючи з визначення вартості до виставлення відповідних рахунків, від власного імені або від імені інших постачальників послуг з міжнародних морських перевезень за прямими домовленостями із замовниками;

b) надання комерційної інформації будь-якими засобами, зокрема через комп'ютеризовані інформаційні системи та електронну систему обміну даними (що є предметом будь-яких недискримінаційних обмежень стосовно телекомунікацій);

c) підготовку документації стосовно перевезень та митних процедур та іншої документації стосовно походження та характеру вантажу, який підлягає перевезенню;

d) організацію заходу судна або доставки вантажів від власного імені або від імені інших постачальників послуг з міжнародних морських перевезень;

e) укладення будь-якої комерційної домовленості з будь-якими місцевими судноплавними агентствами, включаючи участь у розподілі акцій підприємства та участь у наймі місцевого персоналу або із-за кордону згідно з положеннями цієї Угоди;

f) придбання та використання від власного імені або від імені своїх замовників (і перепродаж своїм замовникам) транспортних послуг будь-якого виду, зокрема перевезення внутрішніми водними шляхами, автомобільним та залізничним транспортом, а також послуг, пов'язаних з усіма видами перевезень, необхідних для надання єдиної транспортної послуги;

g) володіння обладнанням для ведення господарської діяльності.

8. Кожна Сторона повинна зробити для постачальників послуг з міжнародних морських перевезень іншої Сторони на обґрунтованих та недискримінаційних умовах доступними такі послуги в порту: лоцманська

проводка, буксирування та допомога при буксируванні, постачання продовольства, заправка та водопостачання, збір сміття та утилізація баластних відходів, послуги капітана порту, навігаційна допомога, берегові експлуатаційні послуги в порту, які є важливими для функціонування судна, зокрема зв'язок, водо- та електропостачання, послуги аварійно-ремонтної майстерні, якірна стоянка, причал та причальні послуги.

9. Кожна Сторона дозволяє постачальникам послуг з міжнародних морських перевезень іншої Сторони надавати послуги з міжнародних морських перевезень, зокрема «морське плече» у внутрішніх водних шляхах іншої Сторони.

10. Кожна Сторона дозволяє постачальникам послуг з міжнародних морських перевезень іншої Сторони користуватися на недискримінаційній основі та на узгоджених між залученими компаніями умовах фідерними послугами, що надаються постачальниками послуг з міжнародних морських перевезень, які зареєстровані в першій Стороні, між портами України або між портами держави-члена Європейського Союзу.

11. Ця Угода не впливає на застосування угод про морське торговельне судноплавство, укладених між Україною та державами-членами Європейського Союзу, з питань, які не охоплюються цією Угодою. Якщо ця Угода є менш сприятливою з певних питань, ніж існуючі угоди між Україною та окремими державами-членами Європейського Союзу, більш сприятливі положення матимуть перевагу без шкоди для зобов'язань Сторони ЄС та з урахуванням Договору про функціонування Європейського Союзу. Положення цієї Угоди замінюють положення попередніх двосторонніх угод, укладених між Україною та державами-членами ЄС, якщо положення останніх несумісні з попередніми, за винятком ситуацій, які згадані в попередньому реченні або тотожні до них. Положення існуючих двосторонніх угод, які не охоплюються цією Угодою, продовжують застосовуватися.

⁻¹ Допоміжні морські послуги включають морські навантажувально-розвантажувальні послуги, складські послуги та послуги зберігання, послуги з митного оформлення, послуги контейнерних станцій та депо, морські агентські послуги, транспортно-експедиційні (морські) послуги, послуги оренди суден з екіпажем, обслуговування та ремонт суден, послуги буксирування та допоміжні послуги для морських перевезень.

Стаття 136

Автомобільний, залізничний та внутрішній водний транспорт

1. З метою забезпечення скоординованого розвитку та прогресивної лібералізації перевезень між Сторонами відповідно до їхніх взаємних комерційних потреб умови взаємного доступу на ринок для автомобільного, залізничного та внутрішнього водного транспорту будуть визначені можливими у майбутньому спеціальними угодами в галузях автомобільного, залізничного та внутрішнього водного транспорту.

2. До укладення зазначених у пункті 1 цієї статті угод Сторони не запроваджують умов взаємного доступу на ринок між Сторонами, які є більш

обмежувальними у порівнянні із ситуацією, що склалася на дату, що передує даті набрання чинності цією Угодою.

3. Положення існуючих двосторонніх угод, які не будуть охоплюватися можливими у майбутньому угодами, як зазначено у пункті 1 цієї статті, продовжують застосовуватися.

Стаття 137

Авіаційний транспорт

1. З метою забезпечення скоординованого розвитку та прогресивної лібералізації перевезень між Сторонами відповідно до їхніх взаємних комерційних потреб, умови взаємного доступу на ринок повинні розглядатися відповідно до Угоди між Україною та Європейським Союзом про спільний авіаційний простір (далі - САА).

2. До укладення САА Сторони не здійснюють будь-яких заходів або дій, більш обмежуючих або дискримінаційних у порівнянні із ситуацією, що склалася до набрання чинності цією Угодою.

Стаття 138

Наближення законодавства

Україна узгоджує своє законодавство, у тому числі адміністративні, технічні та інші норми у сфері міжнародного морського транспорту з відповідними нормами, прийнятими Стороною ЄС, в тій мірі, в якій таке законодавче наближення сприятиме цілям лібералізації, взаємному доступу на ринки Сторін і руху пасажирів та вантажів. Це наближення розпочнеться з дати підписання цієї Угоди та поступово поширюватиметься на всі елементи *acquis* ЄС, згадані у Додатку XVII до цієї Угоди.

Частина 6

Електронна торгівля

Стаття 139

Мета та принципи

1. Сторони, визнаючи, що електронна торгівля розширює можливості ведення торгівлі в багатьох секторах, домовилися сприяти розвитку електронної торгівлі між ними, зокрема шляхом співробітництва з питань, пов'язаних з електронною торгівлею відповідно до положень цієї Глави.

2. Сторони домовилися, що розвиток електронної торгівлі має здійснюватися за умови забезпечення повної відповідності найвищим міжнародним стандартам захисту інформації з метою забезпечення довіри користувачів електронної торгівлі.

3. Сторони домовилися, що електронна передача даних вважається наданням послуг в розумінні Частини 3 («Транскордонне надання послуг») цієї Глави, з якого не стягуються митні платежі.

Стаття 140

Нормативно-правові аспекти електронної торгівлі

1. Сторони підтримують діалог з питань регулювання електронної торгівлі, що включає, *inter alia*, такі питання:

а) визнання сертифікатів електронних підписів, виданих населенню, та сприяння розвитку послуг транскордонної сертифікації,

- b) відповідальність постачальників посередницьких послуг у зв'язку з переданням або зберіганням інформації,
- c) поводження з небажаними електронними комерційними повідомленнями,
- d) захист споживачів у сфері електронної торгівлі,
- e) будь-які інші питання, які стосуються розвитку електронної торгівлі.

2. Таке співробітництво може існувати у формі обміну інформацією про відповідне законодавство Сторін стосовно цих питань, а також про впровадження такого законодавства.

Частина 7

Винятки

Стаття 141

Загальні винятки

1 Без шкоди для загальних винятків, визначених у статті 472 цієї Угоди, на положення цієї Глави та Додатків XVI-A, XVI-B, XVI-C, XVI-D, XVI-E, XVI-F і XVII до цієї Угоди поширюються винятки, наведені в цій статті.

2. За умови дотримання вимоги, що такі заходи не застосовуються у спосіб, який є засобом довільної або невинуватої дискримінації між країнами, у яких переважають подібні умови, або не будуть становити приховане обмеження права на заснування економічної діяльності або транскордонне постачання послуг, ніщо в цій Главі не може тлумачитися як таке, що перешкоджає будь-якій зі Сторін здійснювати або забезпечувати виконання заходів, які:

a) необхідні для захисту громадської безпеки, громадської моралі або для забезпечення громадського порядку;

b) необхідні для забезпечення захисту життя та здоров'я людей, тварин або рослин;

c) стосуються збереження вичерпних природних ресурсів, якщо такі заходи вживаються разом з обмеженнями, що поширюються на національних інвесторів або на внутрішнє постачання або споживання послуг;

d) необхідні для забезпечення захисту національних художніх, історичних або археологічних цінностей;

e) необхідні для забезпечення дотримання законів або правил, які не є несумісними з положеннями цієї Глави, зокрема положення, які пов'язані із:

i) запобіганням шахрайській чи оманливій практиці або вирішенням питань, що стосуються наслідків невиконання договорів;

ii) захистом приватного життя осіб у зв'язку з обробкою та поширенням персональних даних, а також забезпеченням конфіденційності документів і рахунків приватних осіб;

iii) безпекою.

f) не відповідають положенням статей 88(1) та 94 цієї Угоди за умови, що різниця у режимах спрямована на забезпечення ефективного або рівноправного встановлення або стягнення прямих податків, пов'язаних з економічною діяльністю, інвесторами або постачальниками послуг іншої Сторони.

3. Положення цієї Глави та Додатків XVI-A, XVI-B, XVI-C, XVI-D, XVI-E, XVI-F і XVII до цієї Угоди не поширюються на відповідні системи соціального

захисту Сторін та на діяльність, яка здійснюється на території кожної Сторони, що пов'язані, навіть час від часу, з реалізацією офіційних повноважень⁻¹.

⁻¹ Заходи, спрямовані на забезпечення рівноправного або ефективного встановлення або стягнення прямих податків, включають заходи, що вживаються Стороною відповідно до своєї системи оподаткування, які:

- i) поширюються на інвесторів і постачальників послуг, що є нерезидентами, з урахуванням, що податкові обов'язки нерезидентів визначаються стосовно об'єктів оподаткування, які походять з території такої Сторони або знаходяться на ній; або
- ii) поширюються на нерезидентів з метою забезпечення встановлення або стягнення податків на території Сторони; або
- iii) поширюються на нерезидентів або резидентів з метою запобігання ухиленню від оподаткування, зокрема заходи із забезпечення дотримання законодавства; або
- iv) поширюються на споживачів послуг, які надаються на території іншої Сторони або з неї з метою забезпечення встановлення або стягнення податків з таких споживачів, отриманих із джерел на території цієї Сторони; або
- v) розрізняють інвесторів та постачальників послуг, які мають сплачувати податки з об'єктів оподаткування будь-де у світі, від інших інвесторів та постачальників послуг, з урахуванням різниці характеру їхньої податкової бази; або
- vi) визначають, розміщують або розподіляють дохід, прибуток, надходження, збитки, знижку або кредит для осіб або філій, що є резидентами, чи між пов'язаними особами або філіями тієї самої особи з метою захисту податкової бази Сторони.

Податкові умови або концепції, викладені у пункті (f) цього положення та в цій примітці, визначаються згідно з податковими визначеннями та концепціями або еквівалентними чи подібними визначеннями та концепціями, за законодавством тієї Сторони, що здійснює відповідний захід.

Стаття 142

Податкові заходи

РНС, що надається згідно з положеннями цієї Глави, не поширюється на податковий режим, який Сторони забезпечують або забезпечуватимуть у майбутньому на підставі угод між Сторонами, спрямованими на уникнення подвійного оподаткування.

Стаття 143

Винятки, пов'язані з безпекою

1. Ніщо в цій Угоді не може тлумачитися як таке, що:

а) вимагає від будь-якої Сторони надання будь-якої інформації, розголошення якої ця Сторона вважає несумісним з принциповими інтересами власної безпеки; або

б) не дозволяє будь-якій Стороні вживати будь-які із зазначених нижче заходів, які ця Сторона вважає необхідними для захисту принципів інтересів власної безпеки і які:

- i) пов'язані з виробництвом зброї, військового спорядження або матеріалів для ведення воєнних дій чи з торгівлею ними;
 - ii) пов'язані з економічною діяльністю, яка здійснюється безпосередньо або опосередковано для цілей забезпечення військових формувань;
 - iii) пов'язані з ядерними або термоядерними матеріалами чи матеріалами, з яких вони виробляються; або
 - iv) вживаються під час війни або інших надзвичайних ситуацій у міжнародних відносинах; або
- с) не дозволяє будь-якій Стороні вживати будь-яких заходів на виконання зобов'язань, які ця Сторона взяла на себе з метою забезпечення міжнародного миру та безпеки.

Глава 7

Поточні платежі та рух капіталу

Стаття 144

Поточні платежі

Сторони зобов'язуються не обмежувати і дозволяти відповідно до положень статті VIII Статей Угоди Міжнародного валютного фонду 1944 року будь-які платежі та перекази у вільно конвертованій валюті за поточними рахунками платіжного балансу між Сторонами.

Стаття 145

Рух капіталу

1. Що стосується операцій на рахунку операцій з капіталом та фінансовому рахунку платіжного балансу, то з дати набрання чинності цією Угодою Сторони повинні забезпечувати вільний рух капіталу, пов'язаного з надходженням прямих інвестицій¹ відповідно до законодавства приймаючої країни та інвестуванням відповідно до положень Глави 6 («Заснування підприємницької діяльності, торгівля послугами та електронна торгівля») Розділу IV цієї Угоди та виплати або репатріації цих інвестованих капіталів та будь-якого прибутку, отриманого з них.

2. Що стосується інших операцій на рахунку операцій з капіталом і фінансовому рахунку платіжного балансу, з дати набрання чинності цією Угодою і без шкоди для інших положень цієї Угоди, Сторони повинні забезпечити:

а) вільний рух капіталу, пов'язаний з наданням кредитів, які стосуються торговельних операцій, або з наданням послуг, в яких бере участь резидент однієї зі Сторін,

б) вільний рух капіталу, пов'язаний з портфельними інвестиціями і фінансовими позиками та кредитами інвесторів іншої Сторони.

3. Україна зобов'язується завершити лібералізацію операцій на рахунку операцій з капіталом і фінансовому рахунку платіжного балансу відповідно до рівня лібералізації в Стороні ЄС до дати надання режиму внутрішнього ринку у сфері фінансових послуг відповідно до статті 4(3) Додатка XVII до цієї Угоди. Позитивна оцінка законодавства України щодо руху капіталу, його впровадження і постійного дотримання відповідно до принципів, викладених у статті 4(3) Додатка XVII до цієї Угоди, є необхідною передумовою для будь-

якого рішення Комітету з питань торгівлі щодо надання статусу внутрішнього ринку у сфері фінансових послуг.

4. Без шкоди для інших положень цієї Угоди Сторони не вводять будь-яких нових обмежень на рух капіталу і поточні платежі між резидентами України та Сторони ЄС і не роблять існуючі умови більш обмежувальними.

¹ У тому числі придбання нерухомості, пов'язане з прямими інвестиціями

Стаття 146

Спеціальні заходи

Без шкоди для інших положень цієї Угоди у разі, якщо за особливих обставин, платежі та рух капіталу між Сторонами спричиняють або загрожують спричинити серйозні труднощі з точки зору реалізації операцій курсової або грошово-кредитної політики в Україні або одній чи декількох державах-членах Європейського Союзу, відповідні Сторони можуть вдатися до спеціальних заходів щодо руху капіталу між Стороною ЄС і Україною на термін, що не перевищує шість місяців, якщо такі заходи вкрай необхідні. Сторона, яка вживає захисні заходи, повинна негайно інформувати іншу Сторону про прийняття такого заходу та надавати, наскільки це можливо, часові рамки скасування таких заходів.

Стаття 147

Сприяння виконанню та подальша лібералізація положень

1. Сторони консультуються одна з одною з метою полегшення руху капіталу між Сторонами для сприяння досягненню цілей цієї Угоди.

2. Протягом перших чотирьох років з дати набрання чинності цією Угодою Сторони вживають заходів для створення необхідних умов для подальшого поступового застосування правил Сторони ЄС про вільний рух капіталу.

3. До кінця п'ятого року з дати набрання чинності цією Угодою Комітет з питань торгівлі розглядає вжиті заходи та визначає умови подальшої лібералізації.

Глава 8

Державні закупівлі

Стаття 148

Цілі

Сторони визнають внесок прозорого, недискримінаційного, конкурентного і відкритого тендерного процесу у сталий економічний розвиток і встановлюють у якості своєї мети ефективно, взаємне і поступове відкриття відповідних ринків закупівель.

Ця Глава передбачає забезпечення взаємного доступу до ринків державних закупівель на основі принципу національного режиму на загальнодержавному, регіональному та місцевому рівнях для державних контрактів та договорів концесії у традиційних галузях економіки, а також у комунальному господарстві. Це передбачає послідовне наближення законодавства України у сфері державних закупівель до acquis ЄС у сфері державних закупівель, що супроводжуватиметься інституційною реформою та створенням ефективної системи державних закупівель на основі принципів, якими регулюються

державні закупівлі Сторони ЄС, а також понять та визначень, встановлених в Директиві 2004/18/ЄС Європейського Парламенту і Ради від 31 березня 2004 року про координацію процедур з проведення тендерів на укладення контрактів на виконання робіт, постачання товарів і надання послуг (далі - Директива 2004/18/ЄС) і Директиви 2004/17/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 31 березня 2004 року про координацію процедур здійснення закупівель суб'єктами, що здійснюють свою діяльність у водному, енергетичному, транспортному та поштовому секторах (далі - Директива 2004/17/ЄС).

Стаття 149

Сфера застосування

1. Ця Глава застосовується до державних контрактів на виконання робіт, постачання товарів та надання послуг, а також до контрактів на виконання робіт, постачання товарів і надання послуг у комунальному та інфраструктурному секторах, а також договорів концесії на виконання робіт та надання послуг.

2. Ця Глава застосовується до будь-якого органу та будь-якої організації, що здійснюють закупівлі, які відповідають відповідним визначенням у праві ЄС у сфері державних закупівель (далі - замовники). Це визначення включає також органи й суб'єкти господарювання, які регулюються публічним правом і здійснюють діяльність у комунальному або інфраструктурному секторах, такі, як державні підприємства, що здійснюють відповідну господарську діяльність, а також приватні суб'єкти господарювання, які здійснюють відповідну діяльність на підставі спеціальних та виключних прав у комунальному або інфраструктурному секторах.

3. Ця Глава застосовується до контрактів, вартість яких перевищує порогові значення, встановлені Додатком XXI-Р:

Розрахунок оціночної вартості державного контракту повинен базуватися на загальній сумі, що підлягає оплаті, за вирахуванням податку на додану вартість. При застосуванні цих порогових значень Україна розраховуватиме та конвертуватиме такі показники вартості у власну національну валюту, використовуючи обмінний курс, встановлений Національним Банком України.

Ці порогові значення регулярно переглядаються кожні два роки починаючи з першого парного року після набрання чинності Угодою, виходячи з середньоденного курсу євро, вираженого у спеціальних правах запозичення, розрахованого за період 24 місяці, який закінчується в останній день серпня, що передував перегляду, та набиратимуть чинності з 1 січня. Порогові значення, що переглядаються таким чином, у разі необхідності округлюються до найближчої тисячі євро. Перегляд порогових значень затверджується Комітетом з питань торгівлі згідно з процедурою, встановленою у Розділі VII («Інституційні, загальні та прикінцеві положення») цієї Угоди.

Стаття 150

Інституційні засади

1. Сторони встановлюють або підтримують відповідну організаційну структуру та механізми, необхідні для належного функціонування системи державних закупівель та реалізації відповідних принципів.

2. У рамках інституційної реформи Україна, зокрема, повинна визначити:

а) центральний орган виконавчої влади, відповідальний за економічну політику, наділений повноваженнями щодо забезпечення послідовної політики в усіх аспектах, пов'язаних з державними закупівлями. Такий орган сприяє та координує впровадження положень цієї Глави та керує процесом адаптації законодавства;

б) неупереджений та незалежний орган, завданням якого є перегляд рішень, прийнятих замовниками в процесі укладання контрактів. У цьому контексті поняття «незалежний» означає, що цей орган є органом державної влади, відокремленим від усіх замовників та економічних операторів. Рішення, прийняті таким органом, можуть переглядатися у судовому порядку.

3. Сторони забезпечують, щоб рішення, прийняті органами, відповідальними за розгляд скарг, ефективно виконувались.

Стаття 151

Основні стандарти, що регулюють процес укладення державних контрактів

1. Не пізніше, ніж через 6 місяців з дати набрання чинності цією Угодою, Сторони дотримуються низки основних стандартів для укладення будь-яких контрактів, визначених пунктами (2)-(15) цієї статті. Ці основні стандарти походять безпосередньо з правил та принципів державних закупівель, які регулюються *acquis* ЄС у сфері державних закупівель, зокрема принципи недискримінації, рівного ставлення, прозорості та пропорційності.

Публікування

2. Сторони забезпечують публікацію повідомлень щодо всіх планованих закупівель через відповідні засоби масової інформації у спосіб, який є достатнім для:

а) забезпечення відкритості ринку для конкуренції; та

б) надання будь-якому заінтересованому економічному оператору можливості отримати належний доступ до інформації щодо запланованої закупівлі до того, як контракт буде укладено, та висловити свою заінтересованість у такому контракті.

3. Обсяг інформації, що підлягає публікуванню, має відповідати рівню економічного інтересу економічних операторів до відповідного контракту.

4. Інформація, що підлягає публікуванню, має містити принаймні основні деталі запропонованого контракту, критерії якісного відбору, метод відбору, критерії визначення виконавця контракту та будь-яку додаткову інформацію, яка може обґрунтовано бути необхідною економічним операторам для прийняття рішення щодо заінтересованості у контракті.

Визначення виконавця контракту

5. Всі контракти укладаються шляхом проведення прозорих та неупереджених процедур визначення виконавця, що запобігатимуть вчиненню корупційних діянь. Ця неупередженість забезпечується, зокрема, через недискримінаційне формулювання предмету контракту, рівний доступ економічних операторів, достатні часові рамки, а також прозорий і об'єктивний підхід.

6. Під час опису характеристик робіт, товарів або послуг замовники повинні користуватися загальним описом технічних та якісних характеристик і функцій, а також міжнародними, європейськими або національними стандартами.

7. Опис характеристик робіт, товарів або послуг не повинен містити посилання на конкретні марку чи виробника або на конкретний процес чи на торговельну марку, патенти, типи або конкретне місце походження чи спосіб виробництва, крім випадків, коли відповідне посилання обґрунтовується предметом контракту та супроводжується словами «або еквівалент». Перевага має надаватися використанню загальних описів технічних та якісних характеристик чи функцій.

8. Замовники не висувають умов, що можуть призвести до прямої або опосередкованої дискримінації економічних операторів іншої Сторони, таких, як вимога до економічних операторів, заінтересованих у контракті, бути заснованими у тій самій країні, регіоні або на тій самій території, що й замовник.

Незважаючи на вищезазначене, у випадках, коли це виправдано конкретними обставинами договору, від учасника-переможця може вимагатися створення певної господарської інфраструктури в місці виконання контракту.

9. Строки для висловлення заінтересованості та подання пропозицій мають бути достатньо тривалими, щоб дозволити економічним операторам іншої Сторони провести змістовну оцінку тендеру та підготувати власну пропозицію.

10. Всі учасники повинні мати можливість заздалегідь ознайомитись з відповідними правилами, критеріями відбору та критеріями визначення виконавця контракту. Ці правила повинні застосуватись до всіх учасників однаковою мірою.

11. Замовники можуть запросити лише обмежену кількість учасників для подання пропозицій за умови, що:

а) така процедура проводиться у прозорий та недискримінаційний спосіб; а також

б) відбір ґрунтується тільки на об'єктивних факторах, таких, як досвід учасників у відповідній сфері, масштаб їхньої господарської діяльності та наявність відповідної інфраструктури або їхній технічний та професійний потенціал.

При залученні обмеженої кількості учасників для участі у поданні пропозицій необхідно враховувати необхідність забезпечення належного рівня конкуренції.

12. Замовники можуть використовувати переговорні процедури лише у визначених виняткових випадках, коли використання такої процедури по суті не спотворює конкуренцію.

13. Замовники можуть використовувати кваліфікаційні системи лише за умови, що перелік кваліфікованих операторів складається шляхом проведення прозорої та відкритої процедури, інформація про що була належним чином опублікована. Контракти, що підпадають під дію таких систем, укладаються також на недискримінаційній основі.

14. Сторони забезпечують, щоб контракти уклалися у прозорий спосіб з тим учасником, який подав економічно найвигіднішу пропозицію або пропозицію з найнижчою ціною, що відповідає критеріям визначення виконавця та процедурним правилам, встановленим та опублікованим заздалегідь. Всім учасникам повідомляються остаточні рішення без невиправданої затримки. На вимогу учасника, якому не вдалося отримати контракт, повинні надаватися роз'яснення щодо підстав відповідного рішення з достатнім рівнем деталізації, що дозволяє переглянути прийняте рішення.

Судовий захист

15. Сторони забезпечують, щоб кожна особа, яка має або мала інтерес до певного контракту та зазнала або ризикує зазнати шкоди внаслідок заявленого порушення, мала право на ефективний, неупереджений судовий захист від будь-якого рішення замовника стосовно укладення контракту. Рішення, прийняті під час та після закінчення такої процедури перегляду, публікуються у відповідних засобах масової інформації у спосіб, що є достатнім для інформування всіх заінтересованих економічних операторів.

Стаття 152

Планування адаптації законодавства

1. До початку адаптації законодавства Україна подає до Комітету з питань торгівлі комплексну «дорожню карту» з реалізації цієї Глави із часовими графіками та ключовими поетапними результатами, що повинні включати всі реформи стосовно адаптації законодавства та розвитку інституційного потенціалу. Ця дорожня карта повинна збігатися з етапами та часовими рамками, викладеними у Додатку XXI-A до цієї Угоди.

2. «Дорожня карта» повинна охоплювати всі аспекти реформування та загальні правові засади для імплементації у сфері державних закупівель, зокрема: адаптацію законодавства для регулювання державних контрактів, контрактів у комунальних та інфраструктурних секторах, договорів концесії на виконання робіт та процедури перегляду рішень замовників; зміцнення адміністративної спроможності на всіх рівнях, у тому числі з органами оскарження та контрольними механізмами.

3. Після позитивного висновку Комітету з питань торгівлі ця «дорожня карта» розглядається як довідковий документ для реалізації положень цієї Глави. Європейський Союз докладатиме всіх зусиль для надання допомоги Україні в реалізації цієї дорожньої карти.

Стаття 153

Адаптація законодавства

1. Україна забезпечує поступове приведення існуючого та майбутнього законодавства у сфері державних закупівель у відповідність до *acquis* ЄС у сфері державних закупівель.

2. Адаптація законодавства здійснюється поетапно згідно з періодами, визначеними у Додатку XXI-A та в Додатках XXI-B–XXI-E, XXI-G, XXI-H та XXI-J до цієї Угоди. Додатки XXI-F та XXI-I до цієї Угоди визначають необов'язкові елементи, які не потребують впровадження в законодавство України, тоді, як Додатки XXI-K–XXI-N до цієї Угоди містять елементи *acquis*

ЄС, які залишаться поза сферою законодавчої адаптації. У цьому процесі належна увага повинна приділятися відповідному прецедентному праву Європейського Суду та імплементаційним заходам Європейської Комісії, а також, якщо в цьому виникне необхідність, будь-яким змінам в *acquis* ЄС, що відбуватимуться в той самий час. Реалізація кожного періоду оцінюється Комітетом з питань торгівлі й після позитивної оцінки цим органом поєднуватиметься зі взаємним наданням доступу до ринку згідно з Додатком XXI-A до цієї Угоди. Європейська Комісія повідомляє Україні без невиправданої затримки про будь-які зміни в *acquis* ЄС. Комісія надаватиме відповідні консультації й технічну допомогу з метою впровадження таких змін.

3. Сторони домовились, що Комітет з питань торгівлі розпочинає оцінку наступного етапу адаптації лише після того, як завершені та схвалені заходи з імплементації попереднього етапу згідно з умовами, передбаченими у пункті 2 цієї статті.

4. Сторони забезпечують, щоб ті аспекти і сфери державних закупівель, які не охоплюються цією статтею, вирішувалися відповідно до принципів прозорості, недискримінації та рівного ставлення, що визначені статтею 151 цієї Угоди.

Стаття 154

Доступ до ринку

1. Сторони домовилися, що ефективне і взаємне відкриття відповідних ринків має здійснюватись поступово та одночасно. Протягом процесу адаптації законодавства рівень доступу до ринку, що надається Сторонами на умовах взаємності, пов'язується з досягнутим прогресом адаптації законодавства відповідно до Додатка XXI-A до цієї Угоди.

2. Рішення щодо початку наступного етапу відкриття ринку приймається на підставі оцінки якості прийнятого законодавства, а також його практичного застосування. Така оцінка регулярно здійснюється Комітетом з питань торгівлі.

3. У тій мірі, в якій Сторона згідно з Додатком XXI-A до цієї Угоди відкрила свій ринок закупівель для іншої Сторони, Сторона ЄС надасть доступ до процедур укладення контрактів українським компаніям - заснованим як в межах, так і поза межами Сторони ЄС - згідно з правилами державних закупівель Сторони ЄС на умовах не менш сприятливих, ніж ті, що застосовується до компаній Сторони ЄС; Україна надасть доступ до процедур укладення контрактів компаніям Сторони ЄС - заснованим як в межах, так і поза межами України - згідно з національними правилами державних закупівель на умовах не менш сприятливих, ніж ті, що застосовуються до українських компаній.

4. Після реалізації останнього етапу адаптації законодавства Сторони розглянуть можливість взаємного надання доступу до ринків стосовно закупівель, вартість яких є навіть нижчою, ніж порогові значення, визначені у статті 149(3) цієї Угоди.

5. Фінляндія зберігає свою позицію щодо Аландських островів.

Стаття 155

Інформація

1. Сторони забезпечують належний рівень поінформованості замовників та економічних операторів щодо процедур державних закупівель, у тому числі шляхом публікації у повному обсязі відповідного законодавства та адміністративних рішень.

2. Сторони забезпечать ефективне поширення інформації щодо тендерних можливостей.

Стаття 156 **Співробітництво**

1. Сторони посилюють співробітництво шляхом обміну досвідом та інформацією, що стосується їхніх найкращих практик та нормативно-правової бази.

2. Сторона ЄС сприяє імплементації цієї Глави, у тому числі шляхом надання технічної допомоги, коли це доцільно. Згідно з положеннями про фінансове співробітництво в Розділі VI («Фінансове співробітництво та положення щодо боротьби із шахрайством») цієї Угоди, конкретні рішення про фінансову допомогу приймаються шляхом застосування відповідних фінансових механізмів та інструментів Сторони ЄС.

3. Індикативний перелік питань співробітництва включено до Додатка XXI-О до цієї Угоди.

Глава 9 **Інтелектуальна власність** **Частина 1** **Загальні положення** **Стаття 157** **Цілі**

Цілями цієї Глави є:

- a) спрощення створення і комерційного використання інноваційних продуктів та продуктів творчої діяльності на території Сторін; і
- b) досягнення належного та ефективного рівня охорони і захисту прав інтелектуальної власності.

Стаття 158 **Характер і сфера дії зобов'язань**

1. Сторони забезпечують належне та ефективне виконання зобов'язань за міжнародними договорами у сфері інтелектуальної власності, учасниками яких вони є, зокрема за Угодою про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності, що міститься в Додатку 1С до Угоди СОТ (далі - Угода ТРІПС). Положення цієї Глави доповнюють та уточнюють права і зобов'язання Сторін згідно з Угодою ТРІПС та іншими міжнародними договорами у сфері інтелектуальної власності.

2. Для цілей цієї Угоди права інтелектуальної власності включають авторське право, зокрема право на комп'ютерні програми і бази даних, а також суміжні права, права, пов'язані з патентами, зокрема патенти на винаходи у галузі біотехнологій, торговельні марки, фірмові найменування, якщо вони охороняються у формі виключного права інтелектуальної власності відповідним національним законодавством, промислові зразки, компонування

(топографії) інтегральних мікросхем, географічні зазначення, зокрема зазначення походження, зазначення джерела походження, сорти рослин, охорону конфіденційної інформації та захист від недобросовісної конкуренції, як це передбачено статтею 10 bis Паризької конвенції про охорону промислової власності (1967 року) (далі - Паризька конвенція).

Стаття 159

Передача технологій

1. Сторони домовились обмінюватись думками та інформацією щодо своєї національної та міжнародної практики і політики стосовно передачі технологій. Зокрема, це включає заходи щодо спрощення інформаційних потоків, ділового партнерства, ліцензійних та субпідрядних угод на добровільній основі. Особливу увагу необхідно звертати на умови, необхідні для створення належного сприятливого середовища для передачі технологій у приймаючих державах, зокрема на такі питання, як відповідна законодавча база і розвиток людського капіталу.

2. Сторони гарантують охорону законних інтересів власників прав інтелектуальної власності.

Стаття 160

Вичерпання прав

Сторони можуть встановлювати власний режим вичерпання прав інтелектуальної власності з урахуванням положень Угоди ТРІПС.

Частина 2

Стандарти, що стосуються прав інтелектуальної власності

Підрозділ 1

Авторське право та суміжні права

Стаття 161

Надання охорони

Сторони дотримуються:

а) Статей 1-22 Міжнародної конвенції про охорону інтересів виконавців, виробників фонограм і організацій мовлення (1961 року) (далі - Римська конвенція);

б) Статей 1-18 Бернської конвенції про охорону літературних та художніх творів (1886 року, з останніми змінами у 1979 року) (далі - Бернська конвенція);

с) Статей 1-14 Договору Всесвітньої організації інтелектуальної власності (далі - ВОІВ) про авторське право - (1996 року) (далі - WCT); та

d) Статей 1-23 Договору ВОІВ про виконання і фонограми (1996 року).

Стаття 162

Строк чинності авторського права

1. Права автора літературного або художнього твору в розумінні статті 2 Бернської конвенції є чинними протягом життя автора і 70 років після його смерті, незалежно від того, коли твір був правомірно оприлюднений.

2. У випадку, якщо твір створено у співавторстві, строк, що згадується у пункті 1 цієї статті, обчислюється з дати смерті автора, який помер останнім.

3. У випадку анонімних творів або творів, підписаних псевдонімом, строк охорони становить 70 років з дати, коли твір був правомірно оприлюднений.

Проте якщо вибраний автором псевдонім не залишає сумнівів щодо його особистості або якщо автор розкриває своє ім'я протягом строку, згаданого у першому реченні, застосовується строк охорони, встановлений у пункті 1 цієї статті.

4. Якщо твір публікується томами, частинами, окремими випусками, виданнями або серіями і строк охорони починається з дати, коли твір був правомірно доведений до загального відома, то строк охорони починається для кожної частини твору окремо.

5. У випадку творів, для яких строк охорони не обчислюється з дати смерті автора або авторів і які не були правомірно оприлюднені протягом 70 років з дати їх створення, охорона припиняється.

Стаття 163

Строк охорони авторського права на кінематографічні або аудіовізуальні твори

1. Режисер-постановник кінематографічного або аудіовізуального твору розглядається як його автор або один з його авторів. Сторони можуть визначити інших співавторів.

2. Строк охорони авторського права на кінематографічні або аудіовізуальні твори спливає не раніше, ніж через 70 років з дати смерті останньої з групи визначених за життя осіб, незалежно від того, чи зазначені ці особи як співавтори. Ця група має щонайменше включати режисера-постановника, автора сценарію, автора діалогів і композитора музики, спеціально створених для використання в кінематографічному або аудіовізуальному творі.

Стаття 164

Строк дії суміжних прав

1. Строк дії прав виконавців спливає не раніше, ніж через 50 років від дати виконання. Проте якщо запис виконання правомірно опублікований або правомірно оприлюднений протягом цього періоду, строк дії прав спливає не раніше ніж через 50 років від дати першої такої публікації або першого такого оприлюднення, залежно від того, яка дата є більш ранньою.

2. Строк дії прав виробників фонограм спливає не раніше, ніж через 50 років від дати здійснення запису. Проте якщо фонограма правомірно опублікована протягом цього періоду, строк дії зазначених прав спливає не раніше ніж через 50 років від дати першої правомірної публікації. Якщо публікація протягом періоду, згаданого у першому реченні, була неправомірною і якщо фонограма була правомірно оприлюднена протягом цього періоду, строк дії зазначених прав спливає через 50 років від дати першого правомірного оприлюднення.

3. Строк дії прав виробників першого запису фільму спливає не раніше, ніж через 50 років від дати здійснення запису. Проте якщо фільм правомірно опублікований або правомірно оприлюднений протягом цього періоду, строк дії прав спливає не раніше ніж через 50 років від дати першої такої публікації або першого такого оприлюднення, залежно від того, яка дата є більш ранньою. Термін «фільм» означає кінематографічний або аудіовізуальний твір чи рухомі зображення, як із звуковим супроводом, так і без нього.

4. Строк дії прав організацій мовлення спливає не раніше, ніж через 50 років від дати першої трансляції передачі, незалежно від того, чи транслюється ця передача дротовими, чи ефірними засобами, у тому числі за допомогою кабельної мережі або супутника.

Стаття 165

Охорона раніше неопублікованих творів

Будь-яка особа, яка після закінчення строку дії авторського права, перший раз правомірно публікує або правомірно оприлюднює раніше неопублікований твір, користується таким самим рівнем охорони майнових прав інтелектуальної власності, як і автор. Строк охорони таких прав становить 25 років від дати, коли твір був уперше правомірно опублікований або правомірно оприлюднений.

Стаття 166

Критичні та наукові публікації

Сторони можуть також охороняти критичні та наукові публікації творів, які стали загальним надбанням. Максимальний строк охорони таких прав становить 30 років від дати, коли твір був уперше правомірно опублікований.

Стаття 167

Охорона фотографій

Фотографії, які є оригінальними у тому розумінні, що вони є власним продуктом інтелектуальної діяльності автора, охороняються відповідно до статті 162 цієї Угоди. Сторони можуть запровадити охорону інших фотографій.

Стаття 168

Співробітництво у сфері колективного управління правами

Сторони визнають необхідність укладання угод між своїми відповідними організаціями колективного управління з метою взаємного забезпечення більш простого доступу і обміну інформацією між територіями Сторін, а також забезпечення взаємної передачі авторської винагороди за використання творів Сторін або інших об'єктів, що охороняються. Сторони визнають необхідність того, щоб їхні відповідні організації колективного управління досягли високого рівня ефективності та прозорості при виконанні свої завдань.

Стаття 169

Право на запис

1. Для цілей цієї статті термін «запис» означає фіксацію звуків та зображень або їх відтворень, яка дозволяє здійснювати їх сприйняття, відтворення або передавання за допомогою відповідного пристрою.

2. Сторони надають виконавцям виключне право дозволяти або забороняти запис своїх виконань.

3. Сторони надають організаціям мовлення виключне право дозволяти або забороняти запис своїх передач, незалежно від того, чи транслюються ці передачі дротовими, чи ефірними засобами, у тому числі за допомогою кабельної мережі або супутника.

4. Організація кабельного мовлення не має права, передбаченого пунктом 2 цієї статті, якщо вона лише ретранслює через кабельну мережу передачу організації мовлення.

Стаття 170

Ефірне мовлення і доведення до відома публіки

1. Для цілей цієї статті:

а) термін «ефірне мовлення» означає передачу бездротовими засобами для приймання публікою звуків або зображень та звуків або їх відтворення; така передача за допомогою супутника, а також передача закодованих сигналів, якщо засоби для декодування надаються для публічного використання організацією мовлення або з її дозволу;

б) термін «оприлюднення» означає передачу для публіки за допомогою будь-якого носія, іншого, ніж ефірне мовлення, звуків виконання чи звуків або відтворення звуків, записаних на фонограмі. Для цілей пункту 3 цієї статті термін «оприлюднення» включає створення звуків або відтворення звуків, записаних на фонограмі, що є чутними для публіки.

2. Сторони надають виконавцям виключне право дозволяти або забороняти ефірне мовлення бездротовими засобами і оприлюднення своїх виконань, за винятком випадків, коли передачі виконання здійснюються під час ефірного мовлення або є відтворенням запису.

3. Сторони надають право виконавцям та виробникам фонограм отримувати виплати одноразової справедливої винагороди, якщо фонограма, опублікована з комерційною метою, або відтворення такої фонограми використовується для ефірного мовлення або для будь-якого публічного виконання, а також забезпечують розподіл цієї винагороди між відповідними виконавцями і виробниками фонограм. Сторони можуть за відсутності угоди між виконавцями і виробниками фонограм визначати умови розподілу винагороди між ними.

4. Сторони надають організаціям мовлення виключне право дозволяти або забороняти ретрансляцію своїх передач бездротовими засобами, а також оприлюднювати свої передачі, якщо таке оприлюднення здійснюється у загальнодоступних місцях після внесення плати за вхід.

Стаття 171

Право на розповсюдження

1. Сторони надають авторам стосовно оригіналів їхніх творів або їх копій виключне право дозволяти або забороняти будь-яку форму публічного розповсюдження шляхом продажу або іншим чином.

2. Сторони надають виключне право доводити до загального відома шляхом продажу або іншим чином об'єкти, зазначені у підпунктах (а)-(d) цього пункту, зокрема їхні копії:

а) виконавцям щодо записів їхніх виконань;

б) виробникам фонограм щодо їхніх фонограм;

с) виробникам перших записів фільмів щодо оригіналу і копій їхніх фільмів;

д) організаціям мовлення щодо записів їхніх передач, як це передбачено статтею 169(3) цієї Угоди.

Стаття 172

Обмеження

1. Сторони можуть встановлювати обмеження прав, передбачених статтями 169, 170 та 171 цієї Угоди, стосовно:

- a) приватного використання;
- b) використання коротких витягів у зв'язку з повідомленням останніх подій;
- c) поодинокого відтворення організацією мовлення за допомогою своїх власних засобів і для своїх власних передач мовлення;
- d) використання лише з метою навчання або наукового дослідження.

2. Незважаючи на пункт 1 цієї статті, Сторони можуть встановлювати такі самі обмеження стосовно охорони прав виконавців, виробників фонограм, організацій мовлення і виробників перших записів фільмів, які встановлюються стосовно охорони авторського права на літературні і художні твори. Проте примусове ліцензування може запроваджуватися лише в тому обсязі, в якому воно є сумісним з Римською конвенцією.

3. Обмеження, встановлені пунктами 1 і 2 цієї статті, застосовуються лише в окремих особливих випадках, які не суперечать нормальному використанню об'єкта, що охороняється, і не перешкоджають невинуватою реалізації законних інтересів правовласника.

Стаття 173

Право на відтворення

Сторони надають виключне право дозволяти або забороняти пряме чи опосередковане, тимчасове чи постійне відтворення будь-якими засобами та у будь-якій формі повністю або частково:

- a) авторам щодо їхніх творів;
- b) виконавцям щодо записів їхніх виконань;
- c) виробникам фонограм щодо їхніх фонограм;
- d) виробникам перших записів фільмів щодо оригіналу і копій їхніх фільмів;
- e) організаціям мовлення щодо записів їхніх передач, незалежно від того, чи транслюються ці передачі дротовими, чи ефірними засобами, у тому числі за допомогою кабельної мережі або супутника.

Стаття 174

Право на оприлюднення творів і право на доведення до загального відома інших об'єктів, що охороняються

1. Сторони надають авторам виключне право дозволяти або забороняти будь-яке оприлюднення їхніх творів дротовими або бездротовими засобами, зокрема доведення до загального відома їхніх творів у такий спосіб, що будь-яка особа може мати до них доступ з будь-якого місця і в будь-який час за її власним вибором.

2. Сторони надають виключне право дозволяти або забороняти доводити до загального відома, дротовими або бездротовими засобами, у такий спосіб, що будь-яка особа може мати до них доступ з будь-якого місця і в будь-який час за її власним вибором:

- a) виконавцям щодо записів їхніх виконань;

- b) виробникам фонограм щодо їхніх фонограм;
- c) виробникам перших записів фільмів щодо оригіналу і копій їхніх фільмів;
- d) організаціям мовлення щодо записів їхніх передач незалежно від того, чи транслюються ці передачі дровими, чи ефірними засобами, у тому числі за допомогою кабельної мережі або супутника.

3. Обидві Сторони домовилися, що права, передбачені пунктами 1 і 2 цієї статті, не обмежуються будь-якими діями щодо оприлюднення або доведення до загального відома, які передбачені цією статтею.

Стаття 175

Винятки і обмеження

1. Сторони повинні передбачити, що на тимчасові випадки з відтворення, передбачені статтею 173 цієї Угоди, які є поодинокими або випадковими та які є складовою й суттєвою частиною технологічного процесу і єдиною метою яких є надання можливості:

- a) передачі мережею між третіми особами та посередником; або
- b) правомірного використання

твору або іншого об'єкта, що захищається, і який не має самостійного економічного значення, не поширюється дія права на відтворення, передбаченого статтею 173 цієї Угоди.

2. Якщо Сторони запроваджують винятки або обмеження стосовно права на відтворення відповідно до статті 173 цієї Угоди, то вони можуть запроваджувати аналогічні винятки або обмеження стосовно права на розповсюдження відповідно до статті 171(1) цієї Угоди в обсязі, виправданому метою санкціонованої дії з відтворення.

3. Сторони можуть запроваджувати винятки і обмеження прав, передбачених статтями 173 та 174 цієї Угоди, лише в окремих особливих випадках, які не суперечать нормальному використанню твору або іншого об'єкта, що захищається, і не перешкоджають невиправдано реалізації законних інтересів правовласника.

Стаття 176

Охорона технічних засобів

1. Сторони забезпечують належну правову охорону від обходу будь-яких чинних технологічних заходів, які заінтересована особа здійснює, усвідомлюючи або маючи обґрунтовані підстави усвідомлювати, що він чи вона має таку мету.

2. Сторони забезпечують належну правову охорону від виготовлення, ввезення, розповсюдження, продажу, оренди, рекламування з метою продажу чи оренди пристроїв, продуктів або складових частин чи володіння ними для комерційних цілей або надання послуг, які:

- a) пропонуються, рекламуються або продаються з метою обходу, або
- b) мають лише обмежене комерційне призначення або застосування, інше, ніж обхід, або

c) головним чином розроблені, виготовлені, адаптовані або підготовлені для того, щоб зробити можливим або спростити обхід будь-якого ефективного технічного засобу.

3. Для цілей цієї Глави термін «технічні засоби» означає будь-яку технологію, пристрій або компонент, які, за умови їх нормального використання, призначені для запобігання або обмеження дій, які не санкціоновані правовласником будь-якого авторського права або будь-яких суміжних прав, як це передбачено законодавством кожної зі Сторін, стосовно творів або інших об'єктів, що охороняються. Технічні засоби вважаються «ефективними», якщо використання твору або іншого об'єкта, що охороняється, контролюється правовласниками шляхом застосування контролю за доступом або процедури захисту, наприклад кодування, скремблювання або іншого перетворення твору чи іншого об'єкта, що захищається, або механізму контролю за копіюванням, який має на меті захист.

4. Якщо Сторони запроваджують обмеження прав, передбачених статтями 172 та 175 цієї Угоди, вони можуть також встановити, що правовласник зробить можливим для особи, що одержує вигоду від винятку або обмеження, отримати вигоди від цього винятку або обмеження в обсязі, необхідному для одержання вигоди від цього винятку або обмеження, і що ця особа має законний доступ до відповідного твору або іншого об'єкта, що охороняється.

5. Положення статті 175(1)-(2) цієї Угоди не застосовуються до творів або інших об'єктів, що охороняються, які опубліковані на погоджених договірних умовах у такий спосіб, що будь-яка особа може мати до них доступ з будь-якого місця і в будь-який час за її власним вибором.

Стаття 177

Охорона інформації про управління правами

1. Сторони передбачають необхідну правову охорону від свідомого здійснення будь-якою особою без дозволу будь-якої з таких дій:

а) видалення або зміна будь-якої електронної інформації про управління правами;

б) розповсюдження, ввезення для розповсюдження, трансляція, оприлюднення або доведення до загального відома творів або інших об'єктів, що охороняються згідно із цією Угодою, з яких без дозволу видалена або змінена електронна інформація про управління правами,

якщо така особа усвідомлює або має достатні підстави усвідомлювати, що, здійснюючи це, вона сприяє, уможлиблює, полегшує або приховує порушення будь-якого авторського права або будь-яких суміжних прав, передбачених законодавством відповідної Сторони.

2. Для цілей цієї Угоди термін «інформація про управління правами» означає будь-яку інформацію, надану правовласниками, яка ідентифікує твір або інший об'єкт, що охороняється, зазначений у Підрозділі 1, автора або будь-якого іншого правовласника чи інформацію про строки і умови використання твору або іншого об'єкта, що охороняється, та будь-які номери або коди, які містять таку інформацію.

Перший абзац застосовується тоді, коли будь-який з елементів цієї інформації пов'язаний з копією або оприлюдненням твору або іншого об'єкта, що охороняється, який зазначений у Підрозділі 1.

Стаття 178

Суб'єкт та об'єкт права на прокат та позичку

1. Сторони надають виключне право дозволяти або забороняти прокат та позичку таким особам:

- a) автору щодо оригіналу або копій його/її твору;
- b) виконавцю щодо записів його/її виконань;
- c) виробнику фонограм щодо його/її фонограм;
- d) виробнику першого запису фільму щодо оригіналу і копій його/її фільму.

2. Ці положення не поширюються на права на прокат та позичку щодо споруд і творів ужиткового мистецтва.

3. Сторони можуть обмежувати виключне право, передбачене пунктом 1, в частині права на публічний прокат за умови, що принаймні автори одержують винагороду від такого прокату. Сторони можуть визначити розмір цієї винагороди з урахуванням цілей сприяння розвитку культури.

4. Якщо Сторони не застосовують виключне право на прокат, передбачене цією статтею, стосовно фонограм, фільмів і комп'ютерних програм, вони передбачають винагороду принаймні для авторів.

5. Сторони можуть звільнити певні категорії установ від виплати винагороди, згаданої у пунктах 3 і 4 цієї статті.

Стаття 179

Невід'ємне право на справедливу винагороду

1. Якщо автор або виконавець передав або уступив своє право на прокат щодо фонограми або оригіналу чи копії фільму виробнику фонограми або фільму, то такий автор або виконавець зберігає право на справедливу винагороду за прокат.

2. Автори або виконавці не можуть відмовитись від права на одержання справедливої винагороди за прокат.

3. Управління правом на одержання справедливої винагороди може бути доручене організаціям колективного управління, які представляють авторів або виконавців.

4. Сторони можуть регулювати питання стосовно можливості запровадження управління правом на справедливу винагороду організаціями колективного управління і в якому обсязі, а також питання визначення особи, до якої можуть бути висунуті вимоги зі сплати цієї винагороди та з якої вона підлягає стягненню.

Стаття 180

Охорона комп'ютерних програм

1. Сторони надають охорону авторським правам на комп'ютерні програми у такому самому обсязі, як і літературним творам, як це передбачено Бернською конвенцією. Із цією метою термін «комп'ютерні програми» включає попередні дослідні матеріали.

2. Охорона відповідно до цієї Угоди надається математичному виразу комп'ютерної програми будь-якої форми. Ідеї та принципи, на яких ґрунтується будь-який елемент комп'ютерної програми, зокрема ті, на яких ґрунтується її інтерфейс, не охороняються авторським правом згідно із цією Угодою.

3. Комп'ютерна програма охороняється, якщо вона є оригінальною у тому розумінні, що вона є продуктом інтелектуальної творчості автора. Жодні інші критерії не застосовуються для визначення наявності права на охорону.

Стаття 181

Суб'єкт авторського права на комп'ютерні програми

1. Суб'єктом авторського права на комп'ютерні програми є фізична особа або група фізичних осіб, які створили програму, чи, якщо допускається законодавством Сторін, юридична особа, визначена як правовласник згідно із цим законодавством.

2. Виключні авторські права на комп'ютерну програму, створену спільно групою фізичних осіб, належать їм спільно.

3. Якщо створення у співавторстві творів визнається законодавством Сторін, особа, яка відповідно до законодавства Сторін визнається такою, що створила твір, вважається її автором.

4. Якщо комп'ютерна програма створюється найманим працівником на виконання своїх трудових обов'язків або відповідно до вказівок роботодавця, то роботодавцю належать усі виключні майнові права на створену таким чином комп'ютерну програму, якщо інше не передбачено контрактом.

Стаття 182

Обмежені дії, що стосуються комп'ютерних програм

З урахуванням положень статей 183 та 184 цієї Угоди виключні права правовласника у розумінні статті 181 цієї Угоди включають право здійснювати або дозволяти:

а) постійне або тимчасове відтворення комп'ютерної програми будь-якими засобами і у будь-якій формі, частково або повністю. У тій мірі, в якій завантаження, виведення на екран, запуск, передача або зберігання комп'ютерної програми потребують такого відтворення, такі дії вимагатимуть одержання дозволу правовласника;

б) переклад, адаптацію, упорядкування або будь-яку іншу зміну комп'ютерної програми, а також відтворення результатів цих дій, без шкоди для прав особи, яка змінює програму;

с) будь-яку форму публічного розповсюдження, зокрема прокат, оригінальної комп'ютерної програми або її копій.

Стаття 183

Винятки щодо обмежених дій, що стосуються комп'ютерних програм

1. За відсутності конкретних контрактних положень дії, що передбачені у статті 182 (а) - (б) цієї Угоди, не потребують дозволу правовласника, якщо вони є необхідними для використання комп'ютерної програми законним покупцем відповідно до її призначення, зокрема для виправлення помилок.

2. Створення резервної копії комп'ютерної програми особою, яка має право на її використання, не може бути заборонене контрактом, оскільки воно є необхідним для такого використання.

3. Особа, яка має право на використання копії комп'ютерної програми, має право без дозволу правовласника спостерігати, вивчати або перевіряти функціонування програми з метою визначення ідей і принципів, які лежать в

основі будь-якого елемента програми, якщо ця особа робить це, здійснюючи будь-які дії щодо завантаження, виведення на екран, запуску, передачі або зберігання програми, які він чи вона має право робити.

Стаття 184

Декомпіляція

1. Дозвіл правовласника не потрібен, якщо відтворення коду і трансляція його форми у розумінні статті 182 (a) - (b) цієї Угоди є необхідними для одержання інформації, потрібної для досягнення здатності до взаємодії незалежно створеної комп'ютерної програми з іншими програмами, за умови, що виконуються такі вимоги:

а) ці дії виконуються ліцензіатом чи іншою особою, яка має право на використання копії комп'ютерної програми, або від його імені особою, уповноваженою на такі дії;

б) інформація, необхідна для досягнення здатності до взаємодії, раніше не була загальнодоступною для осіб, згаданих у підпункті (a) цього пункту; і

с) ці дії обмежуються складовими частинами оригінальної програми, які є необхідними для досягнення здатності до взаємодії.

2. Положення пункту 1 не дозволяють, щоб інформація, одержана у зв'язку з її застосуванням:

а) використовувалась для інших цілей, ніж досягнення здатності до взаємодії з незалежно створеною комп'ютерною програмою;

б) передавалась іншим особам, за винятком випадків, коли це необхідно для досягнення взаємодії з незалежно створеною комп'ютерною програмою; або

с) використовувалась для розробки, виготовлення чи продажу комп'ютерної програми, суттєво подібної за своїм виразом, або для будь-якої іншої дії, яка порушує авторське право.

3. Відповідно до положень Бернської конвенції ця стаття не може тлумачитись як така, що дозволяє її застосування у спосіб, який не виправдано перешкоджає законним інтересам правовласника або суперечить нормальній експлуатації комп'ютерної програми.

Стаття 185

Охорона баз даних

1. Для цілей цієї Угоди термін «база даних» означає сукупність незалежних творів, даних або іншої інформації, розташованих у систематизованому або упорядкованому вигляді та доступних для будь-якої особи за допомогою електронних або інших засобів.

2. Охорона згідно із цією Угодою не надається комп'ютерним програмам, що використовуються під час створення або функціонування баз даних, доступних за допомогою електронних засобів.

Стаття 186

Об'єкт охорони

1. Відповідно до Підрозділу 1 цієї Глави бази даних, які внаслідок підбору або розташування їхнього інформаційного наповнення є результатом творчої праці автора, охороняються як такі авторським правом. Жодні інші критерії не застосовуються для визначення їхнього права на охорону.

2. Охорона баз даних авторським правом, передбачена Підрозділом 1 цієї Глави, не поширюється на їхнє інформаційне наповнення і не завдає шкоди будь-яким правам, які поширюються на саме інформаційне наповнення.

Стаття 187

Суб'єкт авторського права на бази даних

1. Суб'єктом авторського права на бази даних є фізична особа або група фізичних осіб, які створили цю базу, або, якщо допускається законодавством Сторін, юридична особа, визначена як правовласник згідно із законодавством.

2. Якщо створення у співавторстві творів визнається законодавством Сторін, майнові права інтелектуальної власності належать особі, яка володіє авторським правом.

3. Виключні авторські права на базу даних, створену спільно групою фізичних осіб, належать їм спільно.

Стаття 188

Обмежені дії, що стосуються баз даних

Автор бази даних стосовно виразу бази даних, який охороняється авторським правом, має виключне право реалізовувати або дозволяти:

- a) тимчасове або постійне відтворення будь-якими засобами і у будь-якій формі, повністю або частково;
- b) перетворення, адаптацію, упорядкування або будь-яку іншу зміну;
- c) будь-яку форму поширення серед публіки бази даних або її копій;
- d) будь-яку передачу, виведення на екран або публічне виконання;
- e) будь-яке відтворення, поширення, виведення на екран, публічне виконання результатів дій, що згадуються у підпункті (b).

Стаття 189

Винятки щодо обмежених дій, що стосуються баз даних

1. Вчинення законним користувачем бази даних або її копії будь-яких дій, перелічених у статті 188 цієї Угоди, які є необхідними для забезпечення доступу до інформаційного наповнення бази даних і нормального використання інформаційного наповнення законним користувачем, не вимагає дозволу автора бази даних. Якщо законний користувач має право використовувати лише частину бази даних, це положення застосовується лише до цієї частини.

2. Сторони мають можливість запроваджувати обмеження прав, передбачених статтею 188 цієї Угоди, у таких випадках:

- a) відтворення бази даних не в електронній формі для приватних цілей;
- b) якщо використання здійснюється лише з метою демонстрації для навчальних або наукових досліджень, за умови зазначення джерела і в обсязі, необхідному для досягнення некомерційної мети;
- c) якщо використання здійснюється з метою забезпечення громадської безпеки в адміністративному або судовому процесі;
- d) в інших випадках, коли винятки з авторського права традиційно дозволяються кожною Стороною, без шкоди для підпунктів (a), (b) і (c).

3. Відповідно до Бернської конвенції ця стаття не може тлумачитись як така, що дозволяє її застосування у спосіб, який не виправдано перешкоджає

законним інтересам правовласника або суперечить нормальному користуванню базою даних.

Стаття 190

Право слідування

1. Сторони надають автору оригінального художнього твору право слідування, яке має визначатись як невідчужуване право, від якого не можна відмовитись, навіть заздалегідь, на одержання роялті, що розраховується від ціни продажу, одержаної за будь-який перепродаж твору, що слідує за першим продажем твору автором.

2. Право, передбачене пунктом 1, застосовується до всіх перепродажів із залученням продавців, покупців або посередників фахівців мистецького ринку, таких, як аукціони, художні галереї і загалом будь-яких торговців художніми творами.

3. Сторони можуть передбачити відповідно до їхнього законодавства, що право, передбачене пунктом 1, не застосовується до перепродажів, якщо продавець придбав твір безпосередньо у автора менше, ніж за три роки до перепродажу, і якщо ціна перепродажу не перевищує визначену мінімальну суму.

4. Роялті сплачується продавцем. Сторони можуть передбачити, що одна з фізичних або юридичних осіб, що згадуються у пункті 2, якщо вона не є продавцем, зобов'язана сплачувати роялті самостійно або спільно з продавцем.

Стаття 191

Трансляція програм з використанням супутника

Кожна Сторона надає автору виключне право дозволяти оприлюднення творів, що охороняються авторським правом, з використанням супутника.

Стаття 192

Кабельне мовлення

Кожна Сторона гарантує, що у випадку ретрансляції програми іншої Сторони за допомогою кабельної мережі на її території застосовне авторське право і суміжні права дотримуються і що така ретрансляція має місце на підставі індивідуальних або колективних контрактів між суб'єктами авторського права і суміжних прав та організаціями кабельного мовлення.

Підрозділ 2

Торговельні марки

Стаття 193

Процедура реєстрації

1. Україна та Сторона ЄС запроваджують систему реєстрації торговельних марок, в якій відмова відповідного органу з реєстрації торговельних марок в реєстрації торговельної марки є належним чином обґрунтованою. Підстави відмови мають бути повідомлені у письмовій формі заявнику, який матиме можливість оскаржити таку відмову та оскаржити остаточну відмову у судовому порядку. Україна та Сторона ЄС надають також можливість заявити заперечення проти поданих заявок на реєстрацію торговельної марки. Така процедура заперечення має бути змагальною. Україна та Сторона ЄС

забезпечують загальнодоступну електронну базу даних заявок на торговельні марки та інформації про реєстрацію торговельних марок.

2. Сторони встановлять підстави для відмови у реєстрації або визнання недійсною реєстрації торговельної марки. Нижченаведені об'єкти не можуть бути зареєстровані як торговельні марки або у випадках, коли вони зареєстровані, можуть бути визнані недійсними:

- a) позначення, які не можуть становити торговельну марку;
- b) торговельні марки, які не мають жодної розрізняльної здатності;
- c) торговельні марки, які складаються виключно з позначень або даних, які можуть використовуватися у торгівлі для вказівки на вид, якість, кількість, призначення, вартість, географічне походження або на час виготовлення товарів чи послуг або інші характеристики товарів чи послуг;
- d) торговельні марки, які складаються виключно з позначень або даних, які стали загальноповживаними у сучасній мові або у добросовісній та звичайній торговельній практиці;
- e) позначення, які відображають лише:
 - i) форми, що обумовлені природним станом самих товарів; або
 - ii) форми товару, яка обумовлена необхідністю отримання технічного результату; або
 - iii) форми, яка надає товарам істотної цінності;
- f) торговельні марки, які суперечать публічному порядку або загальноприйнятим принципам моралі;
- g) торговельні марки, які носять такий характер, що вводять споживача в оману, наприклад щодо характеру, якості або географічного походження товару чи послуги;
- h) торговельні марки, які не дозволені компетентними органами і є такими, що підлягають відмові в реєстрації або визнанню недійсними згідно зі статтею 6 ter Паризької конвенції.

3. Сторони передбачають підстави для відмови у реєстрації або визнання реєстрації недійсною у разі виникнення суперечності з раніше зареєстрованими правами. Торговельна марка не реєструється або, якщо вона зареєстрована, може бути визнана недійсною:

- a) якщо вона є тотожною до раніше зареєстрованої торговельної марки, і товари або послуги, для яких торговельна марка заявлена або зареєстрована, є тотожними до товарів або послуг, для яких раніше зареєстрована торговельна марка охороняється;
- b) якщо через свою тотожність або схожість до раніше зареєстрованої торговельної марки та тотожність або схожість товарів чи послуг, на які поширюються торговельні марки, існує імовірність, що споживач може їх сплутати, зокрема імовірність асоціації з раніше зареєстрованою торговельною маркою.

4. Сторони можуть також передбачити інші підстави для відмови у реєстрації або визнання реєстрації недійсною, у випадку суперечності з правами, які виникли раніше.

Стаття 194

Добре відомі торговельні марки

Сторони ефективно співробітничать, щоб зробити охорону добре відомих торговельних марок, як це передбачено статтею 6 bis Паризької конвенції і статтею 16(2) і 16(3) Угоди ТРІПС, ефективною.

Стаття 195

Права, пов'язані із торговельною маркою

Реєстрація торговельної марки надає власнику виключне право на неї. Власник має право перешкоджати третім особам, які не мають його/її дозволу, використанню в торговельній діяльності:

а) будь-якого позначення, яке є тотожним до торговельної марки стосовно товарів або послуг, які є тотожними до товарів або послуг, для яких торговельна марка зареєстрована;

б) будь-якого позначення, якщо через свою тотожність або схожість до товарів або послуг, на які поширюються торговельна марка і позначення, існує імовірність, що споживач може їх сплутати, зокрема імовірність асоціації між позначенням і торговельною маркою.

Стаття 196

Винятки з прав, що пов'язані з торговельною маркою

1. Сторони забезпечують добросовісне використання описових термінів, зокрема географічні зазначення, як обмежений виняток з прав, що пов'язані з торговельною маркою, таким чином, що такі обмежені винятки враховують законні інтереси власника торговельної марки і третіх осіб. На таких самих умовах Сторони можуть запроваджувати інші обмежені винятки.

2. Реєстрація торговельної марки не надає власнику право забороняти третій особі використовувати в торговельній діяльності:

а) власне найменування або адресу;

б) дані, які стосуються виду, якості, кількості, призначення, вартості, географічного походження або часу виготовлення товарів чи послуг або інших характеристик товарів чи послуг;

с) торговельну марку, якщо необхідно зазначити призначення продукту або послуги, зокрема у формі обладнання та запасних частин, за умови, що особа використовує їх добросовісно відповідно до торговельно-промислової практики.

3. Реєстрація торговельної марки не дає власнику право забороняти третій особі використання в торговельному обороті прав, які виникли раніше, якщо вони використовуються лише в окремій місцевості і якщо ці права визнаються законодавством Сторін і в межах території, на якій вони визнаються.

Стаття 197

Використання торговельних марок

1. Якщо протягом п'яти років з дати завершення процедури реєстрації власник не розпочинає реальне використання торговельної марки для товарів або послуг, стосовно яких вона зареєстрована на відповідній території, або якщо таке використання призупинено протягом безперервного п'ятирічного періоду, то стосовно торговельної марки можуть бути запроваджені санкції,

передбачені цим Підрозділом, якщо відсутні належні причини для її невикористання.

2. Нижченаведене також вважається використанням у розумінні пункту 1:

а) використання торговельної марки у формі, що відрізняється елементами, які не змінюють розпізнавальну здатність марки в тому вигляді, як вона була зареєстрована;

б) проставлення торговельної марки на товари або їхню упаковку лише з метою експорту.

3. Використання торговельної марки з дозволу власника або будь-якою іншою особою, яка має право використовувати колективну торговельну марку або гарантійну чи сертифікаційну марку, розглядається як використання власником в розумінні пункту 1.

Стаття 198

Підстави для анулювання

1. Сторони передбачають, що реєстрація торговельної марки підлягає анулюванню, якщо протягом безперервного п'ятирічного періоду вона не була введена у використання на відповідній території для товарів або послуг, стосовно яких вона зареєстрована, і відсутні належні причини для невикористання; проте жодна особа не може заявити, що права власника на торговельну марку мають бути анульовані, якщо протягом проміжку часу між закінченням п'ятирічного періоду і поданням заяви про анулювання розпочалося або було поновлено реальне використання торговельної марки; початок використання або його поновлення протягом трьохмісячного періоду, що передує заяві про анулювання, яке розпочалося відразу після закінчення безперервного п'ятирічного періоду невикористання, не беруться до уваги, якщо підготовка до початку або поновлення використання здійснюється лише у зв'язку з тим, що власник усвідомлює можливість подання заяви про анулювання.

2. Торговельна марка також підлягає анулюванню, якщо після дати її реєстрації:

а) внаслідок дій або бездіяльності власника вона стала загальноновживаною як позначення в обігу товарів або послуг, стосовно яких вона зареєстрована;

б) внаслідок використання торговельної марки її власником або з його дозволу для товарів або послуг, для яких вона зареєстрована, є ймовірність введення в оману споживача, особливо щодо характеру, якості або географічного походження цих товарів чи послуг.

Стаття 199

Часткова відмова в реєстрації, анулювання або визнання недійсною реєстрації

Якщо підстави для відмови у реєстрації, для анулювання чи визнання недійсною реєстрації торговельної марки існують лише стосовно частини товарів або послуг, для яких вона була заявлена чи зареєстрована, то відмова у реєстрації або анулювання чи визнання недійсною реєстрації застосовується лише до відповідних товарів або послуг.

Стаття 200

Строк охорони

Строк охорони, що застосовується в Україні та Стороні ЄС, обчислюється з дати подання заявки і становить щонайменше 10 років. Власник права може продовжити строк охорони на наступний 10-річний термін.

Підрозділ 3

Географічні зазначення

Стаття 201

Сфера застосування цього Підрозділу

1. Цей Підрозділ застосовується до визнання та охорони географічних зазначень, які походять з територій Сторін.

2. Географічним зазначенням однієї Сторони надається охорона іншою Стороною відповідно до положень цієї Угоди за умови, що на них поширюється законодавство, яке зазначене у статті 202 цієї Угоди.

Стаття 202

Визнані географічні зазначення

1. Розглянувши законодавство України, наведене у частині А Додатка ХХІІ-А до цієї Угоди, Сторона ЄС робить висновок, що це законодавство відповідає елементам, викладеним у частині В Додатка ХХІІ-А до цієї Угоди.

2. Розглянувши право ЄС, наведене у Додатку ХХІІ-А, частині А до цієї Угоди, Україна робить висновок, що це законодавство відповідає елементам, викладеним у частині В Додатка ХХІІ-А до цієї Угоди.

3. Україна після завершення процедури заперечення відповідно до критеріїв, викладених у Додатку ХХІІ-В до цієї Угоди, та розглянувши географічні зазначення для сільськогосподарських і харчових продуктів Сторони ЄС, перелічених у Додатку ХХІІ-С до цієї Угоди, та географічних зазначень для вин, ароматизованих вин та спиртних напоїв Сторони ЄС, перелічених у Додатку ХХІІ-Д до цієї Угоди, які зареєстровані Стороною ЄС відповідно до законодавства, що згадується у пункті 2, охороняє такі географічні зазначення відповідно до рівня охорони, встановленого цим Підрозділом.

4. Сторона ЄС після завершення процедури заперечення відповідно до критеріїв, викладених у Додатку ХХІІ-В до цієї Угоди, і розглянувши географічні зазначення для вин, ароматизованих вин та спиртних напоїв України, перелічених у Додатку ХХІІ-Д до цієї Угоди, які зареєстровані Україною згідно із законодавством, що згадується у пункті 1, охороняє такі географічні зазначення відповідно до рівня охорони, встановленого цим Підрозділом.

Стаття 203

Доповнення новими географічними зазначеннями

1. Сторони домовилися про можливість доповнення новими географічними зазначеннями, що охороняються, Додатків ХХІІ-С та ХХІІ-Д до цієї Угоди згідно зі статтею 211(3) цієї Угоди після завершення процедури заперечення та після розгляду географічних зазначень, як передбачено статтею 202(3) та (4) цієї Угоди, що задовольнить обидві Сторони.

2. Від Сторони не можна вимагати охороняти як географічне зазначення назву, яка суперечить назві сорту рослини або породи тварини і, як наслідок, може вводити в оману споживача щодо справжнього походження продукту.

Стаття 204

Обсяг охорони географічних зазначень

1. Географічні зазначення, наведені у Додатках XXII-C і XXII-D до цієї Угоди, зокрема ті, що додаються відповідно до статті 203 цієї Угоди, охороняються від:

а) будь-якого прямого чи опосередкованого комерційного використання назви, що охороняється, для подібних продуктів, які не відповідають специфікації продукту під назвою, що охороняється, або коли таке використання зловживає репутацією географічного зазначення;

б) будь-якого неправомірного використання, імітування або втілення, навіть якщо зазначається справжнє походження продукту або якщо назва, що охороняється, перекладається, викладається у транскрипції або транслітерації чи супроводжується таким виразом, як «стиль», «тип», «спосіб», «який вироблений у», «імітація», «смак», «подібний» тощо;

с) будь-якого іншого хибного або оманливого зазначення щодо джерела, походження, характеру або суттєвих якостей продукту на внутрішньому або зовнішньому упакуванні, рекламних матеріалах або документах, які стосуються відповідного продукту, а також упакування продукту в тару, яка може викликати хибне уявлення щодо його походження;

д) будь-якого іншого застосування, яке може ввести в оману споживача щодо дійсного походження продукту.

2. Географічні зазначення, що охороняються, не стають родовими на територіях Сторін.

3. Якщо географічні зазначення повністю або частково є омонімічними, охорона надається кожному зазначенню за умови, що вона використовується добросовісно і з належним врахуванням місцевого і традиційного використання, а також реального ризику виникнення плутанини. Без шкоди для статті 23 Угоди ТРІПС Сторони взаємно вирішують практичні умови використання, згідно з якими омонімічні географічні зазначення будуть відрізнятися одне від одного, беручи до уваги необхідність забезпечення справедливого поводження із заінтересованими виробниками і те, що споживачі не вводяться в оману. Омонімічна назва, яка викликає у споживача хибне враження, що продукти походять з іншої території, не реєструється, навіть якщо назва є точною, коли йдеться про дійсну територію, регіон або місце походження цього продукту.

4. Якщо Сторона в контексті переговорів з третіми країнами пропонує охороняти географічне зазначення третьої країни і назва є омонімічною з географічним зазначенням іншої Сторони, остання повинна бути повідомлена та мати можливість висловити свою думку перед тим, як назва стане охоронятися.

5. Ніщо в цій Угоді не зобов'язує Сторону охороняти географічне зазначення іншої Сторони, яке не охороняється або втратило охорону в країні

свого походження. Сторони повідомляють одна одній, якщо географічне зазначення втрачає охорону в країні свого походження. Таке повідомлення здійснюється згідно зі статтею 211(3) цієї Угоди.

6. Ніщо в цій Угоді не завдає шкоди праву будь-якої особи використовувати в процесі торгівлі ім'я цієї особи або ім'я попередника цієї особи в бізнесі, за винятком випадків, коли це ім'я використано у спосіб, який вводить громадськість в оману.

Стаття 205

Право на використання географічних зазначень

1. Комерційне використання назви, що охороняється відповідно до цієї Угоди, для сільськогосподарських продуктів, продуктів харчування, вин, ароматизованих вин або спиртних напоїв, що відповідають відповідній специфікації, відкрите для будь-якої установи.

2. Якщо географічне зазначення охороняється згідно із цією Угодою, то використання такої назви, що охороняється, не підлягає будь-якій реєстрації користувачів та сплаті додаткових зборів.

Стаття 206

Взаємозв'язок з торговельними марками

1. Сторони відмовляють у реєстрації або визнають недійсною торговельну марку, яка відповідає будь-якій із ситуацій, що згадуються у статті 204(1) цієї Угоди, стосовно географічного зазначення, що охороняється, для подібних продуктів, за умови, що заявка на реєстрацію торговельної марки подається після дати подання заявки про реєстрацію географічного зазначення на відповідній території.

2. Для географічних зазначень, що згадуються у статті 202 цієї Угоди, датою подання заявки про реєстрацію є дата набрання чинності цією Угодою.

3. Для географічних зазначень, що згадуються у статті 203 цієї Угоди, датою подання заявки про реєстрацію є дата передачі іншій Стороні клопотання про охорону географічного зазначення.

4. Сторони не зобов'язуються охороняти географічне зазначення згідно зі статтею 203 цієї Угоди, якщо у світлі тієї, що гарно себе зарекомендувала, або добре відомої торговельної марки охорона може ввести в оману споживачів щодо справжньої сутності продукту.

5. Без шкоди для пункту 4 цієї статті Сторони охороняють географічні зазначення також, коли існує попередня торговельна марка. Попередня торговельна марка означає торговельну марку, використання якої відповідає одній із ситуацій, що згадуються у статті 204(1) цієї Угоди, яку було заявлено або зареєстровано чи введено шляхом використання, якщо така можливість передбачена відповідним законодавством, на території однієї зі Сторін до дати, на яку заявка про охорону географічного зазначення передається іншій Стороні згідно із цією Угодою. Продовження використання та поновлення такої торговельної марки може здійснюватися, незважаючи на охорону географічного зазначення за умови, що в законодавстві Сторін щодо торговельних марок не існує підстав для визнання марки недійсною або її анулювання.

Стаття 207

Забезпечення охорони

Сторони забезпечують охорону, передбачену статтями 204-206 цієї Угоди, шляхом відповідних заходів, що вживаються їхніми органами державної влади, зокрема на митному кордоні. Вони також забезпечують таку охорону на вимогу заінтересованої сторони.

Стаття 208

Тимчасові заходи

1. Продукти, що вироблені та марковані згідно з національним законодавством до того, як ця Угода набрала чинності, але які не відповідають вимогам цієї Угоди, можуть продаватися доти, доки не закінчаться на складі.

2. Продукти, що вироблені та марковані згідно з національним законодавством географічними зазначеннями, переліченими нижче в пунктах 3 та 4 цієї статті, після того, як ця Угода набрала чинності, та до закінчення періодів, зазначених в пунктах 3 та 4 цієї статті, але які не відповідають вимогам цієї Угоди, можуть продаватися на території Сторони, з якої походить продукт доти, доки не закінчаться на складі.

3. Для 10-річного перехідного періоду з дати набрання чинності цією Угодою охорона відповідно до цієї Угоди таких географічних зазначень Європейського Союзу не припиняє використання цих географічних зазначень для позначення та презентації визначених подібних продуктів, що походять з України:

- a) Champagne,
- b) Cognac,
- c) Madera,
- d) Porto,
- e) Jerez /Xérès/ Sherry,
- f) Calvados,
- g) Grappa,
- h) Anis Português,
- i) Armagnac,
- j) Marsala,
- k) Malaga,
- l) Tokaj

4. Для семирічного перехідного періоду з дати набрання чинності цією Угодою охорона відповідно до цієї Угоди таких географічних зазначень Європейського Союзу не припиняє використання цих географічних зазначень для позначення та презентації визначених подібних продуктів, які походять з України:

- a) Parmigiano Reggiano,
- b) Roquefort,
- c) Feta.

Стаття 209

Загальні правила

1. Імпорт, експорт та комерціалізація будь-якого продукту, що зазначається в статтях 202 та 203 цієї Угоди, здійснюється відповідно до законодавства та

правил, що застосовуються на території Сторони, на ринку якої розміщений цей продукт.

2. Будь-яке питання, що постає у зв'язку зі специфікаціями зареєстрованих географічних зазначень, розглядається в рамках Підкомітету GI (з питань географічних зазначень), створеного відповідно до статті 211 цієї Угоди.

3. Реєстрація географічних зазначень, що охороняються згідно із цією Угодою, може бути анульована лише Стороною, з якої такі продукти походять.

4. Специфікація продукту, що згадується в цьому Підрозділі, є такою, що погоджена, зокрема будь-які також погоджені доповнення, органами державної влади Сторони, з території якої продукт походить.

Стаття 210

Співробітництво та прозорість

1. Сторони безпосередньо або в рамках Підкомітету GI (з питань географічних зазначень), створеного відповідно до статті 211 цієї Угоди, підтримують контакт з усіх питань, що пов'язані з впровадженням та функціонуванням цієї Угоди. Зокрема, Сторона може запитати від іншої Сторони інформацію стосовно специфікацій продуктів та їхньої модифікації, а також контактних осіб для контрольних заходів.

2. Кожна Сторона може зробити загальнодоступними специфікації продуктів або їхні короткі описи та інформацію про контактних осіб для контрольних заходів, що стосуються географічних зазначень іншої Сторони, які охороняються згідно із цією Угодою.

Стаття 211

Підкомітет комітет з питань географічних зазначень

1. Цим створюється Підкомітет з географічних зазначень (Підкомітет GI). Він доповідає про свою діяльність Асоціації у складі відповідно до статті 465(4) цієї Угоди. Підкомітет з питань географічних зазначень складається з представників України та ЄС з метою контролю за розвитком цієї Угоди та посилення їхнього співробітництва і діалогу стосовно географічних зазначень.

2. Підкомітет GI приймає свої рішення на основі консенсусу. Він визначає власні правила процедури. Він збирається на запит будь-якої зі Сторін, почергово в Україні та у Європейському Союзі, у час і місці та у спосіб (який може включати проведення відеоконференції), взаємно визначених Сторонами, але не пізніше, ніж через 90 днів після надіслання запиту.

3. Підкомітет GI наглядає також за належним виконанням цього Підрозділу і може розглядати будь-яке питання, пов'язане з його впровадженням і дією. Зокрема, він відповідає за:

a) внесення змін до частини А Додатка XXII-A до цієї Угоди стосовно посилань на законодавство, що застосовується на територіях Сторін;

b) внесення змін до частини В Додатка XXII-A до цієї Угоди стосовно складових для реєстрації та контролю географічних зазначень;

c) внесення змін до Додатка XXII-B до цієї Угоди стосовно критеріїв, що мають бути включені до процедури заперечення;

d) модифікацію Додатків XXII-C та XXII-D до цієї Угоди стосовно географічних зазначень;

е) обмін інформацією стосовно розвитку законодавства і політики щодо географічних зазначень і будь-якого іншого питання, що становить взаємний інтерес у сфері географічних зазначень;

ф) обмін інформацією стосовно географічних зазначень для цілей визнання їх охорони відповідно до цієї Угоди.

Підрозділ 4
Промислові зразки
Стаття 212
Визначення

Для цілей цієї Угоди:

а) «промисловий зразок» означає зовнішній вигляд усього продукту або його частини, який обумовлений особливостями, зокрема, ліній, контурів, кольорів, форми, текстури та/або матеріалу продукту та/або його оздоблення;

б) «продукт» означає предмет, виготовлений промисловим або ручним способом, у тому числі й елементи, які призначені для збирання у складений продукт, упаковка, зовнішнє оформлення, графічні символи та типографічні елементи, крім комп'ютерних програм;

с) «складений продукт» означає продукт, який складається з поєднання багатьох компонентів, що можуть бути замінені і, таким чином, дозволяють розбирання або повторне збирання продукту.

Стаття 213
Вимоги щодо охорони

1. Україна та Сторона ЄС повинні забезпечити охорону незалежно створених промислових зразків, які є новими і мають індивідуальний характер.

2. Промисловий зразок, що використовується у продукті або інкорпорований у продукт, який становить складову частину складеного продукту, вважається новим і має індивідуальний характер, лише у разі:

а) якщо складова частина, вмонтована у складений продукт, залишається видимою під час нормального використання останнього; і

б) настільки, наскільки видимі ознаки складової частини самі по собі задовольняють вимогу щодо новизни та індивідуального характеру.

3. Промисловий зразок вважається новим, якщо жодний ідентичний промисловий зразок не був доведений до загального відома:

а) у випадку незареєстрованого промислового зразка - до дати, на яку промисловий зразок, для якого заявляється охорона, був вперше доведений до загального відома;

б) у випадку зареєстрованого промислового зразка - до дати подання заявки на реєстрацію промислового зразка, для якого заявляється охорона, або, якщо заявлено пріоритет, - до дати пріоритету.

Промислові зразки вважаються ідентичними, якщо їхні ознаки відрізняються лише у несуттєвих деталях.

4. Промисловий зразок є таким, що має індивідуальний характер у випадку, коли загальне враження, яке він справляє на поінформованого користувача, відрізняється від загального враження, яке справляє на такого користувача будь-який інший промисловий зразок, доведений до загального відома:

а) у випадку незареєстрованого промислового зразка - до дати, на яку промисловий зразок, для якого заявляється охорона, був вперше доведений до загального відома;

б) у випадку зареєстрованого промислового зразка - до дати подання заявки на реєстрацію промислового зразка, для якого заявляється охорона, або, якщо заявлено пріоритет, - до дати пріоритету.

При оцінці індивідуального характеру береться до уваги ступінь свободи дизайнера у розробці промислового зразка.

5. Ця охорона забезпечується шляхом реєстрації та надає виключні права їхнім власникам відповідно до положень цієї статті. Незареєстрованим промисловим зразкам, доведеним до загального відома, надаються такі самі виключні права, але лише у випадку, коли оскаржуване використання не є результатом копіювання промислового зразка, що охороняється.

6. Промисловий зразок вважається доведеним до загального відома, якщо він був опублікований після реєстрації чи у будь-який інший спосіб або експонований на виставці, використаний у торгівлі чи розголошений у будь-який інший спосіб, крім випадків, коли такі заходи з об'єктивних причин не могли стати відомі у колах окремої спеціалізованої сфери у ході звичайного ведення бізнесу під час діяльності на території, де заявляється охорона, до дати подання заявки на реєстрацію, або, якщо заявлено пріоритет, - до дати пріоритету. У випадку охорони незареєстрованого промислового зразка зразок вважається доведеним до загального відома, якщо він був опублікований, експонований на виставці, використаний у торгівлі або розголошений у такий спосіб, що у ході звичайного ведення бізнесу ці заходи з об'єктивних причин могли б стати відомі у колах, що спеціалізуються у відповідному секторі, під час діяльності на території, де заявляється охорона.

Проте промисловий зразок не вважається доведеним до загального відома на підставі єдиної причини, що він був розголошений третій особі за явних або неявних обставин конфіденційності.

7. Розголошення не береться до уваги для цілей застосування пунктів 3 і 4 цієї статті, якщо промисловий зразок, для якого заявляється охорона, згідно із зареєстрованим правом на промисловий зразок, був доведений до загального відома:

а) дизайнером, його правонаступником або третьою особою в результаті інформації, наданої дизайнером чи його правонаступником, або дії, вчиненої дизайнером чи його правонаступником; і

б) протягом дванадцятимісячного періоду, що передував даті подання заявки або, якщо заявлено пріоритет, – до дати пріоритету.

8. Пункт 7 цієї статті застосовується також, якщо промисловий зразок був доведений до загального відома внаслідок зловживання стосовно дизайнера або його правонаступника.

Стаття 214

Термін дії охорони

1. Термін дії охорони в Україні та Стороні ЄС після реєстрації становить щонайменше п'ять років. Правовласник може поновлювати термін дії охорони

на один або більше п'ятирічних періодів до загального терміну, що становить 25 років з дати подання заявки.

2. Термін дії охорони в Україні та Стороні ЄС незареєстрованих промислових зразків становить щонайменше три роки з дати, на яку зразок був доведений до загального відома на території однієї зі Сторін.

Стаття 215

Визнання недійсним або відмова у реєстрації

1. Україна та Сторона ЄС можуть лише передбачити умови щодо відмови у реєстрації промислового зразка або визнання його недійсним після реєстрації на суттєвій підставі у таких випадках:

а) якщо промисловий зразок не відповідає визначенню згідно зі статтею 212(a) цієї Угоди;

б) якщо промисловий зразок не відповідає вимогам статті 213 та 217 (пункти 3, 4 та 5) цієї Угоди;

с) якщо на підставі судового рішення правовласник не має права на промисловий зразок;

д) якщо промисловий зразок суперечить більш ранньому промислового зразку, який був доведений до загального відома після дати подання заявки або, якщо заявлено пріоритет, - після дати пріоритету і який охороняється з дати, що передує зазначеній даті, як зареєстрований зразок або як заявка на зразок;

е) якщо у більш пізньому промислового зразку використано розрізняльне позначення і законодавство відповідної Сторони щодо такого позначення надає власнику права на позначення право забороняти таке використання;

ф) якщо промисловий зразок є неправомірним використанням роботи, що охороняється згідно із законодавством з авторського права відповідної Сторони;

г) якщо промисловий зразок є неправомірним використанням будь-якого з елементів, зазначених у статті 6 ter Паризької конвенції, або знаків, емблем та гербів, крім тих, що зазначені у вищезгаданій статті 6 ter та становлять особливий громадський інтерес на території Сторони.

Цей пункт не обмежує право Сторін встановити формальні вимоги до заявки на реєстрацію промислового зразка.

2. Сторона може передбачати як альтернативу визнанню недійсності, що промисловий зразок, який може бути визнаний недійсним з підстав, викладених у пункті 1 цієї статті, може бути обмежений у його використанні.

Стаття 216

Права, що надаються

Власник промислового зразка, що охороняється, щонайменше має виключне право використовувати його і забороняти його використання третіми особами без його дозволу, зокрема виробляти, пропонувати, просувати на ринок, імпортувати, експортувати або використовувати продукт, що містить промисловий зразок або в якому цей зразок використовується, та зберігати такий продукт на складі для зазначених цілей.

Стаття 217

Винятки

1. Права, що надаються промисловим зразком, після реєстрації не поширюються на:

- а) дії приватного характеру та для некомерційних цілей;
- б) дії, здійснені з метою експерименту;
- с) дії, пов'язані з відтворенням з метою цитування або в навчальних цілях за умови, що такі дії сумісні з добросовісною діловою практикою і не завдають шкоди звичайному використанню промислового зразка та зазначається джерело інформації.

2. Крім того, права, що надаються промисловим зразком, після реєстрації не поширюються на:

- а) обладнання на кораблях та літаках, що зареєстровані в іншій країні і тимчасово перебувають на території відповідної Сторони;
- б) операції щодо імпорту відповідною Стороною запчастин та комплектуючих для ремонту таких транспортних засобів;
- с) виконання ремонтних робіт на таких транспортних засобах.

3. Право на промисловий зразок не поширюється на зовнішні ознаки продукту, які зумовлені виключно його технічною функцією.

4. Право на промисловий зразок не поширюється на зовнішні ознаки продукту, які обов'язково мають бути точно відтворені у формі та розмірі для того, щоб продукт, що містить промисловий зразок або в якому цей зразок використовується, був з ним механічно з'єднаний або розташований навколо або навпроти іншого продукту таким чином, що кожний продукт може виконувати свою функцію.

5. Право на промисловий зразок не поширюється на такий промисловий зразок, який суперечить суспільним інтересам або загальноприйнятим принципам моралі.

Стаття 218

Взаємозв'язок з авторським правом

Промисловий зразок, що охороняється правом на промисловий зразок, зареєстрований на території однієї зі Сторін відповідно до вимог цього Підрозділу, може охоронятись згідно із законодавством з авторського права цієї Сторони з дати його створення та фіксації у будь-якій формі. Обсяг такої охорони та умови її надання, зокрема необхідний рівень оригінальності, визначаються кожною зі Сторін.

Підрозділ 5

Патенти

Стаття 219

Патенти та охорона здоров'я

1. Сторони визнають важливість Декларації стосовно Угоди ТРІПС та охорони здоров'я, прийнятої 14 листопада 2001 року на засіданні на рівні міністрів в рамках СОТ (далі - Дохійська декларація). Під час тлумачення та здійснення прав і зобов'язань згідно із цією Главою Сторони забезпечують відповідність Дохійській декларації.

2. Сторони сприяють впровадженню та дотримуються Рішення Генеральної ради СОТ від 30 серпня 2003 року до пункту 6 Дохійської декларації.

Стаття 220

Додатковий охоронний сертифікат

1. Сторони визнають, що продукція, призначена для захисту здоров'я та рослин, що охороняється патентами на їхній відповідній території, може підлягати адміністративній процедурі надання дозволу перед випуском на ринок. Вони визнають, що проміжок часу, який проходить від дати подання заявки на патент до одержання першого дозволу випускати продукт на їхній відповідний ринок у порядку, встановленому відповідним законодавством, може скоротити період ефективної охорони згідно з патентом.

2. Сторони повинні забезпечити додатковий період охорони лікарського засобу або продукту для захисту рослин, що охороняється патентом і який підлягав адміністративній процедурі надання дозволу, при цьому такий період дорівнює періоду, зазначеному у пункті 1, скороченому на п'ять років.

3. У випадку лікарських засобів, для яких були здійснені педіатричні дослідження, результати яких відображені в інформації стосовно продукту, Сторони надають додаткове шестимісячне продовження періоду захисту, що згаданий у пункті 2 цієї статті.

Стаття 221

Охорона винаходів у галузі біотехнологій

1. Сторони охороняють винаходи у галузі біотехнологій відповідно до норм національного патентного законодавства. У разі потреби, вони мають адаптувати своє патентне законодавство з урахуванням положень цієї Угоди. Ця стаття не завдає шкоди зобов'язанням, взятим Сторонами відповідно до міжнародних угод, зокрема Угоди ТРІПС та Конвенції про біологічне різноманіття 1992 року (далі - КБР).

2. Для цілей цього Підрозділу:

а) «біологічний матеріал» означає будь-який матеріал, що містить генетичну інформацію та може репродукуватися або бути репродукованим у біологічній системі;

б) «мікробіологічний процес» означає будь-який процес, у якому задіяний мікробіологічний матеріал або який здійснюється на основі мікробіологічного матеріалу.

3. Для цілей цієї Угоди винаходи, які є новими та які мають винахідницький рівень і підлягають промислового застосуванню, є патентоспроможними, навіть якщо вони стосуються продукту, що складається з біологічного матеріалу чи містить його, або процесу, шляхом якого біологічний матеріал виробляється, обробляється чи використовується.

Біологічний матеріал, ізольований від свого природного середовища чи вироблений шляхом технічного процесу, може бути предметом винаходу, навіть якщо він раніше зустрічався в природі.

Елемент, відокремлений від людського організму або будь-яким чином вироблений шляхом технічного процесу, що включає послідовність або часткову послідовність генів, може бути патентоспроможним винаходом, навіть якщо його структура ідентична з природним елементом. Промислове

застосування послідовності або часткової послідовності генів має бути викладено у заявці на патент.

4. Патентуванню не підлягають:

- a) сорти рослин та породи тварин;
- b) суттєво важливі для відтворення рослин і тварин біологічні процеси;
- c) організм людини на різних стадіях формування та розвитку і прості відкриття його елементів, зокрема послідовність або часткову послідовність генів.

Винаходи, які стосуються рослин і тварин є патентоспроможними, коли технічна можливість реалізації винаходу не обмежується конкретним сортом рослини або породою тварини. Підпункт (b) цього пункту не завдає шкоди патентоспроможності винаходів, що стосуються мікробіологічних або інших технічних процесів чи продуктів, одержаних за допомогою таких процесів.

5. Винаходи вважаються непатентоспроможними у випадках, коли їх комерційне використання суперечить *ordre public* (публічному порядку) або суспільній моралі; проте використання не вважається таким тільки через заборону відповідно до законів або інших актів. Зокрема, непатентоспроможними вважаються такі об'єкти:

- a) процеси клонування людей;
- b) процеси модифікування зародкової лінії генетичної ідентичності людей;
- c) застосування людських ембріонів у промислових або комерційних цілях;
- d) процеси модифікування генетичної ідентичності тварин, що, імовірно, спричинять їхнє страждання без будь-якої суттєвої медичної допомоги для людини чи тварини, а також тварини, одержані в результаті таких процесів.

6. Охорона, що надається патентом на біологічний матеріал, якому властиві особливі характеристики як результату винаходу, поширюється на будь-який біологічний матеріал, що походить від цього біологічного матеріалу шляхом культивування або розмноження в ідентичній або дивергуючій формі та має такі самі характеристики.

7. Охорона, що надається патентом на процес, який дає можливість виробляти біологічний матеріал, якому властиві особливі характеристики як результату винаходу, поширюється на біологічний матеріал, одержаний безпосередньо у результаті цього процесу, і на будь-який інший біологічний матеріал, що походить від цього безпосередньо отриманого біологічного матеріалу шляхом культивування або розмноження в ідентичній чи дивергуючій формі та має такі самі характеристики.

8. Охорона, що надається патентом на продукт, який містить генетичну інформацію або складається з неї, поширюється на весь матеріал, за винятком випадків, передбачених пунктом 4(c) цієї статті, частиною якого є продукт і у якому міститься генетична інформація, що виконує свою функцію.

9. Охорона, що згадується у пунктах 7 та 8 цієї статті, не поширюється на біологічний матеріал, отриманий з культивування або розмноження біологічного матеріалу, розміщеного на ринку на території Сторін власником патенту або за його згодою, де розмноження або культивування обов'язково є результатом застосування, для якого біологічний матеріал був реалізований на

ринку, за умови, що отриманий матеріал у подальшому не використовується для іншого культивування або розмноження.

10. У порядку часткового скасування пунктів 7 та 8 цієї статті продаж або інша форма комерціалізації рослинного культиваційного матеріалу фермеру власником патенту або за його згодою для сільськогосподарського використання означає дозвіл фермеру використовувати продукт його врожаю для культивування або розмноження ним у його власному господарстві. Поширення та умови цього часткового скасування узгоджуються з умовами, передбаченими в національних законах, постановах та практиках Сторін щодо прав на сорти рослин.

У порядку часткового скасування пунктів 7 та 8 цієї статті продаж або інша форма комерціалізації стада плідників або іншого тваринного репродуктивного матеріалу фермеру власником патенту або за його згодою означає дозвіл фермеру використовувати захищену домашню худобу для сільськогосподарських цілей. Це включає надання тварин або іншого тваринного репродуктивного матеріалу для цілей здійснення його сільськогосподарської діяльності, але не продаж у рамках або для цілей комерційної репродуктивної діяльності. Передбачені вище поширення та умови цього часткового скасування визначаються національними законами, постановами та практиками.

11. Сторони передбачають обов'язкове перехресне ліцензування у таких випадках:

а) якщо селекціонер не може одержати чи використовувати сорт рослини без порушення попереднього патенту, він може подати заяву про примусову ліцензію на невиключне використання винаходу, що охороняється патентом, оскільки ліцензія необхідна для використання сорту рослини, що підлягає охороні, за умови виплати відповідної суми роялті. Сторони передбачають, що в разі видачі такої ліцензії власник патенту матиме право на перехресну ліцензію на взаємовигідних умовах на використання сорту, що охороняється;

б) якщо власник патенту на винахід у галузі біотехнологій не може використовувати його без порушення попереднього права на сорт рослини, він може подати заяву про примусову ліцензію на невиключне використання сорту рослини, що охороняється цим правом, з виплатою відповідної суми роялті. Сторони передбачають, що в разі видачі такої ліцензії власник права на сорт рослини матиме право на перехресну ліцензію на взаємовигідних умовах на використання винаходу, що охороняється.

12. Особи, які подають заяву про видачу ліцензій, згаданих у пункті 11 цієї статті, повинні довести, що:

а) вони безрезультатно зверталися до власника патенту чи власника права на сорт рослини з метою одержання договірної ліцензії;

б) сорт рослини або винахід становлять суттєвий технічний прогрес, що може принести значну економічну вигоду, порівняно із заявленим у патенті винаходом або сортом рослини, що охороняється.

Стаття 222

Охорона даних, наданих з метою одержання дозволу на введення лікарського засобу на ринок

1. Сторони запроваджують комплексну систему, яка гарантуватиме конфіденційність, нерозголошення та незалежність даних, що надаються для цілей одержання дозволу на введення лікарського засобу на ринок.

2. Із цією метою, коли Сторона вимагає подання даних випробувань або досліджень щодо безпечності та ефективності лікарського засобу до надання дозволу на введення на ринок такого продукту, Сторона на період не менш ніж п'ять років з дати першого дозволу в цій Стороні не дозволятиме іншим заявникам виводити той самий чи подібний засіб на підставі дозволу на введення на ринок, наданого заявнику, що подав дані випробувань або досліджень, якщо тільки заявник, що надав дані випробувань або досліджень не дав свою згоду. Протягом цього періоду дані випробувань або досліджень, подані для першого дозволу, не використовуються в інтересах будь-якого наступного заявника з метою отримання дозволу на введення лікарського засобу на ринок, крім випадків, коли надано згоду першого заявника.

3. Україна зобов'язується привести своє законодавство стосовно захисту даних для лікарських засобів із законодавством ЄС в дату, яку визначить Комітет з питань торгівлі.

Стаття 223

Захист даних для продуктів захисту рослин

1. Сторони визначають вимоги щодо безпеки та ефективності перед наданням дозволу на введення на ринок продуктів захисту рослин.

2. Сторони визнають тимчасове право власника звіту про випробування або дослідження, який представлений вперше на розгляд для отримання дозволу на введення на ринок продукту захисту рослин. Протягом цього періоду звіт про випробування або дослідження не буде використовуватися в інтересах будь-якої іншої особи з метою отримання дозволу на введення на ринок продукту захисту рослин, за винятком надання згоди першого власника. Це право далі іменуватиметься «захист даних».

3. Сторони визначають вимоги, яким має відповідати звіт про випробування або дослідження.

4. Період захисту даних повинен бути щонайменше 10 років від дати першого дозволу у цій Стороні. Сторони можуть вирішити надавати продовження періоду захисту для продуктів захисту рослин з низьким рівнем ризику. У такому випадку період може бути продовжений до 13 років.

5. Сторони можуть вирішити, що такі періоди будуть продовжені для кожного продовження дозволу у випадках обмеженого застосування¹. У такому випадку загальний термін захисту даних у жодному разі не повинен перевищувати 13 років або для продуктів захисту рослин з низьким рівнем ризику - 15 років.

6. Звіт про випробування або дослідження також охороняється, якщо це було необхідним для оновлення або перегляду дозволу. У таких випадках період для охорони даних становить 30 місяців.

7. Правила для уникнення дублювання випробувань на хребетних тваринах будуть встановлені Сторонами. Будь-який заявник, який має намір здійснити випробування або дослідження, пов'язані з хребетними тваринами, повинен вжити необхідних заходів, щоб переконатися, що ці випробування або дослідження ще не були виконані або розпочаті.

8. Новий заявник та власник або власники відповідних дозволів докладають усіх зусиль для забезпечення надання звітів про випробування або дослідження, пов'язані з хребетними тваринами. Вартість надання звітів про випробування або дослідження визначається на справедливій, прозорій та недискримінаційній основі. Новий заявник зобов'язаний сплатити лише частку витрат на інформацію, яку він зобов'язаний надати на розгляд для виконання умов дозволу.

9. У тих випадках, коли новий заявник та власник або власники відповідних дозволів на продукти захисту рослин не можуть досягти згоди щодо надання звітів про випробування та дослідження, пов'язані з хребетними тваринами, новий заявник повинен поінформувати Сторону.

10. Нездатність досягти згоди не перешкоджає Стороні використовувати звіти про тести або дослідження, пов'язані з хребетними тваринами, для цілей заявки нового заявника.

11. Власник або власники відповідних дозволів вимагають від нового заявника справедливу частку понесених ним витрат. Сторона може направити заінтересовані сторони вирішувати це питання шляхом формального та обов'язкового арбітражу згідно з національним законодавством.

⁻¹ Обмежене застосування: застосування продукту захисту рослин у конкретній Стороні на рослинах або рослинних продуктах, які не є широко вирощуваними в цій конкретній Стороні або широко вирощуються для того, щоб відповідати винятковій необхідності захисту рослин.

Підрозділ 6

Топографії напівпровідникових продуктів

Стаття 224

Визначення

Для цілей цього Підрозділу:

а) «напівпровідниковий продукт» означає кінцеву або проміжну форму будь-якого продукту:

що складається з корпусу матеріалу, який містить прошарок напівпровідникового матеріалу; і має один або більше прошарків, що складаються з провідникового, ізоляційного або напівпровідникового матеріалу, з прошарками, розташованими відповідно до раніше визначеної тривимірної структури; і призначена для виконання електронної функції виключно або разом з іншими функціями;

б) «топографія» напівпровідникового продукту означає набір взаємопов'язаних зображень, які зафіксовано або закодовано;

які представляють тривимірну структуру з прошарків, з яких складається напівпровідниковий продукт; і в такому наборі кожне зображення має

структуру або частину структури з поверхнею напівпровідникового продукту на будь-якому етапі виробництва.

с) «комерційне використання» означає продаж, прокат, лізинг або будь-який інший спосіб комерційного розповсюдження чи пропонування для цих цілей. Проте для цілей статті 227 цієї Угоди «комерційне використання» не включає використання за умов конфіденційності в тому розумінні, що подальше розповсюдження не здійснюється третім особам.

Стаття 225

Вимоги до охорони

1. Сторони охороняють топографії напівпровідникових продуктів шляхом прийняття законодавчих норм, які надають виключні права відповідно до положень цієї статті.

2. Сторони передбачають охорону топографії напівпровідникових продуктів тією мірою, якою вона відповідає умовам, що вона є результатом власної інтелектуальної діяльності її творця і не є загальновідомою в напівпровідниковій промисловості. Якщо топографія напівпровідникового продукту складається з елементів, які є загальновідомими в напівпровідниковій промисловості, вона охороняється лише в тому обсязі, в якому комбінація таких елементів, взятих як ціле, відповідає згаданим вище умовам.

Стаття 226

Виключні права

1. Виключні права, що згадуються у статті 225(1) цієї Угоди, включають права дозволяти або забороняти будь-які з таких дій:

а) відтворення топографії настільки, наскільки вона охороняється згідно зі статтею 225(2) цієї Угоди;

б) комерційне використання чи імпорт із цією метою топографії або напівпровідникового продукту, виробленого шляхом використання топографії.

2. Виключні права, що згадуються у пункті 1(а) цієї статті, не застосовуються до відтворення для цілей аналізу, оцінювання або вивчення концепцій, процесів, систем чи прийомів, втілених у топографію, або самої топографії.

3. Виключні права, що згадуються у пункті 1 цієї статті, не поширюються на будь-яку таку дію стосовно топографії, яка відповідає вимогам статті 225(2) цієї Угоди і створена на основі аналізу і оцінки іншої топографії, здійсненої відповідно до пункту 2 цієї статті.

4. Виключні права дозволяти або забороняти дії, визначені у пункті 1 (б) цієї статті, не застосовуються до будь-якої такої дії, яка здійснюється після того, як топографія або напівпровідниковий продукт був законно випущений на ринок.

Стаття 227

Термін дії охорони

Виключні права тривають щонайменше 10 років від дати першого комерційного використання топографії будь-де у світі або, якщо реєстрація є умовою для виникнення чи безперервного застосування виключних прав, - 10 років з найбільш ранньої з таких дат:

- а) закінчення календарного року, в якому топографія була вперше використана на комерційній основі будь-де у світі;
- б) закінчення календарного року, в якому була подана належним чином оформлена заявка на реєстрацію.

Підрозділ 7
Інші положення
Стаття 228
Сорти рослин

Сторони співробітничать з метою сприяння і посилення охорони прав на сорти рослин відповідно до Міжнародної конвенції з охорони нових сортів рослин 1961 року, переглянутої в м. Женева 10 листопада 1972 року, 23 жовтня 1978 року та 19 березня 1991 року, зокрема необов'язкові винятки з прав селекціонерів, як це згадується у статті 15(2) зазначеної Конвенції.

Стаття 229

Генетичні ресурси, традиційні знання та фольклор

1. Відповідно до норм національного законодавства Сторони поважають, зберігають та підтримують знання, інновації та практичні надбання корінних та місцевих громад, які втілюють традиційні стилі життя, що відповідають збереженню та тривалому використанню біологічного різноманіття та сприяють їх широкому застосуванню із залученням та погодженням власників таких знань, інновацій і практик, та заохочують справедливий розподіл переваг, що виникають у результаті використання таких знань, інновацій та практик.

2. Сторони визнають важливість вжиття відповідних заходів з урахуванням національного законодавства для збереження традиційних знань та домовилися продовжувати роботу, спрямовану на розвиток міжнародно узгоджених *sui generis* моделей для юридичної охорони традиційних знань.

3. Сторони домовилися, що положення стосовно інтелектуальної власності цього Підрозділу і КБР мають впроваджуватися на основі взаємної підтримки.

4. Сторони домовилися регулярно обмінюватись думками та інформацією щодо відповідних багатосторонніх обговорень.

Частина 3

Захист прав інтелектуальної власності

Стаття 230

Загальні зобов'язання

1. Обидві Сторони підтверджують свої зобов'язання згідно з Угодою ТРІПС, зокрема її Частини III, та мають забезпечити подальші додаткові заходи, процедури та засоби захисту, необхідні для забезпечення дотримання охорони прав інтелектуальної власності¹. Ці заходи, процедури та засоби захисту мають бути добросовісними і справедливими та не повинні бути надмірно складними чи дорогими або спричиняти необґрунтовані строки чи невинуваті затримки.

2. Ці заходи та засоби захисту мають також бути ефективними, співрозмірними і стримуючими та мають застосовуватись таким чином, щоб уникнути створення перешкод законній торгівлі та забезпечити їх захист від зловживань.

⁻¹ Для цілей цієї Частини поняття «права інтелектуальної власності» має принаймні охоплювати такі права: авторське право; суміжні права; право sui generis виробника бази даних; права розробника топографії напівпровідникового продукту; права торговельних марок; патентні права, зокрема права, що випливають з додаткового охоронного сертифікату; географічні зазначення; права на корисну модель; права на сорти рослин; фірмові найменування, наскільки вони охороняються як ексклюзивні права у відповідному національному законодавстві.

Стаття 231

Уповноважені заявники

1. Сторони мають визнавати особами, уповноваженими здійснювати запит про застосування заходів, процедур та засобів захисту, згаданих в цій Частині та передбачених Частиною III Угоди ТРІПС:

а) власників прав інтелектуальної власності згідно з нормами застосовного законодавства;

б) усіх інших осіб, уповноважених на користування цими правами, зокрема ліцензіатів, настільки, наскільки це дозволено відповідно до норм застосовного законодавства;

в) професійні органи захисту, які відповідно до вимог права визнаються такими, що мають право представляти власників права інтелектуальної власності настільки, наскільки це дозволено та відповідає положенням застосовного законодавства.

2. Сторони можуть визнавати особами, уповноваженими здійснювати запит про застосування заходів, процедур та засобів захисту, згаданих у цій Частині та передбачених Частиною III Угоди ТРІПС, органи колективного управління правами інтелектуальної власності, які, як правило, визнаються такими, що мають право представляти власників права інтелектуальної власності настільки, наскільки це дозволено та відповідає нормам застосовного законодавства.

Підрозділ 1

Цивільні заходи, процедури та засоби захисту

Стаття 232

Презумпція авторства та права власності

Сторони визнають, що для цілей застосування заходів, процедур та засобів захисту, передбачених цією Угодою:

а) для автора літературного твору або твору мистецтва, в разі відсутності доказів протилежного, щоб вважатися таким і внаслідок цього бути вповноваженим на позов про порушення, має бути достатньою наявність звичайного зазначення його/її імені у творі;

б) положення згідно з підпунктом (а) цієї статті застосовується *mutatis mutandis* до власників суміжних прав стосовно їхніх об'єктів, що охороняються.

Стаття 233

Докази

1. Судові органи Сторін мають повноваження, якщо сторона надала обґрунтовані докази, достатні для підтримання своєї заяви, і має на

підтвердження своїх заяв детальні докази, які контролюються протилежною стороною, вимагати, щоб ці докази були представлені протилежною стороною з урахуванням умов, що забезпечують захист конфіденційної інформації.

2. За таких самих умов Сторони вживають таких заходів, які є необхідними у випадку порушення права інтелектуальної власності, вчиненого у комерційному масштабі, для надання можливості компетентним судовим органам вимагати, у разі потреби та на підставі поданої заяви, передачу банківських, фінансових та комерційних документів, що знаходяться у розпорядженні протилежної сторони з урахуванням умов, що забезпечують захист конфіденційної інформації.

Стаття 234

Заходи щодо збереження доказів

1. Сторони забезпечують, щоб навіть до початку процесу щодо обставин справи компетентні судові органи могли за заявою особи, яка надала обґрунтовані та доступні докази, достатні для підтримання її заяви про порушення права інтелектуальної власності або про намір його порушити, вимагати невідкладних та ефективних попередніх заходів, спрямованих на збереження відповідних доказів щодо заявленого правопорушення, з урахуванням умов, що забезпечують захист конфіденційної інформації. Такі заходи можуть включати детальний опис з наведенням або без наведення зразків чи фізичне вилучення товарів, що вважаються контрафактними та, в окремих випадках, матеріалів і засобів, використаних для його виробництва та/або розповсюдження разом з відповідною документацією. Такі заходи мають вживатися у разі потреби без заслуховування іншої сторони, зокрема у випадках, коли будь-яка затримка може спричинити невиправну шкоду правовласнику або коли існує очевидна загроза знищення доказів.

2. Сторони забезпечують, щоб заходи щодо збереження доказів скасовувалися або їхня дія припинялася в інший спосіб на вимогу відповідача без шкоди для компенсації збитків, що можуть бути заявлені, якщо заявник не порушує в обґрунтований строк справу щодо прийняття рішення по суті справи у компетентних судових органах.

Стаття 235

Право на інформацію

1. Сторони забезпечують, щоб у контексті процесів щодо порушення прав інтелектуальної власності та у відповідь на обґрунтований запит позивача компетентні судові органи могли вимагати, щоб інформація про походження та шляхи реалізації товарів або послуг, які порушують право інтелектуальної власності, була надана порушником та/або іншою особою:

- a) у якої було виявлено контрафактний товар у промислових масштабах;
- b) у якої було виявлено використання послуг, що становлять правопорушення, у промислових масштабах;
- c) у якої було виявлено надання у промислових масштабах послуг, використаних у діяльності, що становить правопорушення; або

d) яка була вказана особою, зазначеною у підпунктах (a), (b) або (c) цього пункту, як така, що задіяна у виробництві, виготовленні або розповсюдженні таких товарів чи наданні послуг.

2. Інформація, зазначена у пункті 1 цієї статті, повинна залежно від потреби містити:

a) імена та адреси виробників, виготовлювачів, розповсюджувачів, постачальників та інших попередніх власників товарів або послуг, а також планованих оптових та роздрібних продавців;

b) інформацію про кількість виробленої, виготовленої, доставленої, одержаної чи замовленої продукції, а також про ціну, встановлену на ці товари і послуги.

3. Пункти 1 і 2 цієї статті мають застосовуватися без шкоди для інших положень, які:

a) надають правовласнику право одержувати більш повну інформацію;

b) регулюють використання цивільних або кримінальних процедур стосовно інформації, переданої згідно із цією статтею;

c) регулюють відповідальність за зловживання правом на інформацію;

d) надають можливість відмовлятися від надання інформації, яка примусила б особу, зазначену у пункті 1 цієї статті, визнати свою особисту участь або участь близьких родичів у порушенні прав інтелектуальної власності; або

e) регулюють захист конфіденційності джерел інформації або обробки особистих даних.

Стаття 236

Попередні та попереджувальні заходи

1. Сторони гарантують, що судові органи можуть за заявою заявника видати попередню судову заборону, призначену для запобігання будь-якому можливому порушенню права інтелектуальної власності, або заборонити на попередній основі та за умови сплати штрафу, якщо це необхідно, якщо це передбачено національним законодавством, продовження порушення такого права чи зробити таке продовження порушення таким, що підпадає під гарантії, які забезпечують виплату компенсації правовласнику. Попередня судова заборона може бути також видана за тих самих умов стосовно посередника, чії послуги використовуються третьою особою з метою порушення права інтелектуальної власності.

2. Попередня судова заборона може також видаватись з метою арешту або вилучення товарів, які підозрюються у порушенні права інтелектуальної власності, щоб запобігти їх ввезенню або переміщенню торговельними каналами.

3. У випадку порушення, що вчиняється в комерційному масштабі, Сторони гарантують, що якщо заявник наводить обставини, які ймовірно становлять загрозу щодо відшкодування збитків, судові органи можуть винести ухвалу про запобіжний арешт рухомої і нерухомої власності ймовірного порушника, зокрема блокування його/її банківських рахунків та інших активів. Для цього компетентні органи можуть винести рішення про надання банківських,

фінансових або комерційних документів чи про належний доступ до відповідної інформації.

4. Сторони гарантують, що тимчасові заходи, зазначені в пунктах 1, 2 та 3 цієї статті, можуть у відповідних випадках здійснюватися без заслуховування відповідача, зокрема, якщо будь-яка затримка спричинятиме не виправну шкоду власнику прав. В такому випадку Сторони мають бути поінформовані про це без затримки щонайпізніше після виконання заходів. Перегляд, в тому числі право бути заслуханим, має відбуватися після подання заяви відповідачем з метою винесення рішення про те, чи будуть ці заходи змінені, анульовані або підтверджені, протягом обґрунтованого строку після сповіщення про заходи.

5. Сторони гарантують, що попередні заходи, зазначені в пунктах 1, 2 та 3 цієї статті, скасовуються або їхня дія припиняється в інший спосіб за заявою відповідача, якщо заявник в обґрунтований строк не порушує справу у компетентному судовому органі, результатом якої є рішення стосовно обставин справи.

6. Якщо попередні заходи скасовуються або вони припиняють дію внаслідок будь-якої дії чи помилки заявника чи якщо пізніше виявляється, що не було порушення або загрози порушення права інтелектуальної власності, судові органи мають повноваження вимагати від заявника за заявою відповідача надання відповідачу відповідної компенсації за будь-яку шкоду, завдану цими заходами.

Стаття 237

Виправні заходи

1. Сторони гарантують, що компетентні судові органи можуть вимагати за заявою заявника та без шкоди для відшкодування будь-яких збитків власнику права з причини порушення і без будь-якої компенсації відкриття з торговельних каналів, остаточне вилучення з торговельних каналів або знищення товарів, які, як виявилось, порушують право інтелектуальної власності. Якщо необхідно, компетентні судові органи можуть також вимагати знищення матеріалів і знарядь, які переважно використовуються для створення або виробництва таких товарів.

2. Судові органи вимагають, щоб ці заходи здійснювались за рахунок порушника, якщо не виникають певні причини, щоб не робити цього.

Стаття 238

Судові заборони

Сторони гарантують, що якщо виноситься судове рішення, яке виявляє порушення права інтелектуальної власності, судові органи можуть видати проти порушника судову заборону, спрямовану на заборону продовження порушення. Якщо це передбачено національним законодавством, невиконання судової заборони має підпадати, якщо це необхідно, під сплату регулярного штрафу з метою забезпечення виконання. Сторони також гарантують, що правовласники можуть подати заяву про судову заборону проти посередників, чії послуги використовуються третьою стороною з метою порушення права інтелектуальної власності.

Стаття 239

Альтернативні заходи

Сторони можуть передбачити, що у відповідних випадках і за заявою особи, яка підлягає застосуванню заходів, передбачених у статті 237 та/або статті 238 цієї Угоди, компетентні судові органи можуть винести ухвалу про сплату грошової компенсації потерпілій стороні замість застосування заходів, передбачених у статті 237 та/або статті 238 цієї Угоди, якщо ця особа діяла ненавмисно і без недбалості, якщо здійснення згаданих вище заходів завдало б йому неспівмірної шкоди і якщо грошова компенсація потерпілій стороні виявляється обґрунтовано задовільною.

Стаття 240

Збитки

1. Сторони гарантують, що коли судові органи встановлюють збитки:

а) вони беруть до уваги всі відповідні аспекти, зокрема негативні економічні наслідки, у тому числі втрачені прибутки, які понесла потерпіла сторона, будь-які недобросовісні доходи, одержані порушником і, у відповідних випадках, інші фактори, відмінні від економічних, зокрема моральна шкода, спричинена правовласнику порушником; або

б) як альтернативний варіант до підпункту (а) цього пункту, вони можуть у відповідних випадках встановити збитки як паушальну суму на базі таких елементів, як принаймні сума роялті або комісійні платежі, які були б сплачені, якби порушник звернувся із заявою про надання дозволу на використання оспорюваного права інтелектуальної власності.

2. Якщо порушник ненавмисно або не маючи обґрунтованих підстав знати це був залучений до протиправної діяльності, Сторони можуть встановити, що судові органи можуть виносити ухвалу на користь потерпілого про повернення доходів або відшкодування збитків, які можуть встановлюватись раніше.

Стаття 241

Судові витрати

Сторони гарантують, що обґрунтовано понесені та пропорційні судові витрати, а також інші витрати, понесені стороною, що виграла, як правило, мають покладатися на сторону, що програла, крім випадків, коли це суперечить принципу справедливості.

Стаття 242

Публікація судових рішень

Сторони гарантують, що у судових процесах щодо порушення прав інтелектуальної власності судові органи можуть вимагати за заявою заявника і за рахунок порушника вжиття відповідних заходів для поширення інформації стосовно рішення, зокрема візуальне представлення рішення та його публікацію повністю або частково. Сторони можуть передбачити інші додаткові інформаційні заходи, які відповідають конкретним обставинам, зокрема широке інформування.

Стаття 243

Адміністративні процедури

За умови, що рішення про будь-який цивільно-правовий захід судового захисту може бути винесене в результаті адміністративних процедур по суті справи, такі процедури мають відповідати принципам, еквівалентним за суттю тим, що викладені у відповідних положеннях цього Підрозділу.

Підрозділ 2

Відповідальність постачальників посередницьких послуг

Стаття 244

Використання послуг посередників

Обидві Сторони визнають, що послуги посередників можуть використовуватись третіми особами для протиправної діяльності. Щоб забезпечити вільний обіг інформаційних послуг і в той самий час захищати права інтелектуальної власності у цифровому середовищі, кожна Сторона забезпечує заходи, визначені цим Підрозділом, для постачальників посередницьких послуг. Цей Підрозділ застосовується лише до відповідальності, що може бути результатом правопорушень у сфері прав інтелектуальної власності, зокрема авторського права¹.

¹ Випадки звільнення від відповідальності, встановлені в цій статті, включають лише випадки, коли діяльність постачальників послуг інформаційного суспільства обмежена технічним процесом оператора та наданням доступу до комунікаційних мереж, через які доступна для третіх сторін інформація передається або тимчасово зберігається з єдиною метою - зробити передачу більш ефективною; ця діяльність має суто технічний, автоматичний та пасивний характер, що означає, що постачальник послуг інформаційного суспільства не має ні знань, ні контролю щодо інформації, яка передається або зберігається.

Стаття 245

Відповідальність постачальників посередницьких послуг: «Просто посередник»

1. Якщо надається послуга в інформаційному суспільстві, яка полягає в передачі через комунікаційну мережу інформації, наданої одержувачем послуги, або забезпеченні доступу до комунікаційної мережі, то Сторони гарантують, що постачальник послуг не несе відповідальності за інформацію, що передається, за умови, що постачальник:

- a) не ініціює передачу;
- b) не вибирає одержувача передачі; і
- c) не вибирає та не модифікує інформацію, що міститься в передачі.

2. Акти передачі або забезпечення доступу, що згадуються в пункті 1 цієї статті, включають автоматичне, проміжне і тимчасове зберігання інформації, що передається, оскільки це має місце з єдиною метою здійснення передачі через комунікаційну мережу, і за умови, що інформація не зберігається протягом будь-якого строку, довшого, ніж це обґрунтовано необхідно для такої передачі.

3. Ця стаття не впливає на можливість для судового або адміністративного органу відповідно до правових систем Сторін вимагати від постачальника послуг припинити або попередити порушення.

Стаття 246

Відповідальність постачальників посередницьких послуг: «Кешування»

1. Якщо надається послуга в інформаційному суспільстві, яка полягає в передачі через комунікаційну мережу інформації, наданої одержувачем послуги, Сторони гарантують, що постачальник послуг не несе відповідальності за автоматичне, проміжне і тимчасове зберігання тієї інформації, яке здійснюється з єдиною метою - зробити більш ефективною наступну передачу інформації іншим одержувачам послуги на їхню вимогу, за умови, що:

- a) постачальник не модифікує інформацію;
- b) постачальник виконує умови доступу до інформації;
- c) постачальник виконує правила, що стосуються оновлення інформації, які визначені у спосіб, який широко визнаний і використовується в промисловості;
- d) постачальник не перешкоджає законному використанню технологій, які широко визнаються і використовуються в промисловості, щоб одержати дані стосовно використання інформації; і
- e) постачальник діє оперативно, щоб зняти або зробити неможливим доступ до інформації, яку він зберігав, після того, як йому фактично стає відомо, що інформація в первинному джерелі передачі видалена з мережі або що доступ до неї став неможливим чи судовий або адміністративний орган видав розпорядження про таке видалення або обмеження.

2. Ця стаття не впливає на можливість для судового або адміністративного органу відповідно до правових систем Сторін вимагати від постачальника послуг припинити або попередити порушення.

Стаття 247

Відповідальність постачальників посередницьких послуг: «Хостинг»

1. Якщо надається послуга в інформаційному суспільстві, яка полягає у зберіганні інформації, яка надається одержувачем послуги, то Сторони гарантують, що постачальник послуги не несе відповідальності за інформацію, яка зберігається на вимогу одержувача послуги, за умови, що:

- a) постачальнику фактично невідомо про незаконну діяльність або інформацію, а щодо позову про відшкодування збитків йому невідомо про факти або обставини, з яких впливає незаконна діяльність або інформація; або
- b) постачальник після одержання таких відомостей діє оперативно, щоб зняти або зробити неможливим доступ до інформації.

2. Пункт 1 цієї статті не застосовується, коли одержувач послуги діє за розпорядженням або під контролем постачальника.

3. Ця стаття не впливає на можливість для судового або адміністративного органу відповідно до правових систем Сторін вимагати від постачальника послуг припинити або попередити порушення, а також не впливає на можливість запровадження Сторонами процедури контролю за зняттям або блокуванням доступу до інформації.

Стаття 248

Відсутність загального зобов'язання здійснювати моніторинг

1. Сторони не покладають на постачальників ні загального зобов'язання при наданні послуг, на які поширюються статті 245, 246 і 247 цієї Угоди, здійснювати моніторинг інформації, яку вони передають або зберігають, ні загального зобов'язання активно шукати факти або обставини, які вказують на незаконну діяльність.

2. Сторони можуть запровадити зобов'язання для постачальників послуг інформаційного суспільства інформувати компетентні державні органи про можливу незаконну діяльність, що здійснюється, або інформацію, що надається одержувачами їхніх послуг, чи зобов'язання повідомляти компетентним органам, на їхню вимогу, інформацію, яка дає можливість ідентифікувати одержувачів їхніх послуг, з якими в них укладені угоди про зберігання інформації.

Стаття 249

Перехідний період

Україна забезпечує повну імплементацію зобов'язань цього Підрозділу протягом 18 місяців з дати набрання чинності цією Угодою.

Підрозділ 3

Інші положення

Стаття 250

Заходи на кордоні

1. Для цілей цього положення термін «товари, які порушують право інтелектуальної власності» означає:

а) «контрафактні товари», а саме:

i) товари, зокрема упаковку, що містить без дозволу торговельну марку, ідентичну торговельній марці, зареєстрованій належним чином стосовно такої самої групи товарів, які за суттєвими ознаками не можуть бути відрізані від товарів із зазначеною торговельною маркою, та таким чином порушують права власника торговельної марки;

ii) будь-який символ торговельної марки (логотип, маркування, наклейка, брошура, інструкція з користування або гарантійний документ), навіть при окремому представленні, за таких самих умов, як і товари, зазначені в підпункті (i);

iii) пакувальні матеріали, що містять торговельні марки контрафактних товарів, представлені окремо, за таких самих умов, як і товари, зазначені в підпункті (i);

б) «піратські товари», а саме товари, які є копіями або містять копії, вироблені без згоди власника або особи, належним чином уповноваженої представляти власника в країні виробництва в питаннях авторського права та суміжних прав або права на промисловий зразок, незалежно від того, чи зареєстровані вони в національному законодавстві, чи ні;

с) товари, які згідно із законодавством Сторони, в якій подано заяву про вжиття заходів митними органами, порушують:

i) патент;

- ii) додатковий охоронний сертифікат;
- iii) право на сорт рослини;
- iv) промисловий зразок;
- v) географічне зазначення

2. Сторони, якщо інше не передбачено в цьому Підрозділі, ухвалюють процедури¹, які надають можливість власнику права, який має вагомі підстави підозрювати про можливість порушення права інтелектуальної власності під час імпорту, експорту, реекспорту, ввезення або вивезення з митної території, розміщення згідно з тимчасовою процедурою, розміщення у вільній зоні або на вільному складі, надіслати письмову заяву до адміністративних або судових компетентних органів для тимчасового затримання митними органами митного оформлення для вільного використання або арешту таких товарів.

3. Сторони гарантують, що коли митні органи в ході своїх дій і до подання власником права заяви отримують вагомі підстави вважати, що товари порушують право інтелектуальної власності, вони можуть затримати митне оформлення або заарештувати товар з метою надання власнику права можливості подання заяви про вжиття заходів митними органами згідно з вищенаведеним пунктом.

4. Всі права або обов'язки, встановлені в Розділі 4 Частини III Угоди ТРІПС стосовно імпортерів, також поширюються на експортерів або власників товарів.

5. Сторони співробітничать з метою надання технічної допомоги та інституційної розбудови для впровадження цієї статті.

6. Україна повністю впроваджує зобов'язання за цією статтею протягом трьох років з дати набрання чинності цією Угодою.

¹ Передбачається, що не повинно бути зобов'язань застосовувати такі процедури для імпорту товарів на ринок іншої країни правовласником або за згодою правовласника.

Стаття 251

Правила поведінки та судове співробітництво

Сторони підтримують:

- a) розробку торговельними або професійними об'єднаннями або організаціями правил поведінки, спрямованих на сприяння захисту прав інтелектуальної власності;
- b) передачу компетентним органам Сторін проектів правил поведінки і будь-яких висновків щодо застосування цих правил поведінки.

Стаття 252

Співробітництво

1. Сторони домовилися співробітничати з метою забезпечення виконання обов'язків та зобов'язань, взятих згідно із цією Главою.

2. Відповідно до положень Розділу V («Економічне і галузеве співробітництво») та відповідно до положень Розділу VI («Фінансове співробітництво та положення щодо боротьби із шахрайством») цієї Угоди,

сфери співробітництва включають такі види діяльності, але не обмежуються ними:

a) обмін інформацією стосовно правової бази з питань прав інтелектуальної власності та відповідних правил щодо охорони та захисту; обмін досвідом між Україною та Стороною ЄС стосовно розвитку законодавства;

b) обмін досвідом між Україною та Стороною ЄС стосовно захисту прав інтелектуальної власності;

c) обмін досвідом між Україною та Стороною ЄС стосовно правозастосування на центральному та субцентральному рівні митною службою, міліцією, адміністративними та судовими органами; координація дій з метою запобігання експорту контрафактних товарів, в тому числі з іншими країнами;

d) розвиток потенціалу; обмін та підготовка персоналу;

e) пропагування та розповсюдження інформації стосовно прав інтелектуальної власності, *inter alia* серед ділових кіл та в громадянському суспільстві; широка поінформованість споживачів і власників прав;

f) посилення співробітництва на інституційному рівні, наприклад між відомствами з інтелектуальної власності;

g) активне сприяння поінформованості та освіченості широкої громадськості щодо напрямів реалізації прав інтелектуальної власності: формулювання ефективних стратегій для визначення ключових аудиторій і створення комунікаційних програм з метою посилення поінформованості споживачів та засобів масової інформації щодо наслідків порушень інтелектуальної власності, зокрема ризик для здоров'я і безпеки та зв'язок з організованою злочинністю.

3. Без шкоди для пунктів 1 і 2 цієї статті і як доповнення до них Сторони домовилися підтримувати ефективний діалог з питань інтелектуальної власності («ІВ Діалог»), підпорядкований Комітету з питань торгівлі, з метою розгляду питань, що стосуються охорони і захисту прав інтелектуальної власності, передбачених цією Главою, а також будь-якого іншого відповідного питання.

Глава 10

Конкуренція

Частина 1

Антиконкурентні дії та злиття

Стаття 253

Визначення

Для цілей цієї Частини:

1. «відомство з питань конкуренції» означає:

- a) для України - Антимонопольний комітет України; та
- b) для Сторони ЄС - Європейська Комісія.

2. «Законодавство про конкуренцію» означає:

a) для Сторони ЄС - статті 101, 102 та 106 Договору про функціонування Європейського Союзу, Регламент Ради (ЄС) № 139/2004 від 20 січня 2004 року про контроль над концентрацією суб'єктів господарювання (Регламент ЄС про

злиття) та акти щодо їх імплементації і такі, що вносять до них зміни і доповнення;

б) для України - Закон України № 2210-III від 11 січня 2001 року (зі змінами та доповненнями) та акти щодо його імплементації і такі, що вносять до них зміни і доповнення. У разі виникнення розбіжностей між положеннями Закону № 2210-III та іншими суттєвими положеннями про конкуренцію Україна гарантує, що положення Закону мають переважну силу в межах цих розбіжностей; а також

с) будь-які зміни, які можуть бути внесені до вищезазначених актів після набрання чинності цією Угодою.

3. Терміни, що використовуються у цій Частини, роз'яснюються далі у Додатку XXIII.

Стаття 254

Принципи

Сторони визнають важливість вільної та неспотвореної конкуренції у торговельних відносинах. Сторони визнають, що антиконкурентні господарські дії та операції потенційно можуть спотворити належне функціонування ринків та загалом зменшити позитивні наслідки лібералізації торгівлі. Тому вони домовилися, що зазначені нижче практики та операції, як визначено їхнім відповідним законодавством про конкуренцію, є несумісними із цією Угодою у тій мірі, у якій вони можуть вплинути на торгівлю між Сторонами:

а) угоди, узгоджені дії суб'єктів господарювання та рішення об'єднань суб'єктів господарювання, метою або наслідками яких є перешкоджання, обмеження, спотворення чи суттєве послаблення конкуренції на території будь-якої зі Сторін;

б) зловживання одним або декількома суб'єктами господарювання домінуючим становищем на території будь-якої зі Сторін; або

с) концентрація суб'єктів господарювання, що має наслідком монополізацію чи значне обмеження конкуренції на ринку на території будь-якої зі Сторін.

Стаття 255

Імплементація

1. Україна та Сторона ЄС забезпечують застосування законодавства про конкуренцію, яке ефективно протидіє діям та операціям, зазначеним у статті 254(a) (b) та (c).

2. Сторони забезпечують функціонування органів, уповноважених та належним чином обладнаних для забезпечення ефективного застосування законодавства про конкуренцію, визначеного в пункті 1 цієї статті.

3. Сторони визнають важливість застосування свого відповідного законодавства про конкуренцію у прозорий, своєчасний та недискримінаційний спосіб, поважаючи принципи процесуальної справедливості та права на захист. Кожна Сторона, зокрема, має забезпечити, щоб:

а) перед накладенням відомством з питань конкуренції однієї зі Сторін санкцій чи зобов'язань на будь-яку фізичну чи юридичну особу за порушення законодавства про конкуренцію, воно надає право цій особі бути заслуханою та

представити докази протягом обґрунтованого строку, визначеного відповідним законодавством Сторін про конкуренцію, після повідомлення відповідній фізичній або юридичній особі про попередні висновки щодо існування порушення; та

б) суд або інша незалежна судова установа, визначена законодавством цієї Сторони, встановлює або, на вимогу особи, переглядає будь-які такі санкції чи зобов'язання.

4. На вимогу Сторони, кожна зі Сторін надає іншій Стороні відкриту інформацію щодо діяльності стосовно застосування свого законодавства про конкуренцію та законодавства, яке стосується зобов'язань, що охоплюються цією Частиною.

5. Відомство з питань конкуренції затвердить та опублікує документ, в якому роз'яснюються принципи визначення будь-яких штрафних санкцій, що накладаються за порушення законодавства про конкуренцію.

6. Відомство з питань конкуренції затвердить та опублікує документ, в якому роз'яснюються принципи, які застосовуються під час оцінки горизонтального злиття.

Стаття 256

Наближення законодавства та практика застосування

Україна наближує своє законодавство про конкуренцію та практику застосування до *acquis* ЄС так, як це визначено нижче:

1. Регламент Ради (ЄС) № 1/2003 від 16 грудня 2002 року про імплементацію правил конкуренції, викладених у статтях 81 та 82 Договору.

Термін:

Стаття 30 Регламенту має бути імплементована протягом трьох років після набрання чинності цією Угодою.

2. Регламент Ради (ЄС) №139/2004 від 20 січня 2004 року про контроль за концентрацією між підприємствами (Регламент ЄС про злиття).

Термін:

Статті 1 та 5 (1) - (2) Регламенту мають бути імплементовані протягом трьох років після набрання чинності цією Угодою;

Стаття 20 має бути імплементована протягом трьох років після набрання чинності цією Угодою.

3. Регламент Комісії (ЄС) №330/2010 від 20 квітня 2010 року про застосування статті 101(3) Договору про функціонування Європейського Союзу до категорій вертикальних угод та узгоджених дій.

Термін:

Статті 1, 2, 3, 4, 6, 7 та 8 Регламенту мають бути імплементовані протягом трьох років після набрання чинності цією Угодою.

4. Регламент Комісії (ЄС) №772/2004 від 27 квітня 2004 року про застосування статті 81 (3) Договору до категорій угод з передачі технології.

Термін:

Статті 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 та 8 Регламенту мають бути імплементовані протягом трьох років після набрання чинності цією Угодою.

Стаття 257

Державні підприємства та підприємства, яким надані спеціальні або виключні права

1. Щодо державних підприємств та підприємств, яким надані спеціальні або виключні права:

а) жодна Сторона не запроваджує та не зберігає чинність будь-якого заходу, що суперечить принципам, які містяться у статтях 254 та 258(1) цієї Угоди; та

б) Сторони забезпечують застосування до таких підприємств законодавства про конкуренцію, зазначене у статті 253(2) цієї Угоди

до тієї міри, в якій застосування вищезазначеного законодавства про конкуренцію та принципів не перешкоджає здійсненню, відповідно до закону чи фактично, конкретних завдань, які покладено на відповідні підприємства.

2. Ніщо у попередньому пункті не повинно тлумачитися як перешкодження будь-якій Стороні у створенні чи утриманні державних підприємств, надання підприємствам спеціальних або виключних прав чи збереження таких прав.

Стаття 258

Державні монополії

1. Кожна Сторона коригує умови діяльності державних монополій комерційного характеру протягом п'яти років з дати набрання чинності цією Угодою таким чином, щоб забезпечити відсутність дискримінаційних підходів щодо умов, відповідно до яких товари закупаються та продаються, для фізичних та юридичних осіб Сторін.

2. Ніщо у цій статті не завдає шкоди правам та зобов'язанням Сторін згідно з Главою 8 («Державні закупівлі») Розділу IV цієї Угоди.

3. Ніщо у пункті 1 не повинно тлумачитися як перешкодження будь-якій Стороні у створенні чи утриманні державних монополій.

Стаття 259

Обмін інформацією та співробітництво у сфері правозастосування

1. Сторони визнають важливість співробітництва та координації між їхніми відповідними відомствами з питань конкуренції з метою подальшого підвищення ефективності застосування законодавства про конкуренцію та виконання завдань цієї Угоди шляхом сприяння розвитку конкуренції та припинення антиконкурентної поведінки або антиконкурентних угод.

2. Із цією метою відомство з питань конкуренції будь-якої зі Сторін може інформувати відомство з питань конкуренції іншої Сторони про своє бажання співробітничати з питань правозастосовчої діяльності. Таке співробітництво не перешкоджає Сторонам приймати самостійні рішення.

3. З метою сприяння ефективного застосуванню свого законодавства про конкуренцію відомства Сторін з питань конкуренції можуть обмінюватися інформацією, в тому числі щодо законодавства та правозастосовчої діяльності, з урахуванням обмежень, передбачених їхнім відповідним законодавством, та беручи до уваги їхні суттєві інтереси.

Стаття 260

Консультації

1. Кожна Сторона, на вимогу іншої Сторони, розпочинає консультації щодо питань, порушених іншою Стороною, для сприяння взаєморозумінню або вирішенню окремих питань, які виникають в рамках цієї Частини. Запитуюча Сторона визначає, яким чином це питання впливає на торгівлю між Сторонами.

2. Сторони оперативно обговорюють, на вимогу однієї зі Сторін, будь-яке питання, яке виникає в результаті тлумачення чи застосування цієї Частини.

3. З метою сприяння обговоренню питання, яке є предметом консультацій, кожна Сторона докладає зусиль для представлення відповідної неконфіденційної інформації іншій Стороні з урахуванням обмежень, передбачених їхнім відповідним законодавством, та беручи до уваги їхні суттєві інтереси.

Стаття 261

Жодна зі Сторін не може вдаватися до вирішення спорів відповідно до Глави 14 («Вирішення спорів») Розділу IV цієї Угоди стосовно будь-якого питання, яке виникає в рамках цієї Частини, за винятком статті 256 цієї Угоди.

Частина 2

Державна допомога

Стаття 262

Загальні принципи

1. Будь-яка допомога, надана Україною або країнами-членами Європейського Союзу з використанням державних ресурсів, що спотворює або загрожує спотворити конкуренцію шляхом надання переваг окремим підприємствам або виробництву окремих товарів, є несумісною з належним функціонуванням цієї Угоди в тій мірі, в якій вона може впливати на торгівлю між Сторонами.

2. Проте вважатиметься сумісним з належним функціонуванням Угоди таке:

а) допомога соціального характеру, що надається індивідуальним споживачам, за умови, що така допомога надається без дискримінації, пов'язаної з походженням відповідних товарів;

б) допомога на відшкодування збитків, спричинених природними катастрофами або надзвичайними ситуаціями.

3. Крім того, може вважатися сумісним з належним виконанням цієї Угоди таке:

а) допомога для сприяння економічному розвитку регіонів з надзвичайно низьким рівнем життя або із суттєвим рівнем безробіття;

б) допомога для сприяння виконанню важливого проекту задля спільного європейського інтересу¹ або для виправлення значних порушень нормальної роботи в економіці України чи однієї з держав-членів Європейського Союзу;

с) допомога для сприяння розвитку певної економічної діяльності або певних економічних сфер, якщо така допомога не має несприятливого впливу на умови торгівлі всупереч інтересам Сторін;

д) допомога для підтримки культури та збереження культурної спадщини, якщо така допомога не має несприятливого впливу на умови торгівлі всупереч інтересам Сторін.

е) допомога для досягнення цілей, дозволених відповідно до правил ЄС щодо горизонтальних блоків виключень та правил щодо горизонтальної і галузевої державної допомоги, яка надається відповідно до викладених у них умов;

ф) допомога для інвестицій з метою забезпечення відповідності обов'язковим стандартам, визначеним директивами ЄС, зазначеними у Додатку ХХХ до Глави 6 («Навколишнє середовище») Розділу V цієї Угоди, протягом зазначеного в ньому періоду імплементації, зокрема адаптації підприємств та обладнання до нових вимог, може бути дозволена в обсязі до 40% прийнятих витрат.

4. Підприємства, уповноважені надавати послуги, що мають загальний економічний інтерес, або такі, які мають характер прибуткової монополії, підпорядковуються правилам, що містяться в цій частині в тій мірі, в якій застосування цих правил юридично або фактично не перешкоджає виконанню окремих завдань, визначених для них. Розвиток торгівлі не має зазнавати впливу настільки, наскільки це суперечитиме інтересам Сторін.

Терміни, що використовуються у цій частині, роз'яснюються далі у Додатку ХХІІІ.

¹ Для цілей цього положення «спільний європейський інтерес» включає спільний інтерес Сторін.

Стаття 263 **Прозорість**

1. Кожна Сторона забезпечує прозорість у сфері державної допомоги. Для цього кожна Сторона щорічно надсилає іншій Стороні повідомлення про загальний обсяг, види та галузевий розподіл державної допомоги, яка може вплинути на торгівлю між Сторонами. Відповідні повідомлення повинні містити інформацію стосовно цілей, форми, обсягу та бюджету, відомства, що надає допомогу та, коли це можливо, одержувача допомоги. Для цілей цієї статті будь-яке надання допомоги в розмірі меншому, ніж 200 000 євро для одного підприємства протягом трирічного періоду, не потребує повідомлення. Таке повідомлення вважається надісланим, якщо воно надіслане іншій Стороні або якщо відповідна інформація розміщується в мережі Інтернет на веб-сайті з вільним доступом до 31 грудня наступного календарного року.

2. На запит однієї зі Сторін інша Сторона повинна надати додаткову інформацію стосовно будь-якої схеми державної допомоги та окремих індивідуальних випадків надання державної допомоги, що впливають на торгівлю між Сторонами. Сторони обмінюються цією інформацією з урахуванням обмежень, що накладаються вимогами до професійної та комерційної таємниці.

3. Сторони мають забезпечити, щоб фінансові відносини між органами державної влади та державними підприємствами були прозорими, таким чином, щоб чітко відстежувалось таке:

а) державні кошти виділені органами державної влади прямо або опосередковано (наприклад, через посередництво державних підприємств чи фінансових закладів) відповідним державним підприємствам;

б) цілі використання, для яких ці кошти фактично виділені.

4. Крім того, Сторони мають забезпечити, щоб фінансова та організаційна структура будь-якого підприємства, яке користується спеціальним чи виключним правом, наданим Україною або державою-членом Європейського Союзу, або є вповноваженим на надання послуг, що мають загальний економічний інтерес, і яке отримує компенсацію за надання публічних послуг в будь-якій формі щодо такої послуги, була коректно відображена в окремих бухгалтерських рахунках, таким чином, щоб чітко відстежувалось таке:

а) витрати та доходи, пов'язані з усіма товарами або послугами, щодо яких підприємству надано спеціальне або виключне право, або усіма послугами, які мають загальний економічний інтерес та які підприємство вповноважене надавати, і, з іншого боку, витрати та доходи, пов'язані з кожним іншим окремим товаром або послугою, щодо яких підприємство здійснює діяльність;

б) повна інформація щодо методів, відповідно до яких витрати та доходи призначаються або розподіляються за різними видами діяльності. Ці методи мають базуватися на принципах бухгалтерського обліку - обумовленості, об'єктивності, прозорості та послідовності відповідно до міжнародно визнаних методологій бухгалтерського обліку, зокрема калькуляції витрат за видом діяльності, та мають базуватися на даних аудиту.

5. Кожна Сторона забезпечить застосування положень цієї статті протягом п'яти років з дати набрання чинності цією Угодою.

Стаття 264

Тлумачення

Сторони домовились, що вони застосовуватимуть статті 262, 263(3) або 263(4) цієї Угоди з використанням як джерела тлумачення критеріїв, що впливають із застосування статей 106, 107 та 93 Договору про функціонування Європейського Союзу, зокрема відповідну судову практику Суду Європейського Союзу, а також відповідне вторинне законодавство, рамкові положення, керівні принципи та інші чинні адміністративні акти Союзу.

Стаття 265

Відносини із СОТ

Ці положення не обмежують права Сторін застосовувати засоби захисту торгівлі або інші відповідні заходи, спрямовані проти субсидії, або вдаватися до вирішення спорів згідно з відповідними положеннями СОТ.

Стаття 266

Сфера застосування

Положення цієї Частини мають застосовуватися до товарів і тих послуг, які зазначені у Додатку XVI до Глави 6 («Заснування, послуги та електронна торгівля») Розділу IV цієї Угоди, відповідно до взаємопогодженого рішення щодо доступу до ринку, за винятком товарів, які підпадають під дію Додатка 1 до Угоди СОТ про сільське господарство та інших субсидій, які підпадають під дію Угоди про сільське господарство.

Стаття 267

Національна система контролю державної допомоги

Для виконання зобов'язань, зазначених у статтях 262-266 цієї Угоди:

1. Україна протягом трьох років з дати набрання чинності цією Угодою має, зокрема, прийняти національне законодавство про державну допомогу та створити незалежний у своїй діяльності орган, який матиме повноваження, необхідні для застосування у повному обсязі статті 262 цієї Угоди. Цей орган, *inter alia*, матиме повноваження дозволяти схеми державної допомоги та індивідуальні випадки надання допомоги відповідно до критеріїв, визначених у статтях 262 та 264 цієї Угоди, а також вимагати повернення державної допомоги, яка була надана незаконно. Будь-яка нова допомога, яка надається в Україні, має відповідати положенням статей 262 та 264 цієї Угоди протягом одного року з дати створення такого органу.

2. Україна протягом п'яти років з дати набрання чинності цією Угодою має створити повний реєстр схем державної допомоги, яка надавалася до створення органу, визначеного у пункті 1, та має привести ці схеми допомоги у відповідність до критеріїв, визначених у статтях 262 та 264 цієї Угоди, протягом строку не більше, ніж сім років з дати набрання чинності цією Угодою.

3. а) Для цілей застосування положень статті 262 цієї Угоди Сторони визнають, що протягом перших п'яти років після набрання чинності цією Угодою будь-яка державна допомога, надана Україною, буде оцінюватись з урахуванням того, що Україна має розглядатися як територія, ідентична до тих територій Європейського Союзу, які описані у статті 107(3)(а) Договору про функціонування Європейського Союзу.

б) Протягом чотирьох років з дати набрання чинності цією Угодою Україна має надати Європейській Комісії показники валового внутрішнього продукту на душу населення, гармонізовані до рівня NUTS II. Орган, визначений у пункті 1 цієї статті, та Європейська Комісія мають спільно оцінити відповідність регіонів України, а також відповідну максимальну інтенсивність допомоги для того, щоб скласти регіональну карту згідно з відповідними керівними принципами ЄС.

Глава 11

Питання, пов'язані з торгівлею енергоносіями

Стаття 268

Визначення

Для цілей цієї Глави та без шкоди для положень, викладених у Главі 5 («Митні питання та сприяння торгівлі») Розділу IV цієї Угоди:

1) «енергетичні товари» означає природний газ (код ГС: 2711), електроенергію (код ГС: 2716) та сиру нафту (код ГС: 2709);

2) «стаціонарна інфраструктура» означає будь-які трансмісійні та розподільчі мережі, устаткування та сховища для скрапленого газу, як визначено у Директиві 2003/54/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 26 червня 2003 року про загальні правила для внутрішнього ринку електроенергії (далі - Директива 2003/54/ЄС) та Директиві 2003/55/ЄС Європейського

Парламенту та Ради від 26 червня 2003 року щодо загальних правил для внутрішнього ринку природного газу (далі - Директива 2003/55/ЄС);

3) «транзит» означає транзит, як це описано у Главі 5 («Митні питання та сприяння торгівлі») Розділу IV цієї Угоди, енергетичних товарів через стаціонарну інфраструктуру або нафтопровід;

4) «транспортування» означає передачу і розподіл, як це визначено у Директиві 2003/54/ЄС та Директиві 2003/55/ЄС, та перевезення або транспортування нафти через трубопроводи;

5) «несанкціонований відбір» означає будь-яку діяльність, що включає незаконний відбір енергетичних товарів зі стаціонарної інфраструктури.

Стаття 269

Ціни, що регулюються на внутрішньому ринку

1. Ціни на постачання газу та електроенергії для промислових споживачів визначаються виключно попитом та постачанням.

2. Шляхом часткового скасування пункту 1 цієї статті Сторони можуть встановити в загальних економічних інтересах¹ зобов'язання стосовно ціни на постачання газу і електроенергії (далі - регульована ціна).

3. Сторони гарантують, що таке зобов'язання буде чітко визначеним, прозорим, пропорційним, недискримінаційним, таким, що піддається перевірці, та з обмеженим строком дії. При застосуванні цього зобов'язання Сторони також гарантують рівний доступ для споживачів щодо інших зобов'язань.

4. Якщо ціна, за якою продаються газ та електроенергія на внутрішньому ринку, регулюється, то Сторона забезпечує, щоб методологія, яка визначає розрахунок регульованої ціни, була опублікована до набрання чинності регульованою ціною.

¹ Загальний економічний інтерес розуміється в такому самому сенсі, як і в статті 106 Договору про функціонування Європейського Союзу і, зокрема, як це передбачено в прецедентному праві Сторони ЄС.

Стаття 270

Заборона подвійного ціноутворення

1. Без шкоди для можливості встановлення внутрішньорегульованих цін згідно з пунктами 2 і 3 статті 269 цієї Угоди жодна зі Сторін та регуляторний орган не повинні здійснювати або підтримувати заходи, в результаті яких підвищується ціна на експорт енергетичних товарів для іншої Сторони в порівнянні із ціною на такі товари, призначені для внутрішнього споживання.

2. Сторона, що експортує, на запит іншої Сторони надає підтвердження, що різні ціни на однакові енергетичні товари, які продаються на внутрішньому ринку і експортуються, не є результатом заборонених заходів відповідно до пункту 1 цієї статті.

Стаття 271

Митні збори та кількісні обмеження

1. Митні збори й кількісні обмеження на імпорт і експорт енергетичних товарів та всі заходи еквівалентної дії мають бути заборонені між Сторонами. Ця заборона поширюється також на митні збори фіскального характеру.

2. Пункт 1 не перешкоджає кількісним обмеженням або заходам еквівалентної дії, що відповідають державній політиці або громадській безпеці; мають на меті захист життя та здоров'я людини, тварини або рослини чи захист промислової і комерційної власності. Однак такі обмеження або заходи не мають стати засобом навмисної дискримінації чи прихованого обмеження торгівлі між Сторонами.

Стаття 272

Транзит

Сторони вживають заходів, необхідних для спрощення транзиту відповідно до принципу свободи транзиту та відповідно до Статті V(2), V(4) і V(5) ГАТТ 1994 та статті 7(1) і 7(3) Договору до Енергетичної Хартії 1994 року, які включено до цієї Угоди та які складають її невід'ємну частину.

Стаття 273

Транспортування

Стосовно транспортування електроенергії та газу, зокрема доступу третьої сторони до стаціонарної інфраструктури, Сторони мають адаптувати своє законодавство, як зазначено в Додатку XXVII до цієї Угоди та Договору про заснування Енергетичного Співтовариства 2005 року з метою гарантування, що тарифи, опубліковані до набрання ними чинності, процедура розподілу пропускної спроможності та всі інші умови є об'єктивними, обґрунтованими і прозорими та не дискримінують за походженням, власністю або призначенням електроенергії або газу.

Стаття 274

Співробітництво у сфері використання інфраструктури

Сторони мають докладати зусиль для сприяння використанню інфраструктури передачі та збереження газу та, у разі необхідності, проводити консультації одна з одною або координувати свої дії стосовно розвитку інфраструктури. Сторони мають співробітничати у питаннях, що стосуються торгівлі природним газом, сталого розвитку та безпеки постачання.

З метою подальшої інтеграції ринків енергетичних товарів кожна Сторона повинна враховувати енергетичні мережі та можливості іншої Сторони під час розробки програмних документів щодо попиту та плану постачання, взаємозв'язку, енергетичних стратегій і планів розвитку інфраструктури.

Стаття 275

Несанкціонований відбір енергетичних товарів

Кожна Сторона повинна вжити всіх необхідних заходів з метою заборони та усунення несанкціонованого відбору енергетичних товарів, що переправляються транзитом або транспортуються їхньою територією.

Стаття 276

Збій у постачанні

1. Кожна Сторона гарантує, що оператори системи передачі вживатимуть необхідні заходи для того, щоб:

а) мінімізувати ризик випадкового переривання, скорочення або зупинки транзиту і транспортування;

б) швидко відновити нормальну роботу такого транзиту або транспортування, яка була випадково перервана, скорочена або зупинена.

2. Сторона, через територію якої переправляються транзитом або транспортуються енергетичні товари, не повинна у разі виникнення спору з будь-якого питання за участю Сторін чи однієї або більше осіб, що знаходяться під контролем або юрисдикцією однієї зі Сторін, переривати або скорочувати, дозволяти будь-якому суб'єкту, що знаходиться під її контролем або юрисдикцією, в тому числі державному торговельному підприємству, переривати або скорочувати чи дозволяти будь-якому суб'єкту під її юрисдикцією переривати або скорочувати існуюче транспортування або транзит енергетичних товарів, крім випадків, коли це чітко передбачено в договорі або в іншій угоді, що регулює такий транзит або транспортування, до завершення процедур вирішення спору в рамках відповідного договору.

3. Сторони домовилися, що Сторона не повинна нести відповідальності за переривання або скорочення постачання відповідно до цієї статті, якщо Сторона не має можливості постачати енергетичні товари внаслідок дій, пов'язаних з третьою країною або особою, яка знаходиться під контролем чи юрисдикцією третьої країни.

Стаття 277

Регуляторний орган для електроенергії та газу

1. Регуляторний орган повинен бути законодавчо відокремленим і функціонально незалежним від будь-якого державного чи приватного суб'єкта господарювання та достатньо вповноважений, щоб гарантувати ефективну конкуренцію і ефективне функціонування ринку.

2. Рішення та процедури, що використовуються регуляторним органом, повинні бути об'єктивними стосовно всіх учасників ринку.

3. Оператор, щодо якого застосовується рішення регуляторного органу, повинен мати право оскаржити це рішення в апеляційній установі, що є незалежною від заінтересованих сторін. У випадках, коли апеляційна установа за своїм характером не є судовим органом, завжди повинно надаватися письмове обґрунтування її рішення та її рішення також підлягають розгляду неупередженого та незалежного судового органу. Рішення, прийняті апеляційними установами, повинні ефективно застосовуватися.

Стаття 278

Взаємозв'язок з Договором про заснування Енергетичного Співтовариства

1. У разі виникнення розбіжностей між положеннями цієї Частини та положеннями Договору про заснування Енергетичного Співтовариства 2005 року або положеннями законодавства ЄС, що застосовується за Договором про заснування Енергетичного Співтовариства 2005 року, положення Договору про заснування Енергетичного Співтовариства 2005 року або відповідного законодавства ЄС, що застосовується за Договором про заснування Енергетичного Співтовариства 2005 року, мають переважну силу в межах цих розбіжностей.

2. Під час імплементації цієї Частини перевага віддається прийняттю законодавства або інших актів, що узгоджуються з Договором про заснування

Енергетичного Співтовариства 2005 року або ґрунтуються на законодавстві, що застосовується до цього сектору Сторони ЄС. У разі виникнення спору стосовно цієї Частини законодавство чи інші акти, які відповідають цим критеріям, вважаються такими, що відповідають цій частині. Під час оцінки відповідності законодавства або інших актів цим критеріям будь-яке відповідне рішення, прийняте відповідно до статті 91 Договору про заснування Енергетичного Співтовариства 2005 року, повинно враховуватися.

3. Жодна зі сторін не використовує положення цієї Угоди для того, щоб заявити про порушення положень Договору про заснування Енергетичного Співтовариства.

Стаття 279

Доступ та здійснення діяльності з розвідки, видобування та виробництва вуглеводнів

1. Кожна Сторона¹ має відповідно до міжнародного права, зокрема Конвенції Організації Об'єднаних Націй з морського права 1982 року, повний суверенітет над вуглеводневими ресурсами, розташованими на її території, а також в її архіпелажних і територіальних водах, разом із суверенними правами в цілях розвідки, розробки вуглеводневих ресурсів, що знаходяться в її виключній економічній зоні та континентальному шельфі.

2. Кожна Сторона зберігає за собою право визначати райони в межах своєї території, а також в її архіпелажних і територіальних водах, виключній економічній зоні та континентальному шельфі, доступні для здійснення діяльності розвідки, вивчення і видобутку вуглеводнів.

3. Кожного разу, коли надається площа для здійснення цих видів діяльності, кожна Сторона повинна гарантувати, що суб'єкти для доступу та здійснення цих заходів розглядаються на рівних засадах.

4. Кожна Сторона може вимагати, щоб суб'єкт, якому було надано дозвіл на здійснення діяльності розвідки, видобутку та виробництва вуглеводнів, сплатив фінансовий внесок або внесок у вуглеводнях. Детальний опис процедури внеску повинен бути зафіксований таким чином, щоб він не перешкоджав процесу управління та прийняттю рішень суб'єктами.

¹ Для цілей цієї статті термін «Сторона» необхідно розуміти як державу-члена ЄС з посиланням на її територію або як Україну з посиланням на її територію.

Стаття 280

Ліцензування та умови ліцензування

1. Сторони здійснюють всі необхідні заходи, щоб гарантувати, що ліцензії, за якими суб'єкт може використати від свого імені та на власний ризик право на розвідку чи дослідження або видобування вуглеводнів у визначеному географічному місці, надаються відповідно до опублікованої процедури, та пропонують потенційно заінтересованим кандидатам подавати заявки шляхом надіслання повідомлення.

2. У повідомленні повинно точно зазначатися тип ліцензії, відповідна географічна територія або її частина та запропонована дата чи часові рамки видачі ліцензії.

3. Статті 104 та 105 цієї Угоди мають застосовуватися до умов ліцензування та процедури отримання ліцензії.

Глава 12
Прозорість
Стаття 281
Визначення

Для цілей цієї Глави:

1. «Заходи загального застосування» включають закони, підзаконні акти, судові рішення, процедури та адміністративні правила загального застосування і будь-які інші загальні або абстрактні дії, тлумачення чи інші вимоги, які можуть вплинути на будь-які питання, що охоплюються цією Угодою. До них не належить судове рішення, що застосовується до окремої особи; та

2. «Заінтересована особа» означає будь-яку фізичну або юридичну особу, яка може мати будь-які права чи обов'язки відповідно до заходів загального застосування в межах значення статті 282 цієї Угоди.

Стаття 282

Цілі та сфера застосування

1. Усвідомлюючи той вплив, який законодавче поле кожної з них може мати на торгівлю між ними, Сторони створюють та підтримують ефективне та передбачуване законодавче середовище для суб'єктів господарської діяльності, що займаються бізнесом на своїй території, особливо для малих, при цьому належним чином враховуючи вимоги правової визначеності та пропорційності.

2. Сторони, підтверджуючи відповідні зобов'язання згідно з Угодою СОТ, цим встановлюють роз'яснення та удосконалені положення для забезпечення прозорості, проведення консультацій та кращого управління заходами загального застосування, оскільки останні можуть впливати на будь-які питання, охоплені цією Угодою.

Стаття 283

Публікація

1. Кожна Сторона забезпечує, щоб заходи загального застосування:

a) оперативно публікувалися або іншим чином були доступними заінтересованим особам на недискримінаційній основі через офіційно визначені джерела інформації та, якщо це є можливим і доступним, через електронні засоби таким чином, щоб це дозволяло заінтересованим особам та іншій Стороні ознайомитися з ними;

b) надавали пояснення цілей та обґрунтування таких заходів; а також

c) передбачали достатній час між опублікуванням та набранням чинності, крім випадків, коли це неможливо у зв'язку з надзвичайною ситуацією.

2. Кожна Сторона:

a) прагне заздалегідь опублікувати будь-яку пропозицію щодо ухвалення заходів загального застосування або внесення до них змін, враховуючи пояснення цілей та обґрунтування таких заходів;

b) передбачає обґрунтовану можливість для заінтересованих осіб надавати роз'яснення стосовно таких запропонованих заходів, враховуючи, зокрема, час для таких можливостей; та

с) намагається врахувати коментарі, отримані від заінтересованих осіб, стосовно таких запропонованих заходів.

Стаття 284

Запити та контактні пункти

1. Кожна Сторона підтримує або запроваджує відповідні механізми надання відповіді на запити від будь-якої заінтересованої особи стосовно будь-яких заходів загального застосування, які є запропонованими або чинними, а також стосовно того, яким чином вони застосовуватимуться в цілому.

Зокрема, для того, щоб полегшити зв'язок між Сторонами стосовно будь-яких питань, про які йдеться в цій Угоді, кожна Сторона визначає контактний пункт. На запит будь-якої Сторони контактний пункт визначає установу або відповідальну посадову особу і надає необхідну підтримку для полегшення зв'язку із запитуючою Стороною.

Запити можуть бути адресовані за допомогою таких механізмів, що встановлені цією Угодою.

2. Сторони визнають, що відповідь, про яку йдеться в пункті 1 цієї статті, може бути неостаточною або юридично необов'язковою, але матиме виключно інформаційний характер, якщо інше не передбачено національним законодавством та підзаконними актами Сторін.

3. На запит іншої Сторони Сторона оперативно надає інформацію та відповідає на питання, що стосуються будь-якого чинного або запропонованого заходу загального застосування, який, на думку запитуючої Сторони, може негативно вплинути на імплементацію цієї Угоди, незважаючи на те, чи було запитуючій Стороні попередньо повідомлено про цей захід.

4. Кожна Сторона зберігає в силі або створює відповідні механізми для заінтересованих осіб із завданням ефективно вирішувати проблеми заінтересованих осіб іншої Сторони, які можуть виникнути в результаті застосування будь-якого заходу загального застосування та адміністративного провадження, як зазначеного у статті 285 цієї Угоди. Такі механізми повинні бути легкодоступними, мати обмежені строки, спрямовуватися на результат та бути прозорими. Вони не мають перешкоджати будь-яким процедурам перегляду або оскарження, які запроваджують або які підтримують Сторони. Вони не повинні також завдавати шкоди правам та обов'язкам Сторін відповідно до Глави 14 («Вирішення спорів») та Глави 15 («Механізм посередництва») Розділу IV цієї Угоди.

Стаття 285

Адміністративне провадження

Кожна Сторона управляє у послідовний, неупереджений і обґрунтований спосіб усіма заходами загального застосування, згаданими у статті 281 цієї Угоди. Із цією метою під час застосування цих заходів до окремих осіб, товарів, послуг або потужностей іншої Сторони в окремих випадках кожна Сторона:

а) намагається надати заінтересованим особам іншої Сторони, які безпосередньо зазнають шкоди від провадження відповідно до процедур Сторони, обґрунтоване повідомлення, коли провадження порушується, у тому числі опис характеру провадження, заяву про юридичні повноваження, на

основі яких порушується провадження, та загальний опис будь-яких питань щодо яких виникли розбіжності;

b) надає таким заінтересованим особам обґрунтовану можливість представити факти та аргументи на підтримку своєї позиції перед вжиттям остаточних адміністративних заходів, якщо час, характер провадження та інтерес громадськості це дозволяють; та

c) забезпечує, щоб ці процедури мали законні підстави та відповідали національному законодавству.

Стаття 286

Перегляд та оскарження

1. Кожна зі Сторін створює або підтримує існування судів чи інших незалежних трибуналів, зокрема, у разі необхідності, квазі-судових або адміністративних трибуналів, або встановлює процедури для цілей невідкладного перегляду і, коли це виправдано, корекції адміністративних заходів у сферах, охоплених цієї Угодою. Такі суди, трибунали або процедури повинні бути неупередженими і незалежними від посадових осіб або органів, уповноважених здійснювати адміністративний примус, і не мати матеріального інтересу в результаті вирішення справи.

2. Кожна Сторона забезпечує, щоб під час участі в будь-яких таких судах, трибуналах або провадженнях сторонам провадження надавалося право на:

a) обґрунтовану можливість підтримувати або захищати свою позицію, та

b) рішення, що ґрунтується на доказах та поданні офіційних документів або, якщо це вимагається законодавством Сторони, матеріалів, укладених адміністративним органом.

3. Кожна Сторона забезпечує, щоб таке рішення з урахуванням його можливого оскарження або подальшого перегляду відповідно до її чинного законодавства виконувалось посадовими особами або органами, компетентними щодо відповідного адміністративного заходу, та регулювало практику діяльності таких посадових осіб чи органів.

Стаття 287

Регулятивна якість і виконання та належна поведінка в управлінні

1. Сторони домовилися співробітничати для підтримки регулятивної якості і виконання, в тому числі шляхом обміну інформацією і передовим досвідом щодо їхніх відповідних процесів регулятивних реформ та оцінок регулятивного впливу.

2. Сторони погоджуються з принципами належної поведінки в управлінні і домовилися співробітничати для їх підтримки, в тому числі шляхом обміну інформацією та передовим досвідом.

Стаття 288

Недопущення дискримінації

Кожна Сторона застосовує до заінтересованих осіб іншої Сторони прозорі стандарти, що є не менш сприятливими, ніж ті, що застосовуються до її власних заінтересованих осіб.

Глава 13

Торгівля та сталий розвиток

Стаття 289

Зміст та цілі

1. Сторони посилаються на Порядок денний на XXI століття стосовно навколишнього середовища і розвитку 1992 року, Йоганнесбурзький план виконання рішень зі сталого розвитку 2002 року та узгоджені на міжнародному рівні політичні програми у сферах зайнятості та соціальної політики, зокрема на Програму гідної праці Міжнародної організації праці (далі - МОП) та Міністерську декларацію Економічної і Соціальної Ради ООН щодо забезпечення повної зайнятості та гідної праці 2006 року. Сторони підтверджують свою прихильність стосовно сприяння розвитку міжнародної торгівлі таким чином, щоб сприяти досягненню мети сталого розвитку та забезпечення того, щоб ця мета була інтегрована і відображалася на кожному рівні їхніх торговельних відносин.

2. Із цією метою Сторони визнають важливість якнайповнішого врахування економічних, соціальних та екологічних інтересів не тільки свого відповідного населення, а й прийдешніх поколінь і гарантують, що економічний розвиток, екологічна та соціальна політика підтримується спільно.

Стаття 290

Право на регулювання

1. Визнаючи право Сторін встановлювати і регулювати власні рівні національної охорони навколишнього середовища та праці, політики і пріоритетів сталого розвитку згідно з відповідними міжнародно визнаними принципами і угодами, а також приймати або відповідно змінювати їхнє законодавство, Сторони гарантують, що їхнє законодавство забезпечує високі рівні охорони навколишнього середовища та праці і докладають зусиль для подальшого вдосконалення цього законодавства.

2. Як спосіб досягнення цілей, про які йдеться в цій статті, Україна наближає свої закони, підзаконні акти та адміністративну практику до *acquis* ЄС.

Стаття 291

Багатосторонні трудові стандарти та угоди

1. Сторони визнають повну та ефективну зайнятість та гідну працю для всіх як ключові елементи для торгівлі в контексті глобалізації. Сторони підтверджують свої зобов'язання щодо сприяння розвитку торгівлі у такий спосіб, що приводить до повної та ефективної зайнятості й гідної праці для всіх, зокрема чоловіків, жінок та молоді.

2. Сторони забезпечують і реалізують у своїх законах та практиках основні міжнародно визнані трудові стандарти, а саме:

- a) свободу об'єднань та ефективне визнання права на колективні переговори;
- b) усунення всіх форм примусової чи обов'язкової праці;
- c) фактичне викоренення дитячої праці; та
- d) усунення дискримінації стосовно зайнятості та професій.

3. Сторони підтверджують своє зобов'язання щодо ефективного виконання основоположних та пріоритетних конвенцій МОП, які вони ратифікували,

та Декларації МОП стосовно основних принципів та прав у світі праці 1998 року. Сторони також розглядають питання про ратифікацію та імплементацію інших конвенцій МОП, які класифікуються МОП як такі, що відповідають сучасним вимогам.

4. Сторони наголошують, що трудові стандарти не повинні використовуватися для протекціоністських цілей в торгівлі. Сторони відзначають, що їхня порівняльна перевага жодним чином не повинна бути поставлена під сумнів.

Стаття 292

Багатосторонні угоди з охорони навколишнього середовища

1. Сторони визнають важливість міжнародного управління з питань охорони навколишнього середовища та угод як відповідь міжнародного співтовариства на глобальні й регіональні проблеми у сфері охорони навколишнього середовища.

2. Сторони підтверджують своє зобов'язання щодо ефективної імплементації у своїх законах та практиках багатосторонніх угод з охорони навколишнього середовища, учасниками яких вони є.

3. Ніщо в цій Угоді не обмежує прав Сторін ухвалювати та підтримувати заходи щодо імплементації багатосторонніх угод з охорони навколишнього середовища, учасниками яких вони є. Такі заходи не застосовуються у такий спосіб, який міг би стати засобом довільної або невинуватої дискримінації між Сторонами або прихованого обмеження торгівлі.

4. Сторони гарантують, що їхня екологічна політика ґрунтуватиметься на принципі обережності та принципах, які вимагають застосування превентивних заходів, відшкодування в пріоритетному порядку шкоди, заподіяної навколишньому середовищу, та сплати штрафу забруднювачем навколишнього середовища.

5. Сторони співробітничать з метою сприяння обґрунтованому і раціональному використанню природних ресурсів відповідно до цілей сталого розвитку з метою зміцнення зв'язків у сфері торговельної та екологічної політики та практики Сторін.

Стаття 293

Торгівля на користь сталого розвитку

1. Сторони підтверджують, що торгівля повинна сприяти сталому розвитку в усіх його вимірах. Сторони визнають сприятливий вплив основних трудових стандартів і гідної праці на економічну ефективність, інновації та продуктивність, і вони наголошують на цінності більшої узгодженості між торговельними політиками, з одного боку, та зайнятістю і соціальними політиками, з іншого боку.

2. Сторони докладають зусиль для сприяння і заохочення торгівлі та прямих іноземних інвестицій в екологічно чисті товари, послуги й технології, використання збалансованих джерел відновлюваної енергії та енергозберігаючих продуктів і послуг, а також екологічне маркування товарів, у тому числі шляхом усунення пов'язаних із цим нетарифних бар'єрів.

3. Сторони докладають зусиль для спрощення торгівлі товарами з метою сприяння сталому розвитку, зокрема товарами, які є предметом «чесної та етичної торгівлі», а також тими, що пов'язані з принципами корпоративної соціальної відповідальності та підзвітності.

Стаття 294

Торгівля лісовою продукцією

З метою сприяння сталому управлінню лісовими ресурсами Сторони зобов'язуються працювати разом для покращення правозастосування та управління в лісовій галузі та сприяти торгівлі легальною і сталою лісовою продукцією.

Стаття 295

Торгівля рибною продукцією

Беручи до уваги важливість забезпечення відповідального управління рибними запасами на сталих засадах, а також сприяння належному управлінню у сфері торгівлі, Сторони зобов'язуються працювати разом шляхом:

а) вжиття ефективних заходів з метою моніторингу і контролю за торгівлею рибними та іншими водними живими ресурсами;

б) забезпечення цілковитої відповідності належним заходам зі збереження та контролю, прийнятим регіональними організаціями з управління рибальством, а також шляхом якомога ширшого співробітництва з такими організаціями та в їх рамках; та

с) запровадження, зокрема, засобів захисту торгівлі з метою боротьби з незаконним, непідзвітним та нерегульованим рибальством.

Стаття 296

Підтримка рівнів захисту

1. Кожна Сторона повинна ефективно застосовувати своє екологічне та трудове законодавство за допомогою стійких чи повторюваних дій або бездіяльності у такий спосіб, що впливає на торгівлю або інвестиції між Сторонами.

2. Жодна Сторона не повинна послаблювати або знижувати рівень охорони навколишнього середовища чи праці, передбачений в її законодавстві, з метою покращення торгівлі або інвестицій шляхом відмови чи часткового відступу або пропонування такої відмови чи часткового відступу від своїх законів, підзаконних актів або стандартів у такий спосіб, що впливає на торгівлю або інвестиції між Сторонами.

Стаття 297

Наукова інформація

Під час підготовки, прийняття й імплементації заходів, які спрямовані на охорону навколишнього середовища, охорону здоров'я та захист соціальних умов, що впливають на торгівлю між Сторонами, Сторони визнають важливість врахувати наукову та технічну інформацію та відповідні міжнародні стандарти, настанови або рекомендації.

Стаття 298

Перегляд впливу на сталий розвиток

Сторони зобов'язуються переглядати, контролювати та оцінювати вплив імплементації цього Розділу на сталий розвиток за допомогою відповідних процесів, що передбачають участь в них, та інститутів, зокрема також інститутів, визначених у цій Угоді, наприклад за допомогою оцінки впливу торговельних аспектів сталого розвитку.

Стаття 299

Інститути громадянського суспільства

1. Кожна Сторона визначає та скликає нову або існуючу Дорадчу групу з питань сталого розвитку з метою надання рекомендацій щодо імплементації цієї Глави.

2. Дорадча група складається з незалежних представницьких громадських організацій, в яких об'єктивно представлені організації роботодавців та працівників, неурядові організації та інші заінтересовані сторони.

3. Члени Дорадчої групи кожної зі Сторін засідають на відкритому Форумі громадянського суспільства для підтримки діалогу, що охоплює аспекти сталого розвитку торговельних відносин між Сторонами. Форум громадянського суспільства проводиться один раз на рік, якщо інше не було погоджено Сторонами. Сторони домовляються про роботу Форуму громадянського суспільства не пізніше, ніж через один рік після набрання чинності цією Угодою.

4. Діалог, проведений Форумом громадянського суспільства, не повинен в негативний спосіб здійснювати вплив на роль Платформи Форуму громадянського суспільства, засновану відповідно до статті 469 цієї Угоди, з метою обміну думками з будь-яких питань, що стосуються виконання цієї Угоди.

5. Сторони інформують Форум громадянського суспільства про стан виконання цієї Глави. Думки, висновки та пропозиції, висловлені у ході Форуму громадянського суспільства, можуть бути надані Сторонам безпосередньо або опосередковано через Дорадчі групи.

Стаття 300

Інституційний механізм та механізм моніторингу

1. Цим створюється Підкомітет з питань торгівлі та сталого розвитку, який є підзвітний Комітету асоціації в його складі згідно зі статтею 465(4) цієї Угоди. Підкомітет з питань торгівлі та сталого розвитку складається з вищих посадових осіб в межах органів управління кожної Сторони. Він здійснює контроль за виконанням цієї Глави, зокрема результатами діяльності, пов'язаної з процесом управління та оцінки впливу, та в обов'язковому порядку обговорює будь-які проблемні питання, що виникають у зв'язку із застосуванням цієї Глави. Він встановлює власні правила процедури. Він скликається протягом одного року з дати набрання чинності цією Угодою і надалі не рідше ніж один раз на рік.

2. Кожна Сторона визначає контактний пункт у рамках свого управління з метою сприяння інформаційній взаємодії між Сторонами з питань, охоплених цією Главою.

3. Сторони можуть здійснювати моніторинг виконання та дотримання заходів, охоплених цією Главою. Сторона може звернутися із запитом до іншої Сторони щодо надання конкретної та обґрунтованої інформації про результати виконання цієї Глави.

4. Сторона може звернутися із запитом стосовно проведення консультацій з іншою Стороною щодо будь-яких питань, які виникають згідно із цією Главою, шляхом надання письмового запиту, адресованого контактному пункту такої Сторони. Сторони домовилися невідкладно проводити консультації через відповідні канали за запитом будь-якої зі Сторін.

5. Сторони докладають усіх зусиль з метою досягнення взаємоприйняттого вирішення питання та можуть звернутися за рекомендацією, наданням інформації або допомогою до будь-якої особи або органу, яку (-ий) вони вважають компетентним, з метою всебічного вивчення змісту питання. Сторони враховують діяльність МОП або відповідних багатосторонніх природоохоронних організацій або органів, учасниками яких вони є.

6. Якщо Сторони не можуть вирішити відповідне питання шляхом консультацій, будь-яка зі Сторін може вимагати скликання Підкомітету з питань торгівлі та сталого розвитку для розгляду цього питання шляхом надання письмового запиту, адресованого контактному пункту іншої Сторони. Він повинен бути невідкладно скликаний і має докласти зусиль для вирішення такого питання, зокрема, в разі необхідності, шляхом отримання консультативної допомоги від урядових або зовнішніх експертів. Результати вирішення цього питання Підкомітетом з питань торгівлі та сталого розвитку мають бути оприлюднені, якщо Підкомітет не вирішив інакше.

7. Для вирішення будь-яких питань, що виникають відповідно до цієї Глави, Сторони використовують процедури, що передбачені у статтях 300 та 301 цієї Угоди.

Стаття 301

Група експертів

1. Якщо Сторони не домовилися про інше, Сторона може через 90 днів з дати отримання запиту про проведення консультацій відповідно до статті 300(4) цієї Угоди, звернутися із запитом стосовно скликання Групи експертів для розгляду відповідного питання, яке не було належним чином розглянуте під час міжурядових консультацій. Протягом 30 днів з дати отримання Стороною запиту про скликання Групи експертів на запит будь-якої Сторони для розгляду цього питання може бути скликано Підкомітет з питань торгівлі та сталого розвитку. Сторони можуть надавати обґрунтування Групі. Група може намагатися отримати інформацію та рекомендації від кожної Сторони, Дорадчої (-их) групи (-п) або міжнародних організацій. Група експертів скликається протягом 60 днів з дати отримання запиту Сторони.

2. Група, обрана відповідно до процедури, що зазначена в пункті 3 цієї статті, забезпечує проведення експертизи в ході виконання цієї Глави. Якщо Сторони не домовилися про інше, Група протягом 90 днів з дати, коли було обрано останнього експерта, надає Сторонам звіт. Сторони докладають всіх зусиль для узгодження рекомендацій Групи стосовно виконання цієї Глави.

Виконання рекомендацій Групи повинно контролюватися Підкомітетом з питань торгівлі та сталого розвитку. Звіт Групи має бути доступним Дорадчій (-им) групі (-ам) Сторін. Стосовно конфіденційної інформації та правил процедури будуть застосовуватися відповідні принципи, викладені в Додатку XXIV до Глави 14 («Вирішення спорів») Розділу IV цієї Угоди.

3. Після набрання чинності цією Угодою Сторони погоджують склад з принаймні 15 осіб з досвідом щодо питань, про які йдеться в цій Главі; щонайменше п'ять таких експертів, які не є громадянами будь-якої Сторони, працюють у складі Правління Групи. Експерти мають бути незалежними, не повинні приєднуватися або отримувати інструкції від жодної зі Сторін або організацій, представлених у Дорадчій (-их) групі (-ах). Кожна Сторона обирає одного експерта з переліку експертів протягом 50 днів з дати отримання запиту Сторони з метою створення Групи. Якщо Сторона не обирає свого експерта протягом зазначеного періоду, інша Сторона обирає з переліку експертів громадянина тієї Сторони, що не обрала експерта. Два обрані експерти домовляються стосовно того, кого буде обрано головуючим з переліку тих експертів, які не є громадянами будь-якої Сторони.

Стаття 302

Співробітництво у сфері торгівлі та сталого розвитку

Сторони разом розробляють пов'язані з торгівлею аспекти трудової та екологічної політики з метою досягнення цілей цієї Угоди.

Глава 14⁻¹

Вирішення спорів

⁻¹ З метою уникнення сумнівів цей Заголовок не повинен тлумачитися як надання прав та нав'язування зобов'язань, які можуть стати предметом розгляду у національних судах.

Стаття 303

Мета

Мета цієї Глави полягає у запобіганні будь-якому спору та вирішенні у дусі доброї волі будь-якого спору між Сторонами, пов'язаного із застосуванням положень цієї Угоди, зазначених у статті 304 цієї Угоди, та у досягненні взаємопогодженого рішення, якщо це буде можливо⁻².

⁻² З метою уникнення сумнівів цей Розділ не поширюється на рішення та будь-які випадки можливої бездіяльності з боку органів, створених відповідно до цієї Угоди.

Стаття 304

Сфера застосування

Положення цієї Глави застосовуються до будь-якого спору стосовно тлумачення та застосування положень Розділу IV цієї Угоди, крім випадків, коли прямо не передбачено інше.

Стаття 305

Консультації

1. Сторони повинні докладати зусиль з метою вирішення будь-якого спору щодо тлумачення та застосування положень цієї Угоди, зазначених у статті 304 цієї Угоди, шляхом проведення консультацій у дусі доброї волі з метою досягнення взаємопогодженого рішення.

2. Для проведення консультацій Сторона повинна подати іншій Стороні відповідний письмовий запит та його копію Комітету з питань торгівлі, у якому зазначається спірний захід та положення цієї Угоди, зазначені у статті 304 цієї Угоди, які ця Сторона вважає застосовними.

3. Консультації проводяться протягом 30 днів з дати отримання такого запиту та мають відбутися, якщо Сторони не домовилися про інше, на території Сторони-відповідача. Такі консультації вважаються завершеними протягом 30 днів з дати отримання такого запиту, якщо обидві Сторони не погодяться продовжити ці консультації. Уся конфіденційна інформація, розголошена в ході консультацій, залишається конфіденційною.

4. Консультації з питань, що потребують негайного вирішення, зокрема щодо швидкокопсувних або сезонних товарів, проводяться протягом 15 днів з дати отримання відповідного запиту та вважаються завершеними через 15 днів з дати подання такого запиту.

5. Якщо консультації стосуються енергоносіїв через мережі та якщо одна зі Сторін вважає вирішення спору терміновим через повне або часткове припинення транзиту природного газу, нафти або електроенергії між Україною та Стороною ЄС, то такі консультації мають бути проведені протягом трьох днів з дати подання відповідного запиту та вважаються завершеними через три дні з дати подання такого запиту, якщо обидві Сторони не погодяться продовжити ці консультації. Уся конфіденційна інформація, розголошена в ході консультацій, залишається конфіденційною.

6. Якщо консультації не були проведені у строки, визначені у пункті 3 цієї статті або у пункті 4 цієї статті відповідно, або якщо консультації були завершені без досягнення взаємопогодженого рішення, то Сторона-скаржник може подати запит про створення арбітражної групи відповідно до статті 306 цієї Угоди.

Частина 1

Арбітражна процедура

Стаття 306

Порушення арбітражної процедури

1. У разі, якщо Сторони не змогли вирішити спір шляхом консультацій, як це передбачено статтею 305 цієї Угоди, то Сторона-скаржник може подати запит про створення арбітражної групи.

2. Запит про створення арбітражної групи подається у письмовій формі Стороні-відповідачу та Комітету з питань торгівлі. Сторона-скаржник повинна визначити у своєму запиті відповідний конкретний спірний захід та надати стислий узагальнений опис правових підстав скарги, достатній, щоб чітко представити це питання. У разі, якщо Сторона-скаржник подає запит про створення цієї групи з мандатом, що відрізняється від стандартного, цей

письмовий запит повинен містити також запропонований текст спеціального мандату.

3. Якщо Сторони не домовилися про інше, протягом п'яти днів з дати створення арбітражної групи її мандат передбачає таке:

«вивчити питання, зазначене у запиті про створення арбітражної групи, прийняти рішення про сумісність цього спірного заходу з положеннями цієї Угоди, зазначеними у статті 304 цієї Угоди, і прийняти рішення відповідно до статті 310 цієї Угоди».

Стаття 307

Склад арбітражної групи

1. Арбітражна група складається з трьох арбітрів.

2. Протягом 10 днів з дати подання запиту про створення арбітражної групи Комітету з питань торгівлі Сторони повинні провести консультації щодо погодження складу арбітражної групи.

3. У разі неспроможності Сторін домовитися щодо складу арбітражної групи протягом строку, передбаченого в пункті 2 цієї статті, будь-яка зі Сторін може подати запит до голови Комітету з питань торгівлі або до особи, делегованої головою, призначити щодо призначення шляхом жеребкування всіх трьох членів з відповідного списку, передбаченого статтею 323 цієї Угоди: одного - зі списку, запропонованого Стороною-скаржником, одного - зі списку, запропонованого Стороною-відповідачем, одного - зі списку осіб, обраних Сторонами в якості голови.

4. Якщо Сторони домовилися щодо одного або декількох членів арбітражної групи, решта членів обираються за тією самою процедурою:

а) якщо Сторони домовилися щодо двох членів арбітражної групи, то третій член арбітражної групи повинен обиратися з осіб, обраних Сторонами в якості голови;

б) якщо Сторони домовилися щодо одного члена арбітражної групи, то один з решти членів повинен обиратися з осіб, запропонованих Стороною-скаржником, а інший - з осіб, запропонованих Стороною-відповідачем.

5. Голова Комітету з питань торгівлі або особа, делегована головою, повинен обирати арбітрів протягом п'яти днів з дати подання запиту, зазначеного в пункті 3. Представник кожної зі Сторін має право бути присутнім під час такого обрання.

6. Датою призначення арбітражної групи вважається дата завершення процедури обрання.

7. Якщо будь-який зі списків, зазначених у статті 323 цієї Угоди, не буде складений на дату подання запиту згідно з пунктом 3 цієї статті, всі три арбітри повинні обиратися шляхом жеребкування з осіб, які були офіційно запропоновані однією чи обома Сторонами.

8. У разі виникнення спору щодо Глави 11 («Питання, пов'язані з торгівлею енергоносіями») Розділу IV цієї Угоди, який одна зі Сторін вважатиме терміновим через повне або часткове припинення будь-якого транзиту природного газу, нафти чи електроенергії між Україною та Стороною ЄС або через загрозу такого припинення, пункт 3 цієї статті застосовуватиметься без

урахування пункту 2 цієї статті, а передбачений пунктом 5 цієї статті період становитиме два дні.

Стаття 308

Попередній звіт арбітражної групи

1. Арбітражна група повинна надати Сторонам попередній звіт, що містить фактичну сторону справи, застосовність відповідних положень і фундаментальне обґрунтування її констатацій та рекомендацій, які вона робить, протягом 90 днів після дати створення арбітражної групи. Якщо арбітражна група вважає, що цього строку не дотримуються, голова арбітражної групи повинен письмово повідомити Сторонам та Комітету з питань торгівлі про причини затримки та дату, в яку арбітражна група планує оприлюднити свій попередній звіт. За будь-яких обставин попередній звіт не повинен бути оприлюднений пізніше ніж через 120 днів з дати створення арбітражної групи.

2. Будь-яка зі Сторін може подати письмовий запит до арбітражної групи щодо перегляду конкретних аспектів попереднього звіту протягом 14 днів з дати його публікації.

3. У випадку крайньої необхідності, включаючи випадки, коли йдеться про швидкопсувні або сезонні товари, арбітражна група повинна докласти всіх зусиль, щоб оприлюднити свій попередній звіт, а будь-яка зі Сторін може подати письмовий запит до арбітражної групи щодо перегляду конкретних аспектів попереднього звіту протягом строків, вдвічі менших за відповідні строки, передбачені пунктами 1 та 2 цієї статті.

4. У разі виникнення спору щодо Глави 11 («Питання, пов'язані з торгівлею енергоносіями») Розділу IV цієї Угоди, який одна зі Сторін вважатиме терміновим через повне або часткове припинення будь-якого транзиту природного газу, нафти чи електроенергії між Україною та Стороною ЄС або через загрозу такого припинення, попередній звіт має публікуватися через 20 днів, а будь-який запит, передбачений статтею 304 цієї Угоди, повинен здійснюватися протягом п'яти днів після публікації письмового звіту. Крім того, арбітражна група може прийняти рішення відмовитися від попереднього звіту.

5. Після розгляду будь-яких письмових коментарів Сторін стосовно попереднього звіту арбітражна група може внести до свого звіту зміни та продовжити будь-які подальші дослідження, які вона вважатиме доцільними. Остаточна постанова арбітражної групи повинна містити обговорення аргументів, які були подані на попередній стадії розгляду.

Стаття 309

Примирення у випадку термінових спорів, пов'язаних з енергоносіями

1. У разі виникнення спору щодо Глави 11 («Питання, пов'язані з торгівлею енергоносіями») Розділу IV цієї Угоди, який одна зі Сторін вважатиме терміновим через повне або часткове припинення будь-якого транзиту природного газу, нафти чи електроенергії між Україною та Стороною ЄС або через загрозу такого припинення, будь-яка зі Сторін може подати запит до голови арбітражної групи виступити в якості посередника у зв'язку з будь-яким питанням, пов'язаним зі спором, шляхом подання запиту до арбітражної групи.

2. Такий посередник повинен досягти узгодженого вирішення у спорі або угоди про процедуру, що дозволяє досягти такого вирішення. Якщо протягом 15 днів після його або її призначення посередник не може забезпечити досягнення такої угоди, він або вона повинен рекомендувати вирішення спору або процедуру, що дозволяє досягти такого вирішення, та повинен прийняти рішення про умови, яких необхідно дотримуватися з визначеної ним або нею дати та доки спір не буде вирішено.

3. Сторони та установи, що перебувають під контролем або юрисдикцією Сторін, повинні дотримуватися рекомендацій щодо умов, визначених на підставі пункту 2 цієї статті, протягом трьох місяців після відповідного рішення посередника або до вирішення спору, залежно від того, яка подія настане раніше.

4. Посередник повинен дотримуватися Кодексу поведінки арбітрів.

Стаття 310

Постанова арбітражної групи

1. Арбітражна група повинна повідомити про свою постанову Сторонам та Комітету з питань торгівлі протягом 120 днів з дати створення арбітражної групи. Якщо арбітражна група вважає, що цього строку не дотримуються, то голова арбітражної групи повинен письмово повідомити Сторонам та Комітету з питань торгівлі про причин затримки та дату, в яку арбітражна група планує завершити свою роботу. За будь-яких обставин про постанову не може бути повідомлено пізніше ніж через 150 днів з дати створення арбітражної групи.

2. У випадку крайньої необхідності, включаючи випадки, коли йдеться про швидкопсувні або сезонні товари, арбітражна група повинна докласти всіх зусиль, щоб повідомити про свою постанову протягом 60 днів з дати її створення. За жодних обставин це не повинно відбуватися пізніше ніж через 75 днів з дати її створення. Арбітражна група може протягом 10 днів після свого створення прийняти попередню постанову про те, чи вважає вона справу терміновою.

3. У разі виникнення спору щодо Глави 11 («Питання, пов'язані з торгівлею енергоносіями») Розділу IV цієї Угоди, який одна зі Сторін вважатиме терміновим через повне або часткове припинення будь-якого транзиту природного газу, нафти чи електроенергії між Україною та Стороною ЄС або через загрозу такого припинення, арбітражна група повинна повідомити про свою постанову протягом 40 днів з дати її створення.

Частина 2

Виконання

Стаття 311

Виконання постанови арбітражної групи

Кожна Сторона повинна вжити будь-яких заходів, необхідних для добросовісного виконання постанови арбітражної групи, та Сторони будуть прагнути домовитися про строки виконання цієї постанови.

Стаття 312

Обґрунтований строк для виконання постанови

1. Не пізніше ніж через 30 днів після повідомлення Сторонам про постанову арбітражної групи Сторона-відповідач повинна повідомити Стороні-скаржнику та Комітету з питань торгівлі про те, скільки часу, на її думку, їй буде потрібно для виконання постанови (далі - обґрунтований строк).

2. Якщо Сторони не домовляться стосовно обґрунтованого строку для виконання постанови арбітражної групи, то Сторона-скаржник повинна протягом 20 днів після повідомлення, зазначеного у пункті 1 цієї статті, подати письмовий запит до первинної арбітражної групи, щоб визначити тривалість обґрунтованого строку. Про такий запит необхідно одночасно повідомити іншій Стороні та Комітету з питань торгівлі. Арбітражна група повинна повідомити про свою постанову Сторонам та Комітету з питань торгівлі протягом 20 днів з дати подання такого запиту.

3. У разі, якщо первинна арбітражна група або деякі з її членів не можуть знову провести засідання (або взяти участь у ньому), повинні застосовуватися процедури, передбачені статтею 307 цієї Угоди. Граничний строк повідомлення про постанову становить 35 днів з дати подання запиту, про який ідеться в пункті 2 цієї статті.

4. Сторона-відповідач письмово інформуватиме Сторону-скаржника про прогрес стан свого виконання постанови арбітражної групи щонайменше за один місяць до закінчення обґрунтованого строку.

5. Обґрунтований строк може бути продовжений за взаємною згодою Сторін.

Стаття 313

Перегляд будь-яких заходів, вжитих з метою виконання постанови арбітражної групи

1. Сторона-відповідач повинна повідомити Стороні-скаржнику та Комітету з питань торгівлі до закінчення обґрунтованого строку про будь-які заходи, вжиті з метою виконання постанови арбітражної групи.

2. У разі, якщо Сторони не домовляться щодо наявності будь-якого заходу або його відповідності цій Угоді, про який було повідомлено відповідно до пункту 1, Сторона-скаржник може подати письмовий запит до первинної арбітражної групи стосовно прийняття рішення із цього питання. У такому запиті необхідно зазначити конкретний спірний захід та положення цієї Угоди, яким, як вважається, цей захід суперечить, таким чином, щоб чітко уявляти правові підстави скарги. Арбітражна група повинна повідомити про своє рішення протягом 45 днів з дати подання такого запиту.

3. У разі, якщо первинна арбітражна група або деякі з її членів не можуть знову провести засідання (або взяти участь у ньому), повинні застосовуватися процедури, передбачені статтею 307 цієї Угоди. Граничний строк повідомлення про постанову становить 60 днів з дати подання запиту, про який ідеться в пункті 2 цієї статті.

Стаття 314

Засоби захисту в разі термінових енергетичних спорів

1. Стосовно спорів щодо Глави 11 («Питання, пов'язані з торгівлею енергоносіями») Розділу IV цієї Угоди, які одна зі Сторін вважає терміновими

через повне або часткове припинення будь-якого транзиту природного газу, нафти чи електроенергії між Україною та Стороною ЄС або через загрозу такого припинення, застосовуються такі конкретні положення про засоби захисту.

2. Без шкоди для статей 311, 312 та 313 цієї Угоди Сторона-скаржник може призупинити виконання зобов'язань, які впливають із цієї Угоди, до рівня, який є еквівалентним анулюванню або скороченню, спричиненого Стороною, яка не в змозі дотримуватись констатацій арбітражної групи, протягом 15 днів після оприлюднення цих констатацій. Це призупинення може набрати чинності негайно. Таке призупинення може застосовуватися не більше трьох місяців, крім випадків невиконання Стороною-відповідачем звіту арбітражної групи.

3. У разі, якщо Сторона-відповідач оскаржує наявність невиконання або рівня призупинення через невиконання зобов'язань, вона може розпочати провадження відповідно до статті 315 або статті 316 цієї Угоди, яке повинно невідкладно проводитися. Сторона-скаржник повинна скасувати або скорегувати призупинення тільки після прийняття групою рішення із цього питання та може зберегти в силі призупинення протягом провадження.

Стаття 315

Тимчасові заходи захисту в разі невиконання

1. Якщо Сторона-відповідач не повідомляє про будь-який захід, вжитий з метою виконання постанови арбітражної групи до завершення обґрунтованого строку або якщо арбітражна група приймає рішення про те, що будь-який захід, про який повідомлено згідно зі статтею 313(1) цієї Угоди, не є сумісним із зобов'язаннями цієї Сторони відповідно до положень цієї Угоди, зазначених у статті 304, то Сторона-відповідач повинна, якщо цього вимагає Сторона-скаржник, надати пропозицію щодо тимчасової компенсації.

2. Якщо не буде досягнуто угоди про компенсацію протягом 30 днів після закінчення обґрунтованого строку або після постанови арбітражної групи згідно зі статтею 313 цієї Угоди, у якій захід, вжитий з метою виконання, є несумісним з положеннями Угоди, зазначеними у статті 304 цієї Угоди, то Сторона-скаржник матиме право після повідомлення Стороні-відповідачу та Комітету з питань торгівлі призупинити зобов'язання, які впливають з будь-якого положення, яке міститься у Главі про зону вільної торгівлі, на рівні, еквівалентному анулюванню або скороченню, спричиненому порушенням. Сторона-скаржник може імплементувати таке призупинення у будь-який час після спливу 10 днів з дати такого повідомлення, якщо тільки Сторона-відповідач не звернулася із запитом про арбітраж згідно з пунктом 4 цієї статті.

3. Під час призупинення зобов'язань Сторона-скаржник може прийняти рішення підвищити свої ставки ввізного мита до рівня, який застосовується до інших держав-членів СОТ, для обсягу торгівлі, який має бути визначений таким чином, щоб обсяг торгівлі, помножений на підвищення ставки ввізного мита, дорівнював вартості обсягу анулювання або скорочення, спричиненого порушенням.

4. Якщо Сторона-відповідач вважає, що рівень призупинення зобов'язань не є еквівалентним анулюванню або скороченню, спричиненому порушенням, то

вона може подати до первинної арбітражної групи письмовий запит про прийняття рішення із цього питання. Про такий запит необхідно повідомити Стороні-скаржнику та Комітету з питань торгівлі до закінчення десятиденного строку, зазначеного у пункті 2 цієї статті. Арбітражна група повинна повідомити про свою постанову про рівень призупинення зобов'язань Сторонам та Комітету з питань торгівлі протягом 30 днів з дати подання цього запиту. Зобов'язання не повинні призупинятися перш ніж арбітражна група повідомить про свою постанову, і також будь-яке таке призупинення має бути сумісним з постановою арбітражної групи.

5. У разі, якщо первинна арбітражна група або деякі з її членів не можуть провести засідання (або взяти участь у ньому), повинні застосовуватися процедури, передбачені статтею 307 цієї Угоди. У таких випадках строки повідомлення про постанову становлять 45 днів з дати подання запиту, про який ідеться у пункті 4 цієї статті.

6. Призупинення зобов'язань повинно бути тимчасовим та повинно застосовуватися лише до будь-якого заходу, що був визнаний несумісним з положеннями цієї Угоди, про які йдеться у статті 304, був скасований або скорегований, з метою досягнення відповідності положенням цієї Угоди, про які йдеться у статті 304, як це передбачено статтею 316, або доки Сторони не домовляться про вирішення спору.

Стаття 316

Перегляд будь-яких заходів, вжитих з метою виконання після призупинення зобов'язань

1. Сторона-відповідач повинна повідомити Стороні-скаржнику та Комітету з питань торгівлі про будь-який захід, який вона вжила для виконання постанови арбітражної групи, та про свій запит припинити призупинення зобов'язань Стороною-скаржником.

2. Якщо Сторони не домовляться протягом 30 днів з дати подання повідомлення про те, чи приводить захід, про який повідомлено, Сторону-відповідача у відповідність з положеннями цієї Угоди, про які йдеться у статті 304 цієї Угоди, то Сторона-скаржник може подати письмовий запит до первинної арбітражної групи щодо прийняття рішення із цього питання. Про такий запит має бути одночасно повідомлено Стороні-відповідачу та Комітету з питань торгівлі. Постанова арбітражної групи повинна бути надіслана Сторонам та Комітету з питань торгівлі протягом 45 днів з дати подання запиту. Якщо арбітражна група приймає рішення, що Сторона-відповідач відновила дотримання цієї Угоди, або якщо Сторона-скаржник протягом 45 днів з дати подання повідомлення, зазначеного у пункті 1 цієї статті, не подає запит, щоб первинна арбітражна група прийняла рішення із цього питання, призупинення зобов'язань буде припинено протягом 15 днів з дати постанови арбітражної групи або після закінчення 45-денного строку.

3. У разі, якщо первинна арбітражна група або деякі з її членів не можуть знову провести засідання (або взяти участь у ньому), повинні застосовуватися процедури, передбачені статтею 307 цієї Угоди. У такому випадку строки

повідомлення про постанову становлять 60 днів з дати подання запиту, зазначеного у пункті 2 цієї статті.

Частина 3

Загальні положення

Стаття 317

Взаємопогоджене рішення

Сторони можуть у будь-який час домовитися про взаємопогоджене рішення щодо спору за цією Главою. Про будь-яке таке рішення вони повинні спільно повідомити Комітету з питань торгівлі та голові арбітражної групи, залежно від ситуації. Якщо рішення вимагає затвердження згідно з відповідними внутрішніми процедурами будь-якої зі Сторін, то в повідомленні повинно міститись посилання на цю вимогу, а третейська арбітражна процедура повинна бути призупинена. У разі, якщо таке затвердження не вимагається або після повідомлення про завершення будь-яких таких внутрішніх процедур, арбітражна процедура припиняється.

Стаття 318

Правила процедури

1. Процедури вирішення спору згідно із цією Главою регулюються правилами процедури, викладеними у Додатку XXIV до цієї Угоди.

2. Будь-які слухання арбітражної групи мають бути відкритими для громадськості відповідно до Правил процедури, викладених у Додатку XXIV до цієї Угоди.

Стаття 319

Інформація та висновки з технічних питань

На запит однієї зі Сторін або за своєю власною ініціативою арбітражна група може отримати з будь-яких джерел, зокрема від Сторін, що беруть участь у спорі, інформацію, яку вона вважає необхідною для арбітражної процедури. Також арбітражна група має право звертатись за відповідними експертними оцінками, які вона вважає необхідними. Будь-яка інформація, отримана у такий спосіб, має розголошуватися для кожної зі Сторін та має бути надана їм для надання коментарів. Заінтересовані фізичні або юридичні особи, створені на території Сторін, уповноважені подавати письмові зауваження від *amicus curiae* до арбітражної групи відповідно до Правил процедури, викладених у Додатку XXIV до цієї Угоди.

Стаття 320

Правила тлумачення

Будь-яка арбітражна група має тлумачити положення, зазначені у статті 304 цієї Угоди, відповідно до звичаєвих правил тлумачення міжнародного публічного права, в тому числі правил, кодифікованих у Віденській конвенції про право міжнародних договорів 1969 року. У разі, якщо зобов'язання за цією Угодою є ідентичними зобов'язанням за Угодою СОТ, арбітражна група повинна прийняти тлумачення, яке узгоджується з відповідним тлумаченням, створеним рішеннями Органу вирішення спорів СОТ (далі - ОВС). Постанови арбітражної групи не можуть розширити або обмежити права та обов'язки, передбачені цією Угодою.

Стаття 321

Рішення та постанови арбітражної групи

1. Арбітражна група повинна докладати всіх зусиль для прийняття будь-якого рішення на основі консенсусу. Тим не менш, у разі, якщо рішення не може бути прийнято на основі консенсусу, то рішення зі спірного питання повинно прийматися більшістю голосів. Однак у жодному разі окремі думки арбітрів не повинні оприлюднюватися.

2. Будь-яка постанова арбітражної групи є обов'язковою для Сторін та не повинна створювати будь-яких прав чи обов'язків для фізичних або юридичних осіб. Постанова має містити фактичну сторону справи, застосовність відповідних положень цієї Угоди та фундаментальне обґрунтування її констатації та висновків, які вона робить. Комітет з питань торгівлі повинен зробити постанови арбітражних груп загальнодоступними у повному обсязі, якщо він не вирішить не робити цього.

Стаття 322

Вирішення спорів у зв'язку з нормативно-правовою апроксимацією

1. Встановлені в цій статті процедури повинні застосовуватися до спорів щодо тлумачення та виконання положень цієї Угоди стосовно нормативно-правової апроксимації, які містяться у Главі 3 («Технічні бар'єри у торгівлі»), Главі 4 («Санітарні та фітосанітарні заходи»), Главі 5 («Митні питання та сприяння торгівлі»), Главі 6 («Заснування підприємницької діяльності, торгівля послугами та електронна торгівля»), Главі 8 («Державні закупівлі») або Главі 10 («Конкуренція») або які іншим чином накладають на Сторони зобов'язання, визначене посиланням на положення права ЄС.

2. Якщо у спорі виникає питання щодо тлумачення положення права ЄС, згадане в пункті 1, арбітражна група не повинна вирішувати це питання, але повинна подавати до Суду Європейського Союзу прохання винести рішення із цього питання. У таких випадках строки, що застосовуються до постанов арбітражної групи, повинні призупинятися до ухвалення Судом Європейського Союзу своєї постанови. Ця ухвала Суду Європейського Союзу є обов'язковою для арбітражної групи.

Частина 4

Загальні положення

Стаття 323

Арбітри

1. Комітет з питань торгівлі має не пізніше ніж через шість місяців після набрання чинності цією Угодою скласти перелік з 15 осіб, кожна з яких має бажання та може виступати в якості арбітрів. Кожна зі Сторін має запропонувати п'ять осіб у якості арбітрів. Обидві Сторони також мають обрати п'ять осіб, які не є громадянами жодної зі Сторін та повинні діяти у якості голови арбітражної групи. Комітет з питань торгівлі має забезпечити, щоб цей перелік завжди підтримувався на цьому рівні.

2. Перелік, складений відповідно до пункту 1 цієї статті, використовуватиметься для формування арбітражних груп відповідно до статті

307 цієї Угоди. Він повинен складатися з арбітрів, які мають спеціальні знання або досвід у сфері права та міжнародної торгівлі.

3. Всі арбітри, призначені до арбітражної групи, повинні бути незалежними, діяти в особистій якості, не повинні отримувати інструкцій від будь-якої організації або уряду та бути пов'язаними з урядом будь-якої зі Сторін, а також повинні дотримуватися Кодексу поведінки, наведеного у Додатку XXV до цієї Угоди.

Стаття 324

Зв'язок із зобов'язаннями в рамках СОТ

1. Застосування положень про вирішення спорів цієї Глави застосовується без шкоди для будь-яких заходів у рамках СОТ, зокрема заходів щодо вирішення спорів.

2. Разом з тим, якщо будь-яка Сторона у зв'язку з конкретним заходом порушила процес вирішення спору відповідно до статті 306(1) цієї Угоди або відповідно до Угоди СОТ, то ця Сторона не може порушити процес вирішення спору стосовно того самого заходу в рамках іншого форуму, доки перший процес не було завершено. Крім того, жодна Сторона не повинна в рамках обох форумів прагнути отримати відшкодування стосовно зобов'язань, які є ідентичними за цією Угодою та за Угодою СОТ. У цьому разі після порушення процесу вирішення спору така Сторона не повинна намагатися отримати відшкодування стосовно ідентичного зобов'язання за іншою угодою в рамках іншого форуму, крім випадків, коли обраний форум через процедурні причини або через причини юрисдикції не може зробити констатації стосовно намагання отримання відшкодування стосовно цього зобов'язання.

3. Для цілей пункту 2:

а) процес вирішення спору за Угодою СОТ вважається порушеним за запитом Сторони про створення арбітражної групи відповідно до статті 6 Домовленості про правила та процедури вирішення спорів, що міститься у Додатку 2 до Угоди СОТ (далі - ДВС), і вважається завершеним тоді, коли Орган вирішення спорів приймає звіт арбітражної групи та звіт Апеляційного органу, залежно від обставин, відповідно до статей 16 та 17(14) ДВС; та

б) процес вирішення спору за цією Главою вважається порушеним за запитом Сторони про створення арбітражної групи відповідно до статті 306(1) цієї Угоди та вважається завершеним тоді, коли арбітражна група оприлюднить свою постанову Сторонам та Комітету з питань торгівлі.

4. Ніщо в цій Главі не повинно перешкоджати будь-якій Стороні імплементувати призупинення зобов'язань, дозвіл на яке був наданий ОВС. Угода СОТ не може бути підставою для того, щоб перешкоджати будь-якій Стороні призупинити зобов'язання за цією Главою.

Стаття 325

Строки

1. Усі строки, встановлені у цій Главі, зокрема граничні строки повідомлення арбітражними групами своїх постанов, обчислюються у календарних днях, при цьому першим днем вважається день, що є наступним після дії або факту, на яку/який вони посилаються.

2. Будь-які строки, зазначені у цій Главі, можуть бути продовжені за взаємною згодою Сторін.

Стаття 326

Внесення змін до цієї Глави

Комітет з питань торгівлі може прийняти рішення про внесення змін до цієї Глави, до Правил процедури арбітражу, зазначених у Додатку XXIV до цієї Угоди, та до Кодексу поведінки членів арбітражних груп та посередників, що містяться у Додатку XXV до цієї Угоди.

Глава 15

Механізм посередництва

Стаття 327

Мета та сфера дії

1. Метою цієї Глави є сприяння досягненню взаємопогодженого рішення на основі всеохоплюючих та прискорених процедур за допомогою посередника.

2. Ця Глава застосовується до будь-яких заходів, що підпадають під сферу дії Глави 1 («Національний режим та доступ товарів на ринки») Розділу IV цієї Угоди, які негативно впливають на торгівлю між Сторонами.

3. Ця Глава не застосовується до заходів, що підпадають під сферу дії Глави 6 («Заснування підприємницької діяльності, торгівля послугами та електронна торгівля»), Глави 7 («Поточні платежі та рух капіталу»), Глави 8 («Державні закупівлі»), Глави 9 («Інтелектуальна власність») та Глави 13 («Торгівля та сталий розвиток») цієї Угоди. Комітет з питань торгівлі може після належного розгляду питання прийняти рішення про те, що цей механізм повинен застосовуватись до будь-яких із згаданих сфер.

Частина 1

Процедура в рамках механізму посередництва

Стаття 328

Запит інформації

1. Перш ніж порушити процедуру посередництва будь-яка Сторона у будь-який час може запитати інформацію стосовно заходу, що негативно впливає на торгівлю або інвестування між Сторонами. Сторона, якій подано такий запит, протягом 20 днів з дати отримання запиту надає відповідь, що містить її коментарі стосовно інформації, яка міститься у запиті. Якщо це буде можливо, запит та відповідь робляться у письмовій формі.

2. Якщо відповідаюча Сторона вважає, що відповісти протягом 20 днів неможливо з практичної точки зору, вона повинна повідомити запитуючій Стороні про причини затримки, а також встановити найкоротший термін, протягом якого вона зможе надати відповідь.

Стаття 329

Порушення процедури

1. У будь-який час будь-яка Сторона може вимагати, щоб Сторони порушили процедуру посередництва. Такий запит надсилається іншій Стороні у письмовій формі. Запит повинен бути достатньо деталізованим для чіткого висвітлення занепокоєнь запитуючої Сторони та:

- a) зазначати конкретний захід, що розглядається;

б) містити твердження щодо можливих негативних наслідків, які, на думку запитуючої Сторони, має або матиме захід для торгівлі або інвестування між Сторонами, та

с) пояснювати, як, на думку запитуючої Сторони, такі негативні наслідки пов'язані із заходом.

2. Сторона, якій надіслано такий запит, розглядає його позитивно і приймає або відхиляє його письмово протягом 10 днів з дати його отримання.

Стаття 330

Вибір посередника

1. Після початку процедури посередництва Сторони повинні докласти зусиль щодо погодження кандидатури посередника не пізніше 15 днів з дати отримання відповіді на запит.

2. Якщо Сторони не можуть дійти згоди стосовно кандидатури посередника в межах встановлених строків, будь-яка зі Сторін може звернутися до голови Комітету з питань торгівлі або вповноваженої головою особи з вимогою обрати посередника шляхом жеребкування з переліку кандидатів, передбаченого статтею 323 цієї Угоди. Представники обох Сторін спору заздалегідь мають бути запрошені до участі у процедурі жеребкування. За будь-яких обставин жеребкування проводиться за присутності Сторони/Сторін, які є в наявності.

3. Голова Комітету з питань торгівлі або вповноважена головою особа обирають посередника протягом п'яти робочих днів з дати подання запиту будь-якою зі Сторін, як зазначено у пункті 2.

4. Якщо перелік, передбачений статтею 323 цієї Угоди, не складений на момент подання запиту відповідно до пункту 2 цієї статті, посередник обирається шляхом жеребкування з осіб, яких було офіційно запропоновано однією чи обома Сторонами.

5. Сторони можуть домовитися про те, що посередник може бути громадянином однієї зі Сторін.

6. Посередник неупереджено та транспарентно допомагає Сторонам внести ясність щодо заходу та його можливих наслідків для торгівлі і досягнути взаємопогодженого рішення. Кодекс поведінки, викладений у Додатку XXV до цієї Угоди, застосовується до посередників, як це передбачено самим Кодексом. Правила 3-7 (повідомлення) і 41-46 (переклад та обчислення строків) Правил процедури, викладених у Додатку XXIV до цієї Угоди, також застосовуються *mutatis mutandis*.

Стаття 331

Правила процедури посередництва

1. Протягом 10 днів з дати призначення посередника Сторона, яка порушила процедуру посередництва, надає посереднику та іншій Стороні у письмовій формі деталізований опис проблеми, зокрема щодо впливу заходу, що розглядається, і його наслідків для торгівлі. Протягом 20 днів з дати надання такого подання інша Сторона може надати у письмовій формі свої зауваження до опису проблеми. Кожна Сторона може включити у свій опис або коментарі будь-яку інформацію, яку вона вважає доцільною.

2. Посередник може прийняти рішення щодо найбільш доцільного способу внесення ясності до зазначеного заходу та його можливого впливу на торгівлю. Зокрема, посередник може організувати засідання Сторін, проводити спільні або індивідуальні консультації зі Сторонами, звертатися за допомогою або консультуватися з відповідними експертами та заінтересованими особами й надавати будь-яку додаткову допомогу, яка вимагається Сторонами. Проте перш ніж звернутися за допомогою або за консультаціями до відповідних експертів та заінтересованих осіб посередник проводить консультації зі Сторонами.

3. Посередник може запропонувати пораду та представити рішення для розгляду Сторонами, які можуть прийняти чи відхилити запропоноване рішення або можуть домовитися про інше рішення. Тим не менш, посередник не повинен давати поради або коментарі щодо відповідності зазначеного заходу цій Угоді.

4. Процедура проводиться на території Сторони, якій було надіслано запит, або за спільною згодою у будь-якому іншому місці чи в будь-який інший спосіб.

5. Сторони повинні намагатися досягти взаємопогодженого рішення протягом 60 днів з дати призначення посередника. До дати прийняття остаточного рішення Сторони можуть розглянути можливі проміжні рішення, особливо якщо захід стосується швидкопсувних товарів.

6. Рішення може бути ухвалено шляхом прийняття рішення Комітетом з питань торгівлі. Кожна зі Сторін може погодити таке рішення за умови завершення всіх необхідних внутрішніх процедур. Взаємопогоджені рішення повинні бути загальнодоступними. Проте версія, представлена публічно, може й не містити будь-якої інформації, яку Сторона визначила конфіденційною.

7. Процедура припиняється:

a) шляхом прийняття взаємопогодженого рішення Сторонами, з дати його прийняття;

b) письмовою заявою посередника після консультацій зі Сторонами, що подальші зусилля у посередництві не дадуть жодних результатів;

c) письмовою заявою Сторони після вивчення взаємопогоджених рішень відповідно до процедури посередництва та після розгляду всіх порад та запропонованих рішень посередника; або

d) на будь-якому етапі процедури за взаємною згодою Сторін.

Частина 2

Імплементация

Стаття 332

Імплементация взаємопогодженого рішення

1. Якщо Сторони прийняли рішення, кожна зі Сторін повинна вжити заходів, необхідних для імплементации взаємопогодженого рішення в рамках погоджених строків.

2. Імплементуюча Сторона інформує іншу Сторону в письмовій формі про будь-які заходи, вжиті для реалізації взаємопогодженого рішення.

3. На вимогу Сторін посередник у письмовій формі надає Сторонам проект звіту про фактичний стан справ, який містить короткий виклад:

- a) заходу, що розглядається у цих процедурах;
- b) процедури, що застосовується; та
- c) будь-якого взаємопогодженого рішення, досягнутого як остаточний результат цих процедур, зокрема можливих проміжних рішень.

Посередник надає Сторонам 15 днів для надання коментарів щодо проекту звіту. Після розгляду коментарів Сторін, поданих у цей строк, посередник у письмовій формі подає Сторонам протягом 15 днів остаточний звіт про фактичний стан справ. Звіт про фактичний стан справ не повинен містити будь-якого тлумачення цієї Угоди.

Частина 3

Загальні положення

Стаття 333

Зв'язок з вирішенням спорів

1. Процедура відповідно до цього механізму посередництва не має на меті бути основою для процедур вирішення спору в рамках цієї Угоди або іншої угоди. Сторона не покладається та не наводить як доказ у процедурах вирішення спору, а група не бере до уваги:

- a) позиції, зайняті іншою Стороною у процесі процедури посередництва;
- b) той факт, що інша Сторона заявила про свою готовність прийняти рішення щодо заходу, який є предметом посередництва; або
- c) надані поради або пропозиції посередника.

2. Механізм посередництва не завдає шкоди правам та обов'язкам Сторін відповідно до положень про вирішення спорів.

3. Якщо Сторони не домовились про інше і без шкоди для статті 331(6) цієї Угоди, всі етапи процедури, у тому числі будь-яка порада або запропоноване рішення, є конфіденційними. Проте кожна Сторона може публічно розголошувати факт про те, що посередництво має місце.

Стаття 334

Строки

Будь-які строки, зазначені у цій Главі, можуть бути змінені за взаємною згодою Сторін, що беруть участь у цих процедурах.

Стаття 335

Витрати

1. Кожна Сторона покриває власні витрати, що впливають з участі у процедурі посередництва.

2. Сторони разом і в рівних обсягах покривають витрати, що впливають з організаційних питань, зокрема винагороди та витрати посередника, будь-якого помічника посередника та, якщо Сторони не можуть домовитись про спільну мову, будь-які витрати, пов'язані з перекладом. Винагорода посереднику повинна відповідати винагороді, встановленій голові арбітражної групи в пункті 8 Додатка XXIV до цієї Угоди.

Стаття 336

Перегляд

Через п'ять років після набрання чинності цією Угодою Сторони проводять консультації одна з одною стосовно необхідності внесення змін до механізму посередництва, враховуючи набутий досвід та розвиток відповідного механізму в рамках СОТ.

РОЗДІЛ V ЕКОНОМІЧНЕ ТА ГАЛУЗЕВЕ СПІВРОБІТНИЦТВО

Глава 1

Співробітництво у сфері енергетики, включаючи ядерну енергетику

Стаття 337

1. Сторони домовилися продовжувати та активізувати існуюче співробітництво у сфері енергетики з метою підвищення енергетичної безпеки, конкурентоспроможності та стабільності, що є необхідним для просування економічного зростання та досягнення прогресу у напрямку ринкової інтеграції, в тому числі шляхом поступового зближення в енергетичному секторі та через участь у регіональних ініціативах щодо співробітництва у сфері енергетики. Співробітництво у нормативно-правовій сфері враховуватиме необхідність забезпечення відповідних зобов'язань щодо надання публічних послуг, зокрема заходи щодо інформування і захисту споживачів від нечесних методів ціноутворення, а також доступу до доступних енергетичних ресурсів для споживачів, зокрема найбільш вразливих верств населення.

2. Співробітництво ґрунтується на всеохоплюючому партнерстві, виходячи з принципів спільних інтересів, взаємності, прозорості та передбачуваності, що відповідають ринковій економіці, Договору до Енергетичної Хартії 1994 року, Меморандуму про взаєморозуміння щодо співробітництва у галузі енергетики та інших багатосторонніх і відповідних двосторонніх домовленостей.

Стаття 338

Взаємне співробітництво включає, серед іншого, такі сфери:

а) імплементацію енергетичних стратегій та політик і розвиток/опрацювання прогнозів та сценаріїв, а також удосконалення статистичної облікової системи енергетичного сектора, що базується на своєчасному обміні інформацією про енергетичний баланс та потоки енергоносіїв відповідно до міжнародної практики, а також розвиток інфраструктури;

б) створення ефективних механізмів вирішення потенційних кризових ситуацій в енергетиці у дусі солідарності;

с) модернізацію та посилення наявної енергетичної інфраструктури, яка становить спільний інтерес, зокрема енергогенеруючі потужності, цілісність, надійність та безпеку енергетичних мереж, поступову інтеграцію електроенергетичної системи України до європейської електроенергетичної мережі, а також повне відновлення енергетичної транзитної інфраструктури і встановлення транскордонної системи обчислення на зовнішніх кордонах України, створення нової енергетичної інфраструктури, яка становитиме спільний інтерес, з метою диверсифікації джерел, постачальників енергії та шляхів і методів її транспортування, що відповідатиме принципам економічної доцільності та збереження навколишнього середовища;

d) розвиток конкурентоспроможних, прозорих і недискримінаційних енергетичних ринків на основі правил та стандартів ЄС шляхом проведення регуляторних реформ;

e) співробітництво в рамках Договору про заснування Енергетичного Співтовариства 2005 року;

f) активізацію та посилення довготермінової стабільності та безпеки торгівлі енергоресурсами, їх транзиту, розвідки, видобутку, очищення, виробництва, зберігання, транспортування, передачі, розподілу та маркетингу чи збуту енергетичних матеріалів та продуктів на взаємовигідній і недискримінаційній основі відповідно до міжнародних правил, зокрема Договору до Енергетичної Хартії 1994 року, Угоди СОТ і цієї Угоди;

g) досягнення прогресу на шляху встановлення привабливого та стабільного інвестиційного клімату шляхом забезпечення інституційних, правових, фіскальних та інших умов, а також шляхом сприяння взаємному інвестуванню у сферу енергетики на недискримінаційній основі;

h) ефективне співробітництво з Європейським інвестиційним банком (ЄІБ), Європейським банком з реконструкції і розвитку (ЄБРР) та іншими міжнародними фінансовими організаціями й інструментами для підтримки співробітництва між Сторонами у сфері енергетики;

i) сприяння енергоефективності та енергозбереженню, у тому числі шляхом формування політики щодо енергоефективності та структури права і нормативно-правової бази з метою досягнення значного прогресу відповідно до стандартів ЄС, зокрема ефективну генерацію, виробництво, транспортування, розподіл та використання енергії, на основі функціонування ринкових механізмів, а також ефективного використання енергії при застосуванні обладнання, освітленні та у будівлях;

j) розвиток та підтримка відновлювальної енергетики з урахуванням принципів економічної доцільності та охорони навколишнього середовища, а також альтернативних видів палива, зокрема стале виробництво біопалива і співробітництво у сфері нормативно-правових питань, сертифікації та стандартизації, а також технологічного і комерційного розвитку;

k) просування Механізму спільного запровадження Кіотського протоколу до Рамкової конвенції Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату 1997 року з метою зменшення викидів парникових газів шляхом реалізації проектів у сфері енергоефективності та відновлювальної енергетики;

l) науково-технічне співробітництво та обмін інформацією з метою розвитку та удосконалення технологій у сфері виробництва енергії, її транспортування, постачання та кінцевого споживання, особливу увагу приділяючи енергозберігаючим і екологічно безпечним технологіям, зокрема вловлювання та зберігання вуглецю, ефективні та «чисті» технології у вугільній галузі, відповідно до встановлених принципів, визначених, зокрема, в Угоді про співробітництво у сфері науки та технологій між Україною та Європейським Співтовариством;

m) співробітництво в рамках європейських та міжнародних органів стандартизації в енергетичній сфері.

Стаття 339

Сторони обмінюються інформацією і досвідом, а також надають відповідну підтримку процесу регуляторних реформ, який включає реструктуризацію вугільного сектору (енергетичного, коксованого та бурого вугілля) з метою підвищення його конкурентоспроможності, безпеки шахт і гірників, а також послаблення негативного впливу на навколишнє середовище, при цьому враховуючи регіональний та соціальний вплив. З метою підвищення ефективності, конкурентоспроможності та стабільності процес реструктуризації має охоплювати всі етапи вугільного виробництва, зокрема від видобутку через виробництво і збагачення до оброблення й утилізації відходів вугільного виробництва та їх спалювання. Цей підхід включає відновлення і використання викидів метану з вугільних шахт, а також у результаті операцій з нафтою і газом та у сільськогосподарському секторі, як це викладено, *inter alia*, у Глобальній ініціативі з метану, в якій Сторони є партнерами.

Стаття 340

Сторони цим створюють механізм раннього попередження, зазначений у Додатку XXVI до Глави 1 («Співробітництво у сфері енергетики, включаючи ядерну енергетику») Розділу V («Економічне і галузеве співробітництво») цієї Угоди.

Стаття 341

Поступове наближення відбуватиметься відповідно до графіку, визначеного у Додатку XXVII до цієї Угоди.

Стаття 342

1. Співробітництво в цивільному ядерному секторі відбувається шляхом імплементації окремих угод, укладених чи тих, що будуть укладені, між Сторонами в цій сфері, згідно з відповідними владними повноваженнями і компетенцією ЄС та його держав-членів, Європейського співтовариства з атомної енергії (Євратому) та його держав-членів і відповідно до правових процедур кожної зі Сторін.

2. Співробітництво забезпечує високий рівень ядерної безпеки, чисте використання ядерної енергії в мирних цілях. Співробітництво охоплює весь спектр діяльності в галузі цивільної ядерної енергетики і всі стадії паливного циклу, зокрема виробництво та торгівлю ядерними матеріалами, аспекти безпеки ядерної енергії, готовність до надзвичайних ситуацій, а також питання охорони здоров'я, навколишнього середовища і нерозповсюдження ядерної зброї. У цьому контексті співробітництво також включає подальший розвиток політик, структури права та нормативно-правової бази, що ґрунтуються на законодавстві та практиці ЄС, а також на стандартах МАГАТЕ. Сторони сприяють цивільним науковим дослідженням у галузі ядерної безпеки, в тому числі спільним дослідженням і розробкам, навчанню та мобільності вчених.

3. Співробітництво спрямовується на вирішення проблем, що виникли внаслідок Чорнобильської катастрофи, а також зняття з експлуатації Чорнобильської АЕС, зокрема:

- a) план здійснення заходів на об'єкті «Укриття» (SIP) для перетворення наявного зруйнованого 4-го блоку (Об'єкт «Укриття») в екологічно безпечну систему;
- b) поводження з відпрацьованим ядерним паливом;
- c) дезактивація територій;
- d) поводження з радіоактивними відходами;
- e) моніторинг навколишнього середовища;
- f) інші питання, які можуть бути спільно погоджені, наприклад медичні, наукові, економічні, соціальні та адміністративні аспекти діяльності, спрямованої на мінімізацію наслідків катастрофи.

Глава 2

Макроекономічне співробітництво

Стаття 343

Україна та ЄС сприяють процесу економічних реформ шляхом співробітництва в напрямку покращення розуміння основоположних принципів функціонування їхніх економік, а також формулювання і реалізації ринкової економічної політики. Україна докладатиме максимальних зусиль для побудови функціонуючої ринкової економіки та поступового наближення своєї політики до політики ЄС відповідно до основоположних принципів макроекономічної стабільності, збалансованості державних фінансів і платіжного балансу.

Стаття 344

З метою досягнення цілей, визначених у статті 343 цієї Угоди, Сторони співробітничать, щоб:

- a) обмінюватися інформацією щодо макроекономічних показників та перспектив, а також щодо стратегій розвитку;
- b) разом аналізувати економічні питання, що становлять спільний інтерес, зокрема заходи економічної політики та інструменти для її імплементації, наприклад методи економічного прогнозування і опрацювання документів стратегічної політики, з метою посилення можливостей України у формуванні політики, яка відповідатиме принципам і практиці ЄС;
- c) обмінюватися досвідом у сфері макроекономіки;
- d) співробітництво також включає обмін інформацією щодо принципів і функціонування Європейського економічного та валютного союзу.

Стаття 345

Постійний діалог відбуватиметься з питань, охоплених Главою 2 Розділу V («Економічне та галузеве співробітництво») цієї Угоди.

Глава 3

Управління державними фінансами: бюджетна політика, внутрішній контроль і зовнішній аудит

Стаття 346

Співробітництво в галузі управління державними фінансами спрямовується на забезпечення розвитку бюджетної політики і надійних систем внутрішнього контролю та зовнішнього аудиту, що базуються на міжнародних стандартах, а також відповідають основоположним принципам підзвітності, прозорості, економності, ефективності та результативності.

Стаття 347

Сторони обмінюються інформацією, досвідом, найкращою практикою та здійснюють інші заходи, зокрема, щодо такого:

1. У галузі бюджетної політики:

a) розвитку системи середньострокового бюджетного прогнозування/планування;

b) удосконалення програмно-цільових підходів у бюджетному процесі й аналізу ефективності та результативності виконання бюджетних програм;

c) покращення обміну досвідом та інформацією з питань планування і виконання бюджету та стану державного боргу.

2. У галузі зовнішнього аудиту:

d) імплементації стандартів та методик Міжнародної організації вищих органів фінансового контролю (INTOSAI), а також обміну найкращими практиками ЄС у галузі зовнішнього контролю та аудиту державних фінансів з особливим акцентом на незалежності відповідних органів Сторін;

3. У галузі державного внутрішнього фінансового контролю:

- подальшого розвитку системи державного внутрішнього фінансового контролю шляхом гармонізації з міжнародно визнаними стандартами (Інститут внутрішніх аудиторів (ІА), Міжнародна федерація бухгалтерів (IFAC), INTOSAI) та методологіями, а також найкращою практикою ЄС щодо внутрішнього контролю та внутрішнього аудиту в державних органах;

4. У сфері боротьби із шахрайством:

- удосконалення методів, спрямованих на припинення шахрайства і корупції та запобігання цим явищам у сферах, що охоплюються Главою 3 Розділу V («Економічне та галузеве співробітництво»), зокрема співробітництво між відповідними адміністративними органами.

Стаття 348

Постійний діалог відбуватиметься з питань, охоплених Главою 3 Розділу V («Економічне та галузеве співробітництво») цієї Угоди.

Глава 4

Оподаткування

Стаття 349

Сторони співробітничать з метою покращення належного управління у сфері оподаткування з метою подальшого покращення економічних відносин, торгівлі, інвестицій та добросовісної конкуренції.

Стаття 350

Згідно зі статтею 349 цієї Угоди Сторони визнають і зобов'язуються застосувати принципи належного управління у сфері оподаткування, зокрема принципи прозорості, обміну інформацією та добросовісної податкової конкуренції, яких дотримуються держави-члени на рівні ЄС. Із цією метою без упередженості щодо компетенції ЄС та держав-членів Сторони покращують міжнародне співробітництво у сфері оподаткування, сприяють збору законних податкових надходжень та розвивають заходи ефективної імплементації вищезазначених принципів.

Стаття 351

Сторони також посилюють і зміцнюють співробітництво, спрямоване на вдосконалення і розвиток податкової системи та податкових органів України, зокрема посилення потужностей збору і контролю, з окремим наголосом на процедурах відшкодування ПДВ для уникнення накопичення заборгованості, забезпечення ефективного збору податків і посилення боротьби з податковим шахрайством, а також ухиленням від сплати податків. Сторони намагаються покращувати співробітництво та обмін досвідом у боротьбі з податковим шахрайством, зокрема з «карусельним шахрайством».

Стаття 352

Сторони розвивають співробітництво і гармонізують політику щодо протидії та боротьби із шахрайством і контрабандою підакцизних товарів. Це співробітництво, зокрема, включає поступове зближення акцизних ставок на тютюнові вироби, наскільки це можливо, беручи до уваги обмеження регіонального контексту, у тому числі шляхом діалогу на регіональному рівні та відповідно до Рамкової конвенції ВООЗ із боротьби проти тютюну 2003 року. Із цією метою Сторони намагаються посилити своє співробітництво в регіональному контексті.

Стаття 353

Поступове наближення до структури оподаткування, визначеної у *acquis* ЄС, здійснюється відповідно до Додатка XXVIII до цієї Угоди.

Стаття 354

Постійний діалог відбуватиметься з питань, охоплених Главою 4 Розділу V («Економічне та галузеве співробітництво») цієї Угоди.

Глава 5

Статистика

Стаття 355

Сторони розвивають і посилюють співробітництво з питань статистики, роблячи таким чином внесок у досягнення довгострокової мети щодо надання вчасних і надійних статистичних даних, які можливо порівняти на міжнародному рівні. Передбачається, що стабільна, ефективна та професійно незалежна національна статистична система вироблятиме необхідну для громадян, суб'єктів господарювання й органів управління в Україні та ЄС інформацію, надаючи їм можливість приймати на її основі виважені рішення. Національна статистична система має ґрунтуватися на фундаментальних принципах ООН щодо офіційної статистики з урахуванням *acquis* ЄС у сфері статистики, зокрема Кодексу норм європейської статистики, з метою гармонізації національної статистичної системи з європейськими нормами та стандартами. *Acquis* у сфері статистики викладені у Збірнику статистичних вимог, який щорічно оновлюється та який Сторони розглядають у якості додатка до цієї Угоди (Додаток XXIX).

Стаття 356

Співробітництво спрямовується на:

а) подальше посилення спроможностей національної статистичної системи, приділяючи особливу увагу надійній правовій базі, належній політиці поширення даних і метаданих та зручності для користувачів;

b) поступову гармонізацію української статистичної системи з Європейською статистичною системою (ЄСС);

c) налагодження механізмів надання даних ЄС, застосовуючи відповідні міжнародні та європейські методології, зокрема класифікації;

d) підвищення рівня професійних та управлінських знань і навичок працівників національної статистичної системи з метою створення можливостей для застосування ними європейських статистичних стандартів і підтримки розвитку української статистичної системи;

e) сприяння обміну досвідом між Сторонами щодо розвитку статистичного ноу-хау;

f) підтримку впровадження загальної системи управління якістю в усі процеси виробництва та поширення статистичної продукції.

Стаття 357

Сторони співробітничать в рамках ЄСС, де Евростат є статистичним органом ЄС. Співробітництво зосереджується, *inter alia*, на таких сферах:

a) демографічна статистика, зокрема переписи;

b) статистика сільського господарства, зокрема сільськогосподарські переписи та статистику навколишнього середовища;

c) бізнес статистика, зокрема бізнес-реєстри та використання адміністративних джерел для статистичних цілей;

d) енергетика, зокрема енергобаланси;

e) національні рахунки;

f) статистика зовнішньої торгівлі;

g) регіональна статистика;

h) загальна система управління якістю всіх процесів виробництва та поширення статистичної продукції.

Стаття 358

Сторони, *inter alia*, обмінюються інформацією і практичним досвідом, а також розвивають співробітництво з урахуванням досвіду з реформування статистичної системи, вже набутого в рамках різноманітних програм допомоги. Зусилля спрямовуються на подальшу гармонізацію з *acquis* ЄС у галузі статистики на основі національної стратегії розвитку української статистичної системи та з урахуванням розвитку ЄСС. Основна увага у процесі виробництва статистичних даних приділяється подальшому розвитку вибірових опитувань, враховуючи потребу зменшення звітного навантаження на респондентів. Дані мають бути прийнятними для розроблення та моніторингу впровадження політики в усіх ключових сферах соціально-економічного життя.

Стаття 359

Постійний діалог відбуватиметься з питань, охоплених Главою 5 Розділу V («Економічне та галузеве співробітництво») цієї Угоди. По змозі, діяльність, яка здійснюється в рамках Європейської статистичної системи, має бути максимально відкритою для України відповідно до загальних правил участі третіх країн.

Глава 6

Навколишнє середовище

Стаття 360

Сторони розвивають і зміцнюють співробітництво з питань охорони навколишнього середовища й таким чином сприяють реалізації довгострокових цілей сталого розвитку і зеленої економіки. Передбачається, що посилення природоохоронної діяльності матиме позитивні наслідки для громадян і підприємств в Україні та ЄС, зокрема, через покращення системи охорони здоров'я, збереження природних ресурсів, підвищення економічної та природоохоронної ефективності, інтеграції екологічної політики в інші сфери політики держави, а також підвищення рівня виробництва завдяки сучасним технологіям. Співробітництво здійснюється з урахуванням інтересів Сторін на основі рівності та взаємної вигоди, а також беручи до уваги взаємозалежність, яка існує між Сторонами у сфері охорони навколишнього середовища, та багатосторонні угоди у цій сфері.

Стаття 361

Співробітництво має на меті збереження, захист, поліпшення і відтворення якості навколишнього середовища, захист громадського здоров'я, розсудливе та раціональне використання природних ресурсів та заохочення заходів на міжнародному рівні, спрямованих на вирішення регіональних і глобальних проблем навколишнього середовища, *inter alia*, у таких сферах:

- a) зміна клімату;
- b) екологічне управління та аналогічні питання, зокрема освіта й навчальна підготовка, доступ до інформації з питань навколишнього середовища та процесу прийняття рішень;
- c) якість атмосферного повітря;
- d) якість води та управління водними ресурсами, включаючи морське середовище;
- e) управління відходами та ресурсами;
- f) охорона природи, зокрема збереження і захист біологічного та ландшафтного різноманіття (екомережі);
- g) промислове забруднення і промислові загрози;
- h) хімічні речовини;
- i) генетично-модифіковані організми, в тому числі у сільському господарстві;
- j) шумове забруднення;
- k) цивільний захист, зокрема стихійні лиха і антропогенні загрози;
- l) міське середовище;
- m) екологічні збори.

Стаття 362

1. Сторони, *inter alia*:
 - a) обмінюються інформацією та досвідом;
 - b) здійснюють спільну дослідну діяльність і обмінюються інформацією про екологічно чисті технології;
 - c) планують подолання наслідків стихійних лих та інших надзвичайних ситуацій;

d) здійснюють спільну діяльність на регіональному та міжнародному рівнях, в тому числі згідно з багатосторонніми угодами у сфері охорони навколишнього середовища, ратифікованими Сторонами, та, у разі доцільності, спільну діяльність в рамках відповідних агентств.

2. Особливу увагу Сторони приділяють питанням, що мають транскордонний характер.

Стаття 363

Поступове наближення законодавства України до права та політики ЄС у сфері охорони навколишнього природного середовища здійснюється відповідно до Додатка ХХХ до цієї Угоди.

Стаття 364

Співробітництво у сфері цивільного захисту здійснюється шляхом імплементації окремих угод в цій галузі, укладених між Сторонами згідно з відповідними владними повноваженнями та компетенцією ЄС і його держав-членів та відповідно до правових процедур кожної зі Сторін. Воно, зокрема, буде спрямоване на:

- a) сприяння взаємній допомозі у випадках надзвичайних ситуацій;
- b) цілодобовий обмін найостаннішими повідомленнями і оновленою інформацією про транскордонні надзвичайні ситуації, зокрема запити та пропозиції щодо допомоги;
- c) оцінку впливу наслідків надзвичайних ситуацій на навколишнє середовище;
- d) залучення експертів до участі у специфічних технічних семінарах та симпозіумах з питань цивільного захисту;
- e) залучення, у разі необхідності, спостерігачів під час проведення окремих навчань і тренінгів, що організуються Україною та/або ЄС;
- f) посилення існуючого співробітництва щодо найефективнішого використання наявних можливостей цивільного захисту.

Стаття 365

Співробітництво охоплює, *inter alia*, такі цілі:

- a) розвиток всеосяжної стратегії у сфері навколишнього середовища, яка включатиме заплановані інституційні реформи (з визначеними термінами) для забезпечення виконання і впровадження природоохоронного законодавства; розподіл повноважень природоохоронних органів на національному, регіональному та місцевому рівнях; процедури прийняття рішень та їх виконання; процедури сприяння інтеграції природоохоронної політики в інші сфери політики держави; визначення необхідних людських і фінансових ресурсів та механізм їх перегляду;
- b) розвиток галузевих стратегій в галузях покращення якості повітря; якості води та управління водними ресурсами, включаючи морське середовище; управління відходами та ресурсами; захист природи; промислове забруднення та промислові аварії; хімічні речовини, зокрема чітко визначені терміни і основні етапи імплементації, адміністративну відповідальність, а також фінансові стратегії залучення інвестицій в інфраструктуру й технології;

с) розвиток та імплементація політики з питань зміни клімату, зокрема, як визначено у Додатку XXXI до цієї Угоди.

Стаття 366

Постійний діалог відбуватиметься з питань, охоплених Главою 6 Розділу V («Економічне та галузеве співробітництво») цієї Угоди.

Глава 7

Транспорт

Стаття 367

Сторони:

а) розширюють і зміцнюють співробітництво в галузі транспорту з метою сприяння розвитку стабільних транспортних систем;

б) сприяють здійсненню ефективних і безпечних транспортних перевезень, а також інтермодальності й оперативної сумісності транспортних систем;

с) докладають зусиль для посилення основних транспортних зв'язків між територіями Сторін.

Стаття 368

1. Співробітництво між Сторонами має на меті сприяння реструктуризації та оновленню транспортного сектору України і поступовій гармонізації діючих стандартів та політики з існуючими в ЄС, зокрема шляхом впровадження заходів, викладених у Додатку XXXII до цієї Угоди, без шкоди для зобов'язань, що впливають з окремих транспортних угод, укладених між Сторонами. Реалізація зазначених заходів не суперечить правам та обов'язкам Сторін відповідно до міжнародних угод, учасницями яких вони є, або участі Сторін в міжнародних організаціях.

2. Співробітництво також спрямовується на покращення руху пасажирів та вантажів, зростання плинності транспортних потоків між Україною, ЄС і третіми країнами регіону за рахунок усунення адміністративних, технічних, прикордонних та інших перешкод, покращення транспортної мережі та модернізації інфраструктури, зокрема на головних транспортних осях, які з'єднують Сторони. Це співробітництво включає заходи, спрямовані на спрощення перетину кордонів.

3. Співробітництво включає обмін інформацією і спільну діяльність:

- на регіональному рівні, зокрема враховуючи та впроваджуючи прогрес, досягнутий в рамках різних регіональних транспортних домовленостей, зокрема Транспортної панелі Східного партнерства, транспортного коридору Європа - Кавказ - Азія (ТРАСЕКА), Бакинського процесу та інших транспортних ініціатив;

- на міжнародному рівні, зокрема міжнародні транспортні організації та міжнародні угоди і конвенції, ратифіковані Сторонами; в рамках різних транспортних агентств ЄС.

Стаття 369

Це співробітництво, *inter alia*, охоплює такі сфери:

а) розвиток сталої національної транспортної політики, яка буде охоплювати всі види транспорту, зокрема з метою забезпечення ефективних і

безпечних транспортних систем, і сприяти інтеграції ініціатив у сфері транспорту в інші напрями політики;

b) розвиток галузевих стратегій на основі національної транспортної політики (зокрема нормативні вимоги щодо модернізації технічного обладнання і транспортних парків для дотримання найвищих міжнародних стандартів) щодо автомобільного, залізничного, річкового, морського та авіаційного транспорту, а також інтермодальність, враховуючи терміни й основні етапи імплементації, адміністративну відповідальність і фінансові плани;

c) розвиток мультимодальної транспортної мережі, пов'язаної з Транс'європейською транспортною мережею (TEN-T), та удосконалення інфраструктурної політики з метою кращого визначення й оцінки інфраструктурних проектів щодо різних видів транспорту. Розвиток стратегій фінансування, спрямованих на утримання, усунення перешкод у пропускній здатності та розвиток неповної інфраструктури, а також активізацію і сприяння участі приватного сектору в транспортних проектах відповідно до Додатка XXXIII до цієї Угоди;

d) приєднання до відповідних міжнародних транспортних організацій та угод, зокрема процедури забезпечення суворого застосування та ефективного виконання міжнародних транспортних угод і конвенцій;

e) науково-технічне співробітництво та обмін інформацією для розвитку і удосконалення технологій в галузі транспорту, наприклад інтелектуальних транспортних систем;

f) сприяння використанню інтелектуальних транспортних систем та інформаційних технологій при управлінні і використанні всіх видів транспорту, а також підтримка інтермодальності та співробітництва у використанні космічних систем і впровадженні комерційних рішень, що полегшують транспортні перевезення.

Стаття 370

Постійний діалог відбуватиметься з питань, охоплених Главою 7 Розділу V («Економічне та галузеве співробітництво») цієї Угоди.

Глава 8

Космос

Стаття 371

1. Сторони сприяють розвитку взаємовигідного співробітництва у сфері цивільних космічних досліджень та використання космічного простору, зокрема, на таких напрямках:

- a) глобальні навігаційні супутникові системи;
- b) спостереження Землі та глобальний моніторинг;
- c) космічна наука та дослідження;
- d) прикладні космічні технології, зокрема пускові технології та технології ракетних двигунів.

2. Сторони заохочують та сприяють обміну досвідом щодо політики у галузі космосу, адміністрації та правових аспектів, а також щодо промислової реструктуризації та комерціалізації космічних технологій.

Стаття 372

1. Співробітництво включає обмін інформацією щодо політики та програм Сторін та відповідних можливостей для співробітництва і спільних проектів, зокрема участь українських підприємств та організацій у відповідних космічних та транспортних напрямках наступної Рамкової програми ЄС з досліджень та інновацій «Горизонт 2020».

2. Сторони заохочують та підтримують обмін науковцями та створення відповідних мереж.

3. Співробітництво також може включати обмін досвідом у сфері управління космічними дослідженнями та науковими установами, а також створення сприятливих умов проведення досліджень та впровадження нових технологій і належного захисту відповідних прав інтелектуальної, промислової та комерційної власності.

Стаття 373

Постійний діалог відбуватиметься з питань, охоплених Главою 8 Розділу V («Економічне та галузеве співробітництво») цієї Угоди, включаючи у відповідних випадках координацію та співробітництво з Європейським космічним агентством із цих та інших відповідних актуальних тем.

Глава 9

Співробітництво у сфері науки та технологій

Стаття 374

Сторони розвивають та посилюють наукове та технологічне співробітництво з метою як наукового розвитку як такого, так і зміцнення свого наукового потенціалу для вирішення національних та глобальних викликів. Сторони докладають зусиль для досягнення прогресу в набутті наукових та технологічних знань, важливих для забезпечення сталого економічного розвитку, шляхом розвитку дослідних потужностей та людського потенціалу. Накопичення та обмін науковою інформацією сприяють підвищенню конкурентоспроможності Сторін шляхом розширення можливостей їх економіки щодо набуття та використання знань для комерціалізації нових продуктів та послуг. Врешті-решт, Сторони розвивають свій науковий потенціал з метою дотримання глобальної відповідальності та зобов'язань у таких сферах, як охорона здоров'я, захист навколишнього середовища, зокрема зміна клімату, та інші глобальні виклики.

Стаття 375

1. Співробітництво враховує діючі рамки співробітництва, встановлені Угодою про співробітництво у сфері науки і технологій між Україною та Європейським Співтовариством, а також мету України до поступового наближення до політики та права ЄС у сфері науки і технологій.

2. Співробітництво між Сторонами спрямовується на сприяння залученню України до Європейського дослідницького простору.

3. Таке співробітництво сприяє Україні у підтримці реформування та реорганізації системи управління науковою сферою та дослідних установ (зокрема в розвитку її потенціалу щодо розвитку науки і технологій) з метою

сприяння розвитку конкурентоспроможної економіки та суспільства, яке базується на знаннях.

Стаття 376

Співробітництво забезпечується, зокрема, шляхом:

- a) обміну інформацією щодо політики Сторін у сфері науки та технологій;
- b) участі у наступній Рамковій програмі ЄС з досліджень та інновацій «Горизонт 2020»;
- c) спільної реалізації наукових програм та дослідної діяльності;
- d) спільного дослідження діяльності, спрямованої на заохочення наукового прогресу, трансферу технологій та ноу-хау;
- e) навчання шляхом реалізації програм обміну для дослідників та спеціалістів;
- f) організації спільних заходів щодо наукового та технологічного розвитку;
- g) вжиття заходів, спрямованих на розвиток сприятливих умов для проведення досліджень та впровадження нових технологій, а також належного захисту інтелектуальної власності результатів досліджень;
- h) активізації регіонального та іншого міжнародного співробітництва, зокрема в Чорноморському контексті та в рамках багатосторонніх організацій, зокрема Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури (ЮНЕСКО), Організації економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР) та Великої Вісімки (G8), а також у контексті багатосторонніх угод, наприклад Рамкової конвенції ООН про зміну клімату 1992 року;
- i) обміну досвідом у сфері управління науково-дослідними установами з метою розвитку та покращення їхніх спроможностей щодо здійснення та участі у наукових дослідженнях.

Стаття 377

Постійний діалог відбуватиметься з питань, охоплених Главою 9 Розділу V («Економічне та галузеве співробітництво») цієї Угоди.

Глава 10

Політика у сфері промисловості та підприємництва

Стаття 378

Сторони розвивають та зміцнюють співробітництво з питань політики у сфері промисловості та підприємництва і таким чином покращують умови для підприємницької діяльності для всіх суб'єктів господарювання з особливою увагою до малих та середніх підприємств (МСП). Поглиблене співробітництво має покращити адміністративну структуру та нормативно-правову базу для українських і європейських суб'єктів господарювання в Україні та ЄС та повинно ґрунтуватися на політиці ЄС щодо розвитку малого і середнього підприємництва та промисловості з урахуванням визнаних на міжнародному рівні принципів та практики в цих сферах.

Стаття 379

Із цією метою Сторони співробітничать для:

- a) впровадження стратегій розвитку МСП, що ґрунтується на принципах Європейської хартії малих підприємств, та проведення моніторингу процесу імплементації шляхом щорічного звітування та діалогу. Таке

співробітництво також передбачає особливу увагу до мікропідприємств та підприємств ремісницького типу, які є надзвичайно важливим елементом економіки України та ЄС;

b) створення кращих базових умов через обмін інформацією та передовим досвідом і таким чином сприяння підвищенню конкурентоспроможності. Це співробітництво включає управління структурними змінами (реструктуризацією), а також управління в галузі охорони навколишнього середовища та енергетики, зокрема з питань енергоефективності та чистого виробництва;

c) спрощення та раціоналізації нормативно-правових актів та практики з окремим наголосом на обміні провідним досвідом з питань нормативно-правових методів, зокрема принципів ЄС;

d) сприяння розвитку інноваційної політики шляхом обміну інформацією та передовим досвідом щодо комерціалізації науково-дослідних та проектно-конструкторських робіт (зокрема механізми підтримки заснування підприємницької діяльності, пов'язаної з використанням технологій), кластерний розвиток та доступ до фінансових ресурсів;

e) сприяння розширенню контактів між приватними підприємствами України та ЄС та між цими підприємствами і органами влади України та ЄС;

f) підтримки вжиття заходів щодо стимулювання експорту в Україні;

g) сприяння модернізації та реструктуризації окремих галузей промисловості України та ЄС.

Стаття 380

Постійний діалог відбуватиметься з питань, охоплених Главою 10 Розділу V («Економічне та галузеве співробітництво») цієї Угоди. У ньому беруть участь представники бізнесу України та ЄС.

Глава 11

Співробітництво у видобувній та металургійній галузі

Стаття 381

Сторони розвивають та поглиблюють співробітництво у сфері видобувної промисловості та металургії з метою сприяння взаєморозумінню, покращенню умов для підприємництва, обміну інформацією та співробітництва щодо неенергетичних аспектів згаданих сфер, пов'язаних, зокрема, з видобутком руд металів та промислових мінералів. Це співробітництво відбувається без шкоди для положень статті 339 цієї Угоди щодо вугілля.

Стаття 382

З метою досягнення цілей, визначених у статті 381 цієї Угоди, Сторони співробітничать з метою:

a) обміну інформацією стосовно становища їхніх видобувної та металургійної промисловостей;

b) обміну інформацією щодо перспектив розвитку видобувної й металургійної галузей промисловості України та ЄС стосовно споживання, виробництва і прогнозування розвитку ринків;

c) обміну інформацією стосовно заходів, яких вживають Сторони з метою прискорення процесу реструктуризації цих галузей;

d) обміну інформацією та передовим досвідом стосовно сталого розвитку видобувної та металургійної галузей промисловості в Україні та ЄС.

Глава 12

Фінансові послуги

Стаття 383

Визнаючи важливість ефективної системи правил та практики їхньої реалізації у сфері фінансових послуг для становлення повноцінної ринкової економіки та з метою сприяння торговельному обміну між Сторонами, Сторони домовились співробітничати у сфері фінансових послуг відповідно до таких цілей:

- a) підтримки процесу адаптації регулювання фінансових послуг до потреб відкритої ринкової економіки;
- b) забезпечення ефективного та належного захисту інвесторів та інших споживачів фінансових послуг;
- c) сприяння стабільності та цілісності світової фінансової системи;
- d) підтримки співробітництва між різними учасниками фінансової системи, зокрема регуляторні та наглядові органи;
- e) забезпечення незалежного та ефективного нагляду.

Стаття 384

1. Сторони заохочують співробітництво між відповідними регуляторними та наглядовими органами, зокрема обмін інформацією і досвідом щодо фінансових ринків та інші подібні заходи.

2. Особлива увага приділяється розвитку адміністративного потенціалу зазначених органів, зокрема через обмін персоналом та спільне навчання.

Стаття 385

Сторони сприяють поступовому наближенню до визнаних міжнародних стандартів щодо регулювання і нагляду у сфері фінансових послуг. Відповідні акти права ЄС у галузі фінансових послуг містяться у Главі 6 («Заснування підприємницької діяльності, торгівля послугами та електронна торгівля») Розділу IV («Торгівля та питання, пов'язані з торгівлею») цієї Угоди.

Стаття 386

Постійний діалог відбуватиметься з питань, охоплених Главою 12 Розділу V («Економічне та галузеве співробітництво») цієї Угоди.

Глава 13

Законодавство про заснування та діяльність компаній, корпоративне управління, бухгалтерський облік та аудит

Стаття 387

1. Визнаючи важливість комплексного застосування ефективних правил та методики у сферах законодавства щодо заснування та діяльності компаній, корпоративного управління, а також щодо бухгалтерського обліку та аудиту, з метою створення повноцінно функціонуючої ринкової економіки та задля стимулювання торгівлі, Сторони домовилися співробітничати:

- a) з питань захисту прав акціонерів, кредиторів та інших заінтересованих сторін відповідно до вимог ЄС у цій сфері згідно з Додатком XXXIV до цієї Угоди;

б) щодо впровадження на національному рівні відповідних міжнародних стандартів та поступового наближення до права ЄС у сфері бухгалтерського обліку та аудиту згідно з Додатком XXXV до цієї Угоди;

с) з питань подальшого розвитку політики корпоративного управління відповідно до міжнародних стандартів, а також поступового наближення до правил та рекомендацій ЄС у цій сфері згідно з Додатком XXXVI до цієї Угоди.

2. Сторони спрямовують свою діяльність на обмін інформацією та досвідом щодо існуючих систем та відповідних нововведень в зазначених сферах. Крім того, Сторони намагаються покращити обмін інформацією між національним реєстром України та бізнес-реєстрами держав-членів ЄС.

Стаття 388

Постійний діалог відбуватиметься з питань, охоплених Главою 13 Розділу V («Економічне та галузеве співробітництво») цієї Угоди.

Глава 14

Інформаційне суспільство

Стаття 389

Сторони зміцнюють своє співробітництво щодо розвитку інформаційного суспільства на користь приватних осіб і бізнесу через забезпечення загальнодоступності інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) та через кращу якість послуг за доступними цінами. Це також полегшить доступ до ринків послуг електронних комунікацій, що сприятиме конкуренції та надходженню інвестицій в цю галузь.

Стаття 390

Співробітництво має на меті імплементацію національних стратегій інформаційного суспільства, розвиток всеохоплюючої нормативно-правової бази для електронних комунікацій та розширення участі України у дослідній діяльності ЄС у сфері ІКТ.

Стаття 391

Співробітництво охоплює такі сфери:

а) сприяння широкомасштабному доступу, поліпшення безпеки мереж та широкому використанню ІКТ приватними особами, бізнесом та адміністративними органами шляхом розвитку локальних ресурсів Інтернет і впровадження онлайн-послуг, зокрема електронного бізнесу, електронного уряду, електронної охорони здоров'я і електронного навчання;

б) координацію політик у галузі електронних комунікацій з метою оптимального використання радіоспектру і забезпечення функціональної сумісності мереж України та ЄС;

с) посилення незалежності та адміністративної спроможності національного регулятора у галузі зв'язку з метою забезпечення його здатності вживати відповідні регуляторні заходи та впроваджувати свої рішення і всі відповідні норми, а також гарантування добросовісної конкуренції на ринках. Національний регулятор у галузі зв'язку повинен співробітничати з органом з питань конкуренції щодо моніторингу цих ринків;

д) сприяння спільним проектам досліджень у сфері ІКТ в межах наступної Рамкової програми ЄС з досліджень та інновацій «Горизонт 2020».

Стаття 392

Сторони обмінюються інформацією, найкращою практикою та досвідом, здійснюють спільні заходи з метою розвитку всеохоплюючої нормативно-правової бази та забезпечення ефективного функціонування та неспотвореної конкуренції на ринках електронних комунікацій.

Стаття 393

Сторони заохочують співробітництво між національним регулятором у галузі зв'язку України та національними регуляторами ЄС.

Стаття 394

1. Сторони сприяють поступовому наближенню до права і нормативно-правової бази ЄС у галузі регулювання інформаційного суспільства і електронних комунікацій.

2. Відповідні положення, а також *acquis* ЄС щодо інформаційного суспільства і електронних комунікацій, визначені у Доповненні XVII-3 («Правила, що застосовуються до телекомунікаційних послуг») до Глави 6 («Заснування підприємств, торгівля послугами та електронна торгівля») Розділу IV («Торгівля і питання, пов'язані з торгівлею») цієї Угоди.

Стаття 395

Постійний діалог відбуватиметься з питань, охоплених Главою 14 Розділу V («Економічне та галузеве співробітництво») цієї Угоди.

Глава 15

Політика з питань аудіовізуальної галузі

Стаття 396

1. Сторони здійснюють співробітництво з метою просування аудіовізуальної галузі в Європі та заохочення спільного виробництва у галузі кінематографії та телебачення.

2. Співробітництво може включати, *inter alia*, питання підготовки журналістів та інших працівників медіа-сфери, як друкованих, так і електронних видань, а також питання підтримки засобів масової інформації (громадських і приватних), з метою посилення їхньої незалежності, професіоналізму та зв'язків з іншими європейськими ЗМІ відповідно до європейських стандартів, зокрема стандартів Ради Європи.

Стаття 397

Поступове наближення до права та нормативно-правової бази ЄС, а також міжнародних правових документів у сфері політики з питань аудіовізуальної галузі буде здійснюватися, зокрема, як визначено у Додатку XXXVII до цієї Угоди.

Стаття 398

Постійний діалог відбуватиметься з питань, охоплених Главою 15 Розділу V («Економічне та галузеве співробітництво») цієї Угоди.

Глава 16

Туризм

Стаття 399

Сторони співробітничать у галузі туризму з метою зміцнення розвитку конкурентоспроможної туристичної галузі як генератора економічного зростання і стимулювання економіки, зайнятості та валютних надходжень.

Стаття 400

1. Співробітництво на двосторонньому, регіональному та європейському рівнях ґрунтуватиметься на таких принципах:

- a) повага самобутності та інтересів місцевих громад, особливо у сільській місцевості;
- b) важливість культурної спадщини;
- c) чітка взаємодія між туризмом та захистом навколишнього середовища.

2. Відповідні положення стосовно туроператорів зазначені у Главі 6 («Заснування підприємств, торгівля послугами та електронна торгівля») Розділу IV («Торгівля і питання, пов'язані з торгівлею») цієї Угоди. Відповідні положення стосовно переміщення осіб зазначені у статті 19 цієї Угоди.

Стаття 401

Співробітництво зосереджується на таких напрямках:

- a) обміні інформацією, найкращими практиками, досвідом та передачі «ноу-хау», зокрема інноваційних технологій;
- b) встановленні стратегічного партнерства між державними, приватними та суспільними інтересами з метою забезпечення сталого розвитку туризму;
- c) просуванні та розвитку туристичних продуктів і ринків, інфраструктури, людських ресурсів та інституційних структур;
- d) розвитку та імплементації ефективних політик і стратегій, зокрема відповідних правових, адміністративних та фінансових аспектів;
- e) навчанні спеціалістів з туризму, а також нарощенні потенціалу в галузі туризму з метою підвищення стандартів якості надання туристичних послуг;
- f) розвитку і сприянні туризму на основі місцевих громад.

Стаття 402

Постійний діалог відбуватиметься з питань, охоплених Главою 16 Розділу V («Економічне та галузеве співробітництво») цієї Угоди.

Глава 17

Сільське господарство та розвиток сільських територій

Стаття 403

Сторони співробітничать з метою сприяння розвитку сільського господарства та сільських територій, зокрема шляхом поступового зближення політик та законодавства.

Стаття 404

Співробітництво між Сторонами у сфері сільського господарства та розвитку сільських територій охоплює, *inter alia*, такі сфери:

- a) сприяння взаємному розумінню політик у сфері сільського господарства та розвитку сільських територій;
- b) посилення адміністративних спроможностей на центральному та місцевому рівнях щодо планування, оцінки та реалізації політики;
- c) заохочення сучасного та сталого сільськогосподарського виробництва, з урахуванням необхідності захисту навколишнього середовища і тварин,

зокрема поширення застосування методів органічного виробництва й використання біотехнологій, *inter alia* шляхом впровадження найкращих практик у цих сферах;

d) обмін знаннями та найкращими практиками щодо політики розвитку сільських територій з метою сприяння економічному добробуту сільських громад;

e) покращення конкурентоспроможності сільськогосподарської галузі та ефективності і прозорості ринків, а також умов для інвестування;

f) поширення знань шляхом проведення навчальних та інформаційних заходів;

g) сприяння інноваціям шляхом проведення досліджень та просування системи дорадництва до сільськогосподарських виробників;

h) посилення гармонізації з питань, які обговорюються в рамках міжнародних організацій;

i) обмін найкращими практиками щодо механізмів підтримки політики у сфері сільського господарства та розвитку сільських територій;

j) заохочення політики якості сільськогосподарської продукції у сферах стандартів продукції, вимог щодо виробництва та схем якості.

Стаття 405

З метою здійснення вищезазначеного співробітництва й без шкоди для Розділу IV («Торгівля і питання, пов'язані з торгівлею») цієї Угоди Сторони підтримують поступове зближення та гармонізацію з відповідним правом та регуляторними стандартами ЄС, зокрема з тими, що визначені у Додатку XXXVIII до цієї Угоди.

Стаття 406

Постійний діалог відбуватиметься з питань, охоплених Главою 17 Розділу V («Економічне та галузеве співробітництво») цієї Угоди.

Глава 18

Політика у галузі рибальства та морська політика

Частина 1

Політика у галузі рибальства

Стаття 407

1. Сторони співробітничать у взаємовигідних сферах спільного інтересу в галузі рибальства, зокрема збереження та управління водними живими ресурсами, інспектування та контроль, збір даних і боротьба з незаконним, непідзвітним та нерегульованим рибальством.

2. Це співробітництво включає повагу до їхніх міжнародних зобов'язань, що стосуються управління та збереження водних живих ресурсів.

Стаття 408

Сторони здійснюють спільні заходи, обмінюються інформацією та надають одна одній підтримку з метою заохочення:

a) належного управління та найкращих практик в управлінні рибальством з метою забезпечення збереження та управління рибними запасами у спосіб, який забезпечує сталість таких запасів та ґрунтується на екосистемному підході;

б) відповідального рибальства та управління рибним господарством, які відповідають принципам сталого розвитку, задля збереження рибних запасів та екосистем у здоровому стані;

с) співробітництва у рамках регіональних організацій з управління рибальством (РОУР).

Стаття 409

З урахуванням положень статті 408 цієї Угоди та беручи до уваги найкращий науковий досвід, Сторони зміцнюють співробітництво та координацію своєї діяльності в галузі управління та збереження водних живих ресурсів у Чорному морі. Сторони заохочують ширше міжнародне співробітництво в Чорному морі з метою розвитку відносин в межах відповідних РОУР.

Стаття 410

Сторони підтримують ініціативи, зокрема взаємний обмін досвідом та надання підтримки, з метою забезпечення впровадження політики сталого рибальства, що ґрунтується на пріоритетних напрямках в асquis ЄС у цій сфері, зокрема:

а) управлінні водними живими ресурсами, рибальськими зусиллями та технічними заходами;

б) перевірці й контролі рибальської діяльності шляхом використання необхідного обладнання для спостереження, зокрема системи моніторингу суден, а також на розбудові відповідних адміністративних та судових структур, здатних застосовувати належні заходи;

с) узгодженому зборі даних про вилов, вивантаження, флот, біологічні та економічні дані;

д) управлінні риболовними потужностями, в тому числі функціонуючим реєстром риболовного флоту;

е) вдосконаленні ефективності ринків, зокрема шляхом просування організацій виробників, надання інформації споживачам, стандартів розміщення на ринку та простежуваності;

ф) розвитку структурної політики у галузі рибальства, з особливою увагою до сталого розвитку прибережних громад.

Частина 2

Морська політика

Стаття 411

Беручи до уваги співробітництво у сферах рибальства, транспорту, охорони навколишнього середовища та в інших політиках, пов'язаних з морською, Сторони також розвивають співробітництво щодо інтегрованої морської політики, зокрема шляхом:

а) просування інтегрованого підходу до морських справ, належного управління та обміну найкращими практиками використання морського простору;

б) створення рамок вирішення суперечностей між конкуруючими видами діяльності людини та управління їхнім впливом на морське середовище шляхом

підтримки планування морського простору як інструменту, який сприяє покращенню процесу прийняття рішень;

с) підтримки сталого розвитку прибережних регіонів та морської промисловості як рушія економічного зростання та зайнятості, в тому числі шляхом обміну найкращою практикою;

д) підтримки стратегічних альянсів між галузями морської промисловості, службами, науковими інституціями, які спеціалізуються на морських та морегосподарських дослідженнях, включно зі створенням міжгалузевих морегосподарських кластерів;

е) докладання зусиль для покращення морської безпеки та заходів безпеки на морі, удосконалення транскордонного та міжгалузевого морського нагляду, спрямованого на вирішення зростаючих ризиків, спричинених інтенсивним морським рухом, робочими викидами суден, нещасними випадками на морі та незаконною діяльністю, ґрунтуючись на досвіді Координаційно-інформаційного центру в м. Бургас;

ф) встановлення регулярного діалогу та сприяння різноманітним мережам між заінтересованими сторонами.

Стаття 412

Це співробітництво включає:

а) обмін інформацією, найкращими практиками, досвідом та передачу морського «ноу-хау», зокрема інноваційних технологій у морській галузі;

б) обмін інформацією та найкращими практиками щодо можливостей фінансування проектів, в тому числі державно-приватне партнерство;

с) посилення співробітництва між Сторонами в рамках відповідних міжнародних морських форумів.

Частина 3

Постійний діалог з питань рибальства та морської політики

Стаття 413

Постійний діалог між Сторонами відбуватиметься з питань, охоплених Частинами 1 і 2 Глави 18 Розділу V («Економічне та галузеве співробітництво») цієї Угоди.

Глава 19

Ріка Дунай

Стаття 414

Беручи до уваги транскордонний характер басейну ріки Дунай та його історичну важливість для прибережних громад, Сторони:

а) сприяють виконанню Україною та державами-членами ЄС їхніх міжнародних зобов'язань у сферах судноплавства, рибальства, охорони навколишнього середовища, зокрема водних екосистем, у тому числі збереження живих водних ресурсів з метою досягнення сприятливого екологічного стану, а також за іншими відповідними напрямками людської діяльності;

б) підтримують, коли це необхідно, ініціативи з розвитку двосторонніх та багатосторонніх угод та домовленостей з метою заохочення сталого розвитку, а також звертаючи особливу увагу на дотримання традиційного способу життя

прибережних громад та ведення економічної діяльності шляхом комплексного використання басейну ріки Дунай.

Глава 20
Захист прав споживачів
Стаття 415

Сторони співробітничать з метою забезпечення високого рівня захисту прав споживачів та досягнення сумісності між їхніми системами захисту прав споживачів.

Стаття 416

З метою досягнення зазначених цілей таке співробітництво, зокрема, включає:

- a) сприяння обміну інформацією щодо систем захисту прав споживачів;
- b) застосування експертизи щодо правового та технічного потенціалу у цій сфері з метою впровадження відповідних систем законодавства та ринкового нагляду;
- c) удосконалення інформації, що надається споживачам;
- d) навчання представників органів влади та інших представників інтересів споживачів;
- e) заохочення розвитку незалежних асоціацій споживачів та контактів між представниками споживачів.

Стаття 417

Україна поступово наближає своє законодавство до асquis ЄС відповідно до Додатка XXXIX до цієї Угоди, при цьому уникаючи створення бар'єрів у торгівлі.

Стаття 418

Постійний діалог відбуватиметься з питань, охоплених Главою 20 Розділу V («Економічне та галузеве співробітництво») цієї Угоди.

Глава 21

Співробітництво у галузі зайнятості, соціальної політики та рівних можливостей

Стаття 419

Беручи до уваги Главу 13 («Торгівля і сталий розвиток») Розділу IV («Торгівля і питання, пов'язані з торгівлею») цієї Угоди, Сторони посилюють діалог та співробітництво щодо забезпечення гідної праці, політики зайнятості, безпечних та здорових умов праці, соціального діалогу, соціального захисту, соціального залучення, гендерної рівності та недискримінації.

Стаття 420

Співробітництво у сферах, визначених у статті 419 цієї Угоди, передбачає досягнення таких цілей:

- a) покращення якості людського життя;
- b) протистояння спільним викликам, зокрема глобалізації та демографічним змінам;
- c) збільшення кількості та покращення якості робочих місць з гідними умовами праці;

- d) сприяння розвитку соціальної та юридичної справедливості у контексті реформуванні ринку праці;
- e) сприяння створенню на ринку праці таких умов, які б поєднували гнучкість та захищеність;
- f) сприяння впровадженню активних заходів на ринку праці та підвищення ефективності служб зайнятості з метою задоволення потреб на ринку праці;
- g) стимулювання розвитку ринків праці, що сприяють залученню малозабезпечених осіб;
- h) зменшення обсягів неформальної економіки шляхом трансформації нелегальної зайнятості;
- i) покращення рівня забезпечення охорони здоров'я та безпечних умов праці, зокрема шляхом проведення навчання і тренінгів з питань охорони здоров'я та безпеки праці, сприяння реалізації превентивних заходів, попередження ризиків великих аварій та управління токсичними хімічними речовинами, а також обмін доброю практикою та результатами досліджень в цій сфері;
- j) посилення рівня соціального захисту та модернізації систем соціального захисту, зокрема щодо якості, доступності та фінансової стабільності;
- k) скорочення бідності та посилення соціальної єдності;
- l) забезпечення гендерної рівності та рівних можливостей для чоловіків та жінок у сфері зайнятості, освіти та навчання, економічної та суспільної діяльності, а також у процесі прийняття рішень;
- m) подолання дискримінації в усіх її формах та проявах;
- n) посилення можливостей соціальних партнерів та сприяння соціальному діалогу.

Стаття 421

Сторони сприяють залученню всіх заінтересованих сторін, зокрема соціальних партнерів та організацій громадянського суспільства, у контексті впровадження реформ в Україні та співробітництва між Сторонами згідно із цією Угодою.

Стаття 422

Сторони сприяють встановленню корпоративної соціальної відповідальності та звітності, а також заохочують ведення соціально відповідальної господарської діяльності, яка пропагується Глобальним договором ООН 2000 року, Тресторонньою декларацією МОП щодо засад, котрі стосуються багатонаціональних корпорацій та соціальної політики 1977 року, зі змінами і доповненнями, внесеними у 2006 році, та Керівними принципами ОЕСР для багатонаціональних підприємств 1976 року, зі змінами і доповненнями, внесеними у 2000 році.

Стаття 423

Сторони докладають зусиль для посилення співробітництва у сфері зайнятості та соціальної політики в рамках усіх відповідних регіональних, багатосторонніх та міжнародних форумів і організацій.

Стаття 424

Україна забезпечує поступове наближення до права, стандартів та практики ЄС у сфері зайнятості, соціальної політики та рівних можливостей, як зазначено у Додатку XL до цієї Угоди.

Стаття 425

Постійний діалог відбуватиметься з питань, охоплених Главою 21 Розділу V («Економічне та галузеве співробітництво») цієї Угоди.

Глава 22

Громадське здоров'я

Стаття 426

Сторони розвивають співробітництво в галузі охорони здоров'я з метою підвищення рівня його безпеки та захисту здоров'я людини як передумови сталого розвитку та економічного зростання.

Стаття 427

1. Співробітництво, зокрема, охоплює такі сфери:

а) зміцнення системи охорони здоров'я України та її потенціалу, зокрема шляхом впровадження реформ, подальшого розвитку первинної медико-санітарної допомоги та навчання персоналу;

б) попередження і контроль над інфекційними хворобами, такими як ВІЛ/СНІД і туберкульоз, підвищення готовності до ризику спалахів високо патогенних хвороб та імплементацію Міжнародних медико-санітарних правил;

с) попередження та контроль за неінфекційними хворобами шляхом обміну інформацією та найкращими практиками, пропагування здорового способу життя, визначення основних детермінант здоров'я та проблем в галузі охорони здоров'я, наприклад здоров'я матері і дитини, психічне здоров'я, алкогольна, наркотична та тютюнова залежність, зокрема імплементацію Рамкової конвенції з контролю над тютюном 2003 року;

д) якість та безпечність субстанцій людського походження, зокрема крові, тканини та клітин;

е) інформація та знання в галузі охорони здоров'я, у тому числі керуючись підходом «охорона здоров'я у всіх політиках держави».

2. Із цією метою Сторони обмінюються інформацією та найкращими практиками і здійснюють інші спільні заходи, в тому числі в рамках підходу «охорона здоров'я у всіх політиках» та поступової інтеграції України в європейські мережі охорони здоров'я.

Стаття 428

Україна поступово наближує своє законодавство та практику до принципів *acquis* ЄС, зокрема у сфері інфекційних хвороб, служб крові, трансплантації тканин і клітин, а також тютюну. Перелік відповідних актів *acquis* ЄС визначено у Додатку XLI до цієї Угоди.

Стаття 429

Постійний діалог відбуватиметься з питань, охоплених Главою 22 Розділу V («Економічне та галузеве співробітництво») цієї Угоди.

Глава 23

Освіта, навчання та молодь

Стаття 430

Повною мірою поважаючи обов'язки Сторін щодо змісту навчання та організації освітніх систем, а також їхнє культурне та мовне розмаїття, Сторони сприяють розвитку співробітництва в галузі освіти, навчання та молодіжної політики з метою покращення взаєморозуміння, активізації міжкультурного діалогу та посилення знань щодо відповідних культур.

Стаття 431

Сторони зобов'язуються активізувати співробітництво в галузі вищої освіти, зокрема, з метою:

- a) реформування та модернізації систем вищої освіти;
- b) сприяння зближенню у сфері вищої освіти, яке відбувається в рамках Болонського процесу;
- c) підвищення якості та важливості вищої освіти;
- d) поглиблення співробітництва між вищими навчальними закладами;
- e) розширення можливостей вищих навчальних закладів;
- f) активізації мобільності студентів та викладачів;
- g) увага приділятиметься співробітництву в галузі освіти з метою спрощення доступу до отримання вищої освіти.

Стаття 432

Сторони здійснюють заходи, спрямовані на активізацію обміну інформацією, практикою та досвідом, для заохочення більш тісного співробітництва в галузі професійно-технічної освіти та навчання, зокрема з метою:

- a) розвитку систем професійно-технічної освіти та навчання, подальшого підвищення кваліфікації протягом трудової діяльності/життя, що відповідає реаліям в контексті змін на ринку праці;
- b) створення національних механізмів з метою покращення прозорості та визнання кваліфікацій та компетенцій, використовуючи, коли це можливо, досвід ЄС.

Стаття 433

Сторони вивчають можливості розвитку співробітництва в інших сферах, зокрема у сфері середньої освіти, дистанційного навчання та освіти протягом життя.

Стаття 434

Сторони домовилися заохочувати поглиблення співробітництва та обмін досвідом в галузі молодіжної політики та неформальної освіти для молоді, що спрямовано на:

- a) сприяння інтеграції молоді в суспільство загалом, заохочуючи її активну громадську позицію та ініціативність;
- b) сприяння молоді в отриманні знань, навичок та професійних умінь поза освітньою системою, зокрема волонтерство, та визнання цінності такого досвіду;
- c) активізацію співробітництва з третіми країнами;
- d) розвиток співробітництва між молодіжними організаціями в Україні, ЄС та його державах-членах;
- e) просування здорового способу життя, з особливим акцентом на молоді.

Стаття 435

Сторони здійснюють співробітництво з урахуванням положень рекомендацій, перелічених у Додатку XLII до цієї Угоди.

Стаття 436

Постійний діалог відбуватиметься з питань, охоплених Главою 23 Розділу V («Економічне та галузеве співробітництво») цієї Угоди.

Глава 24

Культура

Стаття 437

Сторони зобов'язуються сприяти співробітництву в галузі культури з метою покращення взаєморозуміння та розширення культурних обмінів, а також мобільності об'єктів мистецтва та митців України та ЄС.

Стаття 438

Сторони заохочують міжкультурний діалог між окремими особами та організаціями, які представляють інтереси громадянського суспільства та культурних закладів України та ЄС.

Стаття 439

Сторони тісно співробітничать у рамках відповідних міжнародних форумів/організацій, зокрема Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури (ЮНЕСКО) та Ради Європи (РЄ), з метою, *inter alia*, розвитку культурного розмаїття, збереження і оцінки культурної та історичної спадщини.

Стаття 440

Сторони докладують зусиль для розвитку постійного діалогу в галузі культури з метою сприяння розвитку культурної індустрії в Україні та ЄС. Задля досягнення цієї мети Сторони впроваджують належним чином положення Конвенції ЮНЕСКО про охорону та заохочення розмаїття форм культурного самовираження 2005 року.

Глава 25

Співробітництво у сфері спорту та фізичної культури

Стаття 441

1. Сторони співробітничать у галузі спорту та фізичної культури з метою сприяння розвитку здорового способу життя серед людей різного віку, просування соціальних функцій та освітніх цінностей спорту, а також боротьби із загрозами для спорту, наприклад з допінгом, договірними матчами, расизмом та насильством.

2. Співробітництво, зокрема, включає обмін інформацією та гарною практикою за такими напрямками:

а) популяризація фізичної культури і спорту через освітню систему у взаємодії з державними установами та недержавними організаціями;

б) заняття спортом та фізична культура як спосіб сприяння здоровому способу життя та загальному процвітанню;

с) підвищення рівня національної компетенції та вдосконалення системи кваліфікацій у галузі спорту;

д) інтеграція людей з розумовими та фізичними вадами через заняття спортом;

- e) боротьба з допінгом;
- f) боротьба з договірними матчами;
- g) безпека під час великих міжнародних спортивних подій.

Стаття 442

Постійний діалог відбуватиметься з питань, охоплених Главою 25 Розділу V («Економічне та галузеве співробітництво») цієї Угоди.

Глава 26

Співробітництво з питань громадянського суспільства

Стаття 443

Сторони заохочують співробітництво з питань громадянського суспільства з метою досягнення таких цілей:

- a) зміцнення контактів та взаємного обміну досвідом між усіма секторами громадянського суспільства в Україні та державах-членах ЄС;
- b) залучення організацій громадянського суспільства до реалізації цієї Угоди, зокрема моніторингу її виконання, а також до розвитку двосторонніх відносин Україна - ЄС;
- c) забезпечення кращої обізнаності та розуміння щодо України в державах-членах ЄС, зокрема її історії та культури;
- d) забезпечення кращої обізнаності та розуміння щодо Європейського Союзу в Україні, зокрема його базових цінностей, функціонування та політик.

Стаття 444

Сторони сприяють діалогу та співробітництву між учасниками громадянського суспільства з обох сторін як невід'ємної частини відносин між Україною та ЄС, шляхом:

- a) зміцнення контактів та взаємного обміну досвідом між організаціями громадянського суспільства в Україні та державах-членах ЄС, зокрема проведення професійних семінарів, підвищення кваліфікації тощо;
- b) сприяння процесу інституційної розбудови та консолідації організацій громадянського суспільства, у тому числі, серед іншого, лобістській діяльності, неформальному спілкуванню, візитам і семінарам тощо;
- c) забезпечення поінформованості українських представників щодо організації в рамках ЄС консультацій та діалогу між соціальними і громадськими партнерами з метою залучення громадянського суспільства до політичного процесу в Україні.

Стаття 445

Постійний діалог відбуватиметься з питань, охоплених Главою 26 Розділу V («Економічне та галузеве співробітництво») цієї Угоди.

Глава 27

Транскордонне та регіональне співробітництво

Стаття 446

Сторони сприяють взаєморозумінню та двосторонньому співробітництву у сфері регіональної політики щодо методів формування та реалізації регіональних політик, зокрема багаторівневого управління та партнерства, з особливим наголосом на розвитку відсталих територій та на територіальному співробітництві, при цьому створюючи канали зв'язку та активізуючи обмін

інформацією між національними, регіональними та місцевими органами влади, соціально-економічними утвореннями та представниками громадянського суспільства.

Стаття 447

Сторони підтримують та посилюють залучення місцевих та регіональних органів влади до транскордонного та регіонального співробітництва та відповідних управлінських структур з метою посилення співробітництва шляхом створення сприятливої законодавчої бази, підтримки та нарощування потенціалу розвитку, а також забезпечення зміцнення транскордонних та регіональних економічних зв'язків та ділового партнерства.

Стаття 448

Сторони зміцнюють та заохочують розвиток таких складових транскордонного та регіонального співробітництва, як, *inter alia*, транспорт, енергетика, комунікаційні мережі, культура, освіта, туризм, охорона здоров'я та інших сфер, охоплених цією Угодою, які містять елементи транскордонного та регіонального співробітництва. Сторони, зокрема, сприяють розвитку транскордонного співробітництва щодо модернізації, забезпечення обладнанням та координації роботи служб надання допомоги за умов надзвичайних ситуацій.

Стаття 449

Постійний діалог відбуватиметься з питань, охоплених Главою 27 Розділу V («Економічне та галузеве співробітництво») цієї Угоди.

Глава 28

Участь у програмах та агентствах Європейського Союзу

Стаття 450

Україні надається можливість брати участь у роботі агентств ЄС, діяльність яких пов'язана з реалізацією цієї Угоди, а також інших агентств ЄС, якщо їхні установчі документи це дозволяють та відповідно до умов цих установчих документів. Україна укладає окремі угоди з ЄС з метою забезпечення своєї участі у кожному такому агентстві та визначення розміру її фінансового внеску.

Стаття 451

Україні надається можливість брати участь у всіх поточних та майбутніх програмах Союзу, відкритих для України згідно з відповідними положеннями, якими запроваджуються ці програми. Участь України у програмах Союзу відбувається відповідно до положень, викладених у Протоколі III про Рамкову угоду між Україною та Європейським Союзом про загальні принципи участі України в програмах Союзу 2010 року, що додається.

Стаття 452

Сторона ЄС інформує Україну в разі створення нових агентств ЄС та нових програм ЄС, а також щодо змін в умовах участі у програмах ЄС та агентствах, зазначених у статтях 450 та 451 цієї Угоди.

РОЗДІЛ VI: ФІНАНСОВЕ СПІВРОБІТНИЦТВО ТА ПОЛОЖЕННЯ ЩОДО БОРОТЬБИ ІЗ ШАХРАЙСТВОМ*

Стаття 453

Україна отримує фінансову допомогу через відповідні механізми та інструменти фінансування ЄС. Така фінансова допомога сприятиме досягненню цілей цієї Угоди та надаватиметься відповідно до нижченаведених статей цієї Угоди.

Стаття 454

Основні принципи фінансової допомоги передбачені у відповідних регламентах ЄС щодо фінансових інструментів.

Стаття 455

Пріоритетні сфери надання фінансової допомоги ЄС, погоджені Сторонами, визначаються у відповідних індикативних програмах, що відображають погоджені пріоритети політики. Попередні обсяги допомоги, закріплені в цих індикативних програмах, враховують потреби України, галузеві спроможності та прогрес у здійсненні реформ.

Стаття 456

З метою забезпечення оптимального використання наявних ресурсів Сторони докладають зусиль, щоб допомога ЄС використовувалася у тісному співробітництві та координації з іншими країнами-донорами, організаціями-донорами та міжнародними фінансовими інституціями й відповідно до міжнародних принципів надання ефективної допомоги.

Стаття 457

Основні правові, адміністративні й технічні засади фінансової допомоги встановлюються у рамках відповідних угод між Сторонами.

Стаття 458

Рада асоціації отримує інформацію про прогрес і застосування фінансової допомоги та її вплив на досягнення цілей цієї Угоди. Із цією метою компетентні органи Сторін на постійній та взаємній основі здійснюють відповідний моніторинг та оцінку інформації.

Стаття 459

1. Сторони здійснюють допомогу згідно з принципами належного фінансового управління та співробітничать у сфері захисту фінансових інтересів України та ЄС, як це визначено в Додатку XLIII до цієї Угоди. Сторони вживають ефективних заходів з метою попередження та боротьби із шахрайством, корупцією та іншою нелегальною діяльністю, *inter alia* шляхом взаємної адміністративної допомоги та спільної правової підтримки у сферах, охоплених цією Угодою.

2. Із цією метою Україна також поступово приводить національне законодавство у відповідність до положень, викладених у Додатку XLIV до цієї Угоди.

3. Додаток XLIII до цієї Угоди поширюється на будь-яку подальшу угоду чи фінансовий документ, що укладається між Сторонами, а також будь-який інший фінансовий документ ЄС, з яким Україна може бути пов'язана, без шкоди для будь-яких інших додаткових положень, які охоплюють аудит, перевірки на місцях, інспекції, контроль та заходи протидії шахрайству, *inter alia* такі, що здійснюються Управлінням з питань запобігання зловживанням та шахрайству (OLAF) та Європейським судом аудиторів (ECA).

РОЗДІЛ VII «ІНСТИТУЦІЙНІ, ЗАГАЛЬНІ ТА ПРИКІНЦЕВІ ПОЛОЖЕННЯ»

Глава 1

Інституційна структура

Стаття 460

1. Політичний діалог та діалог з питань політики на найвищому рівні між Сторонами відбувається на рівні самітів. Засідання в рамках самітів проводяться, як правило, один раз на рік. Під час самітів здійснюється загальний нагляд за виконанням цієї Угоди, а також обговорення будь-яких двосторонніх або міжнародних питань, що становлять взаємний інтерес.

2. На рівні міністрів регулярний політичний діалог та діалог з питань політики відбувається в рамках Ради асоціації, заснованої відповідно до статті 461 цієї Угоди, і в рамках регулярних засідань представників обох Сторін за взаємною згодою.

Стаття 461

1. Цією Угодою створюється Рада асоціації. Вона здійснює контроль і моніторинг застосування і виконання цієї Угоди та періодично переглядає функціонування цієї Угоди у світлі її цілей.

2. Засідання Ради асоціації проводяться регулярно на рівні міністрів щонайменше один раз на рік, а також тоді, коли цього вимагають обставини. За взаємною згодою засідання Ради асоціації проводяться у будь-якому необхідному складі.

3. Крім контролю і моніторингу застосування й виконання цієї Угоди, Рада асоціації вивчає будь-які головні питання, що виникають в рамках цієї Угоди, і будь-які інші двосторонні або міжнародні питання, що становлять взаємний інтерес.

Стаття 462

1. Рада асоціації складається із членів Уряду України, з однієї сторони, та членів Ради Європейського Союзу і членів Європейської Комісії, з іншої сторони.

2. Рада асоціації встановлює власний регламент.

3. Головування в Раді асоціації здійснюється по черзі представником України і представником Союзу.

4. За необхідності та за взаємною згодою інші органи беруть участь у роботі Ради асоціації як спостерігачі.

Стаття 463

1. Для досягнення цілей цієї Угоди Рада асоціації має повноваження приймати рішення в рамках сфери дії цієї Угоди у випадках, передбачених нею. Такі рішення є обов'язковими для Сторін, які вживають необхідних заходів, у тому числі, у разі необхідності, заходів в рамках спеціальних органів, створених відповідно до цієї Угоди, для виконання прийнятих рішень. Рада асоціації може також надавати рекомендації. Вона готує свої рішення і рекомендації за згодою Сторін після виконання відповідних внутрішньодержавних процедур.

2. Відповідно до мети поступового наближення законодавства України до права Союзу, яка закріплена в цій Угоді, Рада асоціації буде форумом для обміну інформацією про законодавчі акти України та Європейського Союзу, як чинні, так і ті, що перебувають на стадії підготовки, а також про заходи з їх виконання, впровадження та дотримання.

3. Із цією метою Рада асоціації може актуалізувати або вносити поправки до Додатків до цієї Угоди, враховуючи розвиток права ЄС і застосовних стандартів, які визначені у міжнародних документах та, на думку Сторін, безпосередньо стосуються цього, без шкоди для будь-яких конкретних положень, включених до Розділу IV («Торгівля і питання, пов'язані з торгівлею») цієї Угоди.

Стаття 464

1. Цим засновується Комітет асоціації. Він надає допомогу Раді асоціації під час виконання нею своїх обов'язків. Це положення застосовується без шкоди для повноважень різних форумів з проведення політичного діалогу, встановлених відповідно до статті 5 цієї Угоди.

2. Комітет асоціації складається з представників Сторін, головним чином, на рівні вищих посадових осіб.

3. Головування в Комітеті асоціації здійснюється по черзі представником України і представником Союзу.

Стаття 465

1. У своєму регламенті Рада асоціації визначає обов'язки і порядок функціонування Комітету асоціації, до сфери відповідальності якого належить підготовка засідань Ради асоціації. Засідання Комітету асоціації проводяться щонайменше один раз на рік.

2. Рада асоціації може делегувати Комітету асоціації будь-яке зі своїх повноважень, у тому числі повноваження приймати обов'язкові для виконання рішення.

3. Комітет асоціації має повноваження приймати рішення у випадках, передбачених у цій Угоді, та у сферах, в яких Рада асоціації делегувала йому свої повноваження. Такі рішення є обов'язковими для Сторін, які вживають необхідних заходів для їх виконання. Комітет асоціації готує свої рішення за згодою Сторін.

4. Комітет асоціації проводить засідання у спеціальному складі для розгляду всіх питань, пов'язаних з Розділом IV («Торгівля і питання, пов'язані з торгівлею») цієї Угоди. Комітет асоціації проводить засідання у цьому складі щонайменше один раз на рік.

Стаття 466

1. Комітету асоціації надають допомогу підкомітети, створені відповідно до цієї Угоди.

2. Рада асоціації може прийняти рішення про створення будь-якого спеціального комітету чи органу у конкретних сферах, які необхідні для виконання цієї Угоди, і визначає склад, обов'язки та порядок функціонування таких органів. Крім того, такі спеціальні комітети і органи можуть обговорювати будь-яке питання, яке вони вважають доцільним, без шкоди для

будь-яких конкретних положень Розділу IV («Торгівля і питання, пов'язані з торгівлею») цієї Угоди.

3. Комітет асоціації може також створювати підкомітети для вивчення прогресу, досягнутого в ході проведення регулярних діалогів, зазначених у Розділі V («Економічне і галузеве співробітництво») цієї Угоди.

4. Підкомітети мають повноваження приймати рішення у випадках, передбачених цією Угодою. Вони регулярно та в міру необхідності звітують про свою діяльність Комітету асоціації.

5. Підкомітети, створені відповідно до Розділу IV цієї Угоди, інформують Комітет асоціації у своєму торговельному складі відповідно до статті 465(4) цієї Угоди про дату і порядок денний їхніх засідань достатньо завчасно до їхніх засідань. Вони звітують про свою діяльність на кожному черговому засіданні Комітету асоціації у торговельному складі, скликаному відповідно до статті 465(4) цієї Угоди.

6. Існування будь-якого з підкомітетів не перешкоджає будь-якій зі Сторін винести будь-яке питання безпосередньо на розгляд Комітету асоціації, створеного відповідно до статті 464 цієї Угоди, у тому числі в його торговельному складі.

Стаття 467

1. Цим створюється Парламентський комітет асоціації. Він є форумом для членів Верховної Ради України і Європейського Парламенту для проведення засідань та обміну думками. Його засідання проводяться з регулярністю, яку він визначає самостійно.

2. Парламентський комітет асоціації складається з членів Верховної Ради України, з однієї сторони, та членів Європейського Парламенту, з іншої сторони.

3. Парламентський комітет асоціації встановлює власний регламент.

4. Голозування у Парламентському комітеті асоціації здійснюється по черзі відповідно представником Верховної Ради України і представником Європейського Парламенту згідно з положеннями, викладеними в його регламенті.

Стаття 468

1. Парламентський комітет асоціації може запитувати у Ради асоціації відповідну інформацію стосовно виконання цієї Угоди, яка, у свою чергу, надає Комітету запитувану інформацію.

2. Парламентський комітет асоціації повинен бути поінформований про рішення та рекомендації Ради асоціації.

3. Парламентський комітет асоціації може надавати рекомендації Раді асоціації.

4. Парламентський комітет асоціації може створювати відповідні підкомітети.

Стаття 469

1. Сторони також сприяють проведенню регулярних засідань представників їхнього громадянського суспільства з метою інформування їх про виконання цієї Угоди та врахування їхнього внеску для її виконання.

2. Цим створюється Платформа громадянського суспільства. Вона складається з представників громадянського суспільства України, з однієї сторони, і членів Європейського економічного і соціального комітету (ЄЕСК), з іншої сторони, як форум для проведення ними засідань та обміну думками. Засідання Платформи громадянського суспільства проводяться з регулярністю, яку вона визначає самостійно.

3. Платформа громадянського суспільства встановлює власний регламент.

4. Головування у Платформі громадянського суспільства здійснюється по черзі відповідно представниками громадянського суспільства від української сторони і представником Європейського економічного і соціального комітету згідно з положеннями, викладеними в її регламенті.

Стаття 470

1. Платформа громадянського суспільства повинна бути поінформованою про рішення та рекомендації Ради асоціації.

2. Платформа громадянського суспільства може надавати рекомендації Раді асоціації.

3. Комітет асоціації та Парламентський комітет асоціації повинні здійснювати регулярні контакти з представниками Платформи громадянського суспільства з метою отримання їхньої думки щодо досягнення цілей цієї Угоди.

Глава 2

Загальні та прикінцеві положення

Стаття 471

Доступ до судів та адміністративних органів

У рамках сфери дії цієї Угоди кожна Сторона зобов'язується забезпечити фізичним та юридичним особам іншої Сторони вільний від дискримінації по відношенню власних громадян доступ до своїх компетентних судів та адміністративних органів для захисту їхніх особистих та майнових прав.

Стаття 472

Заходи, пов'язані з суттєвими інтересами безпеки

Ніщо в цій Угоді не перешкоджає Стороні вживати будь-яких заходів:

а) які, на її думку, необхідні для того, щоб запобігти розголошенню інформації, що суперечить суттєвим інтересам її безпеки;

б) які пов'язані з виробництвом зброї, військового спорядження та матеріалів чи торгівлею ними або з дослідженнями, розробкою чи виробництвом, необхідними для цілей оборони, за умови, що такі заходи не завдають шкоди умовам конкуренції стосовно продукції, яка не призначена для використання виключно для військових цілей;

с) які вона вважає необхідними для забезпечення власної безпеки, у випадку серйозних внутрішніх безпорядків, які порушують закон і громадський порядок, під час війни або серйозного міжнародного напруження, яке становить загрозу війни, або для виконання взятих на себе зобов'язань з підтримання миру та міжнародної безпеки;

Стаття 473

Недискримінація

1. У сферах, на які поширюється дія цієї Угоди, і без шкоди для будь-яких її конкретних положень:

а) заходи, які вживаються Україною стосовно Союзу або його держав-членів, не призводять до будь-якої дискримінації між державами-членами, їхніми громадянами, компаніями або фірмами;

б) заходи, які вживаються Союзом або державами-членами стосовно України, не призводять до будь-якої дискримінації між громадянами України, її компаніями або фірмами.

2. Положення пункту 1 не завдають шкоди праву Сторін застосовувати відповідні положення їх фінансового законодавства до платників податків, які знаходяться не в однакових умовах з точки зору їхнього місця проживання.

Стаття 474

Поступове наближення

Згідно із цілями цієї Угоди, встановленими у статті 1, Україна здійснюватиме поступове наближення свого законодавства до права ЄС відповідно до Додатків I-XLIV до цієї Угоди на основі зобов'язань, визначених у Розділах IV, V та VI цієї Угоди, а також відповідно до положень цих Додатків. Це положення не завдає шкоди будь-яким конкретним принципам і зобов'язанням стосовно нормативно-правового наближення відповідно до Розділу IV («Торгівля і питання, пов'язані з торгівлею») цієї Угоди.

Стаття 475

Моніторинг

1. Моніторинг означає безперервну оцінку прогресу у виконанні і впровадженні всіх заходів, які охоплюються цією Угодою.

2. Моніторинг включає оцінку наближення законодавства України до права Європейського Союзу, як це визначено в цій Угоді, в тому числі аспекти виконання та впровадження. Сторони можуть здійснювати цю оцінку індивідуально або, у разі згоди, спільно. Для полегшення процесу оцінки Україна, за необхідності, звітує ЄС про прогрес у наближенні до завершення перехідних періодів, встановлених в цій Угоді. Процес звітності та оцінки, зокрема методи і періодичність оцінювання, буде враховувати конкретні методи, визначені в цій Угоді, або рішення інституційних органів, створених відповідно до цієї Угоди.

3. Моніторинг може включати роботу місій з перевірки на місцях за участю інститутів ЄС, органів і агентств, неурядових організацій, наглядових органів, незалежних експертів та, за необхідності, інших.

4. Результати заходів з моніторингу, у тому числі оцінки наближення відповідно до пункту 2 цієї статті, обговорюються у всіх відповідних органах, створених відповідно до цієї Угоди. Такі органи можуть приймати одностайно погоджені спільні рекомендації, які надаються Раді асоціації.

5. Якщо Сторони домовилися, що необхідні заходи, передбачені Розділом IV («Торгівля і питання, пов'язані з торгівлею») цієї Угоди, вже виконані і наразі належним чином впроваджуються, Рада асоціації відповідно до повноважень, наданих їй згідно зі статтею 463 цієї Угоди, погоджується на

подальше відкриття ринку, як визначено у Розділі IV («Торгівля і питання, пов'язані з торгівлею») цієї Угоди.

6. Спільна рекомендація, зазначена у пункті 4 цієї статті, надана Раді асоціації, або неспроможність дійти згоди стосовно такої рекомендації, не є предметом вирішення спорів, як визначено в Розділі IV («Торгівля і питання, пов'язані з торгівлею») цієї Угоди. Рішення, прийняте відповідним інституційним органом, або неприйняття рішення не є предметом вирішення спорів, як визначено в Розділі IV («Торгівля і питання, пов'язані з торгівлею») цієї Угоди.

Стаття 476

Виконання зобов'язань

1. Сторони повинні вживати будь-яких загальних або конкретних заходів, необхідних для виконання своїх зобов'язань, передбачених цією Угодою. Вони забезпечують досягнення цілей, встановлених у цій Угоді.

2. Сторони домовилися невідкладно проводити консультації через відповідні канали на вимогу будь-якої зі Сторін для обговорення будь-якого питання, що стосується тлумачення, виконання або добросовісного застосування цієї Угоди та інших відповідних аспектів відносин між Сторонами.

3. Кожна Сторона повинна передати на розгляд Ради асоціації будь-які спори стосовно тлумачення, виконання або добросовісного застосування цієї Угоди відповідно до статті 477 цієї Угоди. Рада асоціації може вирішити спір шляхом прийняття обов'язкового для виконання рішення.

Стаття 477

Вирішення спорів

1. У разі виникнення спору між Сторонами стосовно тлумачення, виконання або добросовісного застосування цієї Угоди будь-яка Сторона повинна надіслати іншій Стороні й Раді асоціації офіційний запит щодо необхідності вирішення спірного питання. Як виняток, вирішення спорів стосовно тлумачення, виконання або добросовісного застосування Розділу IV («Торгівля і питання, пов'язані з торгівлею») цієї Угоди регулюється виключно Главою 14 («Вирішення спорів») Розділу IV («Торгівля і питання, пов'язані з торгівлею») цієї Угоди.

2. Сторони повинні намагатися прагнути вирішити спір шляхом проведення добросовісних консультацій в рамках Ради асоціації та інших відповідних органів, зазначених у статтях 461, 465 і 466 цієї Угоди, з метою досягнення взаємоприйняттого рішення у максимально стислі строки.

3. Сторони повинні надавати Раді асоціації та іншим відповідним органам всю інформацію, необхідну для ретельного вивчення ситуації.

4. Доти, доки спір не вирішено, він розглядається на кожному засіданні Ради асоціації. Спір вважається вирішеним, якщо Рада асоціації прийняла обов'язкове для виконання рішення про вирішення питання, як передбачено в пункті 3 статті 476 цієї Угоди, або коли заявлено, що спір вичерпано. Консультації щодо спору також можуть бути проведені у ході будь-якого засідання Комітету асоціації чи будь-якого іншого відповідного органу,

зазначеного у статтях 461, 465 і 466 цієї Угоди, за погодженням між Сторонами чи за вимогою будь-якої зі Сторін. Консультації можуть також проводитися в письмовій формі.

5. Вся інформація, яку було розголошено в ході консультацій, залишається конфіденційною.

Стаття 478

Відповідні заходи в разі невиконання зобов'язань

1. Сторона може вжити відповідних заходів, якщо питання не вирішено протягом трьох місяців з дати надіслання офіційного запиту щодо вирішення спору відповідно до статті 477 цієї Угоди і якщо Сторона, яка подала скаргу, продовжує вважати, що інша Сторона не виконала своїх зобов'язань за цією Угодою. Вимога стосовно проведення консультацій протягом трьох місяців не застосовується у виняткових випадках, зазначених у пункті 3 цієї статті.

2. Під час визначення відповідних заходів пріоритет надається тим, які найменше завдають шкоди функціонуванню цієї Угоди. За винятком випадків, визначених у пункті 3 цієї статті, такі заходи не можуть включати призупинення будь-яких прав чи обов'язків, передбачених положеннями цієї Угоди, зазначеними у Розділі IV («Торгівля і питання, пов'язані з торгівлею») цієї Угоди. Про ці заходи негайно повідомляється Раді асоціації з метою їх розгляду під час консультацій відповідно до пункту 2 статті 476 цієї Угоди і під час вирішення спорів відповідно до пункту 3 статті 476 та статті 477 цієї Угоди.

3. Винятки, зазначені вище в пунктах 1 та 2 цієї статті, стосуються випадків:

а) денонсації цієї Угоди, яка не передбачена загальними нормами міжнародного права, або

б) порушення іншою Стороною будь-якого з основних елементів цієї Угоди, визначених у статті 2 цієї Угоди.

Стаття 479

Взаємозв'язок з іншими угодами

1. Угода про партнерство і співробітництво між Україною, з однієї сторони, і Європейськими Співтовариствами та їхніми державами-членами, з іншої сторони, яку вчинено в м. Люксембург 14 червня 1994 року і яка набрала чинності 1 березня 1998 року, разом з протоколами до неї втрачає чинність.

2. Ця Угода про асоціацію замінює вищезгадану Угоду. Посилання на вищезгадану Угоду в усіх інших угодах між Сторонами вважаються посиланнями на цю Угоду.

3. Доти, доки відповідно до цієї Угоди не будуть забезпечені рівні права для фізичних осіб і суб'єктів економічної діяльності, ця Угода не впливає на їхні права відповідно до інших чинних угод, обов'язкових для України, з однієї сторони, та однієї або декількох держав-членів, з іншої сторони.

4. Існуючі угоди, що регулюють окремі напрями співробітництва, які належать до сфери дії цієї Угоди, вважаються частиною двосторонніх відносин у цілому, що регулюються цією Угодою, а також складовою загальної інституційної основи співробітництва.

5. Сторони можуть доповнювати цю Угоду шляхом укладення окремих угод у будь-якій галузі, що належить до сфери її дії. Такі окремі угоди є невід'ємною

частиною двосторонніх відносин у цілому, що регулюються цією Угодою, і становлять частину загальної інституційної основи співробітництва.

6. Без шкоди для відповідних положень Договору про Європейський Союз і Договору про функціонування Європейського Союзу ні ця Угода, ні заходи, вжиті відповідно до неї, жодним чином не впливають на повноваження держав-членів розвивати двостороннє співробітництво з Україною або укладати, де це доцільно, нові угоди про співробітництво з Україною.

Стаття 480

Додатки і протоколи

Додатки і протоколи до цієї Угоди є її невід'ємною частиною.

Стаття 481

Строк дії

1. Ця Угода укладається на необмежений строк. Сторони здійснюють всебічний огляд досягнення цілей цієї Угоди через п'ять років з дати набрання нею чинності, а також у будь-який інший час за взаємною згодою Сторін.

2. Будь-яка Сторона може денонсувати цю Угоду шляхом надіслання повідомлення про це іншій Стороні. Дія цієї Угоди припиняється через шість місяців з дати отримання такого повідомлення.

Стаття 482

Визначення Сторін

Для цілей цієї Угоди термін «Сторони» означає Україну, з однієї сторони, та Союз або його держави-члени чи Союз і його держави-члени, відповідно до їхніх повноважень за Договором про функціонування Європейського Союзу, з іншої сторони. У випадках, коли це доцільно, цей термін означає Євратом відповідно до його повноважень за Договором про заснування Європейського співтовариства з атомної енергії.

Стаття 483

Територіальне застосування

Ця Угода застосовується, з однієї сторони, до території України і, з іншої сторони, до територій, на яких діють Договір про Європейський Союз (TEU), Договір про функціонування Європейського Союзу (TFEU) і Договір про заснування Європейського співтовариства з атомної енергії відповідно до умов, викладених в цих Договорах.

Стаття 484

Депозитарій Угоди

Генеральний секретаріат Ради Європейського Союзу є депозитарієм цієї Угоди.

Стаття 485

Автентичні тексти

Ця Угода складена українською, англійською, болгарською, грецькою, данською, естонською, іспанською, італійською, латиською, литовською, мальтійською, нідерландською, німецькою, польською, португальською, румунською, словацькою, словенською, угорською, фінською, французькою, хорватською, чеською, та шведською мовами, при цьому всі тексти є автентичними.

Стаття 486

Набрання чинності та тимчасове застосування

1. Сторони повинні ратифікувати або затвердити цю Угоду відповідно до власних процедур. Ратифікаційні грамоти або документи про затвердження здаються на зберігання до Генерального секретаріату Ради Європейського Союзу.

2. Ця Угода набирає чинності в перший день другого місяця, що настає після дати здачі на зберігання останньої ратифікаційної грамоти або останнього документа про затвердження.

3. Незалежно від пункту 2, Україна і Європейський Союз домовилися тимчасово застосовувати цю Угоду в частині, яка визначена Європейським Союзом, як це передбачено пунктом 4 цієї статті, та відповідно до своїх відповідних внутрішньодержавних процедур і чинного законодавства.

4. Тимчасове застосування набирає чинності з першого дня другого місяця, що настає після дати отримання Депозитарієм такого:

- повідомлення, надіслане Європейським Союзом, про закінчення виконання процедур, необхідних для цієї мети, із зазначенням частин Угоди, які будуть застосовуватися тимчасово; а також

- здачі Україною на зберігання ратифікаційної грамоти відповідно до своїх процедур та чинного законодавства.

5. Для цілей відповідних положень цієї Угоди, в тому числі відповідних Додатків і Протоколів, будь-яке посилання у таких положеннях на «дату набрання чинності цією Угодою» необхідно розуміти як «дату, з якої ця Угода застосовується тимчасово» відповідно до пункту 3 цієї статті.

6. У період тимчасового застосування в тій мірі, в якій положення Угоди про партнерство і співробітництво між Україною, з однієї сторони, і Європейськими Співтовариствами та їхніми державами-членами, з іншої сторони, яку вчинено в м. Люксембург 14 червня 1994 року і яка набрала чинності 1 березня 1998 року, не охоплюються тимчасовим застосуванням цієї Угоди, ці положення продовжують діяти.

7. Будь-яка зі Сторін може надіслати письмове повідомлення Депозитарію про свій намір припинити тимчасове застосування цієї Угоди. Припинення тимчасового застосування набиратиме чинності через шість місяців після отримання повідомлення Депозитарієм.

